

განიხილეთ

საქართველოს
საქართველოს

1610/09
2008

63

'08

მნიბნობარი

'08

საქართველოს
ილია ჭავჭავაძის
სახელობის
მნიბნობართა
ასრუციაციის
ყოველწლიური
ორბანო

გამოდის
1980 წლიდან

თბილისი
2008

აღმანახი „მწიგნობარი“ მოგვითხრობს
წიგნებსა და წიგნის შემქმნელებზე,
ბიბლიოთეკებსა და ბიბლიოფილებზე,
ძიებებზე წიგნის სამყაროში, სხვადასხვა
ქვეყნისა და მხარის მწიგნობრებზე.

მთავარი რედაქტორი
ნოდარ ტაბიძე

სარედაქციო საბჭო:

ლალი ავალიანი

შოთა კობიაშვილი (პასუხისმგებელი მდივანი)

ლადო მინაშვილი

ლია ნაღარაიშვილი

მისაილ ქაპთარია

მისაილ ჟურღიანი (მთ. რედაქტორის მოადგილე)

კელო ღელაყვა

როსტომ ჩხეიძე

ზურაბ ჭუმბურიძე

მხატვარი

ანზორ თოდრია

ელისო კალანდარიშვილი

„მთელი საქართველოს მამა“

„მთელი საქართველოს მამა“ – ასე შეაფასეს უცხოელებმა პიროვნება, რომელიც თავისი მნიშვნელობით, მასშტაბურობით გრიგოლ ხანძთელისა და ილია ჭავჭავაძის რანგის მოღვაწეებს უთანაბრდება.

თუმცა, სანამ „ერის მამად“ აღიარებდნენ, დაბრკოლებებით აღსავსე ეკლიანი გზა განვლო, წინააღმდეგობრივი და ტრაგიკული. ქართლის ბედის ძიებაში მრავალგზის იმედგაცრუება ხვდა წილად; შემოიარა თითქმის მთელი ევროპა, არც სპარსეთში დაუკლია ცდა, მაგრამ ამაოდ. მისი სამშობლო მასსავით ბედდანავსული აღმოჩნდა იმუამად: ვერც რომის პაპმა კლიმენტოსმა, ვერც ლუდოვიკო მეთოთხმეტემ ვერ მოიცალეს ქართლისთვის; ვერც გიორგი XI-ისა და ვახტანგ VI-ის მცდელობებმა გამოიღო ნაყოფი.

სასონარკვეთილებამ სულხან-საბას, ვახტანგ მეფესთან ერთად, რუსეთისკენ აქცევინა პირი. თუმცა, დამაშვრალმა და ჯანგატიხილმა მოხუცმა პეტერბურგამდე ვერ მიაღწია და მოსკოვში გარდაიცვალა, თავისი საოცნებო სამშობლოსგან ძალზე შორს.

დაკრძალეს იქვე, ვსესვიატსკოეში, არჩილ მეფის კარის ეკლესიაში – მართლმადიდებლურ სავანეში. ერთადერთი ქალი, რომლის ცრემლიც თან გაჰყვა სვეგამნარებულ მოხუცს, არჩილის ასული დარეჯანი იყო.

სულხან-საბამ სამარეში ჩაიტანა დარდი და მწუხარება თავისი ბედდაკარგული ქვეყნისა, რომელსაც ყველაფერი შესწირა, რისი გაღებაც შეეძლო. თუმცა, მას დიდებისთვის მწერლის პატივიც ეყოფოდა. სრული შესაძლებლობა ჰქონდა, განდგომოდა უკიდურესად რთულ პოლიტიკურ პროცესებს და მთელი ძალა და ენერგია შემოქმედებისთვის მოეხმარებინა, მშვიდად ყოფილიყო თავის მამულში და ქართული სიტყვის მსახურებაში დაეღია სული. ამით ბევრ უბედურებას აიცილებდა: პოლიტიკურ იდეალთა მსხვრევას, ოფიციალური ეკლესიის რისხვას, უნაყოფო დიპლომატიურ მცდე-

საქართველოს
პარლამენტის
ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ლობებს. მაგრამ სულხან-საბას არ შეეძლო გულხელდაკრეფილს განზე გამდგარს ედევნებინა თვალი ქვეყნის უბედურებისთვის, საკუთარი დიდებით დამტკბარიყო და მედიდური იერი მიეღო. ის ბედკრული სამშობლოს ღირსეული მოქალაქე იყო, სულით და ხორციით მასთან შეუღლებული, მისი დარდისა და ვარამის მოზიარე. ის მხოლოდ მწერალი როდია, ის დიდი პოლიტიკური და საზოგადო მოღვაწეა, ამ სიტყვის ყველაზე ფართო გაგებით.

„სულხან-საბა ორბელის ძე
სიბრძნით აღხდა ორბების ზე“.

ეს სტრიქონები ზუსტად ახასიათებს საბას, როგორც მოაზროვნეს, სწორედ სიბრძნეა მისი, როგორც მწერლის, უმთავრესი მახასიათებელი. საგულისხმოა, რომ მას, მსგავსად გრიგოლ ხანძთელისა, ჭაბუკობიდანვე ახლდა „მოხუცებულობა გონებისა“.

სწორედ გონებრივი სიმწიფის, დაუნჯებული გულისხმის ნაყოფია „წიგნი სიბრძნე სიცრუისა“, რომლის ხელნაწერზე დასაწყისშივე აღნიშნულია: „ნათქვამი სულხან ორბელიანისა ჟამსა სიჭაბუკისა თვისისა“.

თუ კარგად დავაკვირდებით იგავ-არაკთა ამ კრებულს, მართლაც ამოვიკითხავთ მისი ავტორის ხასიათის თითქოსდა ურთიერთსაწინააღმდეგო თვისებას: ახალგაზრდულ სინრფელეს, სილალეს და ხანდაზმულისთვის ჩვეულ აწონდაწონილობას. მწერლის პირით ადრე დაბრძენებული ჭაბუკი მეტყველებს. სულხანის სიბრძნეს საოცარი სიმსუბუქე ახლავს თან. მისი დიდაქტიკა სულს არ გვიხუთავს, ძალას არ გვატანს.

„სიბრძნე სიცრუისა“ ის ძეგლია, რომელშიც შეჯამებულია XVII საუკუნის იდეურ-ფილოსოფიური მიმართულებები, სტილური ძიებანი, თუმცა მისი კითხვისას ამაზე არ ვფიქრობთ, ამას მხოლოდ საბოლოო ანალიზის შედეგად ვასკვნით.

„სიბრძნე სიცრუისა“ დანერილი უნდა იყოს 1678-88 წლებს შორის, არაუგვიანეს 1698 წლისა, როდესაც სულხანი ბერად შედგა და საბა ეწოდა.

საფიქრალს ჯერ კიდევ თხზულების სათაური აღგვიძრავს. „სიცრუე“ გამონაგონ ამბავს აღნიშნავსო, – წერენ მეცნიერები. იქნებ ასეც იყოს. თუმცა, მარტო იგავ-არაკები როდია გამონაგონი; მხატვრული სინამდვილე, არსებითად, ასეთი ბუნებისაა – წარმოსახვითი, უკიდევანო ფანტაზიის შთამაგონებელი. მაშ, რას გულისხმობს საბა ამ სათაურში?

მედი. სათუთა: ღ: გუბანი
ქნი. თაუდთა. ქთა. ღ: ში
წელთა წინთა: ან: შინათა
ანუ: გუბანი: ანუ: გუბანი: ანუ
ანუ: ანუ: ანუ: ანუ: ანუ
ანუ: ანუ: ანუ: ანუ: ანუ
ანუ: ანუ: ანუ: ანუ: ანუ
ანუ: ანუ: ანუ: ანუ: ანუ
ანუ: ანუ: ანუ: ანუ: ანუ
ანუ: ანუ: ანუ: ანუ: ანუ
ანუ: ანუ: ანუ: ანუ: ანუ
ანუ: ანუ: ანუ: ანუ: ანუ
ანუ: ანუ: ანუ: ანუ: ანუ
ანუ: ანუ: ანუ: ანუ: ანუ

სულხან-საბა ორბელიანის ავტოგრაფი
[მინანური საგალობელთა ჯრუბულზე].

იქნებ იმ მეცნიერთა მოსაზრება გავიზიაროთ, რომელნიც მიიჩნევენ, რომ მასში ასახულია საგნის არსებისა და მოვლენის, მისი რეალური სახისა და მოჩვენებითობის, სიბრძნისა და სიცრუის, როგორც ურთიერთგანმზიდავობის, ისე თანაარსებობის ხასიათი. სიმართლე (სიბრძნე) იმოსება სიცრუის სამოსით, ხოლო სიცრუე იფარება სიბრძნის ნიღბით.

სულხან-საბას იგავ-არაკები ღრმა სიბრძნეს შეიცავს. თუმცა, გამოხატვის ფორმა საოცრად ლალი და მსუბუქია. ამ სამყაროში ხშირად ისმის სიცილი, თუმცა ის სევდანარევი, ხან კი სიმწრის სიცილია. წუთისოფლის „ორგემავობა“, არსებობის ტრაგიზმი, ამქვეყნიური ყოფის არათვითკმარობის განცდა ამ, თითქოსდა, მხიარულ სიუჟეტებში ხშირად გამოსჭვივის.

მწერალი ჩვენს გართობას კი არ ცდილობს, მას სურს საფიქრალი გაგვიჩინოს, ჩვენი ზნის არასრულყოფილება შეგვამეცნებინოს, თამაშ-თამაშით გვამცნოს, რომ სულიერი მანკიერება არანაკლებია ფიზიკურზე, რომ ადამიანის არსებაში ზადი არ უნდა სჭარბობდეს სიქველეს. უფლისწულ ჯუმბერის აღზრდის მაგალითზე კარგად ვხედავთ, რომ ზნეობრივი წვრთნა ფიზიკურ გაკაჟებაზე აღმატებული ამოცანაა. ჯანმრთელი მხოლოდ სულითა და ხორციით ნაწრთობ ადამიანს შეიძლება ეწოდოს, სიქველეც და ფიზიკური სილამაზეც სულის მარადიული განახლების შედეგია.

„სიბრძნე სიცრუისა“ ენობრივი კონცეფციითაც ნოვატორულია. აღმოსავლური ორნამენტალიზმით, მეტაფორულობით მოსილ სტილს ენაცვლება დარბაისლური, ხალხურ ენასთან დაახლოებულ, დანურული, სამკაულებისგან სრულიად განტვირთული ლალი ქართული. მოარული სიუჟეტების არეალი ფართოა – ძველი აღმოსავლეთიდან ევროპულ სამყარომდე. თუმცა, სულხან-საბა მუდამ ახერხებს, მათი მორალი ქართული საზოგადოების თვითმხილების, თვითშეგნების, თვითშემეცნების ფორმად დაამკვიდროს, „ეზოპეს ენა“ ქართველი კაცის ბუნებას მიუსადაგოს. სწორედ ამით არის ის თვითმყოფადი და განუმეორებელი.

ცნობილია, რომ 1698 წელს სულხან ორბელიანი ბერად აღიკვეცა დავით გარეჯის ნათლისმცემლის მონასტერში და ეწოდა საბა. სწორედ ამ მონასტერში შეიქმნა მისი ქადაგებათა კრებული, რომელსაც „სწავლანი“ ეწოდება. შეიძლება ითქვას, რომ თუ საბას ერისკაცობისდროინდელ შედეგად „სიბრძნე სიცრუისა“ ითვლება, ბერობაში ასეთივე მნიშვნელობის ქმნილებად სწორედ „სწავლანი“ შეიძლება მივიჩნიოთ.

ამ ძეგლის არსებობა ქართველი მკითხველისთვის მხოლოდ XIX საუკუნის მიწურულს გახდა ცნობილი. მისი ხელნაწერი 1899 წელს ჩამოიტანეს მოსკოვიდან. თხზულება 1729 წელს გადაუნერია სულხან-საბას ძმას – ზოსიმეს. ხელნაწერი შესასწავლად გადასცეს ანჩისხატის ტაძრის მღვდელს პ. კარბელაშვილს. მას დიდი სურვილი აღძვრია გამოექვეყნებინა თუნდაც რამდენიმე ნაწყვეტი ამ ნაწარმოებისა, მაგრამ განზრახვა ვერ განუხორციელებია. სხვადასხვა დროს დაიბეჭდა რამდენიმე ქადაგება კრებულიდან. სრული სახით კი იგი გამოქვეყნდა სულხან-საბას ხუთტომეულში 1965 წელს.

„სწავლანი“ ჰომილექტიკური კრებულია, რომელიც აერთიანებს 1698-1710 წლებში საბას მიერ გარეჯის ნათლისმცემლის მონასტრის ბერ-მონაზონთა წინაშე წარმოთქმულ 46 ქადაგებას. იგი დიდად მნიშვნელოვანი თხზულებაა არა მხოლოდ სულხან-საბა ორბელიანის შემოქმედების ფარგლებში, არამედ მთელ ქართულ მწერლობაში, ქადაგებათა კრებული გვაძლევს დიდძალ მასალას საბას მსოფლმხედველობის, მრწამსისა და მხატვრული ოსტატობის უკეთ წარმოსაჩენად მისი, როგორც ფართო ერუდიციის, მრავალმხრივ განვითარებული და ზნეობრივად დახვეწილი მოღვაწის სრულყოფილი პორტრეტის აღსადგენად.

საბას „სწავლანი“ თავისი ხასიათით, მსოფლმხედველობითა და სახეობრივი სისტემით, შეიძლება ითქვას, შუასაუკუნეობრივი ძეგლია, (შუასაუკუნეობრიობა ამ შემთხვევაში აზროვნების განსაკუთრებულ, სპეციფიკურ წესს გულისხმობს და არა ქრონოლოგიურ დასაზღვრულობას); მართალია, თხზულებას ბუნებრივად ატყვია კვალი თავისი თანამედროვე ეპოქისა, მაგრამ თემატიკით, მოტივებით იგი შუასაუკუნეობრივ პრინციპებზეა აგებული.

სულხან-საბას სახისმეტყველებისთვის დამახასიათებელია მოძღვრების ილუსტრირების მიზნით საღვთო ისტორიიდან ან რეალური, ყოფითი ცხოვრებიდან მაგალითების მოხმობა, რომელნიც აზრს უფრო თვალსაჩინოს ხდიან. ეს მაგალითები შედარების საფუძველზე არიან აგებულნი და გარკვეული ესთეტიზაციის ნიშნები ეტყობათ.

მწერალი ხატოვნად, სახეობრივად წარმოაჩენს მოვლენებს, ცდილობს საღვთო რეალობები დაუკავშიროს ადამიანურს და მსგავსების საფუძველზე ცხადყოს მათი ერთიანობა, განუყოფლობა. სადაც მსგავსება კლებულობს, იქ ადამიანური და ღვთაებრივი სანყისი შორდება ერთმანეთს. რატომ სძულს ადამიანს მტერი?

იმიტომ, რომ მან ვნება მიაყენა, შესცოდა მას, ბოროტი უყო, მაგრამ იმავე ადამიანს მრავალი შეცოდება აქვს ღვთის წინაშე, თუმცა ღმერთს არ სძულს იგი და სამაგიეროს არ უზღავს, შურს არ იძიებს.

შემცოდე, შურისმაძიებელი ადამიანი და მოწყალე ღმერთი, ანუ ბოროტება და სიკეთე, გზა ჯოჯოხეთისა და გზა სასუფეველისა — ამ კონტრასტის ნიადაგზე აგებული შედარება მსმენელისათვის უფრო თვალსაჩინოს და დასამახსოვრებელს ხდის ზოგად პოსტულატს: მცნებას მიტევებისა და შეწყალების შესახებ.

ავტორი სახეობრივად წარმოაჩენს ადამიანთა ურთიერთპატივისცემის, თანაღმობის, კეთილმსახურების ამსახველ სურათებსაც: „საყვარელნო, უკეთუ ორნი მსახურნი შენთაგანნი, რომელნი მარადის შენ თანა იყოფებიან, ერთი იგი იყოს მოძულე მეორისა, და დღე ყოველ აგინებდეს, და ემტერებოდეს და ზედასა-ზედა შეგასმენდეს, ხოლო მეორე კი ტკბილად ეტყოდეს, და არა ელაღვოდეს, არცა დრტვინიდეს, და სიყუარულსა მისსა იტყოდეს წინაშე შენსა და კეთილ მსახურებასა მისა გიქებდეს და საქმენი მათნი არა დაფარულ იყოს თვალთაგან შენთა, რომელი უფრორე შეგიყვარდებიან — თქუთ?“

ძნელი არ არის შევამჩნიოთ საბას მიერ მოხმობილი ამ მაგალითის მსგავსება სახარების იგავებთან, სადაც ცენტრალური პერსონაჟი ყოველთვის ღმერთს განასახიერებს, ხოლო მიწიერი რეალობანი ზეციურ ჭეშმარიტებას მიანიშნებენ.

საბას მოხმობილ მაგალითს ჩვენ იგავს ვერ ვუნოდებთ, რადგანაც მას არა აქვს დასრულებული კომპოზიცია, თხრობითი მთლიანობა, რაც ახასიათებს იგავს. თუმცა, იგავურ ელემენტებს ამგვარი მაგალითები (რომელნიც საკმაოდ ხშირია „სწავლანში“) უდავოდ შეიცავს: მიწიერი რეალობანი ღვთაებრივი ჭეშმარიტების მიმანიშნებელია.

მოვიყვანთ კიდევ ერთ მათგანს: „იხილე მომკალნი ყანათანი ვითარ მოითმენენ სიცხესა მზეთასა და სიგრძესა დღეთასა; მუშაკობენ ცხელთა და ურწყულთა ველთა, შვრებიან, ბოროტსა შაერსა არ რიდებენ, რამეთუ მაშინ არს დრო სნეულებისა და ცხრო-ჯურებისა, მაშინ არს გესლოვანება ბოროტი გველთა და მკბენარება ღრიანკალთა, არამედ არა განეკრძალებიან და არცა წამისა განსვენებასა მისცემენ თავთა თვისთა, რამეთუ იციან, უკეთუ მას ჟამსა არა შეუკრიბა იფქლი თავთა თვისთა, ვერღა გამოიზრდების წელიწადთა სიგრძესა მისსა“.

საბა თვითონვე განმარტავს ამ სახეთა შინაარსს, რომელიც რეალური მოვლენებისა და ფაქტების მიღმა იგავურადაა შეფარული. სამკალი, ყანა, რომელიც წინ უდევს მომკელს, ცხოვრებას აღნიშნავს, გველთა გესლოვანება და ღრინაკალთა მკებნარობა – ამქვეყნიურ სიძნელეებს. იფქლი, ანუ ხორბალი „მუნ თანა წასატანი“ კეთილი საქმეების სიმბოლოა, ხოლო წელიწადთა სიგრძე სასუფეველს განასახიერებს, „რომელნი გვისხენან წინარე ჩვენსა საუკუნეთა მათ დაუსრულებელთა“.

ამ სახეთა ამოცნობით იხსნება შინაარსი იგავური მონათხრობისა – ადამიანის ცხოვრება არის აღსავსე უამრავი საცდურიითა და დაბრკოლებით, რომელთა გადალახვა და კეთილ საქმეთა ქმნა მას გახდის სასუფეველის ნეტარების ღირსად?

ღვთის სიყვარულს ადამიანი ავლენს მეორე ადამიანთან ურთიერთობაში. საბას უდიდეს ქრისტიანულ სათნოებად მიაჩნია გლახაკთა განკითხვა, უცხოთა შეწყნარება, სტუმართმოყვარეობა, რომელიც სწორედ ღვთის სიყვარულის გამოვლინებაა. სამწუხაროდ, ადამიანი ხშირად სწყალობს არა გლახაკსა და შეჭირვებულს, არამედ აღზევებულს, მქონებელს, გალალეებულს. როდესაც გლახაკი პურის სათხოვნელად მოდის, ადამიანი ფიცხოვს და ტუქსავს მას. საბა მიიჩნევს, რომ ასეთ კაცს არც მათხოვარი ებრალება და არც თავისი სული, რომელსაც დიდ ცოდვაში აგდებს, ეშმაკის საფრთხეს უქმნის.

ანალოგიურ აზრს გამოთქვამს იოანე ოქროპირი: „ვიქმოდეთ მონყალებასა გლახაკთა ზედა, რათა არა დავეშრეტდეთ ლამპართა ჩვენთა“. მტრობა მოყვასისა უპირველესად საკუთარი თავის მტრობაა, მითუმეტეს – უპოვარისა და არასმქონესი.

საბა მათხოვარს ქრისტეს მიერ მოვლინებულ სტუმარს უწოდებს, რომელიც სცდის ჩვენს კეთილშობილებას. ყოველი გლახაკი არის „მსგავსი ქრისტესი და ძმა იესუსი“. ადამიანი სიხარულად უნდა თვლიდეს თავის კარზე თვისივე მოყვასის მთხოვნელად მისვლას. საბა აქ კვლავ მიმართავს სახეობრივი გააზრების ხერხს. იგი ერთმანეთს ადარებს ორ მათხოვარს: პირველი არის სტომაქი ადამიანისა, რომელიც მარად მოითხოვს ნაყოფიანებას, სიმადღრეს, ნაირფერ სანოვაგეს, სამაგიეროდ კი ანიჭებს ადამიანს უამრავ ბოროტებას, „წორცთა სნეულებასა და სულთათვის ვნებასა“ (44, 97). ხოლო მეორე – კარს მომდგარი გლახაკი, რომელიც მოითხოვს მცირეოდენს, მაგრამ გიზღავს აურაცხელი სიკეთით; იგი არის

მაცხოვრებელი კაცისა, ძმა ღმრთისა; მისი განკითხვით, მცირეოდენი საზრდოს მინიჭებით, ადამიანი საუკუნო დიდებას მოიხვეჭს.

კაცთა მოდგმისთვის ამ დიდების მისანიჭებლად, მისი დაცემული ბუნების აღსადგენად უფალმა თავი დაიმდაბლა და გლახაკს ემსგავსა, ადამიანი კი არამცთუ თავის თავს დაიმდაბლებს, არამედ ღვთის მსგავს გლახაკთაც არ განიკითხავს: „დამბადებელი ჩვენი და ღმერთი ჩვენი ჩვენისა განმდიდრებისთვის, და ამაღლებისთვის და ზეცად აღყვანებისთვის ესრეთ დაგლახაკნა, ხოლო ჩვენ არათუ სახელისა მისისათვის დავგლახაკნებით, არამედ, უკეთუ მსგავსსა მისსა გლახაკთა ვიხილავთ, არცალარა თუ მას მივხედავთ“.

ადამიანს უნდა უყვარდეს არა მხოლოდ ახლობელი, მოყვარე, არამედ უცნობიც, ახლობლის სიყვარული ბუნებრივი გრძნობაა. თვით „მეზუერეთაც და ცოდვილთაც ეგრეთ ყვიან“ (მთ. 5,40). უცხოთა მოყვარება კაცთმოყვარების უფრო მაღალი საფეხურია.

ქადაგებაში, რომელსაც ეწოდება „სწავლა უცხოთმოყვარებისათვის და ვნებისათვის უფლისა“, საბა სახარების მთელ ისტორიას გაიაზრებს, ვითარცა გამოვლინებას უცხოებისა. იგი ეყრდნობა მაცხოვრის სიტყვებს: „უცხო ვიყავ და არა შემინყნარეთ მე“ (მთ. 25, 43), რომელთაც აღიქვამს მხსნელის მიერ გამოთქმულ საყვედურად კაცთა მოდგმისადმი. განკაცებული მაცხოვარი, საბას მსჯელობით, იყო „უცხოსა ბუნებისა მქონე“. მან დაივანა უცხო ქალის წიაღში და უხრწნელად, უტკივრად, უცნაური, ანუ უცხო შობით „ევას ღმობასა... უღმობელ ექმნა“. უცხო იყო ქვაბი, რომელმაც იგი ისტუმრა. მეუფენი მორბოდნენ აღმოსავლეთიდან, რათა მისთვის, უცხოსთვის ძღვენი მიერთმიათ.

ქრისტეს, სრულიად უცხოს, ჰეროდე სასიკვდილოდ დაეძებდა, „უცხო იგი ყრმა უცხოთ არა შემწყნარებელთა დაემალებოდა“. სხვათა აღმზრდელი და განმსწავლელი თვით უცხოდ აღიზარდებოდა; უცხოსა, ვირით მომავალსა, ჩვილნი ოსანას უგალობდნენ; უცხოს, კეთილის ნაცვლად, ბოროტსა უყოფდნენ, ფუფუნების ნაცვლად – სცემდნენ, თაყვანისცემის ნაცვლად – „პირთა ნერწყვიდნენ და ყვრიმალთა უხეთქდენ“.

საბა გადმოსცემს დრამატულ სურათს მაცხოვრის ვნებისა, ვითარცა გამოვლინებას კაცთა უღმობლობისა და შეუწყნარებლობისა: „ესრეთ შეინყნარეს უცხო იგი, ესრეთ უმასპინძლეს სტუმარსა მას, მხსნელად მოსრულსა მათდა“.

ქრისტეს უცხოობა, რასაკვირველია, მის შეუცნობლობასაც გულისხმობს. კაცთა გონებისთვის მიუწვდომელი იყო ღვთის ხორცშესხმის, განკაცების არსი. ამიტომაც მათ ვერ ამოიცნეს ქრისტეში ძე ღვთისა.

ამა სოფლისთვის უცხოა არა მხოლოდ მაცხოვარი, არამედ ყოველი ადამიანი, რომელიც ცდილობს დამკვიდრებას ნუთისოფელში და არ იცის, რომ ასევე უცხოდ წავა ამ ქვეყნიდან – ყოვლად უქონელი, ახლობელთაგან დავიწყებული, უმწეო და განძარცვული. უცხოთა შეწყნარებით ადამიანი ძლევს საკუთარ მარტოობასა და უცხოობას.

საბას მოჰყავს საღვთო ისტორიიდან უცხოთა შეწყნარების მაგალითები და მრევლისთვის სანიმუშოდ სახავს ამგვარ ადამიანთა ქცევას. ესენი არიან: „რააბ მეძავი, როსკიპი დედაკაცი“, რომელიც „ისრაელთაგან რჩეულად გამოჩნდა უცხოთშენყნარებისა მისთვის, რაჟამს მოვიდნენ მისა უცხონი იგი ისრაელთაგანნი და სამ დღე განუსვენა და დამალნა სელისა ზვინთა ქვეშე“; აგრეთვე, ლოთი, აბრაჰამის ძმისწული, „რამეთუ ენებათ სოდომელთა სახლისა დაქცევა მისი უცხოთა მისთვის შეწყნარებისა და განერა მით დაწვასა მას ცეცხლითა ზეცით წვიმებულისაითა“.

უცხოთა შეწყნარებით ადამიანი შვიდგზისი სათნოების მოქმედი ხდება. საბა ჩამოთვლის ამ სათნოებებს: პირველი – კაცს სახლში ისტუმრებ, მოიწვევ; მეორე – ადამის ძეს თავშესაფარს მისცემ; მესამე – უღონოს და გაჭირვებულს ულხენ; მეოთხე – მშვიდს განაძლებ; მეხუთე – მწყურვალს ასმევ; მეექვსე – მცივანს გაათბობ; მეშვიდე – ქრისტეს სტუმრად იწვევ. ერთი ქველი საქმით „შვიდთა მცნებათა ღმრთისათა აღასრულებ, და შვიდთა გვირგვინთა ქრისტეს მიერ დღესა მას დიდსა განკითხვისასა დაიდგამ“.

უნდა აღინიშნოს, რომ საბას ეს ქადაგება გამოირჩევა დიდი ექსპრესიულობით, მხატვრული დახვეწილობით და გამომსახველობით. საბა ეფექტურად იყენებს განმეორებას – იქნება ის ლექსიკური თუ ინტონაციური. საილუსტრაციოდ მოვიყვანთ რამდენიმე მაგალითს: „უცხოთ-შენყნარება ღმრთისა მასპინძლობა არს. უცხოთშენყნარება უფლისთვის განმზადება არს. უცხოთშენყნარება ქრისტეს მიწვევა არს, უცხოთშენყნარება იესუს ძღნობა არს“.

ქადაგება თავდება მონოდებით შემწყნარებლობისაკენ, მიმტევებლობისაკენ; საბას განმარტებით, სახარების იგავისეული უსასყიდლო მარგალიტი „ესე უცხო არს... რომელი შეწყნარებითა მოგიყიდო“.

ქადაგებას ექსპრესიულობას ანიჭებს რეფრენთა სიუხვე, რაც ამძაფრებს მის განწყობილებას: „ჰოი, სასყიდველი მრავალფასო სა მოპოვნებული! ჰოი, სავაჭრო პატიოსანი, მცირითა მოვაჭრებული! ჰოი, სიმდიდრე დაუღვენელი, ადრე დასაღვენებელით მოპოვებული!“

ადვილი წარმოსადგენია, თუ რა გამომსახველი ძალა ექნებოდა ამბიონიდან წარმოთქმულ ამ ცოცხალ სიტყვას.

საბა იზიარებს ქრისტიანულ თვალსაზრისს, რომ ღმერთმა ადამიანი შექმნა „სადიდებლად თვისა, რათა დღე ყოველ იკითხავდეს და აქებდეს ღმერთსა“. კაცის ბაგე მუდამ ღვთის კურთხევას უნდა აღმოთქვამდეს, რადგანაც „პირნი კაცისანი“ უზენაესის საქებრად არის შექმნილი, „ყოველი სიტყვა უშვერი პირით თქუენით ნუ გამოვალს, არამედ რა იგი იყოს კეთილ აღსაშენებლად სარწმუნოებისა სამწრისათვის, რაითა მისცეს მადლი მსმენელთა მათ“ (ეფ. 4, 29), – მოუწოდებს პავლე მოციქული ეფესელთ.

უშვერი სიტყვა, ლანძვა, წყევლა და გინება ღვთის ჭურჭელს – ადამიანის სხეულს რყენის და სულსაც საფრთხეს უქმნის. ღვთის სამადლობლის ნაცვლად მაგინებლის პირიდან აღმოედინება წყარო რისხვისა, წყევისა და ღვთის გმობისა, შემნიკვლული ბაგე ველარ წარმოთქვამს ღვთის კურთხევას: „ვერ გამოვიდეს ერთისა წყაროისაგან თბილი და გრილი, ვერ იტვირთოს ჭურჭელმან ერთმან ტკბილი და მწარე, ანუ პირმან ერთმან გინება და კურთხევა“, – წერს სულხან-საბა. იგი მაგინებელ კაცს ადარებს ძალღს, რომელიც უღრენს თავის მოყვასს, ყვავსა და ძერას, რომელნიც მძორით პირგავსებულნი ჩხავიან, იხარებენ და „პატიოსნად შეურაცხიესთ“; კამეჩსა და ღორს, რომელთაც ჰგონიათ, რომ მწვირეში განიბანებიან, მაგრა ამით „უფრორე შეიმნიკვლებიან“.

გინება „აღაშფოთებს გონებასა კაცისასა; გინება მიუღებს საცნობელსა ბრძენთასა“. გინება აღძრავს ადამიანს სამტროდ, საკვლელად, სისხლის სათხევად. მაგინებელნი არიან თანაზიარნი ამპარტავანთა, მემრუშეთა და მპარავთა. ღმერთი მათ განაყენებს სასუფეველისაგან. „პირნი კაცისანი“ ღვთის სადიდებლად შეიქმნა, ადამიანი ბაგით ეზიარება „წმიდათა და უხრწნელთა ჳორცთა და სისხლთა ქრისტესთა“. ამიტომაც საბა მოუწოდებს ქრისტიანებს: „საყვარელნო ღმრთისანო, პირნი თქუენნი ჰქმენით სადიდებლად ღმრთისა და საქებლად დამბადებლისა თქვენისა და სავედრებულად წმიდათა მისთა“. მხოლოდ ღოცვა და ღვთის დიდება განა-

შორებს ადამიანს ცოდვათაგან და ჰყოფს ზიარების ღირსად. საბა
„სიბრძნე სიცრუისაშიც“ აღძრავს ავსიტყვაობისა და მაგინებლო
ბისა პრობლემას. ამის შესანიშნავი მაგალითია იგავები: „ენით და-
კოდილი“, „უტკბესი და უმწარესი“, „მეფე და ავსიტყვა კაცი“.

უდიდესი ქრისტიანული სათნოებაა, საბას თვალსაზრისით,
სნეულთა მიხედვა. „ხილვა სნეულისა არს ხილვა ქრისტესი“, –
წერს იგი, დასტურად კი მოიხმობს სახარებისეულ სიტყვებს: „მო-
ვედ, კურთხეულნო მამისა ჩემისანო, და დაიმკვდრეთ სასუფევე-
ლი ღმრთისაი, რამეთუ... სნეულ ვიყავ და მომხედეთ მე“ (მთ. 25,
34-36).

ამ სოფლის წარმავალ საქმეთა და საზრუნავთა დავინყების ერთ-ერთი
გზაა სნეულთა მოვლა-პატრონობა, რადგანაც „ქრისტეს მცნე-
ბისათვის მომკვდარი ქრისტეს მიერ აღდგების და ცხორებასა სა-
უკუნოსა დაიმკვიდრებს, ხოლო უკეთუ სოფლისაგან მოკვდეს, არა
უნყი, თუ რომელსა საუკუნოსა დაემკვიდრების“ – წერს საბა.

ადამიანი არ უნდა გაურბოდეს, არ უნდა უფრთხოდეს სნეულს
იმის შიშით, რომ სნეულება მასაც გადაედება. საბა შეახსენებს
ასეთ ადამიანს, რომ სიკვდილს მაინც „ვერასადა განვერებით“,
ვერსად დავემალებით. ამიტომ ჯობს, თავს ვიდოთ დიდი ღვაწლი
და ვემსახუროთ სნეულთ. ყოველივე წარმავალია ამ ნუთისოფელ-
ში, ყოველი მონაგები არის „განსარყუნელ მღილთა და მპარავთა“.
მარადიულია მხოლოდ „დიდება უფლისა, წყალობა მაცხოვრისა
ჩვენისა იესო ქრისტესი“. ამიტომაც ქრისტიანნი გულმოდგინედ
უნდა მირბოდნენ სნეულთა მოსაკითხად: „შენ სნეულსა იღვანი,
ხოლო შენ ქრისტე გიღვნის; შენ უძღურსა მსახურებ, ხოლო ქრის-
ტე შენ შორის დაიმკვიდრებს“, – წერს საბა.

ღმერთს ადამიანი შეიცნობს არა თავისი არსებით, არამედ მისი
ღიადი საქმებით. ასევე, ღვთისთვის ადამიანის გულის სინწრფელე
და დიდსულოვნება ცხადი ხდება მისი ცხოვრებით, მოღვაწეობით.
კაცმა კეთილად უნდა იღვანოს, რათა გამოიღოს ნაყოფი სულიერი.
საბა იმონმებს წინამორბედის სიტყვებს „ან ესე რა ცული ძირთა
თანა ხეთასა ძესა, რომელმან ხემან არა გამოიღოს ნაყოფი, მო-
უკვეთოს და ცეცხლსა დაედვას“ (მთ. 3, 10) და განმარტავს, რომ
უნაყოფო ხე არის „კაცნი მადლითა უქონელი და კეთილთა უნა-
ნილონი“, ცული ღვთის რისხვას განასახიერებს, რომელიც არის
„მსწრაფლ წარმტყვევნელი“, ძირით ამოკვეთა – „სახსენებელით
აღმოფხვრას“, ცეცხლი კი „არა თუ ამის სოფლისა ცეცხლი არს,
არამედ საუკუნო და დაუსრულებელი“.

იოანე ოქროპირის განმარტებით, წინამორბედის სიტყვებში — „ცული ძირთა თანა ხეთასა ძეს“ — განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ის გარემოება, რომ ყურადღება გამახვილებულია სწორედ ფესვებზე, საძირკველზე ხისა. ნათლისმცემელი არ ახსენებს არც ხის ტოტებს, არც ვარჯს მისას, არამედ საგანგებოდ უსვამს ხაზს უნაყოფო ხის ამოძირკვის, ფესვებიანად მოშთობის აუცილებლობას. როგორც ვნახეთ, საბა ხის ძირში მოკვეთას განმარტავს, როგორც „სახსენებლით აღმოფხვრას“. უნაყოფო ხე, ანუ მადლის უქონელი და „კეთილთა უნანილო კაცი“ თავისივე უნაყოფობით გადაეგება და მისი სახსენებელი აღიგება პირისაგან მინისა.

გონება, რომელიც ღვთისკენაა მიპყრობილი, თავისუფალი უნდა იყოს მინიერი მისწრაფებებისგან. მაქსიმე აღმსარებლის სწავლებით, „გონება თუ მინიერთაა შეპყრობილი, ღვთაებრივისაკენ სწრაფვის დროს მინაზე დაენარცხება, როგორც დაბმული ფრინველი“. თუმცა ხილული სამყარო თავისი უხვი „საშვებლებით“ და „უთვალავის ფერებით“ (რუსთაველი) ღვთის მიერ არის შექმნილი. სამყარო იმდენად მიმზიდველია, რომ ყოველ ადამიანს არ ძალუძს უარი თქვას ამქვეყნიურ სიამოვნებაზე. მხოლოდ რჩეულთ შეუძლიათ დათრგუნონ თავიანთ თავში მინიერება, ქვედამზიდველი ვნებები.

საბას მიაჩნია, რომ ყოველი ადამიანის შესაძლებლობებს აქვს გარკვეული ზღვარი, რომლის შესაბამისადაც ზოგი წმინდანია, ზოგი კი — ცოდვილი. ამიტომაც იგი არ მოუწოდებს ჩვეულებრივ მოკვდავთ სრული განდგომილებისა და თვითდათრგუნვისაკენ, რაც მხოლოდ ასკეტებს და განდგომილთ ხელენიფებათ, არამედ ურჩევს, დაიცვან ზომიერება ნუთისოფელთან მიმართებაში: „ნუ ჰგონებთ: გეტყოდე ძნიადისა რასამე, ანუ სოფლისა ამის დატევებასა, არამედ გეტყვი არა სრულიად ზედ შეთვისებასა, რამეთუ რაბამცა თქვენ შეეთვისნეთ, თვით არა დადგების თქვენთანა“.

თავისთავად არც სიმდიდრე, არც ოქრო-ვერცხლი, არც თვალმარგალიტი არ არის ბოროტება, პირიქით, ისინი მშვენიერი და „ხილვად საამონი“ არიან. ბოროტებაა მათი ცუდად მოხმარება, მათდამი დამონება: „იგინი იყოს სამარად თქვენდა და თქვენ არა მსახურ მათდა“. ბოროტებაა „კეთილი ოქროს ბოროტად მოხმარება“.

მშვენიერი, ღვთის მიერ გაჩენილი სამყარო შეიძლება ადამიანის მტრად იქცეს, თუ კაცი დაკარგავს ზომიერების გრძნობას. „მი-

სი გონება არ უნდა იყოს დახშული, დამძიმებული საგნებზე ფიქრით, ეს უკანასკნელი არ უნდა ატყვევებდეს, არ უნდა ბორკავდეს მის სულს" (7, 115). საბა განმარტავს, რომ ღმერთი ადამიანისაგან ითხოვს არა შიმშილსა და წყურვილს, არამედ „ღბინსა არა ბრალთვანსა, ჭამასა უნაყოფანოსა და სმასა დაუთრობელსა“. არა სიშიშვლეს, ჩაუცმელობას, უპატიურად სვლას, არამედ „მოკაზმასა არანატაცებითა, შემოსვასა არა ქვრივთა და ობოლთა ნაძარცვითა“, სამკაულთა შესხმას „არა ანგარებითა, არამედ ყოვლად სამართლითა და მადლობითა ღმრთისაითა“.

ღმერთი არ აიძულებს ადამიანს მოიძულოს მეგობრები, არამედ სთხოვს „სიყვარულსა სულიერსა და სიყვარულსა სინმიდისა და სიმართლისასა“. წუთისოფლისგან სრული განდგომა და მინიერ სიამოვნებათა სრული უარყოფა მხოლოდ რჩეულთ ძალუძთ, რომელნიც მცირედნი არიან.

ყოველგვარ ზნეობრივ მანკიერებას საბა განიხილავს, როგორც სნეულებას, რომელნიც „ძნაიდ საკურნებელნი“ არიან. როგორც ავადმყოფობას სჭირდება წამალი, ასევე ყოველგვარ მანკიერებას უნდა დაუპირისპირდეს რაიმე სათნოება. სულის დაგლახაკება და დასნეულება ფიზიკურ ავადმყოფობაზე უფრო მძიმეა. ბოროტება სიკეთით უნდა განიკურნოს.

„სამოთხის კარში“ საბა ჩამოთვლის შვიდ მომაკვდინებელ ცოდვას და მათგან განკურნების საშუალებებს: „ამპარტავნება და წამალი მისი სიმდაბლე, არანმიდება და წამალი მისი სინმიდუ, ნაყროვანება და წამალი მისი მარხულობა, მცონარეობა და წამალი მისი სიყვარული, ანგარება და წამალი მისი მოწყალება“. ყოველი ცოდვა ახალ ცოდვას წარმოშობს, ყოველი ბოროტება ახალი ბოროტების მშობელია. რაც უფრო მეტს სცოდავს ადამიანი, მით უფრო მეტად კარგავს ღვთის ხატს, მის მსგავსებას.

მაქსიმე აღმსარებლის მიხედვით, „ბოროტების ფაქტის მიზეზი გრძნობების ბატონობაა სულზე და ეს დაიწყო პირველი ცოდვის ჩადენით, რომელიც შემდეგ სხეულთან ერთად მემკვიდრეობით გადადის ადამიანებზე... ბოროტებისგან ხსნა სწორედ გრძნობადის დაძლევაში, მისგან გათავისუფლებაში“.

გრძნობადის დაძლევის მოწოდება არის საბას ქადაგებათა უმთავრესი პათოსი. ადამიანის ზნეობრივი გაჯანსაღების პირობად იგი მიიჩნევს ღვთისკენ სწრაფვას, საკუთარი ცოდვების შეგნებას, სინანულს.

საღვთო ისტორია, თავისი ძირითადი მოვლენებითა და პირობებით, თავისებური ზნეობრივი სახელმძღვანელოა ქრისტიანთათვის. ბიბლიურ პერსონაჟთა მაგალითებზე საბა ქადაგებს სულიერი დისციპლინის, სრულყოფის პრინციპებსა და ნორმებს. ჭეშმარიტი ქრისტიანი არა მხოლოდ თავყვანისმცემელია ღვთისა, არამედ მისი ერთგული მოწაფეც. იგი განისწავლება როგორც ღვთის მცნებებით, მხსნელი მოძღვრებით, ასევე პატრიარქთა და მამამთავართა, წმინდანთა და მოციქულთა მაგალითებით.

აბრაჰამი არის რწმენის, სასოების განსახიერება, იოზი – მორჩილების, თმენისა და სტუმართმოყვარეობის: „იოზ სტუმართმოყვარეობისთვის შემზადა შვიდნი სახლნი და შვიდნი ტაბლანი შვიდთა მათ დღეთა შვიდისა მისა თვისისათვის... სერი დაუდგის და კვალად მსხვერპლად შეწირის ღმრთისა ცოდვისა ლხინებისა სტუმრისა მისთვის“.

ნოე, სიმართლისა და სინმინდისა გამო შეიქნა ღვთის რჩეულად, იოსები – სიბრძნისა და გულწრფელობის, დიდი მიმტყვებლობის წყალობით.

მაგრამ ბიბლია არა მხოლოდ დადებით მაგალითებს შეიცავს. იგი ასწავლის ადამიანს, აგრეთვე, თუ როგორ არ უნდა მოიქცეს: ადამი ურჩობამ და ამპარტავენებამ დასცა, „ნაბა და აბიუდ, ძენი აპრონ მღვდელთმოძღვრისანი ზვაობისაგან დაბნელებულ იქმნეს და სასწაულთაგან მოკლებულნი“, „ოფნი და ფინეზ არა ვიდოდეს გზასა კეთილსა და მოსწყდეს და მიეღო მათგან კიდობანი ღმრთისა“. იუდას სულმოკლეობამ და ვერცხლისმოყვარეობამ სძლია, ჰეროდე სიმთვრალისა და ბილწი გულისწადილის მსხვერპლი შეიქნა.

ამგვარად, სამყარო სკოლაა. დროს, როგორც ისტორიულს, ასევე ბიოგრაფიულს, აზრი აქვს იმდენად, რამდენადაც იგი არის ადამიანის პედაგოგიური გარდაქმნის დრო. იოკუმენას სივრცე არის ადგილი მსოფლიო სკოლისა. შესაბამისად, საღვთო ისტორია არის პედაგოგიური პროცესი, რომლის გაკვეთილებიც ადამიანის აღზრდის, მისი სულიერი განვითარების საფუძველთა საფუძველია.

ამგვარად, საბას ზნეობრივი მრწამსი ეფუძნება ქრისტიანული ეთიკის ნორმებს. ადამიანი თავისუფალი ნების მქონე არსებაა, იგი თვითონ ირჩევს თავისი ზნეობრივი განვითარების გზას. ადამიანს შეუძლია თვითგარდაქმნა. ამით განსხვავდება იგი მასზე დაბლა მდგომ არსებათაგან.

ეროვნული
არჩევნების
კომისია

არ არსებობს ცოდვილი, რომელსაც არ შეეძლოს სინანული.
ამიტომაც ადამიანის სრულყოფა მთლიანად დამოკიდებულია იმაზე,
ზე, თუ რამდენად აქვს მას სურვილი სრულყოფისა.

საბას თვალთახედვით, ზნეობის საძირკველია ღვთის სიყვარული,
რომელიც ადამიანთა ურთიერთსიყვარულის საფუძველიც არის.

15999

საქართველოს
არჩევნების
ეროვნული
კომისია

ქართული პუბლიცისტიკის უთვალსაჩინოესი ქაგლი

„მოგზაურობა ევროპაში“ რიგითი მწერლის ან ტურისტის ეგზოტიკური ჩანაწერები როდია. იგი ქვეყნის ბედით შეჭირვებული დიდი მოქალაქისა და დიპლომატის სულიერ აფეთქებებად აღიქმება, ფაქტები და მოვლენები დანახულ-გაანახრებულია პოლიტიკურ ტრილში, ნარკვევისათვის ნიშანდობლივი პუბლიცისტურ-მხატვრული შეფარდებითობით.

პირველი ნაწილი თხზულებისა დაკარგულია, ამიტომაც გვიჭირს ყველა კითხვაზე პასუხის გაცემა. ისიც კი უცნობია, რამდენად ავტორისეულია სათაური. „მოგზაურობა ევროპაში“ თუ „ევროპაში მოგზაურობა“? სხვაობა მხოლოდ ნიუანსობრივი როდია, სიტყვათა მონაცვლეობას ამ შემთხვევაში პრინციპული მნიშვნელობა ენიჭება. რა არის არსებითი? მოგზაურობა, საერთოდ, თუ, სახელდობრ, ევროპაში მოგზაურობა? ეს ნამდვილად განგვანწყობს სააზროვნოდ. წინ იწევს თემის აქტუალობის, ჟანრობრივი სპეციფიკის, ჩანაფიქრის შენიღბვის და სხვა საკითხები.

... მაგრამ, რაც არის მოღწეული, ისიც საკმარისია პოზიტიური დასკვნების გასაკეთებლად. ცალკეული ჩანართებითა და ქვეტიქსტებით ნამდვილად ხერხდება ლუი მეოთხთხმეტესთან სტუმრობის არსისა და მნიშვნელობის შეცნობა.

სულხან-საბა ორბელიანი 1714 წლის იანვარს ჩასულა მარსელს, 20 მარტს – პარიზში. აპრილში ლუი XIV-ს ნარსდგომია ვერსალში, ხოლო ივნისის დასაწყისში მეფის კატარღით რომს გამგზავრებულა.

უნდა ვივარაუდოთ, რომ ვოიაჟი მრავალმხრივ საყურადღებო იქნებოდა.

საფრანგეთი წარმოჩენილია უდიდეს და უმძლავრეს სახელმწიფოდ, სხვებისთვის ტონის მიმცემად. ცალკეულ შემთხვევებში მას ეტალონის ფუნქციაც კი ენიჭება. დავესესხოთ ტექსტს.

იტალიელი თავადის კარ-მიდამოსა და სასახლის აღწერისას პუბლიცისტი ასეთ პარალელს მიმართავს: „... ზოგი ასეთები, რომ ვნახე, არც ფრანციცის მეფის სახლში მინახავს“¹.

1 სულხან-საბა ორბელიანი, თხზულებანი, ტ. I, თბ., 1959, გვ. 158.

მეორეგან ვკითხულობთ: „მათს წალკოტს ღობეთ სრულ ნარინჯი და თურინჯი ევლოთ, როგორც ფრანცისულს წალკოტში ბზა დაგვინერია, ისე სრულებით ნარინჯი, თურინჯი იდგა. უკეთესს კაცის თვალი ვერას ნახავდა“¹. „კონსტანტინეპოლის სამი კუთხე შემოუარეთ, იქიდამ კარგა გავსინჯე ხომალდიდამაცა. დიდი ქალაქია და მრავალი შენობა, მაგრამ საფრანგეთიდან მოსულს აღარას მოგვეწონა“².

მაგალითების მოტანა შორს წაგვიყვანს. აშკარაა, რომ სულხან-საბა აღფრთოვანებულია საფრანგეთით. ამ ქვეყნის გაცნობიდან მომდინარე, შთაბეჭდილებები მძლავრზე მძლავრია.

ძირითადი მიზანი მოგზაურობისა კარგად არის ცნობილი – სპარსეთ-ოსმალეთისაგან უკიდურესად შევიწროებული საქართველოსათვის მფარველისა და მეოხის პოვნა.

დესპანს უფრო კონკრეტული დავალებაც ჰქონდა, კერძოდ, ფრანგთა ხელმწიფისათვის უნდა ეთხოვა 300 000 ეკიუ, რათა შაჰის მიერ შორეულ ქირმანში გამომწყვდეული ვახტანგ მეექვსისათვის ეშველა. ამასთანავე მას მიჰქონდა ქართლის მეფის პასუხი ლუი XIV-ის წერილებზე.

მიხეილ თამარაშვილი წიგნში „ისტორია კათოლიკობისა საქართველოში“ პირდაპირ მიუთითებს, რომ საფრანგეთისა და საქართველოს მეფეებს, კარგა ხანია, მიმოწერა ჰქონდათ გამართული ურთიერთთან. დასავლეთთან მეგობრობა მხოლოდ ჰუმანიზმის პრინციპს ვერ დაეფუძნებოდა. სულხან-საბა დარწმუნებული იყო, რომ ამ ურთიერთობას სხვა საფანელიც უნდა ჰქონოდა. ამიტომ პირდებოდა მომავალ მოკავშირეებს დახმარებას მდიდარი აღმოსავლეთისაკენ სავაჭრო გზის განაღდვასა და კავკასიის 48 პროვინციის მოსახლეობის კათოლიკობაზე მოქცევაში.

კონტაქტები ორივე მხარისათვის ფრიად ხელსაყრელი უნდა ყოფილიყო.

როგორც გიორგი ლეონიძე წერს, „... საბამ რომის საყდრის უზენაესობა აღიარა 1692 წელს, მანამდე კი შესაძლოა ლაპარაკი მხოლოდ სიმპატიებზე“³.

მაშასადამე, დასავლეთში გამგზავრებისას საბა მყარი კათოლიკეა. იგი წმინდა ბასილის ორდენის წევრია. ამას კი არსებითი მნიშვნელობა ჰქონდა სასურველი ურთიერთობის დასამყარებლად.

1 სულხან-საბა ორბელიანი, თხზულებანი, ტ. I, თბ., 1959, გვ. 226.

2 იქვე, გვ. 241.

3 იქვე, გვ. 390.

დასავლეთში კარგად იცოდნენ, ვინ იყო სულხან-საბა ორბელიანი: – ფართო განათლების ღრმად მოაზროვნე პიროვნება, სახელმწიფო მოღვაწე, რომელიც მნიშვნელოვნად განსაზღვრავდა ქვეყნის პოლიტიკურ ხაზს. შემთხვევით როდი უწოდებდნენ მას „საქართველოს მამას“.

ამდენად, გასაგებია დამხვდურთა მიერ სულხან-საბასადმი გამოვლენილი მოკრძალება და პატივისცემა.

აი, როგორ აღწერს პუბლიცისტი პაპთან შეხვედრას: „თავზე მომეხვია და, ჩოქებით ჯდომა წესია, არ დამაჩოქა, ფეხზე დამაყენა, მე დაბლა ბოლო ვდგებოდი. გვერდს ახლო მომიყვანა, მომიკითხა. მიაღერსა. მე მოვახსენე: წმიდავ მამავ მეთქი, რა შენმა შვილმა, მტკიცე ქრისტიანმა თავისი საქმე შენზე მიაგდო, მაშინვე გულსავსე შევიქენ, ყველა გამირიგდება მეთქი. მაგრამ სიგვიანე ვახტანგ მეფეს არას არგებს. ავს ალაგს არის მეთქი... მიბრძანა: ჩემი სისხლი რომ მთხოვო, ვახტანგისა და შენის ქვეყნის სასარგებლოდ იმასაც დასაქცევად მოგცემო“¹.

მეორეგან ვკითხულობთ: „9 ივლისს წმიდა პაპას მოვეკითხეთ, ხილი და მოსაკითხი ებოძა“².

მსგავსი ჩანაწერები საკმაოდაა.

ეს მხოლოდ მაღალი ეტიკეტის გამოვლენა როდია. ამგვარი მიღება, უპირველეს ყოვლისა, შეპირობებულია პოლიტიკურ-რელიგიური მოსაზრებებით.

ქართველი დესპანისადმი სხვებიც დიდ გულისყურს იჩენენ.

„კ მკათათვეს წავედით კარდინალის სანახავად. დიად ტკბილად და მონღედ მოგვეპყრა. აღერსს უკან თავისი სახლები დამატარა“³.

მოკრძალებულობა ნიშანდობლივია საერო პირებისთვისაც, „იმ ღამეს, ერთს იქაურს თავადს სამი რიგი მოსაკითხავი გამოეგზავნა“⁴.

„კ მარიამოზისთვეს დილაზე ერთს თავადის ცოლს თავისი ეტლი გამოეგზავნა: უცხო სტუმარი ბრძანდებო, ქალაქი ამით გამოიარეო“⁵.

„ივ მარიამოზისთვეს კრანდუკას ელჩთან წავედით, წინა დღეს იქ მოსულიყო ჩემს დასაპატიჟებლად“⁶.

1 სულხან-საბა ორბელიანი, თხზულებანი, ტ. I, თბ., 1959, გვ. 163.

2 იქვე, გვ. 165.

3 იქვე, გვ. 173.

4 იქვე, გვ. 204.

5 იქვე, გვ. 205.

6 იქვე, გვ. 202.

ანალოგიური ფაქტების სიხშირე შემთხვევითი როდია. ამით სულხან-საბა ცდილობს, დაარწმუნოს მკითხველი, რომ დასავლეთი კეთილად არის განწყობილი საქართველოსადმი. ქვეტექსტით სხვაც ჩანს: მოვლენების სასურველად განვითარებისთვის ჩვენც გემართებს ძალისხმევა.

არც იმის დავიწყება ეგების, რომ კათოლიკობა თვალსაჩინო როლს ასრულებს კონტაქტების გამყარებაში.

ქრისტიანობის ეს განშტოება საბას მიაჩნია მრავალი სიკეთის მომტანად; საქართველოს წინსვლისა და აღმავლობის ერთ-ერთ მძლავრ წინაპირობად. ამ თვალსაზრისის განფენას ემსახურება იტალიის ტაძარ-მონასტრების აღწერა-დახასიათებაც.

ნებისმიერი ნაწარმოების ანალიზისას გასათვალისწინებელია როგორც თხზულების შექმნის მიზანი, ასევე ჟანრობრივი სპეციფიკა. ეს ფაქტორები განსაზღვრავს შინაარსობრივი ელემენტების წარმოჩენის ინტენსიურობა-სიძლიერეს და ფორმის ორიგინალობასაც.

მოცემულ შემთხვევაში საქმე გვაქვს სამოგზაურო ნარკვევთან. მაშასადამე, დასაზუსტებელია როგორც ადრესატთა ვინაობა, ასევე პუბლიცისტურ-მხატვრული პლასტიკების შერწყმა-აქცენტირების სპეციფიკა.

„ევროპაში მოგზაურობას“ ორი ადრესატი ჰყავს: მასობრივი მკითხველი და ხელისუფლების წარმომადგენლები. ორმისამართიანობა ავტორისაგან მოითხოვს გარკვეულ სიფრთხილეს. შეიძლება ის, რაც უნდა იცოდეს მმართველობამ, ნაკლებ საინტერესო აღმოჩნდეს ფართო აუდიტორიისათვის. მეორე მხრივ, ნარკვევი არ უნდა დაემსგავსოს ოფიციალურ მონაცემთა ნუსხას. მან რიგითი მკითხველი არა მხოლოდ ცოდნით უნდა აღჭურვოს და სამოქმედოდ განაწყოს, არამედ ესთეტიკურადაც დაატკბოს.

ერთ-ერთი ხერხი, რომელსაც სულხან-საბა წარმატებით იყენებს, ეს არის მასალის ოსტატურად შერჩევა. ფაქტი მწერლის იდეის, ჩანაფიქრის შესატყვისია. იგი ვრცელ განმარტება-განსჯას არ მოითხოვს, ისედაც დამარწმუნებელია.

პუბლიცისტი გვაცნობს იტალიის ცხოვრებას; წინ წამოსწევს რომის სიდიადე-სიმშვენიერეს. ილუსტრაციები ორივე ადრესატი-სათვის საგულისხმოა. ხელისუფალნი გრძნობენ, რომ ორიენტირი ზუსტად არის შერჩეული; დასავლეთისაკენ ლტოლვა გამართლებულია. ახლა საჭიროა ენერგიული ქმედება ჩანაფიქრის დროულად განხორციელებისათვის.

რიგით მკითხველსაც ეჭვი არ ეპარება დასავლეთის ცივილიზაციის სიმძლავრეში. აქედან გამომდინარე, სურვილი უჩნდება მათ ტად გაიცნოს იგი და ამალღდეს, გაფაქიზდეს.

ამრიგად, ფაქტთა მოხმობისას ორივე ადრესატის დაკმაყოფილება ხდება. მაგრამ არც იმის დავინწყება გვმართებს, რომ ცალკეულ შემთხვევაში ერთი მხარისთვის სასურველი ტენდენციები მეტად ჩანს. თუმცა ამით მეორე მხარე როდი ზარალდება. იგი შეიძლება ნეიტრალური აღმოჩნდეს მოთხრობილისადმი. კონტაქტები ასე წარმოჩინდება:

ფაქტები	ა	ბ	გ
დამოკიდებულება მასობრივი მკითხველისადმი	დადებითი	დადებითი	ნეიტრალური
დამოკიდებულება მმართველობისადმი	დადებითი	ნეიტრალური	დადებითი

საანალიზო თხზულებაში ნამდვილად იგრძნობა ფაქტთა სიმრავლე, მაგრამ ნუ დავივინწყებთ, რომ საქმე გვაქვს სამოგზაურო ნარკვევთან. მეორეც, მწერალი შედარებით უცხო ქვეყნის გაცნობას ესწრაფვის. ამიტომაც ეშურება მაგალითებს. მესამეც, სულხან-საბა ცნობს მიჯრითი ავითაციის სიძლიერეს.

სამოგზაურო ნარკვევში, არცთუ იშვიათად, გარემო პერსონიფიცირებულია, მაგრამ მთავარი მაინც ავტორია, მთხრობელი. ამის გამო ხსენებული სახეობა პრინციპულად ემიჯნება პორტრეტულ ნარკვევს.

სულხან-საბა არა მხოლოდ აღწერს გარემოს, ვითარებას, სიტუაციას, არამედ აფასებს კიდევ. კვალიფიკაცია ზუსტი და მართებულია.

ზოგჯერ სურათი ასოცირდება, წარმოსახვა მძაფრდება, რაც იდეურ-ესთეტიკური ფუნქციის გაღრმავება-გაძლიერებას უწყობს ხელს. და მაინც, მხატვრული თვალსაზრისით საინტერესო ადგილები მცირეა. ბუნების უცნაურობათა ჩვენების დროსაც კი ავტორი ცდილობს მოვლენის არსზე გადაიტანოს ყურადღება და არა მისგან გამომდინარე განცდაზე.

აი, როგორ აღწერს ეტნას: „... ეტნის მთა გამოჩნდა. შუა დიდი კვამლი გამოდიოდა. ცეცხლი არა ჩანდა. ნახევრამდი ის მთა სულ დათოვლილი იყო და იმის ქვეით ხეები ხილნარი და დაბალზე შენობა იყო: ასე თქვეს: თოვლი მუდამა სძესო. სხვაგან თოვლი არსად იყო. და ის ცეცხლი ისე ამოდის, ორმოცს წელიწადს უწინ იმ მთას ერთს ადგილს პირი გაეღო. ერთი ცეცხლი გამოსულიყო. დიდი ადგილი ზღუამდი ზღვაზე ჩამოსულიყო. სამს მიღზე ზღვა გაეშრო, სულ შავს წიდასავით ქვით გაევესო და ის პირი ისევ დაბურვილიყო“¹.

ეს არის რეალისტი მწერლის მიერ დანახული სურათის თავშეკავებული შეფასება. დიახ, სახეობრივი აზროვნების ნიმუში ცოტაა. ეს ნაწილობრივ იმით აიხსნება, რომ ობიექტი არსით არის ეფექტური და საგანგებო საღებავებს გალამაზებას“ არ მოითხოვს.

აი, როგორ ახასიათებს ავტორი ხმელთაშუა ზღვის ერთ კუნძულს: „მალთა, დიად თბილი ადგილია. დეკემბერში იასამანი და ყვავილები ჰყვავდა. ლელვს გასცვივდა ფურცელი, თვარა ვენახს ისევ ესხა, არც თოვლი, არც თრთვილი, არც ყინვა არ იცის იქაურ ზამთარ“².

კონტექსტს თუ გავითვალისწინებთ, გასაგები იქნება, რატომ იწვევს ეს აღწერა სასიამოვნო ემოციებს.

მხატვრული იერის შესაქმნელად ავტორი უმთავრესად ტროპებს მიმართავს.

ნარკვევის პუბლიცისტური მხარე ძლიერია, შთაბეჭდილება ცდიდზე დიდი. რომის თუ ფლორენციის ტაძრები, განსაკუთრებით მათი ინტერიერები, გაოგნებას იწვევს.

ერთგან ვკითხულობთ: „იმ სახლზე გარედამ ერთი დიდი და საშინელი ეკვლესია აუშენებიათ. ხუთი სამწირველო აღმოსავლეთისაკენ აქვს, სამი აქათ და სამი იქით სხვა და ექვსი სამხრით და ექვსი – ჩრდილოთ, თორმეტი დიდი სვეტი აქვს და გუმბათი სახლის სისწორად აქვს. წმიდა სახლში სამოცდათორმეტი დიდი კანდელი ჰკიდია. ხუთი დიდი ოქროსი და მომცრო ოქროსი და ვერცხლისა სხვა. მაგრამ ის ხუთი, მე ასე მგონია, ხუთ-ხუთი ლიტრა ოქრო უფრო იყოს. ორი ოქროს დიდი სასანთლეა, ასე მგონია, ათ-ათი ლიტრა უფრო იყოს და სხვა უანგარიშო, კარები – და, აღმოსავლის მხარეს, ბუხარი სულ მთლივ ვერცხლით მოჭედილი, დაფერილი, კარგა გა-

1 სულხან-საბა ორბელიანი, თხზულებანი, ტ. I, თბ., 1959, გვ. 227.

2 იქვე, გვ. 238.

მოყუანილი. სხვა სასანთლები და ანგელოსები ოქროსი და ვერცხლისა. უანგარიშო, ათასი ლიტრა ვერცხლი მეტი მგონია¹.

მსგავსი რამ ბევრისთვის ძნელი წარმოსადგენია. სულხან-საბამიძის, რომ ურწმუნო თომა მრავლადაა. ამიტომაც დამაჯერებლობისთვის ნაირგვარ ხერხს მიმართავს. წინასწარ კი ასეთ განცხადებას აკეთებს: „რაც სანახავეები ვნახევით, ვით აღინერება, მაგრამ რასაც შევიძლებ უცხოებს, ვეცდები დავწერო, დაიჯერეთ რომი ასეთია. ას წელს სულ იაროს კაცმა, მის საკვირველობას ვერც გაუვიდეს, ვერც დაასრულოს, მაგრამ მე რასაც შევიძლებ, ჩემს ნახულს მართალს დავწერ. ეგება გეგონოსთ ქებისათვის ნამეტნავი დავწერო. უსაცლოდ დაიჯერეთ, რასაც ვწერ, ნაკლებია და მასაც თავს გაუსვლელს და შეუძლებელსა. დაიჯერეთ, ნახევარს მაშინაც ვერ მივსწვდები, რომ ვერ შევიძელ დასწავლა და დაწერა, ნახევარი უფრო დამრჩა“².

დამაჯერებლობას აძლიერებს ასეთი ჩანართები: „რაც არ მინახავს, არ დავსწერე“³. მეორეგან ვკითხულობთ: „გაოცებული დავრჩი ხილულით“. „ის დიდად მომეწონა“, „ვინ მოსთვლის“, „ჩემის ხელით გავზომე“ და ა.შ.

ეფექტურია პირდაპირი მიმართვაც – „დაიჯერეთ“.

ყოველივე ეს ზრდის უშუალობას. მკითხველისათვის ცნობილია ავტორის განსწავლულობა, იცის, რომ სულხან-საბამის ბევრი უნახავს, განუცდია, ამიტომაც ასეთ გამონათქვამებს ნაღდ ვერცხლად აღიქვამს, და თამამად დგება მწერლის პოზიციაზე.

სულხან-საბამს უყვარს მოულოდნელი გადახვევა, პარალელის გავლება. არცთუ იშვიათია შეწყვილება საქართველოსა და ქართულისადმი. ორიოდ მაგალითი:

„რა ალიკორნას საზღვარში შევედით, დავაკება შეიქმნა, ოდიშის მსგავსი ადგილი, ტყიანი, ბრტყელი. შორს მაღალი მთები მოჩნდა. იქით, ტყის დაცილებით დიდი მინდორი მოჩნდა“⁴.

„დავაკება ადგილი იყო, ოდიშის მსგავსი“⁵.

„იწვინობისთვის ლამიან ვიარეთ მომცროს ნავით. მივიდოდით. სადილად ერთს ლიმენაზე მოვედით. კლდე იყო შეკაფული-

1 სულხან-საბამი ორბელიანი თხზულებანი, ტ. I, 1959, გვ. 206.

2 იქვე, გვ. 169-170.

3 იქვე, გვ. 240.

4 იქვე, გვ. 159.

5 იქვე, გვ. 220.

ვით, დიად, დიდსა და გრძლად მიგრებილ-მოგრებილი. მეთევზენი ნადირობდნენ. ასეთი ღვინო იყო, ატენურის ღვინის მსგავსი¹.

სულხან-საბა აღტაცებულია ყოვლადნმადის ხატით. „დედასა და ძესა ორთავ გვირგვინი აღმასისა. ყოვლად ნმიდას ოთხი რიგი ქამარი სულ აღმასისა არტყია. სამი ასეთი ზურმუხტი ზის, რომ ფასი არ დაიდება. და სხვა რამდენი, ან თვალი, ან მარგალიტი, ან აღმასის ჯვარები, ან ზურმუხტის ჯვარები, უანგარიშო. იმ ხატის სისწორ მალლა კედელში ორი ნითელი იაგუნდი ზის. ხახულის ღვთისმშობლის თვალს უფროსი არის და უკეთესიცა“².

ამგვარი შეწყვილებანი ფრიად მომგებიანია, რადგან, ჯერ ერთი, დახასიათება-შეფასების ობიექტი გაცილებით მახლობელი ხდება და მკვიდრად იბეჭდება მკითხველის გონებაში. მეორეც, საერთო აღქმის ინტენსიობა იზრდება.

ხაზი უნდა გაესვას ერთ გარემოებასაც. სულხან-საბას ხიბლავს დასავლეთი („ის დიდად მომენონა“, „ამ საქმემ დიდად გამაკვირვა“) და აღტაცებასაც არ მალავს. მაგრამ არასდროს არ კარგავს ზომიერების გრძნობას. არავითარი შელამაზება განცდისა, არავითარი კეკლუცობა. ყოველთვის ინარჩუნებს აკადემიურობას. მისთვის უცხოა აცეტება. იცის, ვინ არის და რა ფუნქციაც აკისრია.

ფლორენციის მახლობლად დიდმა მთავარმა თავისი მამული დაათვალიერებინა. „მერმე წაგვიყვანეს სხვა მხარეს უცხო ფრინველების და პირუტყვების სანახავად. სირაქლემები იყო და თეთრი ფარშამანგი, თეთრი ხოხბები მრავალი, მაგრა წვრილი იყო, ეთიოპური ცხვრები იყო, დიდრონი რქები ჰქონდა, მოდრეკილი ყბამდის. ფარაოს ქათმებს ეძახდნენ. უცხო რამ ფრინველი იყო. ათი თხუთმეტი თუთი იყო: ზოგი ნითელი, ზოგი მწვანე, ზოგი ჭრელი, ზოგი თეთრი სხვადასხვა რიგი, მაგრამ ნითელი უფრო მრავალი იყო. ვარხვი, იხვები, კარაპები, მაჩვები. მკითხეს: გინახავსო? მე უთხარ: მრავალია მეთქი და ეუცხოვათ“³.

ეს დინჯი პასუხი საგულისხმო ქვეტექსტის შემცველია: არავის აქვს უფლება ზემოდან გვიცქიროს, ბევრი მინახავს და აღმიქვამს. მე ვარ ერთ-ერთი უძველესი, მრავლის გადამტანი და კომუნიკაბელური ერის წარმომადგენელი.

1 სულხან-საბა ორბელიანი, თხზულებანი, ტ. I, თბ., 1959, გვ. 227.

2 იქვე, გვ. 206.

3 იქვე, გვ. 213.

პაპის ბიბლიოთეკა დაათვალღერებინეს. ქართველი მწიგნობარი მოხიბლულია ამ უნიკალური წიგნსაცავის სიმდიდრითა და მრავალფეროვნებით. მწვალებელთა თხზულებანიც კი არის დაცული. „მრავალი ვეძებე ქართული წიგნები, ვერ ვიპოვე, არსად ჩანდა“¹.

ამ მოკლე ჩანართს აღვიქვამ, როგორც საყვედურსა და როგორც თავმონონებას. საყვედური ბიბლიოთეკის მესვეურთ ეკუთვნის, თავმონონება კი...

სულხან-საბასთვის აშკარაა, რომ ქართული დამწერლობა უძველესია და ეს ძლიერ ეამაყება. არ არის გამორიცხული მისთვის ცნობილი იყოს V საუკუნის ასურულ წიგნში დაფიქსირებული ფაქტი: მხოლოდ თხუთმეტ ერს აქვს საკუთარი ანბანი, დამწერლობა და, მათ შორის, ქართველებსო. დანარჩენი „დაძრნიან როგორც უგნურნი პირუტყვნიო“.

„მოგზაურობის“ ავტორი საგანგებოდ ჩერდება იტალიის ცალკეულ ძეგლთა ისტორიასა და მნიშვნელობაზე, მათდამი საზოგადოების განწყობაზე, იგი ამ გზითაც ესწრაფვის დასავლეთის სიძლიერის ჩვენებას.

ნარკვევში უფრო მეტად ფაქტები და მოვლენები ფიქსირდება. განცდების გამჟღავნებას შედარებით მცირე ადგილი ეთმობა. ასე რომ, საანალიზო ნაწარმოებს ვერ მივიჩნევთ ლირიკული ჩანახატების კრებულად, რაც ნაწილობრივ შეიძლება ითქვას გრიგოლ ორბელიანის თხზულებაზე „მგზავრობა ჩემი ტფილისიდან პეტერბურლამდის“.

საანალიზო ნარკვევი გამორჩეულია დოკუმენტურობითა და საზოგადოებრივი ცხოვრების მრავალი სფეროს წარმოჩენით. მასში მძლავრობს არა ყოფითი დეტალები, არამედ ისტორიისა და კულტურის უმნიშვნელოვანესი ძეგლების გასხვივოსნება. ავტორი უფრო მეტად დაფიქრება-განსჯისაკენ გვიბიძგებს, ვიდრე ხილულით ტკბობისაკენ.

მოგზაურობა ბუნებრივად გულისხმობს მრავლისა და მრავალფეროვანის ხილვას. ცხადია, ყველაფერი ვერ და არც უნდა დაფიქსირდეს. ობიექტთა შერჩევა მყარ პრინციპს უნდა ეფუძნებოდეს. ამ შემთხვევაში თვალნათლივ მჟღავნდება პუბლიცისტის მიდრეკილებანი და ოსტატობაც.

¹ სულხან-საბა ორბელიანი, თხზულებანი, ტ. I, თბ., 1959, გვ. 183.

როგორც ითქვა, სულხან-საბასთავის ყოფითი დეტალები რო-
დია მთავარი. მასთან ნაკლებადაა ისეთი მაგალითები, როგორიც
გვხვდება გრიგოლ ორბელიანის ნარკვევში „მოგზაურობა ჩემი
ტფილისიდან პეტერბურლამდის“.

გრ. ორბელიანთან ყოველდღიური ყოფის ეპიზოდები იწვევს წინ:
ვის ესტუმრა, როგორი იყო საუზმე, რაზე ისაუბრეს, რატომ შემოს-
წყრა რუსი მღვდელი: – შენ ქრისტიანი არ უნდა იყო, არაყს არ სვა-
მო და ა.შ. თხრობა ემორჩილება ქრონომეტრაჟს, თუ შეიძლება ასე
იოქვას.

სულხან-საბასთან დედუქციური მეთოდი მძლავრობს, გრიგოლ
ორბელიანთან ინდუქციური. არა ყველაფრის აღწერა, არამედ იმის
ჩვენება, რაც ძალუმად ამჟღავნებს დასავლეთის ამბლლებულობას.

„მოგზაურობა ევროპაში“ ყურადღებას იპყრობს დახვეწილი
სტილითა და ენობრივი გამართულობით, ხაზგასასმელია ისიც, რომ
უცხო ტერმინებისათვის დაძებნილია ქართული შესატყვისები.

სულხან-საბა ორბელიანმა შეძლო საქართველოზე ზრუნვის
სურვილით აენთო მკითხველი. ისეთი სურათები განფინა და იმგვა-
რი დასკვნები შემოგვთავაზა, რომელთა მნიშვნელობა სცილდება
ვინრო ფარგლებს.

იდეის ოსტატური შენიღბვის, მკითხველთა აღგზნების, თუ გან-
ზოგადების ხერხთა დანვრილებითი შესწავლა უახლესი მომავლის
საქმეა.

ამრიგად, სულხან-საბა ორბელიანმა დაგვიტოვა კლასიკური
თხზულება, რომლითაც ლიბო დაედო სამამულო სამოგზაურო
ნარკვევს. ამასთანავე ამ ჟანრის მრავალმხრივი განვითარების
პერსპექტივები მოიხაზა.

სულხან-საბა ორბელიანის „სწავლანი და მოძღვრებანი“

სულხან-საბა ორბელიანი არა მარტო დიდი მწერალია მეთვრამეტე საუკუნისა, არამედ, პირველ ყოვლისა, პატრიოტი მოღვაწე და აქტიური მონაწილე იმდროინდელი პოლიტიკური და საზოგადოებრივი ცხოვრებისა.

ცნობილია, რომ 1698 წელს სულხან ორბელიანი ბერად აღიკვეცა დავით გარეჯის მონასტერში და, ამ დროიდან მოყოლებული, მისი სახელი „ცოდვილი მონაზონი საბას“ სახელით იცვლება.

სულხანის ბერად შედგომის მიზეზი სხვადასხვაგვარად იყო ახსნილი: ალექსანდრე ხახანაშვილი ამ ნაბიჯს მისი მეუღლის – თამარის გარდაცვალებით ხსნიდა, მაგრამ ეს გამოირიცხა, რადგანაც თამარი 1709 წელსაც კი ჯერ კიდევ ცოცხალი ყოფილა.

მეცნიერებაში გამოთქმული მოსაზრებანი (კ. კეკელიძე, გ. ლეონიძე, ა. ბარამიძე), სულხანის ამ ნაბიჯს იმ პოლიტიკური ვითარების შედეგად მიიჩნევენ, რომელშიც ქართლის სამეფო მოექცა. მაგრამ როგორც აკად. ალ. ბარამიძე აღნიშნავს, დავით გარეჯის მყუდრო უდაბნო ვიწრო აღმოჩნდა დაუდგრომელი ბუნების მქონე სულხან-საბასათვის. ის ვერ ელევა „სოფლიურ საქმეს“ (ა. ბარამიძე, ნარკვევები, ტ. 2, გვ. 250).

მართლაცდა, ვეცნობით რა სულხან-საბას ხანგრძლივი ცხოვრების გზას, იგი გვესახება უაღრესად დიდ საზოგადოებრივ მოღვაწედ, რომლის სამოქმედო ასპარეზში ძალიან მცირე ადგილი უჭირავს პირადულს. არ არის ეპოქის არც ერთი ღირსშესანიშნავი მოვლენა (პოლიტიკური თუ კულტურული), რომელთანაც მჭიდროდ არ იყოს დაკავშირებული სულხანის სახელი. „სოფლიურ“ საქმეს იმხელა ადგილი ჰქონდა დათმობილი სულხანის შემოქმედებაში, რომ ნაბიჯს მონასტრისაკენ მას ვერაფერი გადაადგმევენებდა, თუ არა ისევ „სოფლიური“ ძნელბედობა. და რომ ეს ასეა, იქიდან ჩანს, რომ ამ პერიოდში შექმნილი მისი ბრწყინვალე ქადაგე-

ბები ანუ „სწავლანი“, მიუხედავად მისი საეკლესიო დანიშნულები-სა, წარმოადგენს მხურვალე ქადაგებებს ამქვეყნიური ცხოვრების სხვადასხვა საჭირობოროტო საკითხის შესახებ. სწორედ ეს იყო მიზეზი იმისა, რომ სულხან-საბას კვლავ ვხვდებით თავისი ქადაგებებით ჩაბმულს ცხოვრების ფერხულში.

1703 წელს ქართლის ტახტის გამგებლად (ჯანიშინად) შაჰმა ვახტანგ ლეონის ძე მოავლინა. ხანმოკლე იყო ვახტანგის მეფობის პერიოდი, მაგრამ მეტად მრავალმხრივი და რთული. მისი მოღვაწეობა კარგად არის ცნობილი და ჩვენ ამაზე აღარ ვჩერდებით. აღვნიშნავთ მხოლოდ იმას, რომ ვახტანგის სწორედ ამ მრავალმხრივ მოღვაწეობას შაჰი უნდობლად ეკიდებოდა. მან ვახტანგი ისპაჰანში გაიწვია და გამაჰმადიანება მოსთხოვა. ამ წინადადებაზე უარის თქმის გამო, პატივყარილი ქართველი მეფე, ქირმანში გადაასახლეს. იქ გატარებული დღეების შესახებ კი პოეტი ასე გოდებდა: „ჩემი ჭირი ქვას ჰქონებოდა, დადნებოდა, ჩემი ფიქრი და ნაღველი ზღვის ალაგს აავსებდაო“.

1713 წელს სულხან-საბა მისიონერ რიშართან ერთად საფრანგეთში გაემგზავრა და ლუი XIV-ის წინაშე წარდგა. ჯერ კიდევ ვერსალის სასახლეში წარდგენილ მოხსენებაში, საბამ მიმოიხილა რა საქართველოს მდგომარეობა, გამაჰმადიანების საფრთხის აღნიშვნით, ითხოვა სამასი ათასი ეკიუ ტყვეობაში მყოფი ვახტანგის გასათავისუფლებლად. მაგრამ საბას, ისევე როგორც მთელ სამეფო კარს, იმედი არ გაუმართლდა. 1716 წელს ფიზიკურად განადგურებული, გალატაკებული და იმედგაცრუებული დესპანი უკან დაბრუნდა.

თუ როგორ შეხვდა საქართველოში დაბრუნებულ მოხუცს მშობლიური მხარე, ამაზე თვით საბა გაგვცემს პასუხს: „ჩემი ნათესავი და მოყვარე და მეფე, დარბაისელნი, ვერავენ შემომენია. ვალის მიცემაც გამიჭირდა, მერე სამღვდელთ შფოთი აღძრეს ჩემზედ, კრება მოიწვიეს და ბოროტის ქმნა მოინდომეს“ (მოგზაურობა ევროპაში, ს. ი. ო რ დ ა ნ ი შ ვ ი ლ ი ს გამ., გვ. 152).

„მეფისთვის მოვკვდი, ვერა ცნა, არც ვინ აუნყა შორითა,
ჩემნი ერთგულნი სარჯელნი ბოროტად უთხრეს ჭორითა“

- ჩიოდა სულხან-საბა.

ცნობილია, რომ როგორც რელიგიური წრეების, ასევე მეფეთა უკმაყოფილება სულხან-საბას მიერ კათოლიკურ სარწმუნოებაზე გადასვლამ გამოიწვია.

როდესაც სულხან-საბას გაკათოლიკების საკითხს ვეხებით, ეს ფაქტი უნდა განვიხილოთ მხოლოდ და მხოლოდ, როგორც ნაბიჯი დიდი მოღვაწის პოლიტიკურ ზრახვებთან მიახლოებისა. ხომ ცნობილია, რომ პოლიტიკური მოსაზრებებით სამეფოს რჩეული პირები და მეფეები, არათუ კათოლიციზმს, არამედ მაჰმადიანურ რჯულსაც აღიარებდნენ ხოლმე. ამიტომ სულხანის ამ ნაბიჯს, როგორც წესი, არც სამღვდლოების და არც სამეფოს წარმომადგენელთა პროტესტი არ უნდა გამოეწვია. შესაძლოა, ეს არც მომხდარიყო, სულხანის დიპლომატიურ მისიას რომ გაემართლებინა, მაგრამ სულხან-საბამ გულში ჩაიკლა ვახტანგისა და მისი წრის მიერ მიყენებული წყენა და დიდ მწერალს ისევ თავისი აღზრდილი მეფის გვერდით ვხედავთ ჭირსა თუ ლხინში.

სპარსეთისათვის აშკარა გახდა ვახტანგის „განდგომა“. აღშფოთებულმა შაჰმა მას ტახტი ჩამოართვა და კახეთის მეფეს კონსტანტინეს გადასცა. 1723 წელს კონსტანტინე დაქირავებულ ლეკთა ჯარით თავს დაესხა თბილისს, რადგან შიდა ქართლში მყოფი ვახტანგი ტახტის დათმობას არ აპირებდა. ლეკთა ჯარმა ქალაქი ააოხრა. ვახტანგმა დასახმარებლად ოსმალეთს მიმართა. იმავე წელს ოსმალები შეესივნენ თბილისს და აიღეს იგი. ეს იყო ერთ-ერთი უმძიმესი პერიოდი საქართველოს ისტორიისა. ქართლის მიწა-წყალი სარბიელად გადაიქცა ყველა ჯურის დამპყრობთათვის. დამარცხებულ ვახტანგს ქართლში აღარ ედგომებოდა და 1724 წელს 1200 კაცთან ერთად რუსეთისკენ მიმავალ გზას დაადგა. როგორც ვახტანგი წერს: „წამოვედით რუსეთის ხელმწიფესთანა და გვახლდა სულხანყოფილი საბა“ (საქართველოს სიძველენი, ტ. II, გვ. 357).

ეს იყო საბას უკანასკნელი მგზავრობა. რადგანაც 1725 წელს დიდი მწერალი და საზოგადო მოღვაწე გარდაიცვალა.

ახლა შევეხეთ სულხან-საბას ქადაგებებს, რომელიც ასე ამშვენებს ქართულ საეკლესიო მჭევრმეტყველებას. ორიოდ სიტყვით შევჩერდებით ქადაგებათა ჟანრის რაობაზე.

ცნობილია, რომ ჯერ კიდევ ქრისტიანობის ადრეულ ხანაში, როდესაც ქადაგებდნენ ქრისტიანული თეოლოგიის უდიდესი წარმომადგენლები – ბასილი დიდი, გრიგოლ ღვთისმეტყველი, იოანე ოქროპირი და სხვანი, უკვე იგრძნობოდა ქრისტიანულ მისტიციზ-

მში შეპარული ეკონომიკური და პოლიტიკური ინტერესები თანამედროვეობისა. შემთხვევითი არ არის, რომ ეპისკოპოსის კათედრა იხსენიებოდა როგორც სამასწავლებლო კათედრა. რელიგიურ თემებზე მსჯელობისას საკითხების ასოციაციას მქადაგებელი ბოლოს მაინც მიჰყავდა ამქვეყნიური სინამდვილისაკენ. ამ მხრივ საკმარისია გავიხსენოთ საეკლესიო მჭევრმეტყველების როლი ფეოდალიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის საკითხში, როდესაც თომას მიუნცერი, ლუთერი და სხვანი რელიგიური აზრების მიღმა ანტიფეოდალურ ლოზუნგებს ქადაგებდნენ.

პეტრე პირველის დროს საეკლესიო ქადაგებამ დიდი პოლიტიკური და სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობა შეიძინა რუსეთში. პეტრე პირველმა საეკლესიო ქადაგებები სწორედ თავისი სახელმწიფოებრივი რეფორმების სააგიტაციოდ გამოიყენა, იმდროინდელი რუსული სამღვდლოება ილაშქრებს განყენებული პოლონურ-იეზუიტური ქადაგებების წინააღმდეგ და უაღრესად პრაქტიკული და ტენდენციური საკითხებით აღსავსე ხდება, ერთმანეთს უპირისპირდებიან, ერთი მხრივ, თეოფანე პროკოპოვიჩი და, მეორე მხრივ, სტეფანე იავორსკი. პირველი, როგორც ახალი ეპოქით, თანამედროვეობით განმსჭვალული პიროვნება, მეორე – როგორც წარსულის წარმომადგენელი, განყენებული იეზუიტური ქადაგებების ავტორი.

ამრიგად, საეკლესიო ქადაგებებს, საუკუნეთა მანძილზე თანახლდა ტენდენცია ცხოვრებასთან სიახლოვისა, ზეციური სამყაროს საკითხებთან ერთად ამქვეყნიური ცხოვრების საჭირობოტო საკითხების წამოჭრისა, რაც მეტ-ნაკლებად იჩენდა ხოლმე თავს სხვადასხვა დროის პირთა ქადაგებებში (განა ამაზე არ მეტყველებს, თუნდაც, ჩვენი დიდი მოღვაწე კათოლიკოს-პატრიარქის ილია მეორის ქადაგებები და ეპისტოლენი?).

ახლა შევეხოთ სულხან-საბა ორბელიანის ქადაგებებს, რომლებიც „სწავლანის“ სახელით არის ცნობილი.

პირველი ცნობა სულხან-საბას ქადაგებათა შესახებ 1899 წელს დაიბეჭდა გაზეთ „ივერიაში“. წერილის ავტორი პ. კარბელაშვილი იძლეოდა ხელნაწერის აღწერილობას, მოჰქონდა საბას ძმის – ზოსიმეს ანდერძი და ამთავრებდა წერილს შემდეგი სიტყვებით: „ურიგო არ იქნებოდა, რომელსამე შთამომავალს დიდი ორბელიანებისას ეთავნა იმ ძვირფასი ხელნაწერის დაბეჭდვა და დაენახებინა ქვეყნისათვის, თუ რა მქადაგებელი ჰყოლია ძველად ქართველ ერსა და რამდენი გონებრივი სიმდიდრე გვაქვს ჯერ უცნობი და შეუსწავლელი“ („ივერია“, 1899, 21).

იმავე წლის „ივერიის“ 61-ე ნომერში დაიბეჭდა მოსე ჯანაშვილის წერილი, რომელშიც ავტორი ჯერ აღწერდა ხსენებულ ხელნაწერს და შემდეგ განიხილავდა ქადაგებას „მწყემსისა და სამწყსოსათვის“. ჯანაშვილი წერდა: „ნუ დაივიწყებთ, რომ სულხან-საბა ასეთ ცეცხლს აფრქვევდა მაშინ, ოდესცა ოსმალებმა შეიპყრეს იმერეთი, გამაგრდნენ თბილისში, მოინდომეს სიონის მეჩეთად ქცევა“.

1928 წელს პოეტი და მკვლევარი გიორგი ლეონიძე თავის გამოკვლევაში „სიბრძნე სიცრუისა“ შეეხო საბას ქადაგებებს და აღნიშნა, რომ „საბას ქადაგებანი შეიცავენ ნაციონალ-პოლიტიკურ ტენდენციებსაც, სადაც ასე ცოცხლად მოჩანს მისი ინდივიდუალური შეურიგებელი ბუნება და სადაც მოცემულია მისი პოლიტიკური და რელიგიური ფიქრები“.

1950 წელს ჩემი საკანდიდატო დისერტაციის ნაშრომში შესწავლილი მქონდა სამოქალაქო მოტივები მეთვრამეტე საუკუნის ქართული სასულიერო მჭევრმეტყველების ძეგლებში, რომელშიც განვიხილეთ სულხან-საბა ორბელიანის, ამბროსი ნეკრესელის, ანტონ ცაგერელი-ჭყონდიდელისა და იონა ხელაშვილის ქადაგებანი (ნაშრომი მთლიანი სახით დაბეჭდილი არ არის).

დაბოლოს, ცნობილმა მკვლევარმა ივანე ლოლაშვილმა დაბეჭდა სულხან-საბა ორბელიანის „სწავლანი“.

წინამდებარე წერილის მიზანია მკითხველთათვის საცნაური გავხადოთ, როგორ აისახა ეროვნული, პოლიტიკური და სულიერი პრობლემები სულხან-საბას ბრწყინვალე ქადაგებებში და რამდენად ეხმიანებოდა იგი თანამედროვეობას.

ცნობილია, რომ საუკუნეების მანძილზე ქართული ეკლესია ისეთ სიმაღლეზე იდგა, რომ იგი, თავისი მატერიალური და მორალური უფლებებით, სახელმწიფოში ძლიერ ავტორიტეტულ ძალას წარმოადგენდა.

მეჩვიდმეტე საუკუნის დასასრულს და მეთვრამეტე საუკუნის დასაწყისში ქართული ეკლესიის მდგომარეობა სრულიად გამოიცვალა.

თუ გავიხსენებთ გიორგი მერჩულეს „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებას“, რომელშიც ასახულია ეკლესიის მდგომარეობა VIII-IX საუკუნეების საქართველოში, დავინახავთ, რომ საქართველოს ეკლესია აქ გამოიყურება როგორც დამოუკიდებელი ერთეული, რომელიც იმდენად უფლებამოსილია, რომ სახელმწიფოს არ ემორჩილება, მორალურ და სულიერ ზეგავლენას ახდენს საზოგადოებაზე,

სახელმწიფო საქმეებში თამამად ერევა და მის ზნეობრივ მხარეს მტკიცედ დარაჯობს.

სულ სხვა სურათია მოცემული XVII-XVIII საუკუნეების ქართული ეკლესიისა სულხან-საბა ორბელიანის ქადაგებებში.

ქადაგებათა მიხედვით, პირველი, რაც შეინიშნება, ეს არის, საერთოდ, სკეპტიკური დამოკიდებულება საზოგადოებისა ქრისტიანობის მიმართ, ქრისტიანული მოძღვრების მიმართ. როგორც საბა გვაუწყებს, საზოგადოების ნაწილს იმდენად აღარ სწამს ქრისტეს მოძღვრება, რომ ეჭვი შეაქვს თვით სულის უკვდავებაში. ასევე არც ჯოჯოხეთის ცნება მიაჩნია დამაჯერებლად. ამიტომ საბას სჭირდება სპეციალური ქადაგება მიუძღვნას ამ საკითხს და ამტკიცოს: „ჯოჯოხეთი არის, ჰოი, ცოდვილნი, უეჭველად, თუმცა მრავალნი არიან, რომელნი არა ჯერან და ჰგონებენ რომე, რომელიცა სამღვთოი წერილი და წმიდანი მამანი ჯოჯოხეთისათვის გვასწავლიან სრულად, მოგონებულნი იყოს ქუეყანისა შესაშინებლად“.

სულხან-საბას მსჯელობა ამ საკითხზე არ წარმოადგენს რაიმე ახალს, რასაც ქრისტიანული საზოგადოება ვერ წაიკითხავდა ძველი და ახალი აღთქმის წიგნებში, მაგრამ სულხან-საბა ცდილობს, კონკრეტული მაგალითებით ესაუბროს მრევლს და ასე მიმართავს: „საფრანგეთს სამნი მთანი არიან, რომელ თავთა ზედა მთათასა არიან მთხრებლნი და პარეხნი, რომელთაგან აღმოდის კვამლი, ნაცარი და ალი ცეცხლისა. ესე არს პირნი ჯოჯოხეთისანი, სადა ეშმაკნი ჩაითხინეს ოდეს ზეცით გარდამოცკვნებულ იქნენ და შემდგომად მეორედ მოსლვისა მუნ შთაცკვან გუამნი ცოდვილთანი. აჰა, არს ჯოჯოხეთი და არავინ მთქმელთა ამისთაგანი განმართლდეს, რომელნი იტყვან არ ყოფასა ჯოჯოხეთისასა“. ე.ი. მქადაგებელი ცდილობს ჯოჯოხეთის არსებობა რეალობად წარმოაჩინოს მსმენელთათვის, რათა იგი უფრო დამაჯერებლად აქციოს.

ქადაგებათა შინაარსი გვაცნობებს იმასაც, რომ იმ პერიოდის, ე.ი. სულხან-საბას თანამედროვე საზოგადოებაში, შერყეულია რწმენა არა მარტო რელიგიისა, არამედ შერყეულია ეკლესიის ავტორიტეტიც. სპეციალური ქადაგებით, სულხან-საბა არცხვენს იმ მორწმუნეებს, რომელთაც დავინწყებიან უბრალო წესიც კი თავის დაჭერისა ეკლესიაში ღვთისმსახურების დროს. „ეკლესიასა შინა დგახართ და ლოცვათა არა ისმენთ და ამოთა საუბართა ზრახავთ“, — მიმართავს სულხან-საბა ადამიანთა ამ რიგს. მას განზრახული აქვს ადამიანები დაარიგოს, შეახსენოს წესი და რიგი ეკლესიაში

ქცევისა: „წმიდათა მოციქულთა სიტყვათა და წმიდათა მღვდელ-
მოძღუართა სწავლათა კითხუაზედა ღალადებთ და იცინით, ჩემისა
ლაპარაკითა რაჲსა ბოროტთა მოიკუჭით“.. „შენ ღმრთის მოწყა-
ლება დაგივიწყებია და ეშმაკისა მეგობარ ქმნილხარ, ეკლესიაში
უგვანოდ ჰყვრ და მთრვალივით იცინი“.

როგორც ჩანს, ქადაგების ავტორს მხედველობაში ფეოდალუ-
რი წრე ჰყოლია. ეს რომ ასეა, ამას ცხადყოფს სულხანის მიერ მო-
მარჯვებული შედარება: „მრავალნი ხელარგოსანნი მეპატრონისა
კართა დგანან, რომელნიმე წინარე უდგანან არგანთა მპყრობელ-
ნი, მშვიერნი, მდუმარენი, არცა ერთსა კიდესა მიმხედველნი, გარნა
უფალთა თვსთა მზერელნი, მრავალგზის მზეთა და სიცხეთა შინა,
მრავალგზის თოვლთა შინა, კდრე უფალთა მათთა დაიძინონ, ელი-
ან მას, ნუთუ მოიკითხნეს, ნუთუ სამსახურნი უბრძანნეს“. აშკარაა,
რომ საბა ლაპარაკობს სოციალური წრის იმ წარმომადგენლებზე,
რომლებიც მშვირები, სიცხეში ნამუშევრები და დალლილები დგა-
ნან თავიანთი მეპატრონეების წინ მანამ, სანამ ისინი დაიძინებენ
და უსიტყვოდ ელიან ბრძანების მიღებას. შემდეგ ავტორი მიმარ-
თავს მსმენელთა მეორე მხარეს: „უკუეთუ [ესენი] წუთისა ჟამად
ჟამსა ესრეთ განეკრძალიან, თქვენ მცირესა ჟამთა წინაშე მდგომარ-
ეთა ფეხზე დგომა მოგძაგდებისთ, რომელნიმე კვნესით, რომელ-
ნიმე სწუხთ, რომელნიმე დაჯდებით, სხვანი უგვანოდ ზრახავთ,
ლოცვისა სიგრძესა ჰგმობთ, წიგნთა კითხვაზედ გთვლემთ, გალო-
ბის სიგრძისათვის სჭმუნავთ და ჯოჯოხეთისა სატანჯუელისა და-
უსრულებლობისათვის არ იურვთ“.

აქედან ჩანს, რომ საბა აშკარად აპირისპირებს ორი სოციალუ-
რი წრის წარმომადგენლებს. ეს ფეოდალური საზოგადოებაა, რომ-
ლის წევრებსაც დავიწყებიათ ღვთისმსახურების ელემენტარული
წესები და გალობის დროს თვლემენ. ხედავს რა ამ საზოგადოების
დამოკიდებულებას ეკლესიის მიმართ, სულხან-საბა მიზნად ისა-
ხავს მოაგონოს მათ ეკლესიის როლი და საწმუნოების მნიშვნე-
ლობა. იგი არცხვენს ამგვარ ადამიანებს და თან შთააგონებს: „არა
სიძულვილისათვის თქვენისა მიქმნიეს, არცა მტერობისა შურითა,
თქვენცა უწყით რამეთუ აღშენებისათვის თქვენისათვის ვიტყვ“. და
აქ საბა ისევ სოციალური სინამდვილის სურათს იშველიებს: „უკუე-
თუ მეფეთაგანი ანუ მეპატრონე ვინმე სჯდეს ადგილსა ერთსა, ყო-
ველივე წინაშე მდგომარენი დუმილით განეკრძალებიან, რათა არ
ენყინოს უფალთა მათთა. საყვარელნო, ეკლესიასა შინა მეუფჳც

მეფეთა ქრისტიე მჯდომარე არს, დაღაცათუ ვერ ხედვიდეთო", ეკითხება მათ სულხან-საბა. ამ სიტყვებით მქადაგებელი ხაზს უსვამს, რომ ეს ადამიანები დუმილით განეკრძალებიან მეფეს ან მეპატრონეს, მაშინ, როდესაც ეკლესიაში „მეუფეთა მეუფე ქრისტიე მჯდომარე არს“.

როგორც ვხედავთ, საბა ხაზგასმით უპირისპირებს ერთმანეთს ამქვეყნიურ მეფეს და ქრისტიეს. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ასეთი დაპირისპირება უცნობი არ არის ძველ ქართულ მწერლობაში. „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებაში“ საბა იშხნელი შემდეგი სიტყვებით მიმართავს ბაგრატ კურაპალატს: „დიდებულო მეუფეო, შენ ქუეყანისა ხელმწიფე ხარ, ხოლო ქრისტიე ზეცისა და ქუეყანისა, შენ წარმავალთა ამათ ჟამთა მეფე ხარ, ხოლო ქრისტიე საუკუნო მეუფე... და უფროის შენსა ჯერ-არს სმენა სიტყუათა მისთა, რომელმანცა ბრძანა, ვითარმედ: „ვერვის ხელ-ენიფების მონება ორთა უფალთა“.

სოციალური წრეების დაპირისპირება მწვერვალს აღწევს იმ ქადაგებაში, რომელშიც საბა იმ „მეპატრონეებზე“ მსჯელობს, რომლებიც „სისხლთა ყმათასა დასთხევენ, რათა თვთ შეიძინონ მსახურებითა მათითა, არათუ თვისი სისხლი დასთხიონ მონათა თვისთათს, უფალნი სოფლისანი წინაშე თვისსა მოაკუდინებენ ბრძოლასა შინა მხედრებათა მათთა, არათუ თვთ მოკუდნენ. ხოლო ქრისტიემან ღმერთმან ჩუენმან არა ეგრე ქმნა ჩუენთვის, არამედ თვთ მოკუდა და დასთხია სისხლი მისი წმიდა ჩუენთვის, რათა ჯოჯოხეთით მიხსნას ჩუენ“.

როგორც აღვნიშნეთ და როგორც ცნობილია, შაჰ-აბას პირველმა ქართველთა გამაჰმადიანება აუცილებელ პირობად აქცია. ის არავითარ საშუალებას არ ერიდებოდა მიზნის მისაღწევად. ქართველი ფეოდალების ერთი ნაწილი უარს არ აცხადებდა ქრისტიანობის დაგმობაზე და მაჰმადიანობას ეზიარებოდა. სულხან-საბა ამ საკითხს სპეციალურ ქადაგებას უთმობს, რომელსაც „გიორგობის დღისა და ქართველების თათრობისათვის“ უწოდებს. მწერალი ამხელს თანამედროვე საზოგადოებაში ფეხმოკიდებულ კარიერისტულ, ანგარებიან გამაჰმადიანების ეპიდემიას. საზოგადოების ამგვარი წარმომადგენლები საბამ მოხდენილად დაახასიათა ერთი მაგალითის ჩვენებით: „ერთი ვინმე უარისმყოფთაგანი მელიზღებოდა და მე ვარქუ: განმეშორე შვილო ჯოჯოხეთისა მეთქი. ხოლო მან მომიგო და მრქუა: არა, ნუ იყოფინ, მე შვილი ვარ სასუფევე-

ლისაო. მე ვკითხე: ვითარ? – მან მომიგო: ოდეს ქრისტე მოვიდეს მეორედ მოსლვასა, უკუეთუ იგი არს ძე ღმრთისა და მაცხოვარი სოფლისა, ვაჩუენებ შუბლთა ჩემთა აღბეჭდულთა ბეჭდითა მით მრონისა მისისათა და უკუეთუ მაჰმადი უდიდებულეს არს, ვაჩუენებ სერსა მისსა წინდაცუეთილებისასა და ანუ ერთი აღმიყვანს ზეცად და ანუ მეორეო „და იცინოდა ფრიად“.

ეს სრული სურათია იმდროინდელი ქართული საზოგადოების ერთი ნაწილის სარწმუნოებრივი და ეროვნული გადაგვარებისა. არ შეიძლება არ მოგვაგონდეს ამავე ფაქტთან დაკავშირებული სიტყვები დიდი დავით გურამიშვილისა:

„ვერ გაუმაგრდნენ ოდესცა მტერსა დაუნყეს ბრძოლანი, ნება ყვეს თვისთა მერჩოლთა, არვინ ინება რჩოლანი. გვირგვინის ცოლი გაუშვეს, ხარჭასთან შექმნეს სრბოლანი, ყმად წაუვიდნენ ისასა, იქმნენ მაჰმადის ქოლანი“.

საბას ქადაგებათა შორის მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს ქადაგებას „სწავლა სიმშვიდისათეს თქმული“, ეს ქადაგება თავისი კაცთმოყვარული, ჰუმანისტური, მუდამ პროგრესული მშვიდობის დაცვის იდეით, განსაკუთრებული მნიშვნელობის მატარებელია. „სადა არა იყოს ამბოხი, შუღლი და ტაცება, მშვიდობაჲ არს“, – ამბობს საბა და მათე მახარებლის სიტყვებით ასეთ მოწოდებას იძლევა: „ნუ აღიჭურვი ჯაჭვითა, ნუ განენყობი მხედრობითა, ნუ აიღებ მახვილს“.

როგორც ვხედავთ, საბა რელიგიური მოწოდებით, სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკური ლოზუნგით მიმართავს მრევლს და უაღრესად გართულებულ ისტორიულ ეპოქაში წინა პლანზე სწევს მშვიდობიანობის იდეას. მისი სიტყვები მრევლს რწმენას არ უკარგავს, არამედ, პირიქით, უნერგავს მათ მომავლის იმედს და აჯერებს იმაში, რომ საბოლოო გამარჯვება იმათი ხვედრია, ვის დროშასაც მშვიდობა აწერია.

საინტერესოა, გვხვდება თუ არა ამგვარი მოტივები საბას ადრინდელ შემოქმედებაში, კერძოდ, „სიბრძნე სიცრუისაში“? უნდა ითქვას, რომ არაკების კრებულში დიდი ადგილი არა აქვს დათმობილი მშვიდობის იდეას, თუმცა მასში მოტანილია ორიოდე ისეთი ფრაზა, რომელიც ნათლად წარმოგვიდგენს ჯერ კიდევ ახალგაზრდა მწერლის თვალსაზრისს ამავე საკითხზე. თხზულების ერთ ადგილას, როცა ავტორი რუქასა და ჯუმბერს ასაუბრებს, მტრობას-

თან დაკავშირებით ჯუმაბერი ამბობს „მტერობა სამთა მართებენ: ერთს – მესაზღვრესა, რომ სამანს გადასვლა მოინდომოს, მეორეს – სხვისი მამული რომ სხვას ეპყრას, თუ იგი არ ნახდეს, მას ვერ იშოვებსო“, აქ საბა ხაზს უსვამს იმას, რომ მტერმა ვერ უნდა ჩაიგდოს ხელში სხვისი მამული, თუ არ ნახდა, თუ არ დაილუპა მამულიშვილი.

როდესაც სულხან-საბა „სიბრძნე სიცრუისაში“ ამ შეხედულებებს გამოთქვამდა, მაშინ მისი მამული უკვე სპარსეთის პროვინციას წარმოადგენდა. და აი, ერთი შეხედვით, სრულიად უწყინარ არაკთა კრებულში, რომელშიც თითქოსდა მთელი მსჯელობა უფლისწულის აღზრდას ეხება, სულხანი ალეგორიის საშუალებით აყალიბებს საკუთარ პოლიტიკურ შეხედულებას, ავლენს თავის შემართებას, რაც მას სიცოცხლის ბოლომდე არ დაუკარგავს. ჯერ კიდევ ახალგაზრდა საბა წერდა „სიბრძნე სიცრუისაში“: „მწყემსი წამს ცხოვართათჳს იჭირვოდეს, კეთილთა ბალახთა აძოოს, ამოდ ატაროს, დაკოდელი შეუხვიოს და მპარავს არიდოს, ესე თუცა ვერა ჰყოს, სამწყსო შეუმცირდეს“, ქადაგებანიც ამავე აზრის სრულქმნაა, მისი გაგრძელებაა და ისტორიული სინამდვილის შესახებ მხურვალე ქადაგებაა ქვეყნის ეროვნული და სარწმუნოებრივი მეობის შესანარჩუნებლად.

ამრიგად, სულხან-საბა ორბელიანის სწავლანი და ქადაგებანი, მისი რელიგიურ-ეკლესიური დანიშნულებით, გვევლინება ეროვნული, პოლიტიკური და სოციალური პრობლემების შემცველი ჰომილიების კრებულად. მასში წინ წამოწეული პრობლემები საბამ ჯერ კიდევ ახალგაზრდობაში გამოავლინა თავის „სიბრძნე სიცრუისაში“, მაგრამ ქადაგებანი წარმოადგენს „სიბრძნე სიცრუისაში“ მოხმობილი არაკების ერთგვარ გახსნას, ერთგვარ გაშიფვრას, რაზედაც სულხანს, როგორც საერო პირს, საშუალება არ ჰქონდა პირდაპირ ესაუბრა და ეზოპეს ენას მიმართა. საბა კი, როგორც სასულიერო პირი, იმავე უარყოფითი მოვლენების შესახებ პირდაპირ ქადაგებს, მაგრამ, თუ „სიბრძნე სიცრუისას“ სატირა მიმართულია ამქვეყნიური ცხოვრების მხოლოდ მანკიერი მხარეების გამოსასწორებლად და გარდასაქმნელად, საეკლესიო კათედრაზე მდგომი საბა ყოველივე უარყოფითის გამოსასწორებლად მრევლს მოუწოდებს, რათა „მას ბნელსა ჭირსა დაპყრობილებისასა განვერნეთ და საუკუნისა სატანჯუელისაგან ვიხსნნეთ და ქრისტესა თანა იხარებდეთ უკუნიდან უკუნისამდე“.

მნიშვნელოვანსთან დაკავშირებული ტერმინები სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკოგრაფიულ ნაშრომში

სულხან-საბა ორბელიანის მრავალმხრივ შემოქმედებაში გამორჩეული ადგილი უჭირავს ნაშრომს „ლექსიკონი ქართული“, რომელსაც მე-17 საუკუნის მიწურულიდან დღემდე არ დაუკარგავს მეცნიერული და პრაქტიკული ღირებულება.

ლექსიკონის შედგენას ავტორი სიჭაბუკიდანვე შესდგომია და სამი ათეული წლის განმავლობაში მოჰყავდა სისრულეში – ამიტებდა, აზუსტებდა, სრულყოფდა. ამის შესახებ თვითონვე წერს: „ფრიადი შრომა დამიცს ამა წიგნისა ზედა, რამეთუ ქართულთა ენათა ლექსიკონი აღარა იპოებოდა, რამეთუ ჟამთა ვითარებითა უჩინო ქმნილიყო, რომელსა მეხუთე ვახტანგ მეფემან ქართულად სიტყვის კონა უწოდა, ვინაითგან პატიოსანი ესე წიგნი დაჰკარგოდათ, ენა ქართული თვისითა ნებზედ გაერყუნათ, ვახტანგ მეფის ბიძამ, გიორგი მეფემ მიბრძანა ამისი ხელყოფა“.

მსგავსი ნაშრომის შექმნის აუცილებლობა კარგად ესმოდათ გიორგი XI-ს, არჩილ მეფესა და ვახტანგ VI-ს; ლექსიკონის პირველი რედაქცია ავტორს 27 წლის ასაკში დაუსრულებია.

როგორც ნაშრომის წინასიტყვაობიდან ირკვევა, საბას კარგად უნდა სცოდნოდა ფილოსოფია, ღვთისმეტყველება ანუ „ღრმა წიგნები“. იგი კარგად ფლობდა უცხო ენებს: თათრულს (აზერბაიჯანულს), სომხურს, თურქულს, თუმცა, თვითონ მოკრძალებით წერს, რომ არ იცოდა უცხო ენები: „მე ქართულისა ენისაგან კიდევ სხვა ენა არა ვიცოდით და ამა ენათა, რომელნიცა სწორად თქვეს, რომელმან დამაჯერა, იგი დავწერე, რომელნი არა ემონმნენ, არცა მე გინა დავწერე“ (2, 3).

ლექსიკონზე მუშაობისას სულხან-საბა ორბელიანი იყენებდა მეცნიერულ კონსულტაციას, კრიტიკულად უდგებოდა ყოველ ცნებასა თუ ტერმინს, „გამონვლილვით“ ამონებდა: „რომელნიცა ვიცოდი, დავწერე, და რომელნიცა ძნელნი სიტყვანი არ ვიცოდი, ღრმათა წიგნებთა შინა ვიძიე და რომელიმე სხუათა ენათა შევა-

მონმე და გამონწვლილვით რომელიცა ვპოვე, ადვილად თან მივანერე, რომელიცა ვერა ვპოვე, საცილობელი არ დავნერე" (იქვე).

ავტორი სთხოვს მისი ნაშრომის მკითხველებს, თუ სხვაგან უცხო სიტყვა იპოვოთ, ან წერილიდან გადმოიღოთ, „ამა წიგნთა შინა ჩაურთევით“. ლექსიკონი თარგმნით-განმარტებითი ხასიათისაა; თუმცა ძირითადად, მკვლევართა აზრით, იგი უფრო განმარტებითია (ი. ყიფშიძე, ა. ბარამიძე, ა. შანიძე, გ. ლეონიძე, ი. აბულაძე და სხვ.). ლექსიკონს სასწავლო და სახელმძღვანელო დანიშნულებაც ჰქონდა. ავტორი ამის შესახებ საგანგებოდ მიანიშნებს: „რათა ისწაონ ენა ქართული, შესრულებული ფარნავაზ ქართველთა პირველისა მეფისა მიერ“. ისედაც საქართველოს სოციალურმა და პოლიტიკურმა ვითარებამ დიდი საფრთხის წინაშე დააყენა ქართული ენა. სპარსთა და თურქთა შემოსევების შედეგად აიძვრა დიდი წარსულის მქონე სალიტერატურო ქართული.

წყაროების დამონშემებისას სულხანი ბრმად არ მისდევს რომელსამე მათგანს; იგი ნამდვილი მკვლევარია. აქვს დიდი მეცნიერული აღლო, ლექსიკონის შედგენაში უცხოური ენების ცოდნის გარდა, ავტორს წაადგა მისი ღრმა განსწავლულობა. ცხადია, „სიბრძნე-სიცრუისას“ ავტორსა და „ქილილა და დამანას“ მთარგმნელრედაქტორს ცალკეული ნიშნებისა და სიტყვების შემუშავებაში მხედველობაში ჰქონდა ქართული სამწერლო ძეგლები, ქართული სასულიერო თუ საერო მწერლობის ძირითადი ნიმუშები. ლექსიკონში შეტანილი ქართული სიტყვები ქართულ ენაზეა ახსნილი და განმარტებული, ასევე ახსნილი და განმარტებულია იგივე სიტყვები სომხურ, თურქულ და იტალიურ ენებზე.

ლექსიკონის 1949 წლის გამოცემას დაერთვის „სიტყვის კონის“ ქართულ-სომხური, ქართულ-თურქული და ქართულ-იტალიური ნაწილები. ამავე გამოცემას ახლავს სულხან-საბა ორბელიანისა და მისი ძმის – ზოსიმეს ანდერძები, ვახტანგ მეფისა და საბას „ნათქვამები“ ლექსიკონის შესახებ.

ლექსიკონის დიდი მნიშვნელობა საბას სიცოცხლეშივე იყო აღიარებული. მისი ცალკეული ვარიანტები საბას თან ჰქონდა ევროპაში მოგზაურობის დროს. 1716 წელს, როდესაც საბა საფრანგეთიდან ბრუნდებოდა, კონსტანტინეპოლში ყოფნის დროს, მას დაუმუშავებია ერთ-ერთი უკანასკნელი ვარიანტი ლექსიკონისა, რაზედაც მეტყველებს ხელნაწერზე ავტოგრაფიული მინაწერი (3). ცხადია, ლექსიკონის ხელნაწერი ვარიანტის პირველი გადამწერი თვითონ

ავტორი და მისი ძმა ზოსიმე იყვნენ (2, 40). ზოსიმეს ლექსიკონის ბოლო რედაქციის გადანერა დაუწყია 1725 წელს ქვიშხეთს და დაუმთავრებია 1727 წელს მოსკოვში (იხ. მისი ანდერძი, 3, 573-575).

სულხან-საბა ორბელიანის გარდაცვალების შემდეგ დაიწყო მისი ლექსიკონის გავრცელება, გადანერა, ზოგჯერ გადაკეთებაც. იოანე ბატონიშვილის კოლექციაში (რუსეთის ეროვნული ბიბლიოთეკა) ლექსიკონს დართული აქვს რუსული თარგმანიც; ამავე ლექსიკონის გამავრცელებელ-გადამკეთებლად შეიძლება დავასახელოთ დავით რექტორი (დავით მესხიშვილი - 1745-1824), რომელმაც დააზუსტა ცალკეული სიტყვების მნიშვნელობა და დაურთო მეცნიერული კომენტარებიც. „სიტყვის კონის“ მეცნიერულ შესწავლაზე მასში სხვადასხვა სახის შესწორებებსა და კომენტარებზე სხვადასხვა დროს მუშაობდნენ გ. თამარაშვილი, ნ. მარი, ა. შანიძე, ი. ყიფშიძე, გ. ლეონიძე, ა. ბარამიძე, ს. იორდანიშვილი, ე. მეტრეველი და სხვები.

ლექსიკონი ბეჭდური სახით პირველად გამოიცა 1884 წელს. გამოცემის რედაქტორი იყო რაფიელ ერისთავი. მეორე გამოცემა განხორციელდა 1928 წელს, ი. ყიფშიძისა და ა. შანიძის რედაქციით. „ქართული ლექსიკონი“ შევიდა ს. ს. ორბელიანის თხზულებათა მე-4 ნიგნში. ცალკე გამოიცა 2 ტომად: ტომი 1 - 1965 წ., ტომი მე-2 - 1966 წ. ორივე ნიგნი შედგენილი იყო ილია აბულაძის მიერ ავტორის 9 ავტოგრაფული ნუსხის მიხედვით. ილია აბულაძემ ვრცელი გამოკვლევები დაურთო ლექსიკონს, ხოლო შემდეგ ცალკე ნიგნად გამოსცა „ქართული ლექსიკონი“. ლექსიკონის ტექსტის გამოკვლევას, ადრინდელი შეცდომების გასწორებას, დედნის ხელმეორედ გადათვალთვარებას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ნაშრომის მეცნიერული შესწავლის თვალსაზრისით. ი. აბულაძეს შესწავლილი აქვს ლექსიკონის ნუსხები და რედაქციები, განსამარტავ სიტყვათა წყაროები და მათი დამონშების წესები; ყველა ეს მასალა ნათელ წარმოდგენას უქმნის მკითხველს სულხან-საბას ლექსიკოგრაფიული მუშაობის მეთოდებზე.

როგორც მკვლევრები მიანიშნებენ, ლექსიკონი თავისი შინაარსით, დანიშნულებითა და წყობით სცილდება განმარტებითი ლექსიკონის ჩარჩოებს და იძენს ენციკლოპედიურ ხასიათს. ლექსიკონზე დართული საძიებელი შეიცავს რვა ათასამდე სიტყვას. საძიებელში შეტანილია დიდი რაოდენობით გეოგრაფიული და ეთნოგრაფიული სახელები, საინტერესო სტრუქტურის კომპოზიციები, მასში უხვა-

და წარმოდგენილი მიმღეობითი ფორმები. ლექსიკონს, სასწავლო და სამეცნიერო დანიშნულების გარდა, უნდა შეესრულებინა ქართული ენის სინმინდის დაცვის ამოცანა, შეეკავებინა ენის წახდენა და ხელი შეეწყოს სიტყვათა მდიდარი მარაგის მართებული გამოყენებისათვის. ის ფაქტი, რომ სულხან-საბამ ლექსიკონზე მუშაობას 30 წელი მოანდომა, აიხსნება იმით, რომ იგი დაკავებული იყო „სოფლის საქმეთაგან“.

ცხადია, სულხან-საბა ორბელიანი ქართული სიტყვების ძიების ახსნა-განმარტებისა და სისტემატიზაციის პროცესში გვერდს ვერ აუვლიდა მნივნობრობასთან, საწერ მასალასა და საშუალებებთან დაკავშირებულ ტერმინებს. წინამდებარე წერილში ჩვენ შევეცადეთ ცალკე ამოგვეკრიბა ამ სფეროსთან დაკავშირებული ცნებები, ტერმინები, მათი ავტორისეული განმარტებები, გვეჩვენებინა ამ ტერმინთა თანამედროვე ბუნება და ღირებულება.

ავტორატი – მცირე ნაწერი.

ანდერძნამაგი – ანდერძის წიგნი, ავტორი ამ ტერმინით წინასიტყვაობასაც აღნიშნავს.

ასო – წიგნის მარცვალი.

გვერდი, გუერდი – ნახევარი კაბადონი.

გუჯარი – აგარაკთა და სოფლების დამტკიცების წერილი.

დივანი – წარსაგებელთა აღწერილობანი.

ეტრათი – ტყავის ქალაღი.

ზლაპარი – არის მოგონებული ტყუილი, ამბავად შემჭერებული და არა ქმნილი მყოფობით.

თავი – თავად ითქმის პირველი დასაწყისი წიგნთა და ჰამბავთა.

კაბადონი – ცალი გვერდი ფურცლისა.

კალამი – დასაწერი ლერწამი.

კეფი – წიგნის ფურცელი:

კითხვა – ეს არის წერილთა აღმოკითხვა, გინა შორს მოკითხვის შეთვლა, გინა ჰამბავი ვისიმე ვიკითხოთ, კითხუა არის მიბარებული რამ მოვიკითხოთ.

კითხვა – მოკითხვა, წაკითხვა, მკითხველი, ნაკითხი, საკითხავი; როგორც ვხედავთ სულხან-საბა ორბელიანს ფუძისაგან „კითხვა“ ნაწარმოები აქვს რამდენიმე სახის მიმღეობითი ფორმა. საინტერესოა შევნიშნოთ, რომ ტერმინი „მკითხველი“ მანამდეც და შემდეგაც, ე.ი. მე-18 საუკუნის პირველი ნახევრიდან მოყოლებული, თავისი ძირითადი დანიშნულებით, ასევე იხმარება დღესაც როგორც

სალიტერატურო, ისე პრაქტიკულ სამეცყველო ენაში.

კომენტარი – მალე მწერალი.

მარცვალი – მარცვლად ითქმის წერილთა ასოთაგანიცა ერთი.

მატიანე – სამეფოთა მოსახსენებელი წიგნი, საღვთო წერილთა ძველთა და ახალთა ორთავე სახელია; მატიანედ ითქმის მოსახსენებელი საქვეყნოი გასაგებელთა და წესთანი.

მელანი – შავი სანერელი.

მნე – მოხელე, წიგნის მნე.

მწიგნველი – მწიგნობარი.

მწიგნობარი – წერილით ოსტატი.

სანერი – წერად მდებარე, წერად განმზადებული.

საწიგნე – წიგნთა ადგილი, წიგნის დასადები.

საწერელი – მელან-კალამი.

საწოლის მწიგნობარი – საწოლთა წიგნის მკითხავი.

სამწიგნობრო – სახლი მწიგნობართა, წიგნის საცავი, სახლი საწიგნე.

სიტყვა, სიტყუა – განიყოფების სიტყვიერებაი სულისაი შინაგან მდებარე სიტყვასა და ხმოანისა მიმართ. შინაგანი მდებარე სიტყვა მოძრაობა სულისაი, განმსიტყვებლობითის ძალასა შინა ქმნილი, ხოლო წარმოჩენილისა სიტყვასა ხმასა შინა სიტყვას გეზათა აქვს მოქმედებაი; სამი სახე არიან მზრახველობანი ხმოიანთა სიტყვათაგანი; ზეშთა სიტყვა უღარესთათვის და სწორი მოყვასთათვის და დამხმარე ხელქუეშთათვის.

სტამბა – ესე არის დასაბეჭდავი წერილთა, რომელ არის თევი.

სხოლიო – წიგნთ თარგმანი, გარე შემოწერილი.

სწავლა – სწავლა არის იცოდეს, უთხრას, სწართოს. სწავლა არის ქადაგება: ასწავლა, დაასწავლა, ესწავლა, შეასწავლა.

ტაეპი – წიგნის მუხლი.

ტრიქონი – წერილით ნაწერთ რიგი.

უსტარი – მინაწერი.

ფურცელი – ფურცელი არის ხისა და ბალახის ფოთოლი, ხოლო წიგნისა და ქალღდისასაც ჰქვიან, არამედ მათი მართალი სახელი კეფი და კაპატონი არის. 1928 წლის „ქართულ ლექსიკონში“ ფურცელი ამავე დანიშნულებით არის წარმოდგენილი: ფურცელი ეწოდება ხეთა და მოლთა მწვანეთა, ხოლო ფოთოლი ყვავილთაგნსა ერთსა ფურცელსა (გვ. 356). ამავე ფორმით არის განმარტებული „სიტყვის კონის“ 1949 წლის გამოცემაში (გვ. 689).

ქალალდი – ქარტა.

ყდა – წიგნის საგვერდული.

წერილი – წერილი ეწოდება ყოველსა კალამთაგან აღწერილსა, რომელთა განჰყოფენ ბრძენნი და იტყვიან. აქ ავტორს სამი სახის წერილი აქვს დამონშებული: საღუთო წერილები, წმინდა წერილები და გარეშე წერილები. საღუთო წერილები არის ძველის რჯულის მატთანე და ახალი აღთქმა, ხოლო წმინდა წერილი არის მათი თარგმანი და ღვთისმეტყველებანი და წმინდათა ჰამბავი; გარეშე წერილნი არიან მსოფლიონი ჰამბავნი, ლექსნი და იგავნი, ხოლო ზღაპრობანი – საწარმართონი, საცრუო მოგონებული და ტყვილნი შემჭერვებული.

წიგნი – ეწოდების ერთსა წერილთაგანსა მართალსა, ვისიცა იყოს, ხოლო მინაწერთა მოკითხვათა და სასაქმოთა უ ს ტ ა რ ი; მეფისაგან ხელქვეშთა მინაწერსა – ი ე რ ლ ა ყ ი; მეფისაგან მეფესთან მინაწერსა – პ ა ტ რ უ ც ა გ ი; მეფეთაგან მინიჭების წერილსა – ს ი გ ე ლ ი, აგარაკთა და სოფლებთა დამტკიცებისა წერილსა – გ უ - ჯ ა რ ი, მცირე ნაწერსა – ა ვ თ რ ა თ ი, სამეფოსა მოსახსენებელსა – მ ა ტ ი ა ნ ე, წარსაგებელთა აღწერილთა – დ ი ვ ა ნ ი, გრძლად და გადაბმულთა წერილთა – ტ ო მ ა რ ი, წიგნაკი ცუდსა წიგნსა ეწოდება.

წერტილი – წერტილი არის კალმით დასხმული მცირე წინწკალი, გინა ნემსით ნაჩხლუეტი, რომელი არა განიზომების და არცა აღირიცხების.

წიგნაკი – წიგნცუდა;

ტერმინი „წიგნის“ ცალკე ერთეულად განმარტებისას სულხან-საბა ორბელიანი აწარმოებს ფუძიდან მიღებულ ფორმებს; წიგნი წერილთაგან ერთი – მწიგნველი, საწიგნე, უწიგნო, წერილი, მწიგნობარი, ვმწიგნობრობ, სამწიგნობრო.

წიგნის საცავი – სახლი საწიგნე.

წიგნის ტყავები – ეტრატა.

ქართულ სამწერლო ლექსიკაზე დაფუძნებული და ნასაზრდოოები „სიტყვის კონა“, ცხადია, სრულყოფილად წარმოგვიდგენს იმ დროისათვის მიღებულ ცნებებსა და ტერმინებს, რომლებიც უკავშირდება მწიგნობრობას. ლექსიკონის სისრულეს განაპირობებდა არა მარტო ქართული სამწერლო ლექსიკის მარაგი, არამედ ცოცხალი სამეტყველო ქართული ენა, საიდანაც უხვად საზრდოობდა „სიტყვის კონის“ ავტორი. ამის თაობაზე სამართლიანად შენიშნავს

არნ. ჩიქობავა: „საბა რომ მხოლოდ მწერლობაში დამონმეზღული სიტყვებით შემოფარგლულიყო, ბევრი საჭირო სიტყვა დაგვაკლდებოდა“. „სიტყვის კონის“ ქართული მკვლევრები სამართლიანად მიუთითებდნენ იმ დიდ ღვანლსა და ამაგზე, რომელიც სულხან-საბა ორბელიანმა თავისი ნაშრომით გაუნია ქართულ ენას, მის გამდიდრებას და გამოყენებას.

დიდი მკვლევრისაგან ეს ნაშრომი სამართლიანად ითვლება ქართული ენის საუნჯედ.

„ქართული ლექსიკონის“ გამოცემები:

სულხან-საბა ორბელიანი. ქართული ლექსიკონი, რედაქტორ-გამომც. რ. ერისთავი. თბ., 1984, 412 გვ.
 სულხან-საბა ორბელიანი. ქართული ლექსიკონი ი. ყიფშიძისა და ა. შანიძის რედ-ით. თბ., 1928, 480 გვ.
 სულხან-საბა ორბელიანი. სიტყვის კონა, რომელ არს ლექსიკონი. ს. იორდანიშვილის რედ-ით, თბ., 1949, 584 გვ.
 სულხან-საბა ორბელიანი, თხზულებანი 4 ტომად:
 ტ. IV – ლექსიკონი ქართული;
 ნიგნი I. 1965, 636 გვ.
 ნიგნი 2. 1966, 656 გვ.
 სულხან-საბა ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული, 2 ნიგნად:
 ნიგნი 1. 1991, 640 გვ.
 ნიგნი 2. 1993, 656 გვ.
 სულხან-საბა ორბელიანი, სიტყვის კონა, რომელ არს ლექსიკონი. თბ., 1993, 520 გვ.

ძირითადი მასალაჲი ლექსიკონის შესახებ:

გ. ლეონიძე, გამოკვლევები და წერილები, თბ., 1959, 434 გვ.
 ი. აბულაძე, სულხან-საბა ორბელიანის – „ლექსიკონი ქართული“. თბ., 1998, 212 გვ.
 ა. ჩიქობავა, „სიტყვის კონა“, როგორც ლექსიკოგრაფიული ნაშრომი. // სულხან-საბა ორბელიანი: საიუბილეო კრებული. თბ., 1959, 292 გვ.
 ლ. ქუთათელაძე, სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონის რედაქციები ავტოგრაფების მიხედვით. თბ., 1957, 123 გვ.
 ა. ბარამიძე, სულხან-საბა ორბელიანი. ცხოვრება და ლიტერატურული მოღვაწეობა. თბ., 1959, 188 გვ.
 სულხან-საბა ორბელიანი. საიუბილეო კრებული. თბ., 1959, 292 გვ.
 მცირე სასაუბრო ლექსიკონი სულხან-საბა ორბელიანის „სიტყვის კონის“ მიხედვით. / შემდგ. დ. დუნდუა. თბ., 2007, 115 გვ.

ლიდა სტვილია

წმინდა ხმა

მარიკა ბარათაშვილი... 100 წლისაა

„არც ერთი ლომი ლომის სიბერეს
ნადირი არა სტირისა!“
ვ ა ჟ ა - ფ შ ა ვ ე ლ ა

ასი წლისაა პოეტი ქალი, ბარათაშვილების სახელოვანი გვარის ღირსეული წარმომადგენელი – დღეგრძელი და სხივნათელი ქალბატონი, ზნეკეთილი და მზეგრძელი მარიკა ბარათაშვილი, ქართველი პოეტი ქალების სიამაყე, მათი შემოქმედების მოამაგე და დამფასებელი.

სიკეთე მრავლად დაგბედებოდეთ თქვენს ლამაზ შემოქმედებაში, ჩვენო დიდებულო წინამორბედო!.. ათასფურცლად ქცულიყოს თქვენი ასფურცელა გული, ვარდ-ყვავილების სუნთქვითა და სიმღერით აღსავსე.

... ჯერაც მოსწავლე – სოფლად, ყვავილებში, ყანაში, ბუჩქებზე, ფოთლებში ჭრიჭინას თუ მოვკრავდი თვალს, „აბა, დელი-დელათი...“ – ქალბატონი მარიკას პიესა „მარინედან“ ჭრიჭინამარინეს აკვიატებული მელოდიის სიმღერით მივდევი, იქნებ ქალბატონ მარიკასთან მიფრინდეს და შემახვედროს-მეთქი...

მაშინ უკვე „ნორჩი ლენინელის“ „ბავშვკორი“ ვიყავი, მაგრამ თბილისი არ მენახა. მინდოდა ქალბატონი მარიკასავით მენერა ლექსები.

... ბებიჩემმა, ეპრაქსიმ, ბჟალავას ქალმა, რომ გაიგო ჩემი განზრახვა, ხელები აიფარა სახეზე: ჟინოსკუას (წარჩინებული გვარი) მისდევო? იმ ოსურპატონმა (ქალბატონმა) თავისი ლექსებით ჩამოაყენა ტოლებიო... დედამ – ციციონომ, ფაილოძის ქალმა – დაამატა: წერე, ჩემო გოგონა, ისეთი ფრთხილი და შემტევი ხასიათის ხარ, არ მეშინია: შენი იმედი მაქვსო. მარიკა ბარათაშვილი დიდია ღმერთივით, შენც მოგეხმარებაო.

ჩვენი სასიქადულო
იუბილარი

იყო პოეტი – ურთულესი რამ არის... ეს ხომ ღვთით ნაბოძები
ნიჭი და მადლია...

... პოეტის ცხოვრებას ხომ მუდამ თან სდევს როგორც ხალ-
ისიანი, ისე სევდიანი განწყობილებები.

... პოეტი მარად მზეს უნდა მიელტვოდეს, რომ შერჩეს წმინდა
ხმა...

... უპირველესად მარიკა ბარათაშვილი „საპოვნელას“ შემქმ-
ნელია.

ამ ლექსით შეიყვარა იგი მკითხველმა, ამ ლექსით ჩასახლდა
პოეტი მის გულში...

... მარიკა ბარათაშვილი – პოეტი, დრამატურგი, პუბლიცისტი...

და ჟურნალ „საქართველოს ქალის“ გამორჩეული რედაქტორი მთელი ოცდაათი წელი... როგორც დედა-ჩიტმა, ისე გამოასხა ფრთები ახლა უკვე ცნობილ პოეტ ქალებს, აღიარებულ შემოქმედებს... გამოავლინა მრავალი ნიჭიერი და მშრომელი ქალი ცხოვრების სხვადასხვა სფეროში: არაერთი ჩაის მკრეფავი, მევენახე, მებაზრეშუმე, მწველავი, ფეიქარი, ომის გმირი, შრომის ვეტერანი, პედაგოგი, მეცნიერი, მედიცინის მუშაკი...

... ჩემი 50 წლის მოახლოება რომ გაიგო, მითხრა: ხვალვე შენი ლექსები და ფოტოსურათი მომიტანეო... დამითმო ჟურნალის რამდენიმე გვერდი და ვრცელი მოლოცვაც მომიძღვნა.

ჩემმა დედამთილმა, ქეთევან უზნაძე-წერეთლისამ, რომ ნაიკითხა, მისთვის დამახასიათებელი ამაყი ტონით მითხრა: მარიკა ბავშვობიდანვე კეთილი, ალალი, ნიჭიერი და გამგები იყო. ბევრჯერ ერთად გვითამაშია სოფელ მერევშიო... დაირა ჰქონდა (შედარებით შეძლებული ოჯახის შვილი იყო), ხშირად უკრავდა, მღეროდა და სხვები კი ვცეკვავდითო. სულ გაციისკროვნებული თვალებით დადიოდა... დაირას მათხოვებდა და ხანდისხან სახლშიც მატანდაო...

... ბავშვობისა თუ ახალგაზრდობის წლებში ვერ წარმოვიდგენდი, ქალბატონ მარიკასთან თავისუფალ საუბარს თუ შევძლებდი ოდესმე, – ისე ვრიდობდი. არადა, იმდენად ადვილად საურთიერთობო პიროვნებაა, როგორც ეს ჭეშმარიტი შინაგანი კულტურით აღსავსე ბუნებრივი არისტოკრატიული სულის ადამიანს შეჰფერის... იგი დღევანდელი ქართული მწერლობის ერთ-ერთი გამორჩეული მესვეურია და, მწამს, ასეთად დარჩება ჩვენს შთამომავლობას ეს საოცარი შემართების, უაღრესად ნიჭიერი, ბრძენი და ღირსეული ქართველი ქალი, იგი იმ ქართველ მწერალ ქალთა სახელოვანი ტრადიციების გამგრძელებელია, როგორებიც იყვნენ მარიამ დემურია, ეკატერინე გაბაშვილი, ნინო ნაკაშიძე, მარიჯანი...

მოუშუშებელი მწუხარება გამოხატა ქალბატონმა მარიკამ ყველასათვის სასიქადულო და საყვარელი პოეტის – ანა კალანდაძის გარდაცვალებასთან დაკავშირებით. ასი წლის შემოქმედმა ლექსი მიუძღვნა მის ხსოვნას და, როგორც დედამ, სასოებით ჩააყოლა სამარეში.

პოეტ ქალთა საბუდარს მაგონებს თბილისში, საირმის მთაზე, მარიკა ბარათაშვილის სახლის ერთი ოთახი...

სასმისს პირველი აიღებს მასზე მზრუნველი ეთერ-ქალის ლაღად და ალაღად გაშლილ სახელდახელო სუფრაზე... პოეტური

აღლოთი სავსეა ქალბატონი ეთერი და... დედა-შვილივით გულგულად დადაც არიან ერთმანეთთან.

მადლიერებით ბრძანებს დიდი ქალბატონი: ეთერი ღმერთმა გამომიგზავნაო ჩემდა ნუგეშად... და გრძელდება ლექსები და სადღეგრძელოები...

ხომ უნდა ავყვეთ?..

განა ყოველთვის ემღერება?..

– რას შვრებით?! მე ხომ წაგიკითხეთ, ახლა თქვენი თქვით თითო, ახალ-ახალი. შემძლია გავარჩიო, ჯერაც არ ვგრძნობ თავს ზედმეტ ბარგად...

ჰმ... მარკა ბარათაშვილი და... ზედმეტი ბარგი?..

და პოეტი ქალები ვეახლებით ხოლმე ახალი ლექსებით, ოღონდ გვეშინია, არ გადაიღალოს.

ქალბატონი მაყვალა გონაშვილის ამობრძანება ენერგიით გვავსებს. იგი განსაკუთრებით უფროთხილდება ჩვენს სასიქადულო პოეტ ქალს, უყვება მწერალთა ამბებს.

მის შესახებ ამბობს: – ჩვენი მწერალთა კავშირის თავმჯდომარე ქალია, მაგრამ ვაჟკაცზე მეტი საქმის კეთება შეუძლიაო.

ჩვენ კი ასე გვახასიათებს:

– მზია ხომ წამდვილი „აბა ულაა!“ – გადმოხედავს დედა-არწივივით მზია ჩხეტიანს.

– დოდო პოეზიის ქუთაისური სინარნარეა... მზის სხივივით შემოგანათებს.

დოდო ჭუმბურიძე იფერებს.

– ზოია მათოვს და მათოვს იმერული ტყემლებისა და ატმების ყვავილებად... ოჯახის მოვლით გადაღლილი მაინც ლალად მოქნეული სტრიქონების ავტორია.

– საიდან იცით ჩემი ყოფაო? – უკვირს ზოია ვაშაკიძეს.

– ბიეტა ხომ წამდვილი ნაკვერცხალაა...

– მე, აბშილაგამ, აბა, რითი მოგანონეთ-მეთქი თავი...

შემომხედავს:

– შენ ხომ ხარ და ხარ სტრიქონების ხელმარჯვედ მოქნევაში...

სხვები სად არიანო?

– “მოვლენ, მოვლენ, მალე მოვლენ ჩვენი დობილებიც...” – ხალისით ვეპასუხებით.

სიარული რომ შემეძლოს, თავად ვინახულებდიო...

ასეც იზამდა.

ჩვენი დღეგრძელი და უჭუნობი ხალისით აღსავსე პოეტის

ხშირი სტუმრები არიან „საქართველოს ქალები მშვიდობისა და სიცოცხლისათვის“ წარმომადგენელი ქალბატონები ნელი გურგენიძის ხელმძღვანელობით: მაია კვეზერელი-კობაძე, ქეთი გოგელია, რუსუდან ხაბურძანია, ზაირა სხირტლაძე, კლარა სვანიძე, მერი ჯაფოშვილი...

ხანდახან გადმოგვხედავს სალონის მასპინძელი და სინანულით:

ქალბატონი მარია ბარათაშვილი – ფოტოები საიუბილეო მოსაწვევიდან.

ახლა კი ვხვდები, რომ კარგად ვერ მიცხოვრია, მიტომაც ვერ გეხმარებითო.

... ზოგჯერ მაინც ამოიკვნესებს, თან მორიდებულად: – ეჰ, მე ცოცხალი როგორ ვარო...

და თითქოს ჩაგვესმის შინაგანი ტკივილიანი ხმით როგორ ასძახის მისი შვილების სურათებს, კედლებიდან რომ გადმოგვყურებენ:

„შენ მიბარებდი, მაცოცხლეო შენს გულში, დედა!“
(„შენ მიბარებდი“ – ნანულის).

ან:

„ხელის შეხებამ წამნამდახრილი
გამომიყვანა ფიქრის ჩრდილიდან...
თავი ავნიე... ჩემი აპრილი
შვილის თვალებით შემომცქეროდა მარადისობა“.
(„მარადისობა“ – ნანულის).

და კიდევ:

„უნდა იპოვო ბოლო წერტილი -
მაგრამ არსებობს ბოლო წერტილი?!“
(„ბოლო წერტილი“ – მერაბს).

ყველას თავისი წილი სიცოცხლე აქვს-მეთქი...

და... მპასუხობს...

– ბუნებას ყველაფერს ვუმადლი, ერთს ვემდური მხოლოდ, –
სიკვდილი არ უნდა გაეჩინა!..

შევახსენე:

– სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა უწმიდეს-
მა და უნეტარესმა ილია II-მ ხომ დაგმოდღვრათ წმიდა სამების ტა-
ძარში: - თქვენისთანა ადამიანები არ კვდებიან... თქვენი წამებული
სიცოცხლე ნიშანია თქვენი ღვთის რჩეულობისო...

თვითონ ხომ ყველას მანუგეშებელია და გულშემატკივარი.

დედა რომ გარდამეცვალა, – მე ვიქნები შენი დედაო – მომემ-
შობლიურა.

ძმა რომ უდროოდ დამელუპა, – მეც მომიკვდა ძმაო... ხომ არ
დაგლახავდებო... ასეთი ყოფილა ბუნების კანონი, ახლა გმარ-
თებს ვაჟკაცური შემართებაო...

ქალბატონი მარიკა ბარათაშვილის ნაყოფიერ შემოქმედებას
შესანიშნავი საბავშვო ნაწარმოებებიც ამშვენებენ – „ყაჩაღანა“,
„სოფელა“, „ნანული“...

100 წლის მსცოვანი პოეტი ქალი დღესაც არ კარგავს შემოქ-
მედებით შემართებას, დღესაც მარჯვედ ეხმიანება დედასაქარ-
თველოს, ქართველი ხალხის სულიერ სამყაროს.

... დუმილი არ ჩამოვარდნილიყოს საირმის მთაზე, დიდი ქალ-
ბატონი მარიკას ოჯახში, ლექსების იმ საბუდარში, სადაც ქარ-
თველი მწერლების ღირსეული წარმომადგენელი ცხოვრობს შემ-
ოქმედი ადამიანის სისხლსავსე ცხოვრებით.

გუზა საირმეზა

ირმეზის გორაკს რომ შეფარვია,
რას ეფიცება, რაზე პაექრობს,
როგორც მიჯნური უსიტყვოდ მოვა
და უმალ ჰპოვებს შენთან საერთოს.

უნდა ვუშველოთ, სანამ საქმენი
უმიზნო გზებზედ ჩაიძირება,
კალამს მივანდოთ ჩვენი სათქმელი,
ვიდრე ხსოვნისგან გაინირება.

16.VIII.2007 წ.

დაეჭვება

ამ საეალ გზებს რომ გახედავ,
ვერ გაზომავ, გრძელია,
მათი მსგავსი კაზმულ სიტყვა
ველარ დაგინერია.

შენ დაეძებ ახალ გრძნობებს
და ნახატის სიახლეს,
რაც გზადაგ ზა გაგყვებოდა,
თითქმის სასვენიამდე.

შენს თავს უთხარ: – აღარ კმარა,
ყოფნა მხოლოდ წარსულით?
ის სიცოცხლის არსით დარჩა,
მხოლოდ შემოგარსული.

ვერ გაუძლო დროის ქროლვას
და დღეების ქარცვენას,
როს მარჯვენამ აღარ იცის,
რას უპირებს მარცხენა.

როს მარჯვენამ აღარ იცის –
რისთვის, რისთვის იღვწოდა.
რისთვის იდგა გზის სავალზე
ქვეყნის სამაისოდა?..

21.VI.2007 წ.

მოზრძანდებაო მანდილოსანი

მე სიხარულით ზეცას ვეხვევი, –
როგორ ჩაფრინდა სულში ფესვები,
და თვით ზეციერს როგორც ენება,
გაბრწყინდა მათი მშვენიერება.

აგერ, თავს მიქნევს პატარა ია,
აგერ, სიცილით კვდება შროშანი,
ყაყაჩოს სიტყვა მოუტანია, –
მოზრძანდებაო მანდილოსანი.

და ისიც მოდის ლამაზად, რხევით
და მოწყალებას გზა-გზა არიგებს,
მონატრებია ღიმილი მწველი,
ყველგან დაეძებს ფიქრის გამრიგეს.

ო, რა ბევრია, მაგრამ არასდროს
მოეწყინება მათი რიგება,
თვითონ მოიწყენს ჩრდილში წამიერ
და მზის ხვევნაში გაირინდება.

რომ შემდეგ ისევ აისხას ფრთები
და სიყვარულის ჰანგად აენტოს,
უმღეროს ტკბილი ნანიწას ხმებით,
მას ენა უნდა ღმერთთან საერთო...
.....

ბედნიერ იყოს მისი სამეფო!

23.VI.2007 წ.

...კარგა ხანია, აღარსად ჩანხარ
 ლექსის მეხოტბე, ლექსის მსტოვარი...
 გადმოეშუქა სიტყვების ფარჩა, –
 დაღლილი სულის ეს სახსოვარი!..

იცი? როდესაც ჩამწკრივდებიან,
 ამოსათქმელი ლელვით რითმები,
 თვალთა ციმციმით შემომცქერიან, –
 იმათ ბადიშად როდის ვითქმები...

ეგებ სწყურიათ, მათზე ოცნებით
 ამოვიქარგო გულის ფიცარი?...
 ვიქნები მე თუ აღარ ვიქნები,
 ვამცნოთ სათქმელი და საფიცარი.

ჰო, ჰო... მათ უნდათ ჩამხედონ სულში,
 როგორც სარკეში უყვართ პატარებს,
 რაზე ვფიქრობდი გუშინნინ, გუშინ
 რამდენი ლელვა გამოვატარე!..

ჩანს, არ ანუხებთ, რა იყო უნინ,
 აზრს რომ ნაცრავდა გრძნობის ლადარი,
 დღეს კი დავდივართ გარდასულ ხნულში,
 ვეძებთ – სად არის მზის შესადარი? –

... თქვენ გეხვეწებით: ნუ, ნუ მომაკლებთ
 ქართულ სიტყვების კაიდარობას...
 თორემ მცირდება გული კვდომამდე
 და დანებდება გარდამავლობას...

11.V.2008 წ.

სიტყვის მსახურად მოვლენილი

გაბრიელ ლუკას ძე ჯაბუშანური დაიბადა ხევსურეთში, არხოტის თემის სოფელ ახიელში, 1914 წლის 11 სექტემბერს.

წერა-კითხვა მშობლიური სოფლის დაწყებით სკოლაში ისწავლა. მისი პირველი პედაგოგი გახლდათ ალექსი ოჩიაური, ფშავ-ხევსურული ხალხური სიტყვიერების და ეთნოგრაფიული მასალის ამაგდარი შემკრები.

1925 წლის შემოდგომაზე მამამ თბილისში წაიყვანა და სწავლის გასაგრძელებლად მთიელთა საბავშვო სახლს მიაბარა.

იოლი წარმოსადგენია, რა შთაბეჭდილებას მოახდენდა ხევსურეთის ერთ-ერთი ყველაზე სულწუხი, უგზო, მიუვალი ხეობიდან ბარად ჩასულ თერთმეტი წლის ყმანვილზე ხალხმრავალი დედაქალაქი!..

ხელმოკლე, უქონელი მშობლების შეძლებისდაგვარი შეწევნით გაბრიელ ჯაბუშანური 1934 წელს ამთავრებს თბილისის პირველ საცდელ-საჩვენებელ სკოლას, არ ეპუება მატერიალურ სიდუხჭირეს, ლუკმაპურის ნაკლებობას, მეცადინეობს ჩაბეჭითებით, დღე-ღამეს ასწორებს, ცდის ბედს და შედეგიც სასურველია – აბარებს და ირიცხება თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფილოლოგიის ფაკულტეტზე...

უსახსრობის გამო გაბრიელი დროებით წყვეტს უმაღლეს სასწავლებელში სწავლას და ორი წლის განმავლობაში თელავის რაიონის სოფელ ინგეთის ოთხწლიან სასწავლებელში მასწავლებლობს; იქვე მუშაობს (ესეც ბედის ირონია!) კოლმეურნეობის მოანგარიშედ...

1936 წლიდან კვლავ უნივერსიტეტში განაგრძობს ლექციებზე სიარულს, ამჯერად ფილოლოგიის ფაკულტეტის დასავლეთევროპული ენებისა და ლიტერატურის სექციაზე, გერმანულის განხრით...

1939 წლის დამლევადან პოეტს თბილისში მუდმივი თავშესაფარი აღარ ჰქონია. ხანგამოშვებით მეგობრებთან ცხოვრობდა, მეტწილად კახეთში ჩასახლებულ მშობლებთან, სოფელ ინგეთში...

ბედმა ინება და სამწერლო ასპარეზზე გამოსული ახალბედა შემოქმედთა უნიჭიერესი თაობის წარმომადგენლები ომის მრისხანე ქარტეხილმა ერთურთს დააშორა: ზოგი ბრძოლის ველზე დაეცა, ზოგს კიდევ უკურნებელმა სენმა მოუსწრაფა სიცოცხლე.

გაბრიელ ჯაბუშანური, მიუხედავად მისი სურვილისა, ფრონტზე არ გაუნვევიათ: სამხედრო სამსახურის გავლა, როგორც სტუდენტს, გადავადებული ჰქონდა 1941 წლის 1 სექტემბრამდე.

ამ ხნიდან, ვიდრე თბილისში დაბრუნებამდე და საბოლოოდ დამკვიდრებამდე, გაბრიელი არხოტში, ლილოში და დარიალის ხეობაში, სოფელ ლარსში ცხოვრობდა. სხვადასხვა დროს მუშაობდა მასწავლებლად, ქოხ-სამკითხველოს გამგედ, საბჭოს მდივანად, კოლმეურნეობის თავმჯდომარედ.

უნწყებრივი სამსახური, თანამედროვეთა თქმით, გ. ჯაბუშანურს მაინცდამაინც არ ეხალისებოდა; დღეცისმარე ლექსზე მოფიქრალი კაცისთვის მშრალი და მომქანცველი საკანცელარიო საქმის შემოქმედებით ინტერესებთან შეთავსება, ცხადია, ადვილი არ იქნებოდა. სოფლის მწირი, უბადრუკი ბიბლიოთეკა სანახევროდაც ვერ აკმაყოფილებდა მის მწყურვალ, დაუდეგარ, მუდამ სიახლის მაძიებელ გონებას. ნაწყვეტი პირადი წერილიდან: „ჩემსავით არხვატში უნდა ჩავარდეს კითხვას მიჩვეული და ლიტერატურის მოყვარული კაცი, რომ ნამდვილად გაიგოს, რა არის უნიგნობა...“

გაბრიელ ჯაბუშანური

მოუნყინარი შემოქმედებითი შრომა იყო გ. ჯაბუშანურის სასო და ნუგეში, ამსოფლიური ამოებისგან თავდახსნის საიმედო და საშუალება. ლექსით სუნთქავდა, არსებობდა; ლექსითვე ირჩენდა, იშუშებდა და იმსუბუქებდა დაუღვევლ სევდა-კაემანს...

სულიერი სიმარტოვის მძაფრი განცდა და შინაგანი შფოთი თუ ფორიაქი, რაც ესოდენ თვალნათლივია გაბრიელ ჯაბუშანურის მთელ რიგ ლექსებში, მისი მოუნესრიგებელი, მოუნყობელი, იმთავითვე ტრაგიზმის ნიშნით წარმართული ცხოვრების თალხი ფერებიდან მომდინარეობს.

განგებამ გ. ჯაბუშანურის მწერლურ გზას განიადაგებული ღელვა და ნუხილი, ბიოგრაფიული დეტალებით განპირობებული სევდა და ნაღველი დაანათლა, რამაც მრავალმხრივ იჩინა თავი მის უაღრესად ნატიფ, რაფინირებულ, თვითმყოფად პოეზიაში.

„რა უდარდელად იმღერიან ჩემი ტოლები,
ღმერთო, მე სევდა რად დამებედა...“

მიუსაფრობის ელეგიური ტონალობით არის აღბეჭდილი პოეტის დღიურები, სათავისო ჩანაწერები, კერძო წერილები.

გ. ჯაბუშანურს სულფონობის ოდენ ნამიერ, მსრაფლწარმავალ, ეპიზოდურ ილუზიებს უქმნიდა ხევსურული ღზინი თუ ღრეობა!

უქმად ყოფნას, ინერტულობას, ემოციებისგან განტვირთვისა და განთავისუფლების ხანმოკლე პერიოდებს კვლავ და კვლავ შემოქმედებითი შრომა და უჩვეულოდ ღრმა პოეტური მედიტაციები ენაცვლებოდა...

გაბრიელ ჯაბუშანური თავისი სულიერი წყობით, მსოფლგანცდით, შინაგანი მოწოდებით სიტყვის მსახურად იყო მოვლენილი და მარჩენალ მიწაზე თვალ-გულ მიპყრობილი მეურნე მეზობლებისგან განსხვავებით, მთლიანად პოეზიის უვრცეს სამყაროს ეკუთვნოდა.

თანასოფლელთა დარად უძღვებოდა ყოველგვარ სამეურნეო საქმეს: ხნავდა, თესავდა, თიბავდა, მკიდა, ჭირნახულს აბინავებდა; თვალადი მთების პირისპირ დარჩენილი არხოტის „უმკაცრეს ქარიშხლებს“ ეტრფოდა; ჩამაგეს, ბისნას, ჩორეხის, ტანიეს, შიტუს, ტერლისა თუ შავწყალის ფიცხელ კლდეთა შიბებზე ჯიხვების ჯოგს უთვალთვალებდა... და მაინც, ჯერუხილავი სიმალღეების წვდომის ნადილით მოცულს სხვა განი, სივრცე და ასპარეზი უხმობდა, გამგები და თანამღმობი ენატრებოდა, თავდაუზოგავი შემოქმედებითი წვისა და ნამების „მწვე“ წყურვილი კლავდა...

მუდამ თანმდევი სკეპსისის უამური განცდა სიმშვიდეს უკარგავდა და არაიშვიათად უვლიდა საკუთარი ნაკალმევის ხელის ერთი მოსმით ცეცხლისთვის მიცემის მძაფრი სურვილი (1949 წელს, ღიზილლოში მყოფს, ჩაუდენია კიდეც ეს), მაგრამ ბოლომდე გაუზზარავ მის არსებაში ჟამითი-ჟამად იმედოვნების იმგვარი სხივი გაკრთებოდა და აკიაფდებოდა, რომლის დაშრეტა აღარაფერს ძალუძდა.

მეტისმეტი, შესაძლოა ხანდახან უსაფუძვლო და უნიადაგო, ერთი შეხედვით უბრალო, არადჩასაგდები ყოველდღიური წვრილმანებიდან აღმოცენებული გულისწყრომა თვითგამხსენებებისკენ მოუწოდებდა:

„ყურს ნუ ათხოვებ უხამსთა ყეფას
და მედროვეთა ხანმოკლე ხავილს...“

და, ეგებ, გარკვეული აზრით, მართალიც იყო ცოცხალ ლიტერატურულ გარემოს თვეობით და წლობით დაშორებული პოეტი...

„ყოველი პოეტური ფაქტი წარმოადგენს რალაც იმაზე ნაკლებს, რისი მოცემაც ავტორს განზრახული ჰქონდა“, – ჩაუნერია დღიურში.

თვითდაექვების, უკმარობის, მიღწეულით გულუხრულობის, სიცოცხლის, მოჩვენებითი სიცარიელის მტანჯველი განცდა მისი მწერლური ბიოგრაფიის განუყრელი, მოუცილებელი თანამგზავრია.

გაბრიელის ხელნაწერი ლექსების ბოლოში ხშირია ამგვარი აღნიშვნები: „დილა ხამხის მინდორში“, „შუალამის მიღმა ასას ხეობაში“, „აული რკინისკრიანთა, ნახირში ყოფნისას. პირველი იების ხილვა“, „ქალაქს მივდივარ. ვწერ გზაზე. უმაღლესი წუხილი. მთვარიანი ღამე“, „ბინდ-ბანდი მზისპირში. ხარებს ვეძებ...“ და ა.შ.

საცხოვრებელი ადგილის შეცვლას თან სდევდა განწყობილების უეცარი, მკვეთრი გრადაციები, რაც თავისებურად აისახებოდა მის პოეზიაში.

1944 წელს არხოტის მოსახლეობის დიდი ნაწილი დეპორტირებულ ღილღველთა მინაზე დასახლდა. ახლოვდებოდა ჟამი მშობლიური მიწა-წყლიდან ხევსურების გულსუნადინო აყრისა და ბარად დამკვიდრებისა...

„დავწერ: არხოტის ჯვარი, არხოტის დილა. არხოტელები წინათ და ახლა, როგორ შემოვიდა ზაკვა ბარიდან და როგორ შერყვნა

ხატი და ხალხი („შობ განყდა, ცისკენ წავიდა, წიოდა, როგორც გველიო...“).

1962 წლის 2 ნოემბრით დათარიღებულ დღიურში ჩართული, ამ ჩანაფიქრის ლექსად ქცევა გაბრიელს აღარ დასცალდა. განზრახვა რომ აღესრულებინა, ალბათ ეს იქნებოდა ხევსურეთის მიკროხატად წარმოსახული არხოტის უტყუარი პოეტური მათიანე, იმხანად ჯერ კიდევ მიმდინარე საბედისწერო მიგრაციული პროცესების მხატვრული უკუფენა, სადაც მწკეპრი ზარივით გახმიანდებოდა დანრეტის ყუნწზე მიწურული კუთხის ერთი უმთავრესი, უპირველესი სატიკივარი...

ერთხანს ისევ „ღიღღოს მღვრიე ცასთან“ საუბრობს, ხოლო შემდეგ დარიალში, თერგის პირას, სოფელ ლარსში მოუწევს დაბინავება...

ღიღღოს მინას მიაბარა გაბრიელმა მშობლები, უმცროსი ძმა, ბიძა და მზექალი... უძვირფასეს ადამიანთა მოსაკლისება წარმავლობის მწარე განცდებს გადაექსოვა:

„აღარც ბიძა მყავს,
აღარც ძმა,
არც მამა,
არცა მშობელი,
მზექალიც სენმა დახარჯა, –
უმიჯნა მზე და სოფელი...“

სიჭაბუკის წლებში მზის „სხივთა მერცხლებზე“ მომღერალს ახლა თანდათანობით ნალველი ეძალება, სიცოცხლის მიმწუხრს „შუბლზე ნაოჭთა მდაღავ ბანდულით“ ხვდება და ღორღიანი გზებით დაღლილი, ნანამები და ჯანგატეხილი, ისევ და ისევ მუხლადი სიტყვის საღბუნით ცდილობს „სიბერის ბაბრის“ მოგერიებას, აღსასრულის დღის შორს გადაწევას, გახანგრძლივებას...

1962 წელს, როგორც იქნა, „მორჩა ღელვას და ხეტიალს“ და ღვთისნიერ გულშემატიკივართა დახმარებით თბილისში საკუთარ ქერქვეშ დაიდო ბინა.

კაიხნის სამყოფი სულის ხემსი ნამოჰყვა „დასაქცევი“ მთებიდან. მისი სამუშაო ოთახის ვინრო სარკმელში მხარგამლილი ქალაქის მხოლოდ მკლავისტოლა მონაკვეთი მოჩანდა, ხოლო ხილული ხედების მიღმა ვრცელ, გარშემოუწერელ სამყაროს სწვდებოდა პოეტის თვალი:

„მე ქუთუთოებს ვსალტავ თითებით,
რომ არ დამისკდეს თვალთა ქვევრები...
დიდი ხარ!
ღმერთსამც ნუ ედიდები!
ბევრი ხარ!
ღმერთსამც ნუ ებევრები!..“

არხოტი და თბილისი იყო ის ორი პოლუსი, ანდამატური ძალით რომ იზიდავდნენ მის არსებას. შინაგანი ხმა და მოწოდება მთიდან ბარისკენ ეწეოდა და, პირუკუ - ჭრელი ქალაქის ლიქნა და ლექსი პირველქმნილი გარემოს სუფთა სათავეებს მონატრებდა ხოლმე...

გარდაცვალებამდე სამი წლით ადრე ჩვენთაობელთა უფროსი ძმის, კეთილი მრჩევლისა და გულითადი მეგობრის ნიკა აგიაშვილის თხოვნით გაბრიელ ჯაბუშანურმა დაწერა „მოგონებათა ფურცლები“. ვრცელ წერილში – „მწერლობაში მოვიდნენ მირზა და ლადო“ პოეტი იგონებს იმ წრეს, რომელშიც ყოველდღიური ყოფნა და ურთიერთობა უწევდა თანათაობელ მწერლებთან...

გაბრიელს წილად ხვდა, მხურვალედ დაეტირებინა ქართული პოეზიის სადროშოდან სიჭაბუკის ასაკში წასული თანამოკალმენი: ლადო ასათიანი, მირზა გელოვანი, ალექსანდრე საჯაია... 1968 წლის მიწურულს თავადაც მათი ბედი გაიზიარა და დიდუბის პანთეონში ჰპოვა სამუდამო განსასვენებელი...

გაბრიელ ჯაბუშანურს ღრმად ჰქონდა გააზრებული და გაცნობიერებული პოეტის ხვედრის სიმძიმე, პოეზიის საღვთო ბილიკებით სიარულის სიძნელე:

„მე პოეტობა სანუკვარი მადლი მეგონა
და ახლა მივხვდი, ის უღელი თურმე ყოფილა...“

შემოქმედს მართებს სიტყვასთან ომში ღამის თევა, „ლექსისთვის თავის განწირვა და კითხვით თვალთა ჩამოღამება...“ თავისუფლების აღკვეთას იგი ვერ გუობს, ვერ ურიგდება:

„გინდაც მარგუნოთ ოქროს გალია,
მე მაინც გავტეხ და გაფრინდები...“

პოეზია თავისთავად გულისხმობს პოეტისა და გონიერი მკითხველის აქტიურ თანაზიარობას:

„მნამს: ერთმანეთი მარად მოგვშივა,
ვართ ერთი სულის ჩვენ ნაშიერნი...“

პირუთენელი მკითხველია შემოქმედის უპირველესი მსაჯული და მსჯავრმდეები. ლექსი სიმარტოვის წამთა მონაგარია. თვითჩაღრმავების ნაყოფია, გულის სენაკში ნალოლიავეები ფიქრის ამომზევებაა, ხალხთან მისი მიტანა – ფრიად სერიოზული საქმე. წარმატება იოლი გზით არ მიიღწევა – მას უნდა ემსხვერპლო და ეტარებოდ:

„თან ფიქრობ, მინდა რამდენი ჯაფა,
რომ მოძმის ნდობა დავიმსახურო...“

გულისნადების სრულად ამოთქმა, მხატვრული სიტყვის ქსოვილში მისი უნაკლოდ, უდანაკარგოდ გადატანა ყოველთვის როდი ხერხდება, მაინც ბევრი რამ რჩება გამოუთქმელი... განზრახვის ბოლომდე განუხორციელებლობა თვითკრიტიკული განწყობილების შექმნას განაპირობებს:

„ოდნავ ვერ მითქვამს გულით სათქმელი.
ვბოდავ სნეული მძიმე სახადით,
დარჩეს ეს სიტყვა – მცირე სარკმელი –
შენთვის, ჩემს გულში ჩამოსახედი...“

გაბრიელ ჯაბუშანურის პოეტური შემოქმედება, თუ მისაღება ამგვარი შედარება, ისე არის გამთბარი და გაჯერებული სიყვარულის მგზნებარე გრძნობით, ვითარც „მინა, წვიმითა დამთვრალი და განპოხილი“.

ზნემაღალი ტრფიალის უბერებელი თემა გახლავთ გ. ჯაბუშანურის შემოქმედებითი ნიჭის სასინჯი ქვა.

1967 წელს გამოქვეყნებული პოეტური კრებული „მოკრძალების“ ანოტაციაში ავტორი ამბობს: „ამქვეყნად რაც კი ლექსი თქმულა, ნახევარზე მეტი, უცილოდ, სამიჯნურო პოეზიას განეკუთვნება და მაინც თითქმის ყველა ჩვენგანი ამ უძველეს და მარად ახალ თემას ვალენტ მელექსის ფარ-ხმალს“.

ხიბლი და ღირსება თემატური ციკლებისა – „სისკარი“, „მარეხ“, „მზექალი“ – მათსავე დიდ გულწრფელობასა და კრისტალურ სიმართლესა საძებარი.

გ. ჯაბუშანურის ინტიმული ლირიკა განცდათა გადმოცემის ბუნებრიობით გამოირჩევა, რაც მანვერულობისაგან განრიდების საიმედო ფონის შექმნას უწყობს ხელს...

1961 წლის 9 იანვრით დათარიღებული დღიური: „დღეს, შუალამის შემდეგ, მითხრეს მზექალის სიკვდილი... ყველაფერი გათავდა ჩემთვის... ჩემი და ჩემი პოეზიის დიდი მზე მოუბრუნებლად ჩაესვენა...“

ხოლო მანამდე:

„დღეს უნდა ვნახო მზექალი, -
ჩემი მზისფერი ქალი!..“

ვფიქრობთ, კომენტარი სრულიად ზედმეტი და უადგილოა. ვინც გ. ჯაბუშანურის ცხოვრების გზას და პოეზიას ასე თუ ისე იცნობს, მისთვის გასაგები და გულთან მისატანი იქნება ეს მწარე, უნუგეშო ამონაკვეთი.

ცალმხრივი და უყისმათო სიყვარულის ტრაგიკულმა ფინალმა მკვეთრად შეცვალა გაბრიელის ნაღვლიანი სიმღერის „ყუვი“ და კილო:

„შენ მინას ნეცხარ...
ვინვი მე, მწირი, -
მიკვირს, კვდომისგან ანდა რა მიცავს?
...ახ, ამის წერაც თურმე მენერა,
წერამ კი შენთან არ დამამინა“...

უძილო ღამეებში გამონატანჯი სიყვარულის სანაცვლოდ პოეტს „ცხარე ცრემლი და ასიოდ ლექსი“ შემორჩენია. როგორც „ურიგოდ ნათესი იფქლი“. სხვა ყოველივე ავლად და არარად ქცეულა...

საოცრად ეხმიანება და ესადაგება გ. ჯაბუშანურის შემოქმედებით ბიოგრაფიას უოტ უიტმენის შემდეგი სიტყვები: „ახლა მე ვფიქრობ: არ არსებობს სიყვარული ამაო და მას ოდესმე მაინც მოიმკი... მე ოდესლაც გაგიყვებით მიყვარდა ერთი. მას არ ვუყვარდი, მაგრამ მაინც ხომ ამის გამო დაიწერა ეს სიმღერები...“

ცალკე გამოსაყოფია ლილღოს თემა გაბრიელ ჯაბუშანურის პოეზიაში. არხოტის მეზობლად მდებარე ქისტეთის მინა-წყალი მისი პოეტური შთაგონების თვალწმინდა წყაროა. მაჰმადიანთა მთავორიანი ლანდშაფტის განუმეორებელი სილამაზე ფერწერულ შტრიხებშია ამეტყველებული. ცოცხალი, განუქარვებელი შთაბეჭდილებები ხელშესახები სიცხადის მხატვრულ სახეებად იძერწება.

ლილოური ციკლის ლექსებში შეხვდებით „ბინდის ბურანში“ გახვეულ აულებს, ციხე-სიმაგრეთა ბებერ ბურჯებს, ტანვრით სიპერდებს. ჟამთა სიავეში ჩაქცეულ მიწურებს, აკლდამებს, ქავებსა და ქვიტიკირებს, ნამაზის აღსავლენად დათვის ტყავზე დაჩოქილ დაუთს, ცეცხლოვან ცეკვებს, კუმგანებით წყაროზე მიმავალ ქისტის ტანლატანა ქალებს, ძველი მეჩეთის მინარეთზე გადმომდგარ მუეძინს, აბრეკებს და ჯიგიტებს, ამჟორიტეს გაზაფხულს, „ტაძარივით უწმინდეს ღილღოს ზაფხულს...“

ამაყი მთიელების გარდასული ყოფის გახსენება და მკვიდრთაგან დაცლილი უკაცური აულების ხილვა ტკივილებს აღძრავს პოეტის გულში და ნაღვლიანად აჟღერებს ლექსის სტრიქონს:

„დაღონებულო, კენტო აულო,
მიტოვებულო და უკაცურო,
მინდა, მარტივლი გაგემცნაურო
და შენთან ერთად ცრემლი დავწურო...“

თითქმის ორი ათეული წლის განმავლობაში ღილღოში ყოფნამ წარუშლელი კვალი დატოვა გ. ჯაბუშანურის არსებაში. ქისტეთის ცის ქვეშ განვლო მან თავისი შფოთიანი ცხოვრებისა და შემოქმედებითი მოღვაწეობის ტკივილიანი მოგონებებით აღსავსე წლები, რამაც მისი პოეზიის გეოგრაფიულ ანტურაჟს არაერთი მეტყველი შტრიხი შემატა.

გაბრიელ ჯაბუშანურის პოეტურ ენას ორი მძლავრი და ჯანსაღი ნაკადი ასაზრდოებს: სპონტანური სისადავით აღბეჭდილი ზეპირსიტყვიერება და ქართული კლასიკური მწერლობა.

ფოლკლორული შემოქმედების ძველთუძველესი ტრადიციებით გამორჩეულ კუთხეში წლობით ცხოვრებამ და ლექსის „მათქვამთა“ შორის ტრიალმა თავისი კვალი დააჩნია გ. ჯაბუშანურის პოეზიას, მის სულსა და სმენას განსაკუთრებული ძალით იზიდავდა ხალხური ლექსის სტიქია, სილბო, სინედლე და სანიმუშო უბრალოება. დაწერა კიდევ რამდენიმე ლექსი მთიბლურებისა და ხმით ნატირალების „ნაბაძვით“ და, შეიძლება ითქვას, წარმატებით გაართვა თავი ხალხურ ხმასა და საზომზე სავსებით დამოუკიდებელ, ინდივიდუალობის ნიშანდებულ ნაწარმოებთა შექმნას...

ხალხური ლექსის სტიქიასთან უშუალო სიახლოვე, კეთილის-
მყოფელ გავლენასთან ერთად, ერთგვარ საფრთხესაც უქადდა გ
ჯაბუშანურს, მაგრამ მან იმთავითვე სწორი, შეუმცდარი გეზი აი-
ლო: შეგნებულად განუდგა და განერიდა ფოლკლორული მოტივე-
ბის ზერელე, ზედაპირულ გადამღერებას, ხალხური ინტონაციების
უსახურ იმიტაციას და გაიკვლია გზა, რომელსაც არასდროს დაჰ-
კლებია ნარი და ეკალი...

გ. ჯაბუშანური სათანადოდ აფასებდა ხალხურ სიტყვიერებას,
ყურადღებას ამახვილებდა „ნედლი“ მასალის დროული ფიქსაციის
საშურ საქმეზე: „ისევ და ისევ შეკრება, ჩანერა ჩვენი უმდიდრესი
საუნჯისა, სანამ ჯერ კიდევ შეიძლება! ამ მხრივ დიდი სამუშაოა
ჩატარებული. მარტო აკაკი შანიძის საშვილიშვილო ღვანლი რად
გვიღირს ხევსურული პოეზიის გასაცნობად! მაგრამ ჩვენს ფოლკლ-
ორისტებს, ლიტერატურისმცოდნეებს უდიდესი სამუშაო ელით
ხალხური პოეზიის, როგორც წმინდა მხატვრულ-ლიტერატურული
მოვლენის, შესწავლის თვალსაზრისით. როდესაც თუშურ ხალხურ
ლექსში ვკითხულობ: „გავიდა ქორვის მთაზედა, ნამი გაბღერტა
მთისაო“ – მე მზარავს ეს მხატვრული დეტალი, რომლის ძალითაც
მოქმედებაშია ჩართული ადამიანი, მთელი ბუნება, ბალახის ღერ-
ოსა და ნამის წვეთის გამოუკლებლივ...

გაბრიელ ჯაბუშანურს სისტემატური მიმონერა ჰქონდა ქართუ-
ლი კულტურის თვალსაჩინო მოღვაწეებთან, მწერლებთან, გამომ-
ცემლობების თანამშრომლებთან. არხოტში, კახეთში, ლილღოსა
თუ დარიალში ყოფნის პერიოდში სიმარტოვის მტანჯველ განცდას
თბილისში მოღვაწე მეგობრებთან გულღია წერილობითი ურთიერ-
ობებით იმსუბუქებდა...

მოითხოვდა იმაზე ბევრად ნაკლებს, რასაც იმსახურებდა.
თუკი ხანდახან სამღურავის სიტყვა დასცდებოდა, ამასაც „კომპე-
ტენტურ“ პირთა ნამოქმედარიდან გამომდინარე ობიექტური მიზე-
ზები უძლოდა წინ.

„სწორედ იმიტომ, რომ ვერც ყაზახეთის ველებს ვუმღერე (სა-
დაც არ ვყოფილვარ), ვერც სამგორი შევაქე (სადაც ხევსურები ძა-
ლად ჩაასახლეს!)

და ვერც სხვა აქტუალურ თემებზე დავნერე ღირსშესანიშნავი
რამ, ზურგი შემაქციეს და გვერდს მივლიან, რადგან ჩემთვის

გვერდის ავლა სულ იოლია, მე ხომ სოფელში ვცხოვრობ... ვჩივო?
არა! მე ვმუშაობ და მჯერა, გავიტან ჩემსას...”

ახლობლისადმი გაგზავნილი ბარათის ციტირებულ ნაწყვეტში აშკარად გამოსჭვივის შეუფარავი ჯავრი და ნუხილი. ამას წერს უნიჭიერესი პოეტი და ზნესრული პიროვნება, ვისთვისაც „აქტუალურ“ თემებზე დაბუნი და უნიათო ლექსების თხზვას ათასწილად სჯობს ერთხელ არჩეული მართალი გზის უღალატო ერთგულება...

თანაშეზრდილი თუ შემდეგში შექნილი ახლობლებისადმი მიწერილ ბარათებში ზომიერადაა განზავებული თვითირონიის მარილი, რაც კიდევ ერთი სახიერი ნახნაგით ავსებს და ამდიდრებს პოეტის პიროვნულ პორტრეტს, უკეთ გვაცნობს მის ხასიათსა და შინაბუნებას...

ეპისტოლური მასალა, რასაც მკითხველი დღემდე არ იცნობს, გაბრიელ ჯაბუშანურის ნაყოფიერი ლიტერატურული მემკვიდრეობის განუყოფელი ნაწილია და საგანგებო ყურადღებას საჭიროებს, როგორც მისი მწერლური გზის ტევადი, უტყუარი, მრავლისმეტყველი მატრიანე.

ახალუხლები

ჩემს სახლს სიმღერით ჩაუარეს ახალუხლებმა,
სალამი თქვენდა, ჭაბუკებო, უდარდელებო!
ჩემს სახლს სიმღერით ჩაუარეს ახალუხლებმა,
ნუთუ გაბრიელს გახარება აღარ უხდება,
რად გეკრძალებათ ტაშის დაკვრა, ჩემო ხელებო...
ჩემს სახლს სიმღერით ჩაუარეს ახალუხლებმა,
სალამი თქვენდა, ჭაბუკებო, უდარდელებო!

მამისახლი

არხოტში მამისახლი დამექცა,
დღეს მის ნანგრევზე ბუც არა ჯდება,
ქვითკირის კუთხი მოჰგავს ნამეწყრალს,
არხოტში მამისახლი დამექცა,
შამბი შეუდგამს ეზოს ნამერცხლარს,
ჩემს აკვანს გველი უდარაჯდება...
არხოტში მამისახლი დამექცა,
დღეს მის ნანგრევზე ბუც არა ჯდება.

უთვისტომობა

აღარც ბიძა მყავს,
აღარც ძმა,
არც მამა,
არცა მშობელი,
მზექალიც სენმა დახარჯა, –
უმიჯნა მზე და სოფელი.
ლილლოს მინაში ხუთივე
წევს ნათელგაუკარები,

ღამეს ოლოლნი უთევენ
და ლექსთა ჩემთა პნკარები...
მე კი დარიალს შემოვდექ –
უთვისტომო და მარტივილი
და ჩემი ყოფნის შემოდეგს
ლარსის კლდეებთან დავტირი.

მიღმა სამყაროს

ცამ ახლა გინდა იდაროს,
გინდა დაიქცეს რისხვითა,
მთამ თუნდა თეთრად იტიროს,
თუნდაც ილხინოს ლიხითა,
ტყემ გინდ სმარაგდი ჩაიცვას,
გინდა გაშიშვლდეს მწარედა,
გინდ მოლი სიცხით ჩაინვას,
გინდ ახასხასდეს მწვანედა, –
მე მაინც ვარჩევ სიმუნჯეს
გულგანუსხული ზაფრითა:
ჩემი განძი და საუნჯე
მიღმა სამყაროს გაფრინდა...

ვედრება მიტოვებულ აულისათვის

ჰოი, ღიღლოს დაღრუბლულო ზეცავ,
დაანვიმე მწირ აულებს უწმინდესი ცრემლი,
ნუ მოიხსნი თეთრი ნისლის ზენარს,
შენს ვაებებს ჩამოაგავს მათი თალხი რამლი...
ამ აულებს ახლაც ახსოვთ, ზეცავ.

მანანა კვატანია

გრიგოლ რობაქიძის „დემონისა და მითოსის“ პრობლემატიკისათვის

1931 წლის 6 მარტს გრიგოლ რობაქიძემ, ოჯახთან ერთად, დატოვა საქართველო და სამშობლოს ნახვა მეტად აღარ ღირსებია. ემიგრაციაში ცხოვრების წლები მან უმეტესად გერმანიასა და შვეიცარიაში გაატარა და რამდენიმე აღიარებული წიგნიც გამოსცა. 1932 წელს იენაში გერმანულ ენაზე დაიბეჭდა მისი რომანი „ჩაკლული სული“, რამდენიმე ხნის შემდეგ კი ესეების კრებული „დემონი და მითოსი“ (იენა, 1935 წ.).

ამ ანტიბოლშევიკურმა წიგნებმა ევროპაში ფართო გამოხმაურება ჰპოვა, სამშობლოში კი უცხოეთს თავშეფარებული შემოქმედი მწერალთა კავშირიდან გარიცხეს.

1935 წლის აპრილში საქართველოს საბჭოთა მწერლების პრეზიდიუმის სხდომამ დაადგინა: გრიგოლ რობაქიძე, „აშკარა მტერი ჩვენი ქვეყნის მშრომელი ხალხის, გადასული კონტრრევოლუციურ ფაშისტურ ბანაკში, გამოცხადებულ იქნას სოციალისტური სამშობლოს მოღალატედ და ჩამოერთვას მას საბჭოთა მოქალაქეობა, აქედან გამომდინარე, ყველა შედეგის განხორციელებით“. შედეგი მართლაც სავალალო იყო: მწერლის სახელს სამშობლოში კარგა ხნის მანძილზე ტაბუ დაედო.

ამ ბოლო დრომდე ჩვენში ნაკლებად იყო ცნობილი გრ. რობაქიძის გერმანულენოვანი შემოქმედება, მათ შორის, ესეების კრებული „დემონი და მითოსი“. ეს წიგნი ჩვენ გერმანული ენიდან ვთარგმნეთ და მისი დიდი ნაწილი ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის სამეცნიერო გამოცემებში გამოვაქვეყნეთ.

საყურადღებოა წიგნის წინასიტყვაობა, რომელშიც გრ. რობაქიძე მისი თანამედროვე მსოფლიოს ეგზისტენციალურ პრობლემებზეა დაფიქრებული. მწერალი შეშფოთებულია სასტიკი რეალობით: ის დედამიწას გაიაზრებს, ვითარცა „კოსმიურ სულს“, რომლის

ეთერული სხეული პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ დიდ განსაცდელშია. ერთნი მინას ეპყრობიან, ვითარცა წმინდა „მატერიალის“ მათი საშუალებები **Ratio** და ტექნიკაა. შესაბამისად, დედამინა განხიბლული და ღვთისაგან მიტოვებულია, მარადიული უარყოფილია და ინდივიდუალური – პატივყარილი. მეორე მიმართულების ძალებისათვის დედამინა მატერიალურ-საგნობრივი კი არა, **Magna Mater** (დიდი დედა) გახლავთ, სადაც **Ratio**-ს მაგიერ უპირატესობა ინტუიციას ეძლევა და ყოველი მოვლენა სამყაროსთან კოსმიურ კავშირში განიხილება. „ეს ორი მიმართულება თანამედროვეობის მაგისტრალებს ქმნის. ყველა დანარჩენი, რაც დღეს ხდება, ოდენ შუალედური საგანია“, – ვკითხულობთ კრებულის „წინასიტყვაში“.

სწორედ ამ ორი პოლარული მიმართულების გააზრების ანარეკლია წიგნში შეტანილი ესეები, რომელთაც თვით მწერალი „ჩანაწერებს“ უწოდებს. „ისინი არავითარ შემთხვევაში არ არიან მკაცრი აბსტრაქტული მოცემულობანი, რადგან ცალკეულ ტალღას, ატმოსფეროში რომ ლივლივებს, აბსტრაქციაში თუ მოიხელთებ. საგნებს ოცნების მსგავსად უნდა მიეახლო, შინაგანად ქეშმარიტებისათვის ანთებული, რათა კოსმიურად განვითარებული მასზე თვითნებობისა და ჩარევის გარეშე შევიმეცნოთ“.

გრ. რობაქიძე მკითხველს განუმარტავს: „ამ ჩანაწერებში საგნებს ჭვრეტით, ე.ი. პოეტურად შევხებით. ისინი უბრალოდ შთაბეჭდილებებია, ან სულაც ანაბეჭდები, ვიზიონების წამიერი ფოტოები. არის აქ რაიმე შეთხზული? რა თქმა უნდა, დიახ, მაგრამ მხოლოდ იმ ზომით, როგორც ამას ითხოვს „ფანტაზია რეალურის ქეშმარიტებისათვის“ (გოეთე).

მწერალი ხაზს უსვამს იმასაც, რომ თავისი ჩანაწერებით (ესეებით) არაფერს ამტკიცებს, არც ჭკუას არიგებს ვინმეს, მაგრამ თვლის, რომ „მკითხველის ცნობიერებაში ამ პორტრეტთა მიმდევრობას მატერიალურად ნიშნეული, რაღაც სულიერი ელემენტი თუ აკლია, ამგვარად არაა გამორიცხული, რომ საგნები მის გონებაში უეცრად გამოჩნდებიან და გამოანათებენ ახალ კონტექსტში, რომელიც თავად მე ვერ წარმომედგინა. ქეშმარიტების მკაცრ და უსასრულო დაბლობზე ეს ნამდვილი განაყოფიერება იქნებოდა. სხვა პრეტენზია ამ წიგნს არა აქვს“.

„დემონისა და მითოსის“ ქვესათაურია: „მაგიურ სურათთა რიგი“. მართლაც, ჯადოსნური კალეიდოსკოპივით მასში ერთმანეთს მიჰყვება ბრწყინვალე ესეები: „ნეფერტიტის თავი“, „თაურშიში და

მითოსი“, „სიცოცხლის აღქმა დასავლეთსა და აღმოსავლეთში“, „სტალინი, ვითარცა არიმანული ძალმოსილება“, „გრეტა გარბერ ვითარცა ზმანება დღევანდელობისა“. მათი ავტორი, გრიგოლ რობაქიძე, კი წარმოდგება, როგორც დახვეწილი მწერალი-ესთეტი, დაფიქრებული მკვლევარი, მასშტაბური მოაზროვნე, ღრმად განსწავლული ფილოსოფოსი, მხატვრული სიტყვის დიდოსტატი.

„წინასიტყვიდან“ საყურადღებოა მწერლის კიდევ ერთი შენიშვნა: „თუმცა ფარაონის მეუღლე ნეფერტიტი ჩვენგან ათასობით წლითაა დაშორებული, მაგრამ აქ, სადაც დედამიწა შინაგანადაა განხიბლული, ის ჩვენს თანამედროვედ რჩება და აქ მისი პორტრეტი შეიძლება გადაგვეხილა, როგორც სხვა პორტრეტთა გასაღები“.

კრებულის პირველივე ესეში, ავტორს „ნეფერტიტის თავი“ რომ უწოდებია, მწერალი მშვენიერების მარადიულობისა და ენიგმატურობის პრობლემას იკვლევს. ფიქრისა და განსჯის საგნად მას ბერლინის მუზეუმში დაცული ნეფერტიტის უკვდავი ქანდაკება შეურჩევია. ჰეგელის „ესთეტიკაში“ ვკითხულობთ: ეგვიპტური ხელოვნების ყოველი სახე თუ ფორმა სიმბოლო და იეროგლიფია, რომლებიც „ისეთ გამოცანებს შეიცავს, რომელთა სწორად გაშიფვრას ნაწილობრივ არამცთუ ჩვენ ვერ ვახერხებთ, უმეტესწილად თვით ისინიც ვერ ახერხებდნენ. ამიტომ ეგვიპტური ხელოვნების ნაწარმოებები, თავიანთი საიდუმლოებით მოცული სიმბოლიკით, გამოცანაა – თვით ობიექტური გამოცანა“ (ჰეგელი, ესთეტიკა, ტ. I, თბ., 1973, გვ. 416).

ნეფერტიტის ქანდაკების იდუმალების ამოსახსნელად გრ. რობაქიძე ბერლინის მუზეუმში, ჩანს, საათობით აკვირდება ქმნილებას. მის წინაშე თანდათან იკვეთება ეგვიპტის დედოფლის გარეგნული პორტრეტი, იშლება მისი სულიერი სამყარო, თითქმის კინემატოგრაფიულად ცოცხლდება ნეფერტიტის გარემომცველი არე, თვით ქანდაკებაც სულს იდგამს და მწერალთან ერთად ლეგენდარული ქალის განუმეორებელი ფიქრების თანაზიარნი ვხდებით. ნეფერტიტის გამოცანაც თანდათანობით იხსნება.

აღფრთოვანებული მწერალი შთამბეჭდავად გადმოსცემს ქმნილების გარეგნულ შტრიხებს: ნეფერტიტის „დახვეწილ, გრძელ, მცირედ მოლუნულ ქურციკისებრ ყელზე, რომელსაც მიმქრალი მარგალიტების ახლად აელვარება ძალუძს, მეფურად აღმართული, ნატიფად გამოკვეთილი თავი ირხევა. ბაგეები: მგრძნობიარე-ვნეზიანი, ტუჩის კუთხეზე: ძლივს შესამჩნევი თხელი ნაოჭი, მიწიე-

რი თრობის დაუცხრომელ სიხარბეს რომ ამხელს. მაგრამ ქვემო-დან თვალებისაკენ ახედავ და ასე, თითქმის შეშინებული, წმინდა სიმკაცრეს იგრძნობ". განსაკუთრებით მომწუსხველი გმირის თვალებია: „იმზირებიან მუქი წამწამებით მოჩრდილული, აკვამარინ-ცისფერ დიდ თვალებში, რომლებშიც რიდი და, ამავე დროს, ძალაუფლება ბატონობს. მათ შეეძლოთ, სრულიად გამჭვირვალენი ყოფილიყვნენ, ნაკლებად რომ ისუსხებოდნენ“. შემდეგ: თვალებს ზემოთ „ჯიუტად და მაინც მიმზიდველად მალღებთან მკაცრად და გრძლად გადაჭიმული წარბები. ყურის ნიჟარები: ფორმით სრულყოფილი და მკაცრი, თითქოს თავიანთ სიღრმეში ან გამქრალი, უცხოვ ტკბილი ტალღების ხმაური შემოენახოთ“.

ქანდაკების სტატიკურ პოზაში ღრმა შინაგანი განცდა დაუნჯებულია. მის შესაცნობად გრ. რობაქიძე თვალს მიადევნებს ნეფერტიტის მზერას: „მზისსისხლიან ქალს თავი სინათლის შესახვედრად მიუბრუნებია და მისი თვალები მინავლული ჰორიზონტის ცქერი-სას ნყნარად გაქვავებულან. ის გარეთ იმზირება, თუმცა სინამდვილეში მისი ხედვა შიგნით შეიგრძნობს. იგი ნეტარებით უსმენს: მისივე სისხლის ჩუმ სიმღერას“. შინაგანი ჭკრეტით მწერალი იმ ლანდშაფტსაც წარმოიდგენს, საოცარი ქალის მზერა რომ შეჰყინ-ვია: „მზის სხივებს ოქროსფერ-ყვითელი ქვიშა გაუჟღინთავთ და ქვიშა ბრჭყვიალებს, თითქოსდა მზის მარცვლებიაო. უკიდევანო დაბლობზე მქრქალ მეტალისებურად მძიმედ ეშვებიან ცისფერი ჩრდილები და სინათლის ოკეანის ფონზე ქალის რბილი ნაკვთები მკაცრად და სუფთად იკვეთება“.

ღრო გადის, მწერალი კვლავ მონუსხული შეჰყურებს შედევრს: ქანდაკების სტატიკურობა თანდათან დინამიკურობით იცვლება, ნეფერტიტის თავი თითქოს შეირხევა, შემოქმედის თვალწინ ქალი სულს იდგამს, ცოცხლდება და ყურადღებით ათვალეირებს არეს: „შუადღის სუნთქვაში მთვლემარე ქვიშის გასწვრივ ნილოსის ცისფერ-მწვანე ტალღები დიდებულად, ნელა მოგორავენ. ლეგენდარულ მდინარესთან ერთად ქალი უსასრულობისაკენ მიცურავს. ნილოსის დაბლობზე გადამწვარი უდაბნო ახლოვდება, შემზარავად მდუმარი. ცხელი ამოსუნთქვით მას თითქოსდა მდინარის სხეულის ჩაყლაპვა სურს“.

უდაბნო – წარმავლობის სიმბოლო – დედოფალს ამაოების ღრმა სევდით ავსებს. დიახ, ყოველივე გაქრება, თვით ისიც: ნეფერტიტი. „ქალი ტკბილი ცდუნების წინ კრთება: მასზეც ხომ არ ინალვლებს

მზე – ეს „ანთებული კუკური, მსოფლიო ოკეანეს რომ აყვავებს?“
– კითხულობს იგი. შედარება სრულიად ლოგიკურია: „ნეფერტიტი
– მზის ქალიშვილი, თავს მზის სასურველად თვლის“: ის გაოცებუ-
ლი იხსენებს, რომ მზე თავად წარმოშობს საკუთარ თავს, აქ ქალს
წმინდა ხოჭო სკარაბეუსის (ფუნაგორიას) სიმბოლოც ახსენდება.
მან კარგად უწყის, რომ იეროგლიფურ დამწერლობაში ხოჭოს ნი-
შანი „ყოფიერებას“ ნიშნავს: „განუყოფელი, თავის თავში დასრუ-
ლებული ყოფიერება, რომლის გამოუთქმელი ანარეკლი მისსავე
სახეზე შეჩერებულა“. გარინდებული ნეფერტიტი სწორედ ყოფიე-
რების საიდუმლოს უღრმავდება: მართლაც წარმავალია ყოველი-
ვე? – შეშფოთებულია ქალი.

უნაპირო, გამოუთქმელი სევდის მიუხედავად, დედოფლის სახის
ნაკვთები მშვიდი და აუღელვებელია. ის ფიქრს აგრძელებს. მასში
იმედის ნაპერწკალი იელვებს, უმაღლესი ქურუმის სიტყვებს რომ
იხსენებს: ყოველი წლის 19 ივლისს მზის თვალიდან წვეთი ეცემა
პატარა ნაკადულში, რომელიც ელეფანტინის მთებიდან იღებს სა-
თავესო. „ეს ის წვეთია, რომელიც ნაკადულს ნილოსად გაზრდის
საშუალებას აძლევს“, – განმარტავს მწერალი. მდინარე ადიდდება,
დედამინა გამოცოცხლდება, თითქმის გამხმარი ხეები კვლავ აყ-
ვავდება, დამშრალი წყაროები აჩუხჩუხდება და სიცოცხლე კვლავ
გახალისდება.

ამ ხილვით შთაგონებული ნეფერტიტი შვებით ამოისუნთქავს
და „წვეთის ღამის“ დღესასწაულის ჰიმნი ახსენდება: „შენ ამწვან-
დები, შენ ამწვანდები, ო, ნილოსო, შენ ამწვანდები!“ – ასე იმედი-
ანად მთავრდება ჰიმნი და ამჯერად მწერალს თავად ნეფერტიტი
ელეფანტინის მთის მზის თვალიდან ნაკადულში ჩავარდნილ წვე-
თად ესახება, მაცოცხლებელ დიდ მდინარეს რომ აძლევს ძალას.
„იგი, ფარაონის მშვენიერი მეუღლე, გარეთ იმზირება და მისი
ხედვა შიგნითაა გაბედული. ის საკუთარ თავში ამ საოცართეს-
ლიან წვეთს გრძნობს“, მერე მღელვარე ნილოსად რომ იქცევა, აქ
დედოფალი შინაგანი ხედვით თავის თავში საკუთარი ყოფიერების
ბნელ თაურსაწყისს ეხება და მისი წამიერი შეგრძნება იმ მცენარის
მსგავსია, რომელიც „საკუთარ თავში უეცრად თაურმცენარეს შე-
იგრძნობს“.

ეს მარადიულობის შეგრძნებაა: „ფარაონის მეუღლე ახლა თა-
ვის საკუთარ მითად მყოფი ჩანს“. მწერალი მოჯადოებული და თან
ბედნიერი აკვირდება მის მშვიდ სახეს. ახლა ის სანდოა, თანაც შე-

მაშფოთებლად უცხო. „ის მთლიანად წამშია გახსნილი და წამი მასში მდუმარე შთაბეჭდილება... ეს ის წამია, რომელიც ნეფერტიტიში მარადისობადაა ქცეული“.

აქ მწერალი გამოსახულების იდუმალების არსებით მომენტს იხელთებს: ნეფერტიტის სახეში უსახელო მოქანდაკემ, ვითარცა ჭეშმარიტმა ეგვიპტელმა, იდუმალი „კა“ გადმოსცა, – დაასკვნის ის. ამ პარადიგმის რობაქიძისეული განმარტება ასეთია: „კა არსის შინაგანი სუბსტანციაა: ის სამყაროს შექმნამდე ცოცხლობს, დედამიწაზე თავის თავს განახორციელებს, სიკვდილის შემდეგ იგი სულის სფეროებში ადის. ის განუმეორებელი სახეა, ერთჯერადი, როგორც ასეთი. მასში ღვთაებრივი იხსნება. ამის შედეგად იგი მარადიული ხანგრძლივობის ნიშანს იღებს. ის მოუხელთებელია და, ამავე დროს, მაინც ნათლად შეგრძნებადი“. მეტიც: ეგვიპტელი-სათვის ყოველი წამი „კა“-თია გამსჭვალული. ამის გამო იგი ყოველ წამშია შეყვარებული. „ის ცდილობს, დაიჭიროს იგი და დააყოვნოს. მიწიერ ხორციელად შექმნაც მისთვის მსგავსი მარადი წამია, წარმავლობის მტვერში გაელვებული“. ნეფერტიტის გამოსახულების მარადიულობის საიდუმლოს მწერალი მისი გენიალური შემოქმედის ამგვარ მსოფლალქმაში ხედავს.

ფილოსოფიური სიღრმით გამოირჩევა გრ. რობაქიძის ესე „თაურშიში და მითოსი“, რომელშიც შიშთაგან უპირველესის - სიკვდილის შიშის მითოსთან მიმართებაა გააზრებული. მწერლის აზრით, შიში ადამიანის მარად თანმდევი განცდაა. ის მის მრავალნაირ გამოვლინებას განიხილავს და სვამს კითხვას: „ხომ არ არის „მე“ კოსმიური ბოროტება?... ხომ არ არის წყევლა, რომლისგანაც ადამიანს უნდა, თავი გაითავისუფლოს?“ რობაქიძის დაკვირვებით, ბევრი ამ კითხვას დადებითად პასუხობს: „ჩინელი შორდება საკუთარ „მე“-ს მაშინ, როცა ის ცდილობს, თაურარსს მიუახლოვდეს. ინდუსი საგნებს აღიქვამს, როგორც მარადიულ გამონათებას, მათ შორის, თავის „მესაც“ და ის თავდავიწყების უპიროვნო ნირვანას ერწყმის“. მწერალი შენიშნავს, რომ აღმოსავლელისათვის „მე“ უნდა მოკვდეს, დასავლეთში კი „მეს“ შორდება. ზემოხსენებულ კითხვაზე – „არის თუ არა „მე“ კოსმიური ბოროტება?“ – გრ. რობაქიძის პასუხი ასეთია: „მე“ თავისთავად წყევლა არაა. პირიქით: ეს ყოფიერების უმაღლესი საჩუქარია. ადამი, როგორც ქმნილება, ღვთაებრივი „მეს“ გამოვლინება იყო და, როგორც ასეთმა, თავისი „მეს“

ზღვარი არ იცოდა". ამ მხრივ მწერალი ადამს ბავშვს ადარებს.

„თაურშიში და მითოსი“ გველის ბიბლიური სიმბოლოს გრ. რო-
ბაქიძისეულ გააზრებასაც წარმოგვიდგენს: „გველი თაურშიშის
ხორცშესხმაა“, ადამიანური „მესა“ და მის მეტაფიზიკურ მიჯნას-
თან შეჯახების ზღვარია. „მისი დანახვისას ადამიანი ბუნდოვნად
თავის დაცემას გრძნობს და ღონემიხდელი განჭვრეტს, რომ ის შე-
საძლოა, არარსებობაში გადავიდეს“. მწერლის შენიშვნით, გველი
არა მხოლოდ ურჩხულია, ის მეტაფიზიკური რეპტილიაა.

გრიგოლ რობაქიძე აღფრთოვანებულია გოეთეთი, რომელიც
მას აღმოსავლეთ-დასავლეთის სინთეზის ხორცშესხმად ესახება.
მისი აზრით, გერმანელი პოეტის მოძღვრება თაურმცენარეზე მა-
რადიული დაბრუნების თაურმითოსის სიმბოლურად ხსნის. თუ რე-
ალური მცენარე მხოლოდ დროის ერთ მონაკვეთში აღიქმება, „თა-
ურმცენარე მცენარის მისტიკური რეალობაა. - არა ერთჯერადი
ისტორიული ფაქტი, არამედ კოსმიური მოვლენა, რომელიც მარა-
დიულად ხდება“.

მრავლისმეტყველია ესეც დასკვნითი ნაწილი, რომელშიც ავტო-
რი აღნიშნავს: „ყოველ საწყისში თაურსაწყისი თვლემს და მარა-
დიული ცალკეულშია წარმოდგენილი და თუ ცალკეული თავის
თავზე მარადიულის გამანაყოფიერებელ მოქმედებას შეიგრძნობს,
ამგვარად ის მარადიულის წილნაყარია. მაშინ მისთვის ყოველი სა-
სიკვდილო ზღვარი საბედისწერო საფრთხე მეტად აღარ არის და
მეტაფიზიკურ მიჯნასთან შეჯახებული მისი „მე“ შეიძლება გადარ-
ჩეს. ამგვარად, მითიური რეალობის ცოცხალი წვდომა თაურშიშის
დაძლევის ერთადერთ გზად გვესახება“.

დასავლეთ-აღმოსავლეთის ურთიერთდამოკიდებულებისა და
გავლენების საკითხი მრავალი საუკუნის მანძილზე კაცობრიო-
ბისათვის და კარდინალური მნიშვნელობისა იყო. ამ პრობლემას
ინტერესით სწავლობენ მეცნიერები, მწერლები, ხელოვანნი. „და-
სავლეთისა“ და „აღმოსავლეთის“ და მათი ცივილიზაციების ცნე-
ბები ისტორიულად იცვლებოდა. ამ ორი განსხვავებული სამყაროს
მიმართების პრობლემა დღესაც ძალზე აქტუალურია, რადგან არ-
სებობს მოსაზრება, რომ „მომავალი კონფლიქტი ცივილიზაციებს
შორის - ესაა თანამედროვე მსოფლიოს გლობალური კონფლიქტე-
ბის ევოლუციის დამამთავრებელი ფაზა“, ხოლო „ცივილიზაციებს
შორის ტეხილი - სწორედ ესაა მომავალი ფრონტების ხაზი“ (ს.
ჭ ა ნ თ ი ნ გ ტ ო ნ ი, ცივილიზაციათა შეჯახება. - თბ., 1997, გვ. 6).

დასავლეთი თუ აღმოსავლეთი? – ეს კითხვა საუკუნეების მანძილზე საქართველოშიც აქტიუალური იყო. ევროპული თუ აზიური ორიენტაციის საკითხი მეოცე საუკუნის დასაწყისში ჩვენში ფართო დისკუსიის საგანი გახდა. ამ თვალსაზრისით სამი ძირითადი მიმართულება გამოიკვეთა: 1. ევროპული (კ. გამსახურდია, ვალ. გაფრინდაშვილი, ტ. ტაბიძე, გ. ქიქოძე), 2. აზიური (ვ. კოტეტიშვილი, ვალ. გუნია), 3. მათი სინთეზის (გრ. რობაქიძე, პ. ინგოროყვაშ. აფხაიძე).

დასავლეთ-აღმოსავლეთის პარადიგმატიკას გრიგოლ რობაქიძე არაერთხელ შეხებია როგორც მხატვრულ ტექსტებში, ისე ესეისტკაში; ამ მხრივ გამორჩეულია „დემონსა და მითოსში“ დაბეჭდილი ესე „სიცოცხლის აღქმა დასავლეთსა და აღმოსავლეთში“, რომელშიც ამ ორი პოლარული სამყაროს აზრობრივი მოდელებია წარმოდგენილი. გრიგოლ რობაქიძე განიხილავს და ერთმანეთს ადარებს დასავლეთისა და აღმოსავლეთის სასიცოცხლო სივრცეს, ადამიანთა მსოფლშეგრძნებისა და აღქმის განსხვავებულ რეცეფციას, რელიგიისა და ეგზისტენციალური პრობლემებისადმი მიმართებას.

თავდაპირველად მწერალი აღმოსავლეთის და დასავლეთის ბუნებრივი გარემოს განსხვავებულ რეალიებს გაიაზრებს. ირანის ზეგანის ლანდშაფტის ხატება მისთვის მარჯვნივ და მარცხნივ აღმართული უზარმაზარი კლდეებია, მრავალგვარი, ფანტასტიკური ფერებით: „თითქოს მზის ხანძარია – სპეკალებში დანელებული. ნამდვილი დაყუდება მზის“, კლდეების ჩრდილში სიცხისას თავშეფარებული ქარავანი ისვენებს. „აქლემთა სხეულნი – ერთიმეორეს მილაგებულნი - ქმნიან ქვებისა და კლდეების გაგრძელებას“. ვერხვის ჩეროებში ცხვრის ფარა იჩრდილებს. აქლემების გამყროლის სახის გამომეტყველებაზე თითქოს ნირვანა აღბეჭდილა. ის „გვერდზე დგას და უძრავად შორეთს უყურებს. რას ათვალეირებს? არაფერს. რას უსმენს? ხმაური რომ არაა. და უსმენს მაინც: ის გრძნობს მარადიულის სუნთქვას: იგი ლოცულობს“. მსგავსი ლანდშაფტი აღმოსავლეთისათვის მწერალს ტიპურად ესახება.

აღმოსავლური პეიზაჟის სიმშვიდე და უძრაობა ირგვლივ ყოველივეს ეუფლება: საგნები თუ არსებები აქ საკუთარ თავში მშვიდად ჩაძირულან, „თითქოს კვლავ მარად სუნთქვას შეისუნთქავენ პირველქმნილნი“. ეს გენეზისის სუნთქვაა, ყოველივეს რომ მსჭვალავს, მიწის ბელტებსაც კი. აქ დრო ჩერდება, ანმყო მიმქრალია,

არის მხოლოდ წარსული, რომელიც ზმანებებში ცხადდება. ირ-
გვლივ ასტრალური ლანდები გალურსულან, დედამინა კი კოსმიუ-
რი ყოფიერებაა, რომელშიც მითის სუნთქვა აღმოცენდება“.

ამ ვრცელი, თვალუწვდენელი ლანდშაფტის ფონზე ადამიანი პა-
ტარაა, ერთი ციდა. „დრო აქ არ მიედინება, ის, სივრცეში ამალღე-
ბული, გაქვავებულია – და წამი თავის თავში მარადისობას ინახავს,
როგორც ხმაურს დიდი ხნის წინათ უკუქცეული ოკეანის ტალღე-
ბისას“.

დასავლეთის მშვენიერი, საუცხოო ლანდშაფტები ადამიან-
თან უფრო ახლოა, თუმცა მათში გენეზისის სუნთქვა ძლივსღა
იგრძნობა, დედამინა აქ მხოლოდ ნიადაგია, რომელსაც ამუშა-
ვებენ და უვლიან. დასავლეთში არაფერია ხელუხლებელი: არც
ტოტემი, არც ტაბუ, არადა, მწერლის რწმენით, „მინის რომელი-
მე ნაწილი დაუმუშავებელი უნდა დარჩეს, რათა დედამინამ თა-
ვისი კოსმიური სუნთქვა არ დაკარგოს“. სწორედ ამიტომ, გრ.
რობაქიძის აზრით, „მშვენიერ და მყარად დასრულებულ და-
სავლურ ლანდშაფტებს მხოლოდ ესთეტიკური ხიბლი აქვთ“.

ყოფიერების ფენომენიც განსხვავებულია: აღმოსავლეთში თაურ-
მცენარე (პირველმცენარე) უფრო ხაზგასმულია, ვიდრე მცენარე.
დასავლეთის ადამიანს საგნები ნათელ და მტკიცე მონახაზებში
ესახება, მაშინ, როდესაც აღმოსავლელი მათ მკრთალად და ბუნ-
დოვნად აღიქვამს, შესაბამისად, მწერლის აზრით, მან, უსაზღვრო-
ებაში ჩაძირულმა, განცალკევებული (დასრულებული) ნაწარმოე-
ბის შექმნა ვერ შეძლო, რადგან დასრულებული შემოსაზღვრულს
ნიშნავს. გრ. რობაქიძე თვლის, რომ გოთური კათედრალების აგე-
ბა აღმოსავლეთში შეუძლებელია. დასავლეთს კი, პირიქით, აქვს
საზღვრის გრძნობა და ქმნის ნაწარმოებს, ვითარცა სამყაროს სა-
კუთარი თავისათვის დასრულებულობაში (მაგალითად რობაქიძე
„ღვთაებრივ კომედიას“ ასახელებს). სამაგიეროდ, აღმოსავლეთი,
უსასრულობაში დანთქმული, ფლობს რაღაცას, რაც დასავლეთს
აკლია: აღმოსავლური ქმნილება უსასრულობის სუნთქვას ინახავს.
ამის ნიმუში მწერლისათვის ბაბილონური ეპოსია.

გრ. რობაქიძის დაკვირვებით, დასავლეთისა და აღმოსავლეთის
ადამიანები შინაგანი განცდითაც განსხვავდებიან: აღმოსავლეთში
შეკავებულ თრობას განიცდიან და, რაც უფრო ძლიერია თრობა,
მით მშვიდია განცხრომა, მაგრამ ის უმეტესად შფოთში გადადის.

რელიგიასთან დამოკიდებულებაც განსხვავებულია: აღმოსავლეთის ადამიანი ღმერთს დახუჭული თვალებით ხედავს, დასავლელი – გახელილით და თითქოს ცდილობს, მას ხელით შეეხოს. შინაგანი ხედვა კი ევროპელი მისტიკოსებისათვის უფრო მოფიქრებული განჭვრეტაა, ვიდრე განცდილი მდგომარეობა. აღმოსავლელს, თაურსანყისში ჩაძირულს, ღრმა ოცნებისმიერი გაგება აქვს: ხედვაში უცვლელია, მაგრამ ინერტულობისკენაა მიდრეკილი და ხშირად იდიოტობამდე დაუძღურებული, თუმცა სახის ცარიელი გამომეტყველებისა და ჩლუნგი მზერის ქვეშ ის თავის ცხოველისებურ ეშმაკობას მალავს. ევროპელს, თუნდაც ჭკვიანსა და მოხერხებულს, დიდი დიპლომატიც რომ იყოს, მისი მოტყუება არ შეუძლია, – ფიქრობს მწერალი.

იმავე ესეში გრ. რობაქიძე იკვლევს საკითხს: როგორ დაიძლევა ამ განსხვავებულ სამყაროებში თაურშიში. აღმოსავლეთში ადამიანი „მე“-საგან თავისუფლდება, ის მას გაქრობის ნებას აძლევს, რათა ყოველი სასიკვდილო საზღვარი გადალახოს. „იგი საკუთარ თავს თაურსანყისს უახლოვებს, მაგრამ მას მთლად ვერ აღწევს. ის, შეძრწუნებული, დაკარგული სამოთხის ზღურბლთან დგას და ყოველი ფიქრით დაკარგულზე წუხს... ეს წუხილი ხშირად ნაღველში გადადის“. როგორ ებრძვიან თაურშიშს დასავლეთში? „დასავლეთში ადამიანი თავის საკუთარ მე-ს კი არ ამდაბლებს, პირიქით, ის მას გარემომცველ სამყაროში აფართოვებს“. მისი „მე“ ამის შედეგად უფრო ნათელი და ნაკლებად მტიკივნიული ხდება. ის განუწყვეტლივ ფართოვდება, წინ იწევს და თაურშიში დაძლეული ჩანს, საზღვრები კი გადაიწევა. „ერთ დღეს მათ მაინც მასზე დამსხვრეულს იპოვნინან. შემდეგ შიში უფრო შემზარავი ნახტომისათვის ემზადება“.

კვლევისა და ანალიზის შედეგად გრ. რობაქიძე შემდეგ დასკვნამდე მიდის: „დასავლეთი და აღმოსავლეთი – ორი სამყარო, ან, უფრო სწორად, ყოფიერების ორი სახეა. რაც ერთს აკლია, ის მეორეს აქვს“. ისინი საპირისპირონი არიან, მაგრამ ერთმანეთს არ გამოირიცხავენ, პირიქით, კოსმიურად მონესრიგებულნი, ერთმანეთს ავსებენ და განაპირობებენ. „დასავლეთი აღმოსავლეთს რომანტიკულად ესწრაფვის და აღმოსავლეთი, მოლოდინით აღსავსე, დასავლეთს უმზერს“.

მწერალი თვლის, რომ ამ ორი სამყაროს ერთ-ერთი განმასხვავებელი ნიშანი ტექნიკისადმი დამოკიდებულებაცაა. შესაბამისად,

ესეში განმარტებულია მისი საბედისწერო არსი: გრ. რობაქიძის აზრით, მიწის დამუშავებელი პირველი ადამიანები თავიანთი შრომის ნაყოფით უბედურებას არ იმკიდნენ. ყველაფერი შეიცვალა ენოსის მიერ მიწისაგან ადამიანის გამოსახულების შექმნის შემდეგ (როდესაც მან საკუთარი თავი ღმერთის ადგილას დააყენა). „ტექნიკა თავის თავში უბედურებას არ ნიშნავს, მაგრამ ადამიანი, რომელიც რაიმეს ქმნის, თუ ივინყებს, რომ ის თავად შექმნილია, უმალვე ცდუნება და საფრთხე წარმოიშობა“, – წერს გრ. რობაქიძე. ეს საფრთხე ამპარტავნებაა (Hybris). ესე დასკვნით ნაწილში მწერალი განსხვავებულ სამყაროთა ერთგვარი სინთეზის გზას პოულობს: დასავლეთის ადამიანი, განსაკუთრებით, ტექნიკის წყალობით, ყოველწლიურად და საათობრივად hybris-ის საფრთხეში ვარდება, თუმცა ამ საფრთხეს მაინც არ ემორჩილება, რადგან მას მისგან სწორედ თაურსაწყისის აღმოსავლური ძალები იცავენ.

ვფიქრობთ, ამგვარი hybris-ითაა შეპყრობილი „დემონისა და მითოსის“ შემდეგი ესეც გმირი – იოსებ სტალინი. რობაქიძის „სტალინი, ვითარცა არიშანული ძალმოსილება“ „ლეგენდარული ქართველის“ ფენომენს იკვლევს (ასე უწოდებია ლენინს სოსო ჯუღაშვილისათვის). იგივე ტექსტი, ოდნავი ნაკლები მოცულობით, შეტანილია „ჩაკლულ სულში“ „სტალინის ჰოროსკოპის“ სახელწოდებით.

მწერალი თითქოს პასუხობს ლენინისეულ მეტაფორას და თავის მხრივ განმარტავს, რომ სტალინში ლეგენდარული ჭარბადაა, ქართული კი – მწირად. პირიქით, მისი აზრით, ბუნებით ის ქართველის ანტიპოდი.

მწერალი ხატავს პროლეტარიატის აღიარებული ბელადის ფსიქოლოგიურ პორტრეტს. მისი პიროვნების კვლევა გარეგნული მახასიათებლებით იწყება. „გაქვავებული თავი პრეისტორიული ხვლიკისა“, – ოდინდელი თანამოსაგარის მიერ სტალინისათვის შერჩეული სახელდება მწერალს ძალზე სუსტად ეჩვენება. „ვინრო, უკანგადაქანებული, მცირედ განვითარებული შუბლი, ალბათ, უპირატესობა მოქმედების ადამიანისათვის, მთლად განსაკუთრებულად მაშინ, თუ მას უღვევი ზურგის ტვინი აქვს. სტალინის აზრისმიერი ხერხემალიც ძლიერია. მას რეპტილიის ალლო აქვს... უღვაშებქვეშ მიმალული ირონია, დაცინვა, თითქოს მას სურს გითხრას: მე უკვე ვხვდები, შენ რისი დამალვა გსურს“. აქ ესეც გმირის რამდენიმე არსებითი გარეგნული შტრიხიც იკვეთება: მაღლაანეული მარცხენა ნარბი, პატარა, სუსხიანი, გაუმჭვირვა-

ლე თვალები, მოდარაჯედ რომ იმზირებიან... „მთელ მის არსებაში იგრძნობა ცივი სისხლი უბედურებით მუცლადღებული არსებისა, რომელიც ჭკუით ყველას აჯობებს. მისი მზერის წინაშე ყველა ნება-სურვილი ქრება“.

გრ. რობაქიძე გმირის მანერებსაც აკვირდება. ის შენიშნავს, რომ სტალინის ნაბიჯები კატისებრია, ნელი. რბილი, „თითქოს საკუთარი თავის რაიმესგან დამალვა ან ვინმეზე თავდასხმა სურდეს“. მეტიც, მას ტიპეტელევივით საკუთარი თავის გაუჩინარების უნარიც კი აქვს. ამიტომ ოხრანკისათვის ის ყოველთვის მოჩვენებასავით მოუხელთებელი რჩებოდა. „ეს არა პიროვნება, ნილაბი გახლდათ“, - თვლის მწერალი და მიუთითებს: სტალინი სახელებს გამუდმებით იცვლიდა - ასე მას ვერასოდეს შეიპყრობდნენ, დამჭერებს ხელიდან უსხლტებოდა და თავისი გზით მიემართებოდა. მას ბევრი ციხე გამოუცვლია: ბათუმში, ტიფლისში, ბაქოში, ცენტრალურ რუსეთსა და ციმბირში - ხშირად ის საპყრობილეებიდან გაქცევას ახერხებდა, იჭერდნენ, კვლავ გარბოდა და სხვა ადგილას ახალი სახელით და ნილბით ჩნდებოდა, იგი არასოდეს სტოვებდა შესამჩნევ კვალს. მწერლის დაკვირვებით, სტალინი კანს იცვლიდა, ვითარცა გველი და ამით თავის შინაგან არსებას ხელუხლებლად სტოვებდა, თუმცა მას თავდაცვის სხვა საშუალებაც ჰქონდა: შეეძლო, საძულველი გაეხადა სინამდვილე. ამის ნათელყოფისათვის მწერალს მოჰყავს გამოგნებელი მაგალითი: ერთხელ, ბაქოს ციხეში, პოლიტიკური ტუსალები აიძულეს, იმ ჯარისკაცების მწკრივს შორის გაერბინათ, რომლებიც მათ სცემდნენ. ეს მწკრივი სტალინმაც გაიარა - მაგრამ როგორ? მიაბიჯებდა და თან ბროშურას კითხულობდა, თითქოს რაც ხდებოდა, მას არ ეხებოდა. ის მტანჯველებს აბუჩად იგდებდა და თავის პიროვნებას მორალური ზიანისაგან იცავდა.

სტალინის პიროვნული სისასტიკის ფესვებს გრ. რობაქიძე მის მკაცრ ბავშვობაში ხედავს: „შვილი წყევლიდა მამას, თესლს, გაბოროტებულს სძულდა თავად ქმნილება (მზისქვეშეთი). მისთვის არ იყო სიყვარული, მისთვის მეტად არ არსებობდა სიხარული. სიცოცხლის სხეული მამისადმი აღმოუფხვრელი სიძულვილით იქნა მონამლული... ვისაც სიცოცხლის მაღლი აკლია, მისი გული წმიდა გრძნობათათვის დახშულია“, - ვკითხულობთ ესეში. სამაგიეროდ, მწერლის დაკვირვებით, სტალინს „ბოროტმოქმედივით ნგრევა იზიდავდა, რათა თავისი გამანადგურებელი თვითნებობა გამოეცადა და გაეტარებინა“.

გრ. რობაქიძე სტალინის უღმერთობის ფენომენსაც იკვლევს. მწერლის დაკვირვებით, ნიჰილისტების ზეგავლენით მან საბუნე-

ბისმეტყველო მეცნიერებათა შესწავლა დაიწყო, რადგან მტკიცედ სჯეროდა, რომ ეს შტუდიები მას უღმერთობამდე მიიყვანდა. მთავარი ის იყო, რომ ღმერთი მოკვდა, თავისუფლება მოპოვებულია. ამავე დროს, მწერლის აზრით, რომ სტალინი ნათლად ვერ ითავისებდა, რომ ღვთისაგან გამოყოფილ, უღმერთო ადამიანს სამყაროსთან კავშირიც სამარადჟამოდ უნდა დაეკარგა. გრ. რობაქიძეს მიაჩნდა, რომ სტალინმა თავისი თავი ღმერთისაგან განაცალკევა და თვითნებობისკენ აღამაღლა. ის ყველგან ნეგატიურს ხედავდა, სადმე გამორჩეულს თუ შეხვდებოდა, იქედნურად ილიმებოდა, ცივისისხლიანი, უღმობელი და მკაცრი ხდებოდა.

მწერლის დაკვირვებით, რომ სტალინი სიცოცხლისადმი მტრულად იყო განწყობილი და ყველგან მტრებს ეძებდა. მოწინააღმდეგის გასანადგურებლად ორი რამაა აუცილებელი: თვითფლობა და ირონია, – ფიქრობს ავტორი და დასძენს: სტალინს იოვას მსგავსი თავშეკავება ჰქონდა, მისი ირონია კი შეუდარებელი იყო.

გრ. რობაქიძე ესეს გმირის სხვა პიროვნულ თვისებებსაც აკვირდება. მისთვის არ არსებობდა მიწიერი სიამენი - ქალი, ღვინო, აზარტული თამაშები, ოქრო, ბანგი. აღსანიშნავია, რომ ქართული სუფრიდან, სადაც მუდამ დიონისე ზეიმობს, როცა სხვა ყველა გალემილი იყო, მარტო ის რჩებოდა ფხიზელი, - შენიშნავს ავტორი. ის უხვი იყო და, მაინც არავის ენდობოდა.

მწერალი ფიქრობს, რომ სტალინს, უზარმაზარი სახელმწიფოს მმართველს, ალბათ ხანდახან საკუთარი ხასიათი სტანჯავდა კიდევ. ამგვარ წამს მას ალბათ ღრმა მელანქოლია ჩრდილავდა. მაგრამ ნაკლებად დასაჯერებელი გახლავთ, რომ ეს მელანქოლია, თუნდაც მხოლოდ ერთი წამით, სხვისთვის ეჩვენებინა... აქ მუდამ იყო რაღაც, რაც მისი სულის გახსნას შეუძლებელს ხდიდა.

გრ. რობაქიძე შენიშნავს, რომ სტალინისათვის არ არსებობდა არც სისხლით ნათესაობა, არც ხალხი, არც სულიერი კავშირი, არც რწმენა. ხალხი მასამ შეცვალა, სული კი – კლასმა. აქ ის თავის სტიქიაში იყო. მწერლის აზრით, სტალინი ბოლშევიკად გახლდათ დაბადებული. მისი სტიქია მასა იყო, აქ პოულობდა ის თავის ქვემარტ სახეს: მუშათა კლასის ჯერ კიდევ მთვლემარე ფსიქოლოგიას სწავლობდა, მებრძოლ სულს აწრთობდა, ათასებს ხვდებოდა და ათასები სცნობდნენ მას. მას მეგობარი არ ჰყავდა – ჰყავდა მხოლოდ ურიცხვი ამხანაგი. მუშებში ის წარუშლელ კვალს სტოვებდა, თუმცა აქაც ჩრდილში რჩებოდა, საიდუმლო ორგანიზაციაში ის ჩნდებოდა, როგორც მასების სულის იდუმალი ანონიმი.

გრ. რობაქიძის დაკვირვებით, სტალინი დასაწყისიდანვე ლენინის ორეული იყო: მის პიროვნებაშიც ასევე რაციოსა და ინსტიქტის შერწყმას ვპოულობთ, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ მეორე სტიქია მასში უფრო განვითარებულია. ეს ლენინთან შედარებით სტალინს უპირატესობას აძლევს, – თვლის მწერალი. რაც მთავარია, სტალინის პიროვნულ სიძლიერეს გრ. რობაქიძე მის არიმანულ სანყისს უკავშირებს.

გვინდა შევნიშნოთ, რომ თავად იოსებ სტალინი „ჩაკლული სულისა“ და „დემონისა და მითოსის“ გამოქვეყნებისას ცოცხალი იყო, თუმცა მწერალი მასზე მსჯელობისას წარსულ დროს იყენებს. სავარაუდოა, რომ სტალინისათვის ცნობილი იქნებოდა გრ. რობაქიძის ამ თხზულებების არსებობა. მკაცრი შეფასებების მიუხედავად, ვფიქრობთ, გრ. რობაქიძის კრიტიკული შენიშვნების გათვალისწინება მას ალბათ მხოლოდ სიკეთეს მოუტანდა.

სრულიად განსხვავებულად წარმოგვიდგება „დემონისა და მითოსის“ შემდეგი ესეს გმირი გრეტა გარბო – რობაქიძის ლეგენდარული თანამედროვე, ღვთაებრივი ნიჭისა და ექსპრესიის შვედური წარმოშობის მსახიობი, 1930-იანი წლების ჰოლივუდის კინოვარსკვლავი, მრავალთათვის ამოუცნობი ქალი-ენიგმა, მწერალს მისივე თანადროულობის საოცნებო ზმანებად ესახება. მას ეძღვნება კრებულის ბოლო ესე „გრეტა გარბო“, ვითარცა ზმანება დღევანდელობისა“.

გრ. რობაქიძე თვლის, რომ ყოველ დროს საკუთარი, ერთჯერადი საოცნებო ხატი ევლინება. ამგვარი ზმანება მის საუკუნესაც უნდა ჰქონდეს: ეს გრეტა გარბოა, მაგრამ არა რეალური შვედი ქალი, არამედ მისი ფილმისეული ხატება. ამჯერად მწერალი აღიარებული მსახიობის ფენომენს იკვლევს და მისი ქარიზმის საიდუმლოს ეძებს. ძიება აქაც გმირის გარეგნული მახასიათებლების გააზრებით იწყება, თუმცა მწერალი თვლის, რომ ამ მხრივ გრეტა გარბო იდეალურად ვერ ჩაითვლება: „სხეულის აგებულებით ის ტანადია, მაგრამ არასაკმარისად მოქნილი. თავისი მაღალი ფეხებით კუთხურად მოძრაობს და მისი უესტები ხშირად დაუხვეწავია. თუ მის მხრებს მივაქცევთ ყურადღებას, ისინი ცოტა უხეშად მოგვეჩვენება“. უფრო მეტიც: მსახიობის ჩაცმის სტილიც არ არის უზადო: „კაბა მისი სხეულის სრულყოფილებას არ გამოსახავს. მაღალი საზოგადოების ქალი თითქმის მის უგემოვნებაზე გაჭორვას შეძლებდა“.

და მაინც, მსახიობის ხიბლი შეუდარებელია: სხვა, გარეგნულად უფრო ლამაზი ქალები ასე უცხოოდ და მომაჯადოებლად არ ზემოქმედებენ. მწერალს უძლიერდება ამ საიდუმლოს ამოცნობის სურვილი. მისი დაკვირვებული მზერა გმირის სახეზე ჩერდება: „პროფილში მისი შუბლი მკვეთრადაა წამოწეული – ბავშვურად და ამყად, ანფასში რბილი და ფართოდ ჩაღრმავებული – ნათელი, ჭკვიანი, გრძელი, მალლა გადაჭიმული მომრგვალებული წარბები მბრძანებლურად რალაც ამალღებულს შემოსაზღვრავენ. ხავერდოვანი წამწამები გლუვი ნიჟარებივით მგრძნობიარე მძიმედ და მხნედ განლაგებულან, თითქმის თვითთრობაში“. გრ. რობაქიძე შენიშნავს, რომ განსაკუთრებული ძალისაა გრეტა გარბოს ნათელი თვალები, ერთდროულად შიშსა და ნაღველს რომ ასხივებენ. ისინი „შემამოფოთებელი სიღრმიდან იცქირებიან. წყლიანი, ცისფერ-მწვანე კრისტალები თვით თეთრი მზიდანაა. ისინი, ეს თვალები, უცხო სამყაროდან იმზირებიან“.

გამორჩეულია მსახიობის სახის სხვა ნაკვთები: „პირი: კეთილშობილურად და ნატიფად გამოკვეთილი, იქმნება შთაბეჭდილება, თითქოს ის სუნთქვაში მგრძნობიარე-უბინო თრობას ინახავს“. აქ ერთი პარადოქსიც იკვეთება: „მზერა და პირი თითქმის არასდროს ემთხვევა ერთმანეთს. ბაგეები ხშირად მგრძნობიარე-ნათელ სუნთქვას ასხივებს მაშინ, როდესაც მზერა სევდით სავსე გლოვით გაქვავებულა. პირიც კი განსხვავებულად მოჩანს: მარჯვენა კუთხე თუ სიტკბოებას გამოხატავს, მარცხენა სიმწარით ისუსხება“. გმირის ენიგმატურობის განცდას აძლიერებს სიტყვები: „მასში უჩვეულო ცეცხლს გრძნობ, რაც მისი სულის სიღრმეში ანთია. ის მშრალია, მიმქრალი, მთლად ჩრდილოური, თუმცა, ამასთან, უტას ნაყოფიერი ძალის გარეშე“. გრეტა გარბოს ირაციონალურობა ხაზგასმულია ფრაზით: „გაქვს შეგრძნება, თითქოს ის ხორცშესხმული ნატიფი სინათლის ქსოვილია. მის მზერაში ჩრდილოეთის ციალი ბრწყინავს, არამინიერი, მაგრამ არც ციური“. აქ გრიგოლ რობაქიძეს ასევე ლეგენდარული მარლენ დიტრიხი ახსენდება: „მაშინ, როდესაც გრიგოლ რობაქიძეს ასევე ლეგენდარული მარლენში აფროდიტული ტალღა მიწიერად ხორციელდება, ის, თითქმის ირეალურად, გრეტას ეთერულ ქსოვილშია. პირველს ცხოველის წამლევკავი ფლუიდები აქვს, მეორეს – მეტალის მბრწყინავი სიკაშკაშე“. განსხვავება აშკრაა: გრეტა გარბოს მისტიკური ირაციონალური ბუნება კიდევ უფრო ნათლად იკვეთება.

მსახიობი საკუთარ, ამაღლებულ, ჩვეულებრივისაგან განსხვავებულ, ექსპრესიულ რეალობას ქმნის და, ვითარცა ქეშმარიტი შემოქმედი, „საკუთარ თავს გადაუნერგავს როლში, თავად ცნობს პიროვნებაში, ისტორიული იქნება ის, თუ გამოგონილი. მაგრამ იგი გმირ ქალს კი არა, მასში საკუთარ თავს წარმოადგენს“.

ამავე დროს, სიცოცხლეშივე ლეგენდად ქცეული გრეტა გარბო მწერლის თანამედროვე, რეალურად არსებული ქალია. „ამ სახეს აქვს საკუთარი ბიოგრაფია, რომელიც ჯერ არ დამთავრებულა, აქვს საკუთარი ბედისწერა, ამასთან, ის ბევრზე ბედისწერასავით ზემოქმედებს“. სხვადასხვა ქვეყნის ადამიანები მასზე ოცნებობენ, ენატრებათ იგი, აგროვებენ მის ფოტოსურათებს. და მაინც: ზმანებისეული გმირი რეალური გრეტა გარბო როდია, თუმცა იგი „ქმნის სასურველ ატმოსფეროს, რომელშიც უკვე აღსრულების შესაძლებლობას, როგორც თვითგანცდილს, თან ახლავს უნატიფეს წინაცდუნებათა სიჭარბე, ვითარცა თითქმის საბოლოო განხორციელება“. მსახიობის ზეგავლენა თანამედროვეებზე იმდენად ძლიერია, რომ ქალთა ახალი რასა – „გარბოიდებიც“ კი იქმნება. ამ მოვლენასაც თავისი საიდუმლო აქვს.

აქ გრიგოლ რობაქიძე ტექნიკური საუკუნის უდიდეს ტრაგედიაზე საუბრობს. ის თვლის, რომ მისი თანამედროვე ქალისა და მამაკაცის ურთიერთობა განწირულია, ჩიხშია მოქცეული. ამით შეშფოთებული მწერალი გამოსავალს ეძებს და პოულობს კიდეც: „სასურველი იქნებოდა, რომ ქალი, პოეტი ქალი მოსულიყო, რომელიც თავისი თანამომობელი, თანაშემცნობი შინაგანი სამყაროდან თანამედროვე ქალის ტანჯული სულის ხორცშესხმას შეძლებდა, მისი ქმნილება საოცარი იქნებოდა“, – დაასკვნის იგი და სწორედ ამგვარ ამაღლებულ, განწმენდილ სახედ ესახება შემოქმედს გრეტა გარბოს ეკრანული ხატი, შესანიშნავად რომ გამოხატავს მისი დროის სულს, იდეალს და, შესაბამისად, იგი მწერლის თანამედროვეებისათვის საოცნებო ზმანებაცაა.

„დემონი და მითოსი“ გრიგოლ რობაქიძის ძალზე გამორჩეული, დახვეწილი ესეების კრებულია, რომლის პრობლემატიკა დღესაც აქტუალური და თანამედროვეა. მარადიულ, ეგზისტენციალურ თემებზე დაფიქრებული მწერალი ჩვენს რთულ და წინააღმდეგობრივ დროსაც აქტიურად ეხმიანება.

ნოდარ ტაბიძე

წიგნისა და მწიგნობრობის ქომაგი

(სოლომონ ხუციშვილის დაბადების
100 წლისთავისათვის)

§ 1. არიან შემოქმედნი, რომლებიც ერთი სფეროთი არ იზღუდებიან, განშტოებულად მუშაობენ. და მაინც ყოველ მათგანს აქვს თავისი საჯილდაო ქვა, ამიტომაც უპირატესად ეს მხარე უნდა წარმოვაჩინოთ.

ეს გასაღები აუცილებელია, როცა სოლომონ გიორგის ძე ხუციშვილს ვახასიათებთ.

ბიოგრაფიული მონაცემები: ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწე. დაიბადა 1908 წლის 20 იანვარს ქალაქ გორში. დაამთავრა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. 1940 წელს დაიცვა

საკანდიდატო დისერტაცია თემაზე „აექსენტი ცაგარელის დრამატურგია“ (ხელმძღვანელი პროფ. მიხეილ ზანდუკელი), ხოლო 1964 წელს სადოქტორო – „ქართული ლიტერატურისა და ლიტერატურული კრიტიკის ისტორიიდან“.

ლექციებს კითხულობდა როგორც ალმამატერში, ასევე გორის, სოხუმის და სხვა ინსტიტუტებში. აქტიურად იყო ჩაბმული საზოგადოებრივ საქმიანობაში, ხელმძღვანელობდა ალმანახ „მწიგნობარს“. მისი რედაქტორობით დაიბეჭდა არაერთი წიგნი. თავმჯდო-

მარეობდა ავტორიტეტულ კომისიებს. ნაყოფიერად საქმიანობდა სამეცნიერო საბჭოებში. ხშირად ინვესტირებდა ოპონენტად.

გარდაიცვალა 1995 წლის 4 დეკემბერს.

სოლომონ ხუციშვილი ათზე მეტი წიგნის ავტორია: „ქართველ საზოგადო მოღვაწეთა ნეკროპოლი“ (1968), „ლიტერატურულ-კრიტიკული ნარკვევები“ (1969), „მიხეილ ზანდუკელი“ (1973), „ლევან გოთუა“ (1976), „სიცოცხლე წიგნთან, წიგნისთვის, წიგნში“ (1978), „ქართული პუშკინიანა“ (1979), „მანათობელი“ (1980), „ლიტერატურული თხრობანი“ (1986) და სხვა.

§ 2. ს. ხუციშვილის, როგორც მეცნიერის, დაკვირვებისა და ანალიზის უნარი, დებულებათა განფენის ოსტატობა ძალუმად გამოვლინდა ბოსლეველისადმი (ესტატე მჭედლიძე) მიძღვნილ მონოგრაფიაში.

მკვლევარმა თავი მოუყარა ამ ნიჭიერი ლიტერატორის თხზულებებს და 1961 წელს ფართო საზოგადოებას შესთავაზა თითქმის ხუთასგვერდიანი წიგნი – „ნაწერები“ – გამოკვლევით, შენიშვნებითა და საძიებლით.

მოგეხსენებათ, კლასიკოსთა მემკვიდრეობა, უპირველეს ყოვლისა, ზუსტ აღნუსხვასა და შექუჩებას მოითხოვს, რათა არა მხოლოდ ინდივიდის, არამედ ეპოქის ხასიათი, წამყვანი ტენდენციები მრავალმხრივ შევიმეცნოთ და ფართოდ გავიაზროთ.

ს. ხუციშვილი თავდაპირველად ბოსლეველის ცხოვრების ძირითად ეტაპებს გვაცნობს.

ესტატე მჭედლიძე დაიბადა 1854 წელს სოფელ სვირში, ქუთაისის სასულიერო სასწავლებლის დამთავრების შემდეგ თბილისის სემინარიას მიაშურა. ორიოდე წელი მოსკოვს დაჰყო, ხელმოკლეობის გამო ვერ მოახერხა უმაღლესი განათლების მიღება. დამოუკიდებელი იღრმავებდა ცოდნას და დიდ წარმატებასაც მიაღწია. ერთხანს მუშაობდა პედაგოგად. ბოლო წლებში გაბრიელ ეპისკოპოსის კანცელარიის მდივანი იყო; ეწეოდა აქტიურ პუბლიცისტურ საქმიანობას, ითვლებოდა ქუთაისში გამომავალი ყოველკვირეული გაზეთის „შრომის“ (1881-1883) ერთდერთ ხელმძღვანელად. გამოირჩეოდა პატრიოტული გზნებითა და პრინციპულობით. ვერაგულად მოკლეს 1885 წელს.

ბოსლეველი ინტერესდებოდა საზოგადოებრივი ცხოვრების მტკივნეული საკითხებით, ესწრაფვოდა ფილოსოფიური ახსნა მიეცა მოვლენებისათვის. ჩვეულებრივ ყოფით ამბებს განიხილავდა

განმაპირობებელ ფაქტორებთან მჭიდრო ურთიერთობაში, „იგი ცდი-
ლა შეუმჩნეველი არაფერი დაეტოვებინა, ამოეზიდა ცხოვრების მრავალფეროვნებიდან პუბლიცისტური განხილვის დონემდე, ეჩვენებინა ამ ფაქტების არსი, მათი წარმოშობის მიზეზები, საზოგადოებრივი ფასი და მნიშვნელობა. თითოეული მათგანისათვის შესაფერისი კვალიფიკაცია მიეცა, გამოეტანა მათზე მსჯავრი და შეექმნა საზოგადოებრივი აზრი დიდისა თუ მცირე მოვლენის ირვლივ“¹.

ბოსლეველის ნაწერები გამორჩეულია თემატური მრავალფეროვნებით. პუბლიცისტი მსჯელობს ერის ბუნებისა და მისი ისტორიული როლის შესახებ. ეფუძნება რენანის თუ სხვა მოაზროვნეთა დებულებებს და მკაცრად აკრიტიკებს რუსეთის დამპყრობლურ პოლიტიკას. მწერალი შორს დგას ურაპატრიოტიზმისაგან. იგი ფხიზელი თვალით უყურებს საქართველოს წარსულს და აწმყოს, ბევრ ნაკლს ამჩნევს ჩვენი ხალხის ცხოვრებაში. პრინციპულად უჭერს მხარს ქვეყნის დემოკრატიულ განვითარებას.

ასევე საგულისხმოა ბოსლეველის მოსაზრებანი აღზრდა-განათლების საკითხებზე. მან წინ წამოსწია მშობლიურ ენაზე სწავლების პრობლემა და, რაც მთავარია, მისი გადაჭრა არსებული სისტემის რადიკალურ შეცვლას დაუკავშირა.

ბოსლეველის ზოგიერთ ნაწარმოებში მძლავრობს ქვეტექსტი. არცთუ იშვიათია ეზოპესებური უბნობის შემთხვევები, ხშირია მრავალწერტილიც... ამიტომ აუცილებელია ტექსტის ზუსტად, მართებულად გაშიფვრა და პუბლიცისტის აზროვნების მწყობრი სახით ჩვენება. ს. ხუციშვილი კარგად ართმევს თავს ამ რთულ საქმეს.

ისტორიკოსი გვერდს ვერ აუვლის ბოსლეველის პოლემიკურ წერილებს, რომლებშიც ბანკის საქმიანობაზეა საუბარი, ვერც სახელმწიფო მოხელეთა განმაქიქებელ სტატიებს დაივიწყებს; ასევე განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს ზნეობრივი პრობლემების მისეული გადაწყვეტა.

და მაინც: თავიდათავია ლიტერატურისადმი მიძღვნილი მიმოხილვები. მათში ორი პლასტი შეინიშნება: 1). სიტყვაკაზმული მწერლობისა და კრიტიკის ხასიათის, ფუნქციების გარკვევა; 2). ცალკეულ მხატვრულ ნაწარმოებთა ანალიზი, მათი სრულყოფის გზათა ჩვენება.

ბოსლეველი განიხილავს ვ. ორბელიანის „დედოფალს“, რ. ერისთავის მიერ თარგმნილ კრილოვის იგავ-არაკებს, ა. ყაზბეგის „ცი-

1 ბოსლეველი, ნაწერები, თბ., 1961, გვ. 39.

კოს", ე. გაბაშვილის „კონას“, ი. ჭავჭავაძის „განდეგილს“ და სხვა კარგად წვდება მხატვრული ლიტერატურის სპეციფიკას და მართებულ შენიშვნებასაც გამოთქვამს ტიპთა ძერწვისა თუ ლირიკული განწყობის ბუნებრივად გამჟღავნების თაობაზე.

ს. ხუციშვილი კვალდაკვალ მიჰყვება ბოსლეველს. მოსწონს კრიტიკოსის მსჯელობა. ამასთანავე იმასაც გახაზავს, რომ ზოგჯერ ალლო ღალატობს. ასე მოხდა „განდეგილის“ განჩხრეკისას. „... ბოსლეველმა აჩქარებულმა ილია ჭავჭავაძის ამ ნაწარმოების გარჩევით, არ დაუცადა გონებით ჭვრეტას, ვერ ჩასწვდა პოემის სიღრმეს. ვერ შეაფასა იგი, როგორც პოეტის საერთო მსოფლმხედველობის შედეგი. „განდეგილში“ კრიტიკოსმა დაინახა უსასოობა და არა ის, რომ პოემის მესამე თავი, რომელიც მას უკიდურესი უიმედობის ნიმუშად ჰქონდა დასახელებული, არ იყო ილიას იდეალი, არ იყო მისი მსოფლმხედველობის არსი...“¹

საერთოდ, ს. ხუციშვილი ყოველთვის იცავს ზომიერებას და ზუსტად აღწუხავს ბოსლეველის წარმატებების თუ ჩამუხლებების მაგალითებს, თანაც იქვე მიუთითებს მათ გამომწვევ მიზეზებზე.

ს. ხუციშვილმა დაამტკიცა, რომ ბოსლეველი ილია ჭავჭავაძის ხაზის დამცველ-გამგრძელებელია. ეს პრინციპული მნიშვნელობის საკითხია, რადგან ამ ნიჭიერ მწერალს ზოგი ხალხოსნად თვლიდა, ზოგიც საპირისპირო დაჯგუფების წარმომადგენლად.

ჟურნალ „ივერიაში“ გამოქვეყნებულმა გიორგი მათაბერიძის სტატიამ ლაკმუსის ფუნქციაც შეასრულა, გამოავლინა ბევრი კალმოსნის შეხედულება ეკონომიკური თუ პოლიტიკური ბრძოლის პირველადობის თაობაზე.

ბოსლეველი ეთანხმება სახელმოხვეჭილ ხალხოსანს, რომ ეკონომიკური ბრძოლა კლასობრივ მოთხოვნებს ეჯაჭვება და ეს პრობლემა აქტუალურია. ამასთანავე უმართებულოდ მიიჩნევს „დაცემული ვინაობის აღდგენისათვის“ გაჩაღებული ლაშქრობის დისკრედიტაციას.

ს. ხუციშვილმა დაწვრილებით გააანალიზა ამ პრობლემასთან დაკავშირებული თვალსაზრისი ბოსლეველისა და დაასკვნა, რომ ახალგაზრდა ლიტერატორი სამოციანელთა პოზიციაზე დგას.

¹ ბოსლეველი, ნაწერები, 1961, გვ. 139.

რაც შეეხება ბოსლეველის ცალკეულ შენიშვნებს, გამოთქმულს ილია ჭავჭავაძის მისამართით, ისინი ძირითადი ხაზის აფეთქებას კი არ გულისხმობს, არამედ განმტკიცებას.

ს. ხუციშვილმა ისიც გვიჩვენა, რომ ბოსლეველი ხშირად გვერდს უვლის გატყეპნილ გზას. მისი მოსაზრებები ორიგინალურია.

მკვლევარი არ კმაყოფილდება ბოსლეველის ნაწარმოებთა იდეურ-შინაარსობრივი ანალიზით და ყურადღებას ამახვილებს ფორმის სპეციფიკაზე. ამ შემთხვევაშიც ისტორიული აუცილებლობიდან ამოდის, გზადაგზა ისიც არის გარკვეული, თუ რით განსხვავდება ბოსლეველის მიმოხილვები სხვა ავტორთა ამ ჟანრის ნაწარმოებებისაგან.

ბოსლეველის მიმოხილვები საფუძველს აძლევს ს. ხუციშვილს განაცხადოს, რომ ახალგაზრდა კრიტიკოსი „... კარგი შემფასებელი იყო ქართული ორიგინალური მწერლობისა, ხალხური შემოქმედებისა, ნათარგმნი ლიტერატურისა. მის მიერ გამოთქმული მოსაზრებანი მჭიდრო კავშირში იმყოფებოდა ქართული ლიტერატურის პრაქტიკასთან. თეორიული შეხედულებები მას დაყრდნობილი ჰქონდა ლიტერატურული მოვლენების ანალიზზე, ხოლო ეს ანალიზი მისი დროის საზოგადოებრივ მოთხოვნილებებს გამოხატავდა“¹.

რატომ შევჩერდით შედარებით ვრცლად ბოსლეველისადმი მიძღვნილ მონოგრაფიაზე? იმიტომ, რომ ს. ხუციშვილმა პირველმა მოგვცა ამ ნიჭიერი პუბლიცისტის მრავალმხრივი დახასიათება და კვლევა-ძიების უნარიც ძალუმად გამოავლინა.

საგულისხმოა, ს. ხუციშვილის სხვა შტუდიებიც, თუნდაც ს. დოდაშვილის ან ა. წერეთლისადმი მიძღვნილი, მაგრამ დასახელებულ მწერალთა შემოქმედებას უფრო ადრე საფუძვლიანად სხვები შეეხნენ. ბოსლოველთან მიმართებით კი, როგორც ითქვა, პირველობის პაღმას ბატონი სოლომონი ისაკუთრებს.

მწერლობის სიდიდე-სიძლიერეს მხოლოდ ლიტერატურული გრანდები როდი ქმნიან. ამ საქმეში თვალსაჩინოა მეორე-მესამეხარისხოვან კალმოსანთა როლიც. ეს კარგად იცის ს. ხუციშვილმა და ამიტომაც ესწრაფვის „მომცროთა“ წარმოჩენას. ამ მხრივ უთუოდ საყურადღებოა სამსონ აბაშიძის „გაცოცხლება“.

ს. აბაშიძე მონაწილეობდა მამათა და შვილთა ბრძოლაში. როგორც ახლა დადგენილია, ექვთიმე წერეთლის წინააღმდეგ მიმარ-

თული ფელეტონის ავტორი, რომელიც თერგდალეულის ფსევდონიმს ეფარება, არის არა ექვთიმეს შვილი გიორგი, არამედ სამსონ აბაშიძე.

ს. ხუციშვილმა საგულისხმო ნარკვევი უძღვნა ამ დავინწყებულ ჟურნალისტს. უფრო მეტიც, 1958 წელს ნიგნად გამოსცა მისი ნაწერები.

ს. ხუციშვილს სჩვევია პატარა საკითხების გაცოცხლება, თუ მივიწყებული ფაქტების წინ წამოწევა. ამით საერთო ნაკადი ფერს იძენს და ძლიერდება; მაგალითისათვის დავასახელებ ერთგვერდიან წერილს „აღექსანდრე ხახანაშვილის ლექსები“, რომელიც თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომებში დაიბეჭდა.

სპეციალურ განხილვას იმსახურებს ს. ხუციშვილის ვრცელი გამოკვლევები: „ავქსენტი ცაგარელის დრამატურგია“, „ქართული პუშკინიანა“, „მანათობელი“, რომელშიაც „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ ისტორია და დამსახურებაა გაცნობიერებული, მაგრამ მათი დახასიათება შორს წაგვიყვანს.

სოლომონ ხუციშვილის ღვაწლის აღნიშვნისას მხედველობიდან არ უნდა გამოგვრჩეს მის მიერ შედგენილი ორტომეული „ქართული ლიტერატურული კრიტიკის ისტორიისათვის“. საქმე ისაა, რომ სტუდენტებს ძნელად მიუწვდებათ ხელი პრესაში გაბნეულ პუბლიკაციებზე. ამ სოლიდური დამხმარე სახელმძღვანელოთი კი პრობლემა ადვილად გადაწყდა.

§ 3. ორიგინალურია მიხეილ ზანდუკელისადმი მიძღვნილი წიგნი. იგი დიდი მეცნიერის დამსახურების წარმომჩენი როდია მხოლოდ. მასში ირეკლება ოსტატ-შეგირდის საშური ურთიერთობა და, ამ მხრივ, თავისებურ გზამკვლევადაც კი გამოდგება.

პიროვნება საფუძვლიანად არის დახასიათებული. ბიოგრაფიული მომენტების გაცოცხლება და სამეცნიერო მიღწევათა კვალი-ფიკაცია ურთიერთს ავსებს, ლირიკული გადახვევებიც ტევადი და ფრიად მეტყველია.

სოლომონ ხუციშვილი მიუთითებს: „მიხ. ზანდუკელის სამეცნიერო-კვლევითი მუშაობა სამი მიმართულებით წარიმართა. პირველ ეტაპზე იგი ახალი ქართული ლიტერატურის ძირითად მიმდინარეობათა ხასიათს და რაობას არკვევდა, იკვლევდა ამ მიმდინარეობათა საზოგადოებრივ საფუძვლებს და ახასიათებდა იმ მხატვრულ

საშუალებებს, რომელთაც ქრთული მხატვრული სიტყვის ოსტატნი იყენებდნენ სხვადასხვა ლიტერატურულ მიმდინარეობაში.

მეორე სტადიად შეიძლება მის მიერ „ახალი ქართული ლიტერატურის“ კურსის შექმნა ჩაითვალოს. ამ კურსის თითოეული ტომი რამდენიმე გამოცემით გამოვიდა, რაც იმის მაჩვენებელი იყო, რომ მეცნიერი განუწყვეტლივ ზრუნავდა მისი სრულყოფისათვის და გაუმჯობესებისათვის. მით უფრო დიდი ზრუნვის საგანი იყო ის კურსი, რადგან „ახალი ქართული ლიტერატურა“ გამიზნული იყო უმაღლეს სასწავლებელთა სტუდენტების სახელმძღვანელოდ.

მესამე ეტაპზე კი მიხ. ზანდუკელი ქმნის მონოგრაფიულ გამოკვლევებს ზოგიერთი მწერლის ცხოვრება-შემოქმედებისა, ან მწერლის მხატვრულ შესაძლებლობათა შესახებ. ამ მონოგრაფიათა მიზანი ქართული ლიტერატურის თემებისა და საკითხების ღრმა და საფუძვლიანი შესწავლა იყო¹.

ეს დებულება სათანადოდ არის არგუმენტირებული. ყურადღება გამახვილებულია იმ მიღწევებზე, რომლებითაც მიხ. ზანდუკელის ნაშრომები განსხვავდება წინამორბედ მკვლევართა ანალოგიური თხზულებებისაგან. მეცნიერი მხოლოდ ძირითადი დებულებების ფიქსაციით როდი კმაყოფილდება. იგი მსჯელობს ზანდუკელისეულ არგუმენტაციაზე, მტკიცების მისეულ მანერაზე, შედეგებზე. ბუნებრივია, რომ ყველაზე დიდი ადგილი ეთმობა „ახალი ქართული ლიტერატურის“ სამტომეულის შეფასებას.

მიხ. ზანდუკელის ისეთი მონოგრაფიები, როგორცაა „ილია ჭავჭავაძის მხატვრული ოსტატობა“, „ვაჟა-ფშაველა“, „შოთ არაგვისპირელი“ და სხვ. ნამდვილად ახალი სიტყვაა. ამ ნიგნებში საგანგებო ჩაღრმავებითა და განშტოებებით არის ნაჩვენები ოსტატობის ხვეულები.

მიხ. ზანდუკელმა პირველმა შექმნა „ქართული ლიტერატურის სწავლების მეთოდიკა“; ნიგნი სამჯერ გამოიცა და დღესაც რჩება სახელმძღვანელოდ. ამდენად, ს. ხუციშვილი გვერდს ვერ აუვლიდა მას და მოგვცა კიდევ ნაშრომის მართებული დახასიათება.

ბიოგრაფი მეცნიერის პიროვნულ თვისებებსაც წარმოაჩინს „მას ჰქონდა უნარი ადამიანებთან დაახლოებისა და სიყვარულისა: ამასთანავე, ძალა ჰყოფნიდა, შესძლებოდა თაღლითი და უსაქმური, ავყია და უბირი და სხვისთვისაც შეეძულებინა იგი. მის ახლოს ვერ ნახავდით უმიზნოსა და უადგილოს, უსაქმურსა და ავისმქნელს.

1 ს. ხუციშვილი, მიხეილ ზანდუკელი, თბ., 1973, გვ. 27.

იგი აღსავსე იყო შინაგანი ინტელიგენტურობით და მასთან ახლო-
ყოფნა ყველას აიძულებდა, ყოფილიყო გულმართალი და შრომის
მოყვარე.

იგი იყო ნამდვილი მოქალაქე თავისი სამშობლოსი და თავის ახ-
ლოს მყოფთაგანაც მოქალაქეობრივ შეგნებას მოითხოვდა უპირ-
ველეს ყოვლისა.

იგი იყო კაცური კაცი!¹

მიხ. ზანდუკელზე ბევრი დაწერილა, მაგრამ ასეთი ზუსტი და-
ხასიათება იშვიათია. ბატონი სოლომონი არა მხოლოდ გულწრფე-
ლია, არამედ მართალიც. მას ღიმილს ჰგვრიდა, როცა გოლიათს
პიგმეები ებრძოდნენ და ამ გზით ესწრაფოდნენ განდიდებას.

მოტანილ ციტატებში ავტორის იდეალიც იკვეთება.

ს. ხუციშვილი არა მხოლოდ წიგნში, არამედ ყოველდღიურ ყო-
ფაშიც ფიქსირებული მოსაზრების დამცველი გახლდათ. ერთხელ
ბრძანა: ბატონი მიხეილი ოდენ ნაწერებით როდია გამორჩეული,
არამედ ცხოვრების წესითაც. მას შეუძლია, მიმდინარე პოლიტიკა-
ზეც ამაღლდეს. იგი ყოველმხრივ ამჟღავნებს ხასიათის სიმტკიცე-
სიდიადეს და უცნაური ის არის, რომ ამ სიდიდით არ გვრთგუნავს.

დავესესხებით კიდევ ერთ ამონარიდს: „მისი უდიდესი სურვილი
იყო, სიკვდილის წინ ავადმყოფობით არ განვალეზულიყო და, რაც
მთავარია, არავინ შეენუხებინა. არავითარ შემთხვევაში იგი სხვას
არ დაასაქმებდა და არავის შეაწუხებდა. მთელი სიცოცხლის გან-
მავლობაში იგი ეხმარებოდა ნათესავეებს, ნაცნობებს, მეგობრებს,
მეგობრის შვილებს. საზამთრო სესიებზე იყო უკანასკნელად უნი-
ვერსიტეტში. გამოსცადა სტუდენტები და დაღლილი შინ დაბრუნ-
და. „თვალი ამიჭრელდა და კედელ-კედელ მივდიოდიო, – თქვა მან.
თვენახევარი იწვა ავადმყოფი.“²

ჭეშმარიტად ასეთი ბრძანდებოდა მიხ. ზანდუკელი – სხვებზე
გადაკლული, თავისთვის კი არავის შემწუხებელი.

აქვე იმასაც ვიტყვი, რომ სოლომონ ხუციშვილმა, გივი ჟორდა-
ნიასთან, გრიგოლ კიკნაძესთან, ვახტანგ ბერიძესთან, შაქრო მა-
თიაშვილთან, შალვა ხიდაშელთან, გოგლიკო ცისკარიშვილთან,
ვახტანგ ჯაფარიძესთან ერთად, ბევრი იზრუნა, რათა თბილისის
ერთ-ერთ ქუჩას მიხეილ ზანდუკელის სახელი დარქმეოდა და ამაგ-
დარი მეცნიერის ხუთტომეული დასტამბულიყო.

1 ს.ხ.უ.ცი.შ.ვი.ლი, მიხეილ ზანდუკელი, თბ., 1973, გვ. 47-48.

2 იქვე, გვ. 25.

§ 4. სოლომონ ხუციშვილი თავგადაკლული ბიბლიოგრაფი და ბიბლიოფილი ბრძანდებოდა. წიგნი მისთვის უფრო მეტი იყო, ვიდრე ცოდნის შეძენისა თუ ესთეტიკური ტკბობის საშუალება.

არაერთხელ მინახავს, როგორ ფურცლავდა ახლად გამოცემულ კრებულს. თავდაპირველად ყდას ამონებდა, აინტიერესებდა, თუ როგორ იყო თაბახები ჩამჯდარი სამოსში; მერე ავტორი, გამომცემელი, რედაქტორი, სტამბა, კორექტორი, ტირაჟი და ა.შ.

წიგნისადმი მისი მოკრძალება, თრთოლვა გადამდები იყო.

ზოგჯერ მაოცებდა კიდეც ნაბეჭდი სიტყვისადმი ბატონი სოლომონის გზნება-გატაცება. ალბათ ასე უსაზღვროდ უყვარდათ ჩვენს წინაპრებს – სინას მთის თუ ათონის მონასტრის გადამწერლებს თავიანთი ნაღვანი. წარმომიდგენია, მზის ჩასვლისას როგორ შეავლებდნენ თვალს მთელი დღის ნაშრომს, ხოლო დილის ღოცვის წარმოთქმის შემდეგ როგორ აკოცებდნენ სინგურშეუმშრალ გვერდს.

ბატონ სოლომონს უნიკალური ბიბლიოთეკა ჰქონდა, რომლითაც არაერთხელ გვისარგებლია სტუდენტებს. თვალისჩინივით ვუფრთხილდებოდით იმ იშვიათ ეგზემპლარებს, აუცილებლად დროულად ვაბრუნებდით.

წიგნისადმი უზომო სიყვარული ს. ხუციშვილის ნაწერებშიც არის გამჟღავნებული. უპირველეს ყოვლისა, მხედველობაში მაქვს ნაშრომი, რომელიც მან ნიკო ტატიშვილთან ერთად შექმნა. ეს არის პირველი ქართული ჟურნალის ლიტერატურულ-ანოტირებული ბიბლიოგრაფია წინასიტყვაობით, საძიებლებითა და შენიშვნებით.

„სალიტერატურონი ნაწილის“ სულისჩამდგმელი, რედაქტორი და მთავარი თანამშრომელი სოლომონ დოდაშვილი გახლდათ. ამიტომაც ბუნებრივია, რომ უწინარესად სწორედ მის ცხოვრებასა და შემოქმედებას გვაცნობენ ავტორები. „სოლომონ დოდაშვილი პირველი ქართველი მეცნიერი იყო, რომელმაც სისტემატური გამოკვლევა მოგვცა პლატონის, არისტოტელეს, კანტის, ჰეგელის და სხვათა ფილოსოფიურ მოძღვრებათა შესახებ“¹.

1940 წელს ქართული ჟურნალისტიკისადმი მიძღვნილი ლიტერატურა ძალზე მწირი იყო. ამიტომაც ს. ხუციშვილისა და ნ. ტატიშვილის მიერ მოწოდებული ცნობები ფრიად მნიშვნელოვანია, თვალსაჩინო პრაქტიკული ღირებულების შემცველი.

1. „ბიბლიოგრაფიის მოამბე“, I, თბ., 1940, გვ. 69.

ბიბლიოგრაფიაში ფაქტები ქრონოლოგიური პრინციპით არის დალაგებული. ანოტაციები ტევადი, რაც შეეხება თანამშრომელთა წერილებში დასახელებულ პირთა და საგნობრივ საძიებლებს, აგრეთვე შენიშვნებს, გამორჩეულია სიზუსტითა და ლაკონიურობით. ს.ხუციშვილისა და ნ. ტატიშვილის ნაშრომი სანიმუშოდ ითვლება.

1978 წელს გამოვიდა მცირე მოცულობის, მაგრამ ბევრის დამატევი „სიცოცხლე წიგნთან, წიგნისთვის, წიგნში“. იგი ეძღვნება საქართველოს სახალხო პოეტის იოსებ გრიშაშვილის უნიკალურ ბიბლიოთეკა-მუზეუმს.

როგორც ს. ხუციშვილი აღნიშნავს, „... ი. გრიშაშვილმა შეკრიბა 18 624 ქართული წიგნი, 8 827 ქართული ჟურნალი, 25 573 რუსული წიგნი, 868 რუსული ჟურნალი, 1 632 საბჭოთა კავშირის ხალხთა და უცხო ენებზე დაბეჭდილი წიგნი, 1 005 სამუსიკო ნოტი, 810 გრამოფონის ფირფიტა, თეატრის წარმოდგენების 483 აფიშა, სცენაზე დადგმული პიესების 587 პროგრამა, 27 პლაკატი, სხვადასხვა სურათი 1 100 ცალი, ძველი თბილისის 400 ხედი, საზოგადო მოღვაწეთა 58 კარიკატურა, 35 ფოტოალბომი – პოეტისა და მისი ნაცნობ-მეგობრების გამოსახულებებით, ძველი თბილისის ყოფისა და კულტურის 390 სამუზეუმო ნივთი, რაც შეეხება არქივს, რომელშიც შედის პოეტის ხელნაწერები, მიწერ-მოწერა, გამოკვლევები და ნარკვევები, მწერალთა არქივები და სხვა – ფასდაუდებელი სიმდიდრეა, რომლის გამოქვეყნება-გამოყენება ძლიერ ბევრ რამეს შესძენს ქართულ კულტურას საერთოდ და ქართულ ლიტერატურისმცოდნეობას კერძოდ“¹.

შოკისმომგვრელი ციფრებია. აღტაცებას ვერ მალავ.

ახლა განშტოებულ ნაირგვარობას არ იკითხავთ?! დაცულია ქართულ თუ სხვა ენებზე დაბეჭდილი „ვეფხისტყაოსნის“ ეგზემპლარები, ვოლტერის პირველი რუსული გამოცემა, ტურგენევის, ტოლსტოის, ჩეხოვის, ბლოკის და სხვათა პირველი წიგნები.

ჭეშმარიტად, გამორჩეულზე გამორჩეულ პიროვნება-მოღვაწეს თუ შეეძლო ასეთი სიმდიდრის დაუნჯება.

ს. ხუციშვილი იხსენებს: უყვარდაო ი. გრიშაშვილს შემდეგი სიტყვების განმეორება: „რაც კი ჰონორარი მიმიღია, ვალერიან გუნიასაგან დაწყებული, ყველა რედაქტორისა და გამომცემლობისაგან, აქ არის“².

1. სოლომონ ხუციშვილი, სიცოცხლე წიგნთან, წიგნისთვის, წიგნში, თბ., 1978, გვ. 3-4.
2 იქვე, გვ. 10-11.

ი. გრიშაშვილის ბიბლიოთეკა-მუზეუმი მრავალმხრივ საინტერესოა, მაგრამ ამჯერად საგანგებოდ მინდა გამოვყო რამდენიმე ასპექტი, რისთვისაც ს. ხუციშვილსაც მიუქცევია ყურადღება.

აქ დაცულია გამოცემები, რომელთაც სხვაგან ვერსად შეხვდებით, მართლაც უნიკალური.

1908 წელს უნდა დასტამბულიყო სალიტერატურო კრებული „ნიაი“. აიწყო კიდეც ვაჟა-ფშაველას, თედო რაზიკაშვილის, იაკვალაძის, შიო არაგვისპირელის, პარმენ ცახელის, კოტე მაცაშვილის და სხვათა ნაწარმოებები, მაგრამ ამ კრებულს დღის სინათლე არ ღირსებია, ცენზურამ დააყადალა.

ერთადერთი ორიგინალურად აკინძული ეგზემპლარი ინახება ი. გრიშაშვილის ბიბლიოთეკაში.

1941 წელს გამოვიდა გ. ზერცალოვის მიერ შედგენილი „ბიბლიოგრაფია რუსკოი პერიოდიკი გრუზი“, ტ. I, 1828-1920 წლებში.

ნამდვილად სამაგიდო ნიგნია; პირველი და ერთადერთი ხსენებული განშტოებით. სამწუხაროდ, შემდგენელს ყველა მასალაზე არ მიუწვდებოდა ხელი. ამ ხარვეზს ავსებს ი. გრიშაშვილის ბიბლიოთეკა.

ს. ხუციშვილი ამას ცხადჰყოფს არაერთი მაგალითით.

გვ. 29, „ფალანგა“ ვერსად ვნახე და მასზე ცნობები სხვა წყაროდან მომაქვს“. ი. გრიშაშვილს მიუწერია: რამდენიც გინდა მეცა მაქვს“.

გვ. 60. მითითებულია, რომ „არგონავტი“ გამოდიოდა მხოლოდ 1901 წელს. ი. გრიშაშვილი წერს: „მე მაქვს არგონავტი 1902-1903“.

გვ. 74. ნიგნში აღნიშნულია, რომ „აღსდექე, მუშავ!“ პირველი ნომრის გამოსვლისთანავე დაიხურაო. ი. გრიშაშვილი წერს: „მე მაქვს 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8“.

გვ. 84. ნიგნშია – „ცეცხლები“ 1907 წლიდან ნებადართულია გამოიცეს ჟურნალად, მაგრამ განხორციელდა თუ არა მისი გამოცემა, ვერ დავადგინეთ“. ი. გრიშაშვილი წერს: „ცეცხლები“, 1907 წელი, ჟურნალი; მე მაქვს 1, 2, 3, 4, 5, 6.

გვ. 109. ნიგნში დაბეჭდილია, რომ „კავკასიის ესპერანტისტი“ თბილისში არ შენახულა. ი. გრიშაშვილი წერს: „მე მაქვს № 8-მდე, 1910 წ.“.

1 სოლომონ ხუციშვილი, სიცოცხლე ნიგნთან, ნიგნისათვის, ნიგნში, თბ., 1978, გვ. 10-11.

ი. გრიშაშვილის ბიბლიოთეკაში დაცულ ბევრ ნიგნზე არის უმნიშვნელოვანესი მინაწერები. აქედან გამომდინარე, არაერთ ბუნდოვან საკითხს ეფინება ნათელი. მაგალითად, როდის დაინერა ვაჟა-ფშაველას „მოხუცის ნათქვამი“. პეტრე უმიკაშვილის კუთვნილ ეგზემპლარზე ვაჟას მიუწერია: „1884 წ. ს. ოთარაშენი, თებერვალი“¹.

ეს ნიგნი ახლა ი. გრიშაშვილის ბიბლიოთეკაშია დაცული.

ი. გრიშაშვილი ჟურნალ „საქართველოს“ აკრძალვასთან დაკავშირებით საინტერესო ცნობას გვანვდის, რაც მას პატარა ქალაქებში დაუნერია და ამ ჟურნალის კომპლექტში შეუნახავს. იქ წერია: „საქართველო“ დახურა მთავრობამ ი. გოგებაშვილის წერილის დაბეჭდვისათვის. ამასთან დაკავშირებით ი. გოგებაშვილს ვ. გუნიასთვის მიუწერია, „ვინაიდან შენი ჟურნალი ჩემი წერილის გამო დაიხურა, გიგზავნი ხუთას თუმანსო“.

ეს მომხდარა 1909 წელს².

ს. ხუციშვილს აინტერესებს ი. გრიშაშვილისთვის ნაჩუქარი ნიგნების მარგინალიები, რაც ჩვენი სამეცნიერო-ლიტერატურული ცხოვრების მაჯისცემის თავისებური გამომხატველია.

აქ არის ივანე ჯავახიშვილის, კორნელი კეკელიძის, აკაკი შანიძის, ვასილ ბარნოვის, კონსტანტინე გამსახურდიასა და სხვათა ნიგნები მიძღვნილი წარწერებით.

1932 წელს ქართულად გამოვიდა ავეტიქ ისააკიანის აბულ-ალამარი“ მთარგმნელს – ტიცვიან ტაბიძეს ასეთი წარწერით მიურთმევია ნიგნი: „ძვირფას იოსებ გრიშაშვილს, რომელსაც შეუძლია ამ ნიგნის შეცდომების გაგებაც და დამალვაც“³.

§ 5. ნიგნისადმი უზომო სიყვარული გრძელდებოდა და სხვადასხვა ფორმით ვლინდებოდა. ამ მხრივ განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია 1993-1995 წლები, როცა სოლომონ ხუციშვილი საქართველოს ილია ჭავჭავაძის სახელობის ნიგნის მოყვარულთა საზოგადოების აღმანახ „მნიგნობრის“ რედაქტორი იყო.

რედაქტორს რომ უდიდესი პასუხისმგებლობა ეკისრება, ეს აქსიომაა, მაგრამ მისადმი წაყენებული მოთხოვნები დროის შესაბა-

1 სოლომონ ხუციშვილი, სიცოცხლე ნიგნთან, ნიგნისათვის, ნიგნში, თბ., 1978, გვ. 95.

2 იქვე, გვ. 31-32.

3 იქვე, გვ. 37.

მისად თვალსაჩინოდ ტრანსფორმირდება. XX საუკუნის 20-იან წლებში საბჭოთა კავშირში რედაქტორებს უმთავრესად პერიოდული გამოცემების იდეურ ხელმძღვანელობას ავალებდნენ და კანდიდატურებსაც პარტიულობის პრინციპიდან გამომდინარე არჩევდნენ. უცნაურია, მაგრამ ფაქტია, ზოგიერთი რედაქტორი გამართულად ვერც კი წერდა.

სოლომონ ხუციშვილი XIX საუკუნის ქართველ რედაქტორთა ტრადიციების გამგრძელებელია. ზუსტად აქვს გაცნობიერებული დაკისრებული მოვალეობის სიმძიმე: იდეური ხაზის გამართვა-დაცვა, საკუთარი თხზულებებით აღმანახის გალონიერება, ნიჭიერ თანამშრომელთა მოზიდვა, მასალათსწორება-სრულყოფა. ის ღრმად იყო დარწმუნებული, რომ კარგი სტილი კარგი ადამიანობის გარეშე შეუძლებელია.

ს. ხუციშვილის რედაქტორობით გამოსული პირველი ნომერი, უწინარეს ყოვლისა, გამორჩეულია თემატური მრავალფეროვნებით. გადავავლოთ თვალი თუნდაც რუბრიკებს: „ნიგნი და ცხოვრება“, „ძიებანი“, „დრო და ადამიანები“, „ყალბით და ფუნჯით“, „მსოფლიოს მერიდიანებზე“, „წარსულის ფურცლები“, „ჩვენი იუბილარები“, „ნიგნი... ნიგნი... ნიგნი...“, „ბიბლიოთეკები და ბიბლიოფილები“, „ლექსები“.

განყოფილებათა რაოდენობა სამით არის გაზრდილი (წინა ნომერთან შედარებით).

როგორც აღმანახის პასუხისმგებელი მდივანი ბატონი შოთა კობიაშვილი იგონებს, რედაქტორის საქმიანობა მრავალმხრივ გამორჩეული იყო. ნომრის დაგეგმვისას რედაქტორის წევრებს სთხოვდა, საკუთარი მოსაზრებები და სურვილები წერილობით წარმოედგინათ, შემდეგ ამ მოსაზრებებს საჯაროდ ვიხილავდით და ვაზუსტებდით ცალკეულ მხარეებს თუ დეტალებს. რაც მთავარია, ბატონი სოლომონი არა მხოლოდ მიმარულებას გამოკვეთდა, არამედ ყველა მასალას გულდაგულ კითხულობდა, ასწორებდა, კორექტურასაც საგანგებოდ უღრმავდებოდა. იგი კომუნიკაბელური ბრძანდებოდა, მისი ყოველი შენიშვნა მეგობრული იყო და საქმის ინტერესებიდან გამომდინარე.

§ 6. სოლომონ ხუციშვილი მრავალმხრივ გამორჩეული პიროვნება გახლდათ არა მხოლოდ ლიტერატურის, არამედ ისტორიის,

ხელოვნების, გეოგრაფიის საუკეთესო მცოდნე, დიდებული ორგანიზაციის ხელმძღვანელი თამადა.

თამადა ვახსენე და იმასაც დაეძენ, რომ მავანს და მავანს ზედმეტად მკაცრად ეჩვენება ქართული სუფრა. ამის საფუძველი ნამდვილად არსებობს, მაგრამ ნუ დავივიწყებთ, რომ ეს ქვეყნის სპეციფიკურმა მდგომარეობამ განაპირობა. საჭირო იყო მარადიული მზაობა, რათა პერმანენტულ და მოულოდნელ შემოტევებს ვაჟკაცურად, ფხაალესილი დავხვედროდით და გაჩნდა ხატოვანი თქმა: ქართველს ცალი ხელი გუთნისთვის რომ ჰქონდა ჩავლებული, მეორეში ხმალი ეპყრა, ან – ერთ ხელში თასი, მეორეში – ხმალი.

ობიექტურმა პირობებმა ქართული სუფრის გასამხედროება მოითხოვა. თამადას სარდლის ფუნქციაც დაეკისრა. მას ყველა უსიტყვოდ უნდა დამორჩილებოდა.

რა თქმა უნდა, დრო ამ ინსტიტუტის მოდერნიზაციას მოითხოვს და ეს თანდათან ხორციელდება კიდევც.

ქართული სუფრის გაძლოლა ხელოვნებაა. თამადა არა მხოლოდ ახასიათებს, არამედ ამაღლებს კიდევც მეინახეებს. იგი სამოქმედო გეგმებსაც სახავს და მათი განხორციელებისათვის განვაგნყობს. ნიჭიერი თამადა მიზნად ისახავს პიროვნებაში დადებითი თვისებები მეტად აღმოაჩინოს და მათი გამოყოფა-ხაზგასმით ინდივიდი კიდევ უფრო დამუხტოს სამოქმედოდ.

ბატონ სოლომონს ხელენიფებოდა ყოველივე ეს. ღრმა და ხატოვანი იყო მისი სადღეგრძელოები. ამიტომაც არ მავიწყდება.

... როცა იგი ქართველთა ვაჟკაცობაზე უბნობდა, მე ვხედავდი კრწანისის ველზე დაცემულ მესამასე არაგველს, რომელსაც ხმალი სიკვდილმაც კი ვერ გააგდებინა ხელიდან.

... როცა იგი საქართველოს სიმშვენიერზე ლაღადებდა, მე ვხედავდი პალმებში ჩაფლულ სოხუმს და ვითვლიდი ზღვის ფსკერზე მოკიაფე ფერად კენჭებს.

... როცა იგი ქართველთა სიბრძნეზე მოგვითხრობდა, მეჩვენებოდა, რომ მას მარჯვენით ეყრდნობოდა მხარზე ილია.

დიახ, ეს იყო ბუნებრიობისა და მგრძნობელობის, ჭკუისა და განცდის შერწყმა.

სოლომონ ხუციშვილი ნატიფი პიროვნება გახლდათ, კაცი მართალი და გულწრფელი, ნაშრომებში ისეთ საკითხებს ეხებოდა, რომლებიც მისი გონივრული არსებობის განმსაზღვრელიც იყო.

სოლომონ ხუციშვილისაგან ნამდვილად შეიძლება ვისწავლოთ
მეცნიერებისადმი თავდადება, წიგნის სიყვარული, ხატოვანი მეტყველება და მასწავლებელ-უფროსების პატივისცემა.

საჩხერის ბიბლიოთეკის ისტორიისათვის

1895 წლის დეკემბერში, საწერეთლოს ცენტრში, დაბა საჩხერეში, ფრიად ღირსშესანიშნავი მოვლენა მომხდარა: დიდი ხნის ნანატრი სულიერი კულტურის კერა – ბიბლიოთეკა გაუხსნიათ. ვიდრე ამ ბიბლიოთეკის ისტორიას გიამბობდეთ, მოკლედ მიმოვიხილოთ თურას წარმოადგენდა მაშინდელი საჩხერე, რა პირობები იყო იქ ბიბლიოთეკის გახსნისათვის.

XIX საუკუნის დამდეგს საჩხერე კარგად დასახლებულ სავაჭრო და სახელოსნო ცენტრს წარმოადგენდა. 1861 წლის საგლეხო რეფორმამდე აქ ორიათასამდე მცხოვრები იყო. საუკუნის ბოლოს კი მოსახლეობის რიცხვი გაორმაგებულა.

1886 წელს ჟურნალ „მწყემსში“ (№ 13) იოსებ წერეთელი წერდა: „... საჩხერეში ცხოვრობს 20 კომლი თავადი წერეთლები და 200 ვაჭარი. ტომით ქართველნი, სომეხნი და ებრაელნი, სოფლის აზნაურები და გლეხნი ყველანი მუშა ხალხნი არიან და ფრიად მშრომელებიც“.

წერილის ავტორი არაფერს ამბობს იმაზე, რომ საჩხერეში ამ დროს მრავლად იყო სხვადასხვა პროფესიის ოსტატ-ხელოსანი, რომელთა დუქან-სახელოსნოები ჩამწკრივებული იყო საჩხერის ერთადერთ, ორი კილომეტრი სიგრძის ქუჩის ორივე მხარეს.

საჩხერე წარმოადგენდა მნიშვნელოვან სავაჭრო-საქარავნო გზაჯვარედინს, სადაც გზები გადმოდიოდა ქართლიდან, ოსეთიდან, რაჭიდან და მიემართებოდა დასავლეთით შავი ზღვისპირეთისაკენ.

საგულისხმოა ის ფაქტი, რომ საწერეთლოს ცენტრს – საჩხერეს – „პატარა პარიზს“ ეძახდნენ. ამის შესახებ მე ბევრჯერ მომისმენია ცნობილი პიროვნებებისაგან. ხოლო ასევე ცნობილი პიროვნება, ექიმი და საზოგადო მოღვაწე სევერიან ჭოლოშვილი, რომელიც 1903 წლიდან საჩხერეში მოღვაწეობდა (იგი აკაკის პირადი ექიმიც იყო), აკაკისადმი მიძღვნილ საიუბილეო კრებულში (თბ., 1940 წელი, გვ. 410), აღწერს რა XX ს. დამდეგის საჩხერეს, აქაური საზოგადოების ყოფა-ცხოვრებას და კულტურას, ასკვნის: „... ასეთი იყო მაშინ საჩხერე, რომელსაც უცხოეთში ნამყოფი ხალხი, სრულიად უირონიოდ, მისი ბრწყინვალე და მრავალფეროვანი ცხოვრების გამო, „პატარა პარიზს“ უწოდებდა“.

დიახ, სწორედ ასე იყო და ეს სულაც არ არის გასაკვირი – მაშინდელი საჩხერე საქართველოში მართლაც გამოირჩეოდა თავისი კულტურით, განათლებითა და წიგნიერებით. ყველაფერი ეს, უმეტესწილად, დიდი თავადების – წერეთლების წყალობით იყო, წერეთლებისა, რომლებიც მნიშვნელოვან როლს ასრულებდნენ იმერეთის სამეფოს პოლიტიკურ, სამხედრო, ეკონომიკურ თუ კულტურულ ცხოვრებაში, გამოირჩეოდნენ თავიანთი მოხდენილობითა და ელევანტურობით. ამაში მარტო იმითაც დავრწმუნდებით, თუ გადავფურცლავთ გამოჩენილი მეცნიერის გურამ შარაძის ხუთტომეულს, რომელიც აკაკი წერეთლის ცხოვრებასა და შემოქმედებას ეძღვნება. აქ, სხვა რომ არაფერი, მარტო იმდროინდელ ფოტოსურათებში, როგორც ხელისგულზე, ისეა მოცემული მთელი საწერეთლო და მისი საზოგადოება.

შემთხვევითი არც ის არის, რომ საჩხერეში ბევრი საქვეყნოდ ცნობილი უცხოელი ჩამოდიოდა და მოხიბლული რჩებოდა აქაური ულამაზესი სანახაობით და ფრიად ერუდირებული საზოგადოებით.

დავასახელოთ თუნდაც ზოგიერთი მათგანი: ფრანგი ჟან შარდენი (1643-1713), შვეიცარიელი დიუბუა დე მონტბერე (1798-1850), ფრანგი ალექსანდრე დიუმა-მამა (1802-1870), ფრანგი ბარონ დე ბაი (1853-1931), გერმანელი არტურ ლაისტი (1852-1927), ინგლისელი მარჯორი უორდროპი – „ვეფხისტყაოსნის“ მთარგმნელი (1869-1909) და სხვ.

ვფიქრობ, გასაგები უნდა იყოს, რომ ასეთი გამოჩენილი პიროვნებები მათთვის შეუფერებელ „ცარიელ“ ადგილზე არ ჩამოვიდოდნენ. საგულისხმოა ისიც, რომ ამ დროს საჩხერეში უცხო გვარის მცხოვრებლებიც ყოფილან, მაგალითად: ადელბერგი, ჩიჯევი, ფიბერი, მაჩეშელი, ეზერსკი, მემჰერიაკინი, მაშკინი, იურკევიჩი, იუტკევიჩი და სხვ.

საჩხერეში მრავლად იყო წიგნების პირადი კოლექციები და კერძო ბიბლიოთეკები. განსაკუთრებით მდიდარი საგვარეულო ბიბლიოთეკები ჰქონდათ წერეთლებს. მის შესახებ საგანგებოაა აღნიშნული „ქართულ საბჭოთა ენციკლოპედიაში“ (ტომი II, გვ. 359).

საქართველოში ბიბლიოთეკების ისტორია უშუალოდ უკავშირდება ეკლესია-მონასტრების საქმიანობას, რადგანაც ყველა მათგანს ჰქონდა თავისი წიგნსაცავი. ჩვენს მხარეში ამ მხრივ განსაკუთრებით გამოირჩეოდა განათლებისა და კულტურის ცნობილი

კერა – ჯრუჭის მონასტერი, რომელიც X საუკუნიდან არსებობდა. საკმარისია აღინიშნოს, რომ სწორედ აქ იყო დაცული X საუკუნის ისეთი უნიკალური ხელნაწერი წიგნი, როგორიც არის „ჯრუჭის ოთხთავი“.

საჩხერეში წიგნის მომრავლების საქმეში მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა ზურაბ წერეთლის მიერ საკუთარი სტამბის დაარსებამ, რომელმაც პირველი წიგნი გამოსცა 1815 წელს.

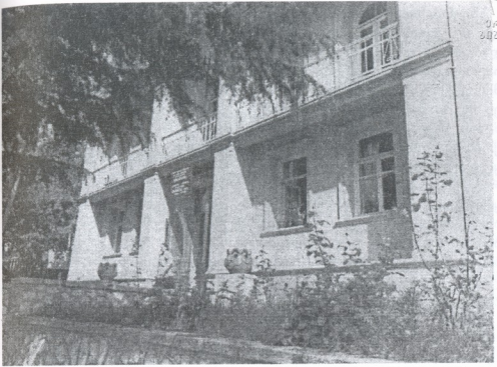
საკვირველია, მაგრამ საამაყო ფაქტია, რომ ეს სტამბა მაშინ ერთდერითი იყო მთელ კავკასიაში. ამის მიზეზი ის იყო, რომ როცა ქართლ-კახეთისა და იმერეთის სამეფო რუსეთმა დაიპყრო, სტამბა ყველგან გააუქმა და ყოველგვარი ბეჭდვა აკრძალა. თბილისის სამეფო სტამბაში ქართული შრიფტი რუსულით შეცვალეს და მხოლოდ მათთვის საჭირო საქმიან ქალაქებს ბეჭდავდნენ.

ქუთაისის სამეფო სტამბა კი, რომელსაც თავის დროზე სახლთუხუცესი ზურაბ წერეთელი განაგებდა, გაანადგურეს და მის შენობაში პურის საცხობი გახსნეს.

ჩვენთვის საამაყოა, რომ ასეთ მძიმე ვითარებაში ზურაბ წერეთელმა საჩხერეში, თავის სასახლეში სტამბა გამართა, რომელიც დიდხანს (1815-1822 წლებში) მოქმედებდა და შეუფერხებლად ბეჭდავდა ქართულ წიგნებს. ამიტომ იყო, რომ საჩხერის სტამბის წიგნები ჩვენი მხარის თითქმის ყველა ეკლესიას მოეპოვებოდა და ბევრ ოჯახსაც გააჩნდა. ამის მაგალითად ჩემი ოჯახიც გამოდგება, სადაც დღემდეა დაცული საჩხერის სტამბაში დაბეჭდილი წიგნები: დიდი, სქელტანიანი „სამოციქულო“ და მინიატურული „სახარება“ (მოჭედილი).

1893 წელს საჩხერეში წიგნის მალაზიაც კი გაუხსნიათ, ბიბლიოთეკის დაარსებამდე 2 წლით ადრე, ამის შესახებ იუწყებოდა 1893 წელს გაზეთი „მწყემსი“ (№ 9, გვ. 10): „დაბა საჩხერეში ბატონ ყარამან ჩხეიძეს დაუარსებია წიგნის მალაზია, სადაც ისყიდება გამოცემის ფასად ყველანაირი ქართული წიგნები და სახელმძღვანელოები...“

XIX საუკუნის მეორე ნახევარში მომხდარმა სავაჭრო, ეკონომიურმა და კულტურულმა ცვლილებებმა, სკოლების ქსელის გაფართოებამ და სხვა ფაქტორებმა ძალიან გაზარდა წიგნზე მოთხოვნილება. ამის გამო იყო, რომ მაშინდელ დროში და მის შემდეგაც დიდხანს, წიგნის შოვნა ძალიან ძნელი იყო და ძვირადაც ფასობდა. განსაკუთრებით ჭირდა სასკოლო სახელმძღვანელოები.

საჩხერის ბიბლიოთეკა

ისე ძლიერი იყო წიგნის შოვნის სურვილი, რომ გახშირდა წიგნის მითვისებისა და მოპარვის შემთხვევები. ამის გამო, წიგნის „დაცვის“ მიზნით, მათზე ისეთ საშინელ წყევლა-კრულვას მიაწერდნენ, რომ ახლოს ვერავინ ვერ გაეკარებოდა.

საილუსტრაციოდ მოვიყვან რამდენიმე მაგალითს: პირად ბიბლიოთეკაში მაქვს 1886 წელს მოსწავლის ხელით გადაწერილი და მის მიერვე აკინძული წიგნი, რომლის გადაშლისთანავე თვალში მოგხვდებათ ასეთი წარწერა: „ეს წიგნი ეკუთვნის მე-2 კლასის მოწაფეს ზაქარია მესხს და ვინც მოიპაროს, გაუწყრეს მღვთისმშობლის მადლი“... ჩემს კოლექციაში დაცული ქართული ლიტერატურის სასკოლო სახელმძღვანელო, რომლითაც XX ს. დამდეგ წლებში უსწავლიათ ჩემს ბიძებს დავით და უშანგი გაბაძეებს (დედაჩემის ძმები სოფ. ბაჯითიდან) საჩხერის ორკლასიან სასწავლებელში. წიგნის თავფურცელზე ასეთი წარწერაა გაკეთებული: „ვინც ეს წიგნი მოიპაროს, შავ მინაში გაიპაროს“.

წიგნის მითვისების შემთხვევები ეკლესია-მონასტრებშიც ყოფი-
ლა. მოვიყვან მხოლოდ ერთ მინაწერს, რომელიც 1881 წლითაა და-
თარიღებული, ეკლესიისთვის შენირული წიგნიდან: „... სრულიად
იმერთა მამამთავარმა და ჯრუჭის წინამძღვარმა ქავთარაძემ სვი-
მონ ვიგულსმოდგინე და შემოგწირე შენ, სავანის წმინდა გიორგის,
ეს ხელით ნაწერი სახარება, სულისა ჩემისა საოხად. ვინც და რამაც
ძემან კაცისამან შენ ესე გამოგწიროს, ისიმც შეიშლება სჯულის
ქრისტიანობისაგან, მასამც რისხავს თვით დაუსაბამო ღმერთი და
ყოველნი მისნი წმინდანნი“. თუმცა ეს მაგალითები რაღა გასაკვი-
რია, როცა ჯერ კიდევ ორიათასსუთასზე მეტი წლის წინათაც კი
ყოფილა წიგნების მოპარვის შემთხვევა: ასურეთის უძლიერესი სა-
ხელმწიფოს სახელოვანი მეფის ასურბანიფალის (669-627 ძვ. წ.ა.)
ბიბლიოთეკაში, სადაც ოცდაათათასზე მეტი თიხის „წიგნი“ (თი-
ხის ფირფიტა) ინახებოდა, ზოგიერთ მათგანზე ასეთი წარწერა ყო-
ფილა: „თუ ამ ფირფიტას ვინმე მოიპარავს, ღმერთები მას სამაგა-
ლითოდ დასჯიან“.

წიგნის მითვისებასთან დაკავშირებით კიდევ ერთ პატარა და
სახალისო მაგალითს მოვიყვან: მწერალ იოსებ გრიშაშვილს, რო-
მელსაც უმდიდრესი ბიბლიოთეკა ჰქონდა, თავის ერთ-ერთ წიგნზე
ასეთი წარწერა გაუკეთებია:

„ვისაც წიგნი ვათხოვე,
ყველამ შეიტყაპუნა,
მხოლოდ პატიოსანია,
წერეთელი პაპუნა“.

ეს თბილისში მცხოვრები საჩხერელი პაპუნაა, რომელიც ცნობი-
ლი იყო კოლექციონერობით, წიგნისა და სიძველეთა სიყვარულით
და სხვა მრავალი სიკეთით.

ასეთი მაგალითები ბევრია და მარტო ჩვენთან არ ხდებოდა. შუა
საუკუნეების ევროპის სახელმწიფოებში ბიბლიოთეკებში წიგნებს
სპეციალური საკეტიანი ჯაჭვებით აბამდნენ.

დავუბრუნდეთ საკითხს საჩხერეში ბიბლიოთეკის გახსნის ის-
ტორიის შესახებ.

პირველ რიგში გავეცნოთ მაშინდელ პერიოდულ პრესაში გამოქ-
ვეყნებულ მასალებს, თუ რამდენად დაინტერესებულნი იყვნენ საჩხე-
რის მცხოვრებლები სამკითხველო-ბიბლიოთეკის გახსნით, ამას თვალ-
ნათლივ ადასტურებს 1893 წლის უურნალ „კვალში“ (№ 23, გვ. 197)

მოთავსებული ს. წერეთლის პუბლიკაცია – „ქართული წიგნების სამკითხველოს დაარსების გამო დაბა საჩხერეში“, რომელშიც ვკითხულობთ: „ქართული წიგნების სამკითხველოების მნიშვნელობა ჩვენდა სამხიარულოდ ბევრმა შეიგნო ჩვენში და უნდა მოგახსენოთ, არც ისე რთული საგანია, რომ ის კაცმა ვერ გაიგოს და არც ისე ძნელი და გასაჭირი საქმეა ისეთი დაბისათვის, როგორც საჩხერეა. აქ, ოღონდ კი მოთავე გამოჩნდეს ვინმე და ბევრი სასარგებლო საქმე გაკეთდება, საჩხერეს თავისი წვლილი არაფერი საქმისათვის არ დაუშურებია... დავაარსოთ ერთი ქართული წიგნებისა და ჟურნალ-გაზეთების სამკითხველო საჩხერეში, სადაც ჩვენც იოლად ვისარგებლებთ ჭკუის სალაროთი და ის ხალხიც, რომლებსაც წყურვილი აქვთ კითხვისა, მაგრამ წიგნს რომ ვერ შოულობს, წყურვილს ვერ იკლავს.

დარწმუნებული ბრძანდებოდეთ, რომ საჩხერის საზოგადოებას არ გაუჭირდება სამკითხველოს დაარსება და არ დაიშურებს თავის წილს ფულით თუ ნივთით ამ საქმისათვის“.

როგორც ჩანს, ამ მოწოდებას ხალისით გამოეხმაურა საჩხერის წიგნის მოყვარული საზოგადოება და, მართლაც, მალე, 1895 წლის 10 დეკემბერს, დაუარსებიათ სამკითხველო-ბიბლიოთეკა. ამის შესახებ დაწვრილებით არის მოთხრობილი 1896 წლის ჟურნალ „კვალში“ (№ 34, გვ. 630-631): „1896 წლის ანგარიში იაფი სამკითხველო-ბიბლიოთეკისა“, რომლის ავტორიც არის თვითონ ამ ჟურნალის რედაქტორ-გამომცემელი ქალბატონი ანასტასია თუმანიშვილი-წერეთლისა (გორისელი მწერლის გიორგი წერეთლის მეუღლე), რომელიც სპეციალურად ჩამოსულა საჩხერეში ამ საქმისათვის.

საჭიროდ მიმაჩნია, ამ მეტად ვრცელი და საინტერესო ისტორიული წყაროს ტექსტის მთლიანად მოყვანა:

„წარსულ 1896 წლის 10 დეკემბერს, შესრულდა ერთი წელი, რაც დ. საჩხერეში დაარსდა იაფი სამკითხველო-ბიბლიოთეკა. სამკითხველო დაარსდა ზოგიერთ პატივცემულ პირთა მეოხებით, რომელნიც დაეხმარნენ ამ კეთილ საქმეს როგორც ერთდროულად შემონირულობით, ფულით, თუ წიგნებით, ისე წევრად ჩარიცხვით და დადგენილი წლიური საწევრო გადასახადის შემოტანით. მოგვყავს აქვე სია ერთჟამიერ შემომწირველთა და აგრეთვე დამფუძნებელ წევრთა გვარი და სახელი.

ერთჟამიერად შემოწირეს კნენა მატრონა წერეთლისამ 200 მ., კნენა ნინო წერეთლისამ 31 მ., სხვადასხვა პირებში შეკრებილ და

წინა წლებში გამართულ ლატარია ალევგრის ფულებიდან გადარჩენილი 71 მ. და 40 კ., კნეინა სადიკო წერეთლისამ ყულაბით შეკრებილი 10 მ. 10 კ., თ.ბ. დავით წერეთელმა 19 მ., თ.გ. წერეთელმა, გ.დ. წერეთელმა, ბ. დ.ი. აბაშიძემ და ი.ო. გამყრელიძემ 5 მ., თ. ფ. გ. წერეთელმა, ბ.ი. ლამბაშიძემ 3 მ., თ.კ.ა. წერეთელმა, თ.ა.ს. წერეთელმა, თ.დ. მიქელაძემ, ბ.ფ. გ. მგალობლიშვილმა, გ.მ. კანდელაკმა, კ. ადელბერგმა, ვ.გ. ჩიკვაიძემ და ი.ს. ჩიჯევმა 2 მ. 40 კ., ვ.ფ. ფიბერმა 2 მ., თ.ა. გ. წერეთელმა 1 მ., მღვდელმა ვ. კაპანაძემ და პრიჩეტნიკმა მიხეილ ბარამიძემ 10 კ., ა.ი. ფალავანდიშვილმა 20 კ.

წვერებად იწებეს ჩარიცხვა და დანესებული საწვერო გადაიხადეს სამ-სამი მანეთი შემდეგმა პირებმა: თავ. ბ. დ. წერეთელმა, თ.ა.ი. მაჩეშელმა, თ.კ.ა. წერეთელმა, თ.გ.ს. წერეთელმა, თ.დ. ი. ლიონიძემ, ბ.ნ. ს. ეზერსკიმ, ფ.გ. მგალობლიშვილმა, ვ.ფ. ფიბერმა, გ.კ. ხაბურზანიამ, დ.ი. აბაშიძემ, გ.ვ. კანდელაკმა, გ. ს. ბარათაშვილმა, ე. მეჭერიაკინამ, ი.ო. გამყრელიძემ, ი.ა. მშვინმა, ნ.გ. ქვარიანმა, ფ.ნ. ქავთარაძემ, ი. მგალობლიშვილმა, თ.ხ. ლამბაშიძემ, გ.თ. ბახტაძემ, მღვდელმა ვ. აბრამიშვილმა, მღვ. ს. აბულაძემ, მღვ. ვ. კაპანაძემ, მღვ. აბიათარ იაკობაშვილმა, უ.ტ. ჩხაიძემ და ი.დ. ქებაძემ. სულ 102 მ.

თვით მკითხველთაგან წიგნების საკითხავი ფასი შემოუვიდა სამკითხველოს 6 მ. 89 კ.

შეიძვერ იქნენ დადგმულნი ბუნდოვანნი სურათები, საიდანაც შემოვიდა 17 მ. 85 კ. ამნაირად სულ შემოუვიდა სამკითხველოს 503 მ. 44 კ.

ხარჯი. სამკითხველომ შეიძინა შემდეგი ნივთები: ბუნდოვანნი სურათების დასადგმელი ფარანი, სურათები, სურათების მაჩვენებელი ტილო (ეკრანი - მ.გ.), ორი ლამპა, მაგიდა და 12 სკამი. წიგნების შუშაბანდიანი შკაფი, წიგნების საკაზმავი და შემოსაჭრელი ტახტი, ჭიქა და ერთი ჩაფი, რომელშიც დაიხარჯა 106 მ. 55 კ.

ბიბლიოთეკის გამგემ მიიღო წლის ჯამაგირი 72 მ. (თვეში 6 მ. - მ.გ.). წიგნების დაკაზმვა, ბიბლიოთეკის სხვადასხვა წიგნები და დავთრები დაჯდა 33 მ. 65 კ.

ჟურნალ-გაზეთების ფასი - სამკითხველოს ჰქონდა გამოწერილი შემდეგი რუსულ-ქართული ჟურნალ-გაზეთები: „ივერია“, „მოამბე“, „კვალი“, „მეურნე“, „Новое обозрънье“, „Недъелье“, „Въстникъ иностранной литературы“, „Нива“, „Сельское хозяйство иль содководство“, „Земледельчьская газета“, „Стрекоза“... რომლების გამოსაწერადაც დაეხარჯა სამკითხველოს 56 მ. 20 კ. შეშა,

წყალი, განათება და წვრილმანი ნივთების ყიდვა დაუჯდა სამკითხველოს 41 მ. 15 კ., ამნაირად სამკითხველოს დაეხარჯა 309 მ. 55 კაპ.

ნიგნები შემოსწირეს შემდეგმა პირებმა: კნეინა ნ. წერეთელისამ სხვადასხვა პირებში შეკრებილი 83 რუსული და 15 ცალი ქართული, თავ. ბ.ლ. წერეთელმა 7 ქართული და 18 რუსული ნიგნი, ქაიხოსრო ქავთარაძემ სხვადასხვა პირებში შეკრებილი 9 და საკუთარი 14 ნიგნი, ალექსანდრე ლაშხმა 9 რუსული და 13 ქართული, მღვდელმა აბიათარ იაკობაშვილმა 2 ცალი ქართული, არქიფო ტყემალაძემ 4 ცალი, თითო ცალი შემოსწირეს: ბლალოჩინმა მღვდელმა ი. წერეთელმა და ერმინე ებრალიძემ, წერა-კითხვის გამავრცელებელმა საზოგადოებამ 47 ცალი ქართული ნიგნი ღირებული 20 მანეთად. დღიური მკითხველი, გარდა წევრებისა, შემოსულა ამ წელში 963 კაცი. წევრთაგან და არა წევრთაგან წაღებულია საკითხავად 776 ნიგნი.

დამფუძნებელი წევრი დიდ მადლობას უძღვნიან ყველა იმ პირთ, რომელთაც შემწეობა აღმოუჩინეს სამკითხველოს, მადლობას უძღვნიან აგრეთვე „ივერიის“, „ნოვოე ობოზრენიეს“ და „კვალის“ რედაქციებს, რომელთაც უფასოდ დაუთმეს თავიანთი გამოცემანი სამკითხველოს და წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას მათ მიერ შემოსწირული ნიგნებისათვის.

სამკითხველოს გამგენი: ყარამან ჩხეიძე და იასონ ლამბაშიძე“.

როგორც ვხედავთ, ეს პუბლიკაცია გარდა იმისა, რომ ზუსტად გვაუწყებს ბიბლიოთეკის გახსნის თარიღს, სხვა მრავალმხრივადცაა საინტერესო. აქ დაწვრილებითაა აღწერილი ბიბლიოთეკის შექმნის მთელი პროცესი, ის გულისხმიერება და მონდომება, რაც საჩხერის მცხოვრებლებს გამოუჩენიათ ამ კეთილი საქმისათვის, ნათელ წარმოდგენას გვაძლევს ამ ბიბლიოთეკის დამაარსებელ საზოგადოებაზე, ბიბლიოთეკის მუშაობის პირობებზე და შინაარსზე. აქ თვალნათლივ ჩანს, თუ რამდენად ცივილიზებული ყოფილა მაშინ საჩხერის საზოგადოება და როგორ უყვარდათ მათ ნიგნი – ადამიანთა ეს უპირველესი სულიერი საზრდო.

ასეთია მოკლედ საჩხერეში ბიბლიოთეკის დაარსების ისტორია. მაგრამ, სამწუხაროდ, ამ კეთილ საქმეს დიდხანს ვერ გაუხარია – ხანძრის შედეგად ეს ბიბლიოთეკა სკოლის, ნიგნის მალაზიასთან და საცხოვრებელ სახლებთან ერთად ცეცხლში დაბუგულა. ამის

შესახებ იუწყება ჟურნალი „კვალი“ (№ 10, 1899 წ., გვ. 124) ჩემს წავლელზე. ჩემს მოსწავლეებს სკოლაში, გარდა დედაენისა და ბუნების კარისა, არავითარი ქართული წიგნი აღარ მოეპოვება, მას შემდეგ რაც ჩემი სკოლა და ბიბლიოთეკა დაიწვა 1899 წლის ბოლოს“.

საბედნიეროდ, საჩხერეში საბიბლიოთეკო საქმიანობა არ ჩამკვდარა. ეს უბედურება გულთან მიუტანია საჩხერის საზოგადოებას და მალე კვლავ დაუწყიათ ბიბლიოთეკის აღდგენისათვის ზრუნვა. ამ სასიკეთო საქმეს სათავეში ჩასდგომია თავისი ქველმოქმედებით ცნობილი პიროვნება, ქუთაისის გუბერნიის მარშალი ალექსანდრე (ბიჭიკო) შალვას ძე წერეთელი.

მას გამოუნახავს ბიბლიოთეკისათვის შესაფერისი ბინა და, პირველ რიგში, თავისი მდიდარი საოჯახო ბიბლიოთეკიდან მიუტანია იშვიათი ნაბეჭდი თუ ხელნაწერი წიგნები. მერე კი მისთვის სხვებსაც მიუბაძავთ და ასე აღუდგენიათ ბიბლიოთეკა, რომელსაც თურმე თვითონ ბიჭიკო წერეთელი მზრუნველობდა.

ამ ბიბლიოთეკას XX საუკუნის დამდეგიდან მოყოლებული, საბჭოთა პერიოდშიც კარგა ხანს უარსებია და ხალხი მას მაშინაც „ბიჭიკოს ბიბლიოთეკას“ ეძახდა.

მაგრამ, ისევ სამწუხაროდ, როცა ბოლშევიკებმა ოციან წლებში საჩხერელი წერეთლები ერთიანად ამოწყვეტეს (გადარჩა მხოლოდ სიმონ წერეთელი), ეს ბიბლიოთეკაც მოშალეს და მისი წიგნები ერთიანად გაანიავეს, ზოგი დაწვეს კიდევ (ამ საკითხთან დაკავშირებით საინტერესო ცნობები მოგვანოდა ქალბატონმა მარინე სიმონის ასულმა წერეთელმა, რისთვისაც უღრმეს მადლობას მოვახსენებთ).

XX საუკუნის ოცდაათიანი წლების დამდეგს, ახალი ბიბლიოთეკა გაუხსნიათ, რომელსაც სათავეში ჩასდგომია კულტურის ცნობილი მუშაკი მსხაიობი მარიამ ჩარკვიანი.

ახლა კი შეგვიძლია დავაზუსტოთ, რომ პირველი ბიბლიოთეკის გამგეები იყვნენ პედაგოგები: ყარამან ჩხეიძე და იასონ ლამბაშიძე, შემდეგ იყვნენ მარიამ ჩარკვიანი, ელენე გაბაძე (საქართველოს დამსახურებული ბიბლიოთეკარი), თინათინ ხვედელიძე და დალი ზაქაშვილი. ამჟამად კულტურის ამ ძვირფას საგანძურს ხელმძღვანელობს სათანადო განათლებისა და გამოცდილების მქონე გულისხმიერი ადამიანი ქალბატონი მარინე აბრამიშვილი.

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ახლა, როცა საჩხერის რაიონში, სამწუხაროდ, ყველა სხვა ბიბლიოთეკა დახურეს და გააუქმეს, ამ ერთადერთ ბიბლიოთეკას დიდი დატვირთვა და მძიმე მუშაობა ელის.

ვუსურვებ მის მრავალრიცხოვან კოლექტივს მხნეობასა და წარმატებებს.

იუზა ევგენიძე, ლალო მინაშვილი

ქართული ნიგნის მოუღლეელი მოამაგე

ჩვენი შეხმიანება ამჯერად ეკუთვნის არა მხოლოდ ერთ ადამიანს, არამედ დაწესებულებას, რომლის ზნეობრივ-ინტელექტუალურ სახეს ქმნის პიროვნება. ეს დაწესებულება თბილისის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობაა, ხოლო პიროვნება კი ბატონი ნიკო ბერძენიშვილი – ღირსების ორდენისა და ივანე ჯავახიშვილის მედლის კავალერი, კულტურის დამსახურებული მუშაკი.

ეს შეხმიანება ამ დიდებული დაწესებულების ყოფილ თავკაცთან თუნდაც იმითაა მოტივირებული, რომ ადამიანებს არ დაავინყდეთ ჩვენს სამშობლოში ღირსეულ პიროვნებათა დაფასების აუცილებლობა. ამიტომაც საჭიროა მაღლიერების გამოხატვა თავიანთი თავმდაბლობით, ხშირად ჩრდილში მყოფ მოღვაწეთა მიმართ. ამ, ერთი შეხედვით, უჩინარ მოამაგეთა რიგს ეკუთვნის ბუნებით რაინდი და ჭეშმარიტი ინტელიგენტი ნიკო ბერძენიშვილიც.

ნიკო ბერძენიშვილი მოღვაწეთა იმ თაობის წარმომადგენელია, რომელიც XX საუკუნის 50-იან წლებში შემოვიდა უნივერსიტეტში. გრიგოლ რობაქიძის სიტყვების პერიფრაზით რომ ვთქვათ, „იმერეთის ზურმუხტი“ ბუნების, მისი გმირობით და ზრდილობით ნაქები ადამიანების და მზიური კოლხეთის მკვიდრთათვის თანდაყოლილი დახვეწილი შინაგანი კულტურა დიდ სულიერ საგზალად თან გამოჰყვა ფილოსოფიის ფაკულტეტზე მისი ბიძების, ქართული საგამომცემლო საქმის დიდი სპეციალისტების, ცნობილი მოღვაწეების – შალვა დემეტრაძის და ალექსანდრე გაბესკირიას მეგზურობით მოსულ ახალგაზრდას. ბუნებით ნიჭიერ, ცნობისმოყვარე და წიგნისადმი თავყვანისცემით განსჭვალულ ჭაბუკს ბედმა გაუღიმა, რადგან ის აღმოჩნდა ქართული ფილოსოფიური სკოლის ისეთ ბრწყინვალე წარმომადგენელთა მსმენელი, როგორებიც იყვნენ ახალი დროის ქართული ეროვნული აზროვნების მანათობელი ვარსკვლავები: შალვა ნუცუბიძე, კოტე ბაქრაძე, სავლე წერეთელი, სერგი დანელია, დიმიტრი უზნაძე, ანგია ბოჭორიშვილი და სხვები. სწორედ ამ სულიერი გარემოცვიდან მოსდგამს ბატონ ნიკოს განსაკუთრებულად

გამორჩეული სიყვარული და თაყვანისცემა ინტელიგენტურობისა და, საზოგადოდ, კულტურის ფენომენისადმი, რომლის ღირსეულ რაინდულ მსახურად ჩამოყალიბდა მისი პიროვნება.

ბატონ ნიკო ბერძენიშვილს იმ პერიოდში მოუწია სულიერი ფორმირება, როცა ბევრი ახალგაზრდა ნაკითხულ წიგნებზე მეტად წიგნის წერის ცდუნებას ჰყავდა ატანილი და რაც კაცობრიობის მიერ ძვირფასი იყო მანამდე შექმნილი, მისი გაგებისაგან შორს იდგა...

ბატონმა ნიკომ, ღრმა ერუდიციისა და ინტელექტის მიუხედავად, თავისი ფილოსოფიური მისია ამქვეყნად, პირველ ყოვლისა, უკვე დაწერილ დიდ წიგნთა სამსახურისათვის განსაზღვრა, თუმცა თეორიულ სფეროშიაც თვალსაჩინოა მისი ღვაწლი. უხეში პრაგმატიზმის ეპოქაში მოფუსფუსე საზოგადოებაში, ამ მართლაც ფილოსოფიურად მომართული პიროვნების არჩევანი, რომელიც მსხვერპლს მოითხოვდა ყოველი მოკვდავისაგან – აჰყვეს არა იაფფასიან ბრწყინვალეებასა და მოჩვენებით აპლომბს, არამედ იცხოვროს ღირსეულად, ერთი შეხედვით, უჩუმრად, მაგრამ აქტიურად, ნაყოფიერად მხოლოდ წიგნითა და წიგნთან ერთად. როგორც ჩანს, ამ არჩევანის მაიმუშუსირებელი ისევე და ისევე შ. დემეტრაძე და ალ. გაბესკირია იყვნენ. ალ. გაბესკირიამ დააკავშირა ბატონი ნიკო ქართული საგამომცემლო საქმისა და პოლიგრაფიის დიდოსტატთან, დახვეწილი გემოვნებისა და მაღალი კულტურული ტრადიციების მქონე პიროვნებასთან, ბატონ ვალერიან გამყრელიძესთან.

ამ ღირსეული მამულიშვილისაგან ესტაფეტად მიიღო ბატონმა ნიკო ბერძენიშვილმა ქართული სულიერების გადამრჩენი – ქართული წიგნის ქომაგის თვისებები. XX საუკუნის 70-იანი წლებიდან მოყოლებული, ამ სტრიქონთა ავტორებს კარგად ახსოვთ ამ ორი შესანიშნავი, არა მხოლოდ საზოგადოებრივი ინტერესებით შედუღებული მამულიშვილის მამაშვილური დამოკიდებულება და ის ნვლილი, რაც მათ შეიტანეს მძიმე და შუბლმოდრუბლულ ეპოქაში სულიერი სინათლის სხივის გასაძლიერებლად ცნობიერების პრესინგქვემ მყოფ საზოგადოებაში. როცა იმპერიული ძალები ეროვნული ცნობიერების დაშლის ბერკეტად ნიჭით, სისხლით და ცრემლით ნაგები ეროვნული ისტორიის კულტურული შენობის რღვევას ისახავდნენ, ამ ორმა მამულიშვილმა მიზნად დაისახა უკვე შექმნილი ღირებულებების ხილულად მიტანა მკითხველამდე. ახლა, უკვე ათწლეულების გადასახედიდან, როცა ისტორიამ, ამ პირუთვნელმა მსაჯულმა, ღიად გამოავლინა ჩვენი სულიერების ნათელი და ბნელი ნაკადები, რელიეფურად გამოჩნდა რაოდენი გარჯის და ძალისხმევის ნიადაგზე უნდა მომხდარიყო იმ კულტურულ ღირებულებათა წიგნებად ქცევა, რაც დააგროვა ქართულმა გონმა ძველსა და ახალ დროში.

ნიკო ბერძენიშვილი

ახალი ქართული კულტურული სამყაროს დიდმა ნაწილმა კარგად იცის, რა ლომის წილი უდევს ჩვენი ეროვნული საისტორიო და ლიტერატურული ძეგლების წიგნებად გამოცემაში ბატონ ნიკო ბერძენიშვილს. და ეს მაშინ, როცა ამგვარ ეროვნულ საუნჯეთა დასტამბვის ბედს კი არაა, უბრალოდ, ლაბორანტის საშტატო განაკვეთის თუ სტუდენტთა კონტიგენტის განსაზღვრის საკითხებიც კი საბჭოური იმპერიის დედაქალაქში წყდებოდა.

ბატონ ვალერიან გამყრელიძესთან ერთად, მაშინ ახალგაზრდა ნიკო ბერძენიშვილმა, ბევრი რამ გააკეთა იმისათვის, რომ ჩატარებულიყო საკავშირო და საერთაშორისო საუნივერსიტეტო გამომცემლობათა სიმპოზიუმები, რომლებზეც პოსტსაბჭოური სივრციდან მრავალი ცნობილი მეცნიერი, საგამომცემლო დარგის სპეციალისტი, ხელოვნებათმცოდნე, გამოჩენილი მოღვაწე გაეცნო საქართველოს, მის დიდებულ არქიტექტურულ და კულტურის ძეგლებს, ქართულ ფოლკლორს და, საზოგადოდ, ქართველი ხალხის ცხოვრების წესს, რომელშიც ასე ძალუმაღ ჩანს ერის კულტურული

ჰაბიტუსი; ასე რომ, თვით ტოტალიტარიზმისა და ნეოტოტალიტარიზმის ეპოქაშიც თბილისის ი. ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა ახერხებდა თავისი მამულიშვილური მისიის აღსრულებას.

ამ შემთხვევაში თსუ გამომცემლობასთან მთლიანად ბატონი ნიკოს სახელის ასოცირებას იმიტომაც ვახდენთ, რომ ჩვენი მეხსიერების საზღვრებში არ ყოფილა არც ერთი ეროვნული თვალსაზრისით მნიშვნელოვანი ღონისძიება საუნივერსიტეტო მასშტაბით – XX ს. 70-იანი წლებიდან მოყოლებული მისი იქ მოღვაწეობის ბოლო დღემდე, რომ ეროვნული მაჯისცემის ერთ ღირსეულ „შემტყვებრად“ „ბატონი ნიკო არ ბრძანებულიყო; რომელი ერთი შეიძლება ჩამოვთვალოთ: ამ მხრივ თუნდაც ივანე ჯავახიშვილის, აკაკი შანიძის, დიმიტრი უზნაძის, მიხეილ ზანდუკელის, მოსე გოგიბერიძის, კიტა მეგრელიძის, სერგი დანელიას, კონსტანტინე კაპანელის, გერონტი ქიქოძის და სხვა დიდ მოაზროვნეთა შრომების გამოცემის გახსენებაც კმარა. თსუ გამომცემლობა რომ არა, ქართველი მკითხველისათვის, ალბათ, დღემდე უცნობი დარჩებოდა რეპრესირებულ მეცნიერთა: მოსე გოგიბერიძის, ვახტანგ კოტეტიშვილის, კიტა მეგრელიძის, კონსტანტინე კაპანელის და ბევრ სხვა ჩინებულ მოაზროვნეთა გონების ნაჟური.

უბედური ბედი ერგოთ ქართული გონის გრანდებს, რომ მათ სიცოცხლეში თანადგომა და მხარდაჭერა არა ჰქონიათ. ეს, რაც რეპრესიების შემდეგ ფორმალურად რეაბილიტირებულ, მაგრამ საქმით მაინც შევიწროებულ მოაზროვნეებს შეეხება... მაგრამ კიდევ მეტ სიმამაცეს მოითხოვდა ცოცხლად გადარჩენილ, რეპრესირებულ მოღვაწეებთან ურთიერთობა, რისიც არ შეშინებია თსუ გამომცემლობას მისი თავკაცების – ვალერიან გამყრელიძისა და ნიკო ბერძენიშვილის სახით... ერთი ბრწყინვალე მაგალითი, ამ თვალსაზრისით, ბატონი გრიგოლ კიკნაძის ცხოვრება და მოღვაწეობაა... ვაჟა-ფშაველას კაბინეტი, როგორც პირველი სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრი ქართული მწერლობის დიდი წარმომადგენლისა, ცხადია, გრიგოლ კიკნაძის სახელთანაა დაკავშირებული, მაგრამ მისი სიცოცხლისუნარიანობა ფრთაშეკვეცილი აღმოჩნდებოდა, რომ გვერდით თსუ გამომცემლობა და, პირველ ყოვლისა, ნიკო ბერძენიშვილი არ ყოფილიყო.

XX საუკუნის 60-იან წლებში ქართულ სინამდვილეში უპრეცედენტო მოვლენა იყო რომელიმე ქართველი კლასიკოსის სასწავ-

ლო-სამეცნიერო კაბინეტის დაარსება და მის ბაზაზე საკავშირის
სიმპოზიუმების ჩატარება და შესანიშნავი კრებულების შექმნა,
კრებულის „ვაჟა-ფშაველა ლიტერატურისა და ხელოვნების შესა-
ხებ“ შედგენა, „ვაჟას ლექსიკონის“, „ვაჟა-ფშაველას ხუთი პოემის“
გამოცემა, რომლის ილუსტრაციებიც სწორედ ბატონი ნიკოს ენერ-
გიული ჩარევით, მისმა მეგობარმა, სასიქადულო ხელოვანმა ლევან
ცუცქირიძემ შეასრულა...

საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს, რომ ამ კაბინეტის ხელმძღვანელის
ინიციატივით მოეწყო ექსპედიციები ვაჟას ნაკვალევზე: ფშავი, იმე-
რეთი, კახეთი... სადაც ქართული ინტელიგენციის წარმომადგენლებ-
თან ერთად (ჯ. ჭუმბურიძე, ო. ბაქანიძე, ვ. გოგუაძე, შ. ონიანი, გ. ჯა-
ფარიძე, დ. ნონკოლაური, ამ სტრიქონთა ავტორები და სხვა) კიდევე
ერთხელ დაინახა ჩვენმა საზოგადოებამ თსუ გამომცემლობისა და,
პირველ ყოვლისა, ბატონი ნიკოს უშუალო აქტიური მონაწილეობა
მნიშვნელოვან ღონისძიებებში. დიდი მეცნიერის გარდაცვალების
შემდეგ, რომ არა ნიკო ბერძენიშვილი, ალბათ ბევრად გაძნელდე-
ბოდა გრიგოლ კიკნაძის მიერ დატოვებული სულიერი მემკვიდრე-
ობის მოვლა...

როცა გრიგოლ კიკნაძის ნამოღვანარს „ქართული მწერლო-
ბის ჟანდარმად“ ნოდებულმა ერთ-ერთმა კრიტიკოსმა „Пожная
академичность —ის კვალიფიკაცია მისცა, ძნელი იყო ამ დიდ მეც-
ნიერსა და მამულიშვილზე კრებულ-მონოგრაფიის შედგენაც (ავ-
ტორები: ვ. გოგუაძე, ი. ევგენიძე, ლ. მინაშვილი, ჯ. ჭუმბურიძე),
რომლის ინიციატორიც ბატონი ნიკო ბრძანდებოდა. შემდეგ უფრო
მნიშვნელოვანი ამბების მომსწრეც გახდა ჩვენი უნივერსიტეტი.
თუ არა ნიკო ბერძენიშვილის ენერგიულობა, ხასიათის ხიბლი, რაც
უნდა დიდი სურვილი გასჩენოდა საბჭოურ სამყაროში ნებისმიერ
ქართველს, ალბათ წარმოუდგენელი იქნებოდა 70-იან წლებში სა-
ფუძველი ჩაყროდა იენისა და თბილისის უნივერსიტეტთა ისეთი
ერთობლივი ჟურნალის დაარსებას, როგორიცაა „გეორგიკა“. ამ
მიზნით რამდენიმეჯერ მოუხდა ბატონ ნიკოს გერმანიაში ვიზიტი
და იქაურ კოლეგებთან მოთათბირება.

რასაკვირველია, იყო დიდი მხარდაჭერა რექტორის, პროფ. დ. ჩხი-
ვიშვილის, პრორექტორების – პროფ. ჯორბენაძის და გ. ჭილაშვი-
ლისა, რომლებიც ფარულად იმასაც კი ახერხებდნენ, რომ იენის
გამომცემლობის მაშინდელ ხელმძღვანელთან ბატონ ბოლკო შვა-
ინიტცთან წარმოდგენილ სტუმრებთან ერთად ყოფილიყვნენ ამ

ფაქტის აღსანიშნავ შინაურ თავყრილობაზე, რისი მონაწილენიც იყვნენ სხვადასხვა დროს ბატონები ვალერიან გამყრელიძე, ვახტანგ ხორბალაძე, პროფ. გურამ თევზაძე, პროფ. რევაზ სირაძე, პროფ. ვახტანგ გოგუაძე, პროფ. ოთარ ბაქანიძე, პროფ. ელგუჯა ხინთიბიძე, პროფ. თემურ ჯაგოდნიშვილი, გამომცემლობის მთავარი რედაქტორი გიორგი სალიაშვილი და ამ სტრიქონების ავტორებიც.

ამ მიმართულებით ბატონმა ნიკო ბერძენიშვილმა ფასდაუდებელი ღვაწლი დასდო შემდგომ ქართული მწერლობისა და ქართული კულტურის მრავალ შედეგთან საქვეყნოდ და მსოფლიოს წინაშე წარდგენას. ასე იქცა თსუ გამომცემლობა დედა-უნივერსიტეტთან ერთად კულტურათმორისი ურთიერთობის ჭეშმარიტ კერად.

თითქოს ყველაფერი თავისი გზით უნდა წასულიყო, მაგრამ სწორედ თავისუფალი საქართველოს პირობებში წამოიჭრა მტკივნეული პრობლემები, როცა გარდამავალ არეულ დროში თავნამოყოფილმა საქართველოს „ნებიერმა შვილებმა“, პატარა „ღამურებმა“ ეჭვქვეშ დააყენეს ეროვნულ ფასეულობათა ყოფნა-არყოფნის საკითხი. ან უკვე თსუ გამომცემლობის დირექტორის ამპლუაში მყოფმა ბატონმა ნიკო ბერძენიშვილმა კვლავ მრავალგზის შეძლო თავისი მამულიშვილური მისიის პირნათლად შესრულება. ამ მხრივ თუნდაც იმის გახსენებაც კმარა, რომ ბატონმა ნიკომ ჩვეული თაყვანისცემა მრავალგზის გამოხატა მრავალთაგან ტუნაბზუებით მოხსენიებული რუსთველის, ილიას, აკაკის, ვაჟას სახელებისადმი და მხარი აუბა მოგვიანებით დაარსებულ ქართველ კლასიკოსთა: ილიას და აკაკის, ვალაკტიონის, კონსტანტინე გამსახურდიას კაბინეტთა საქმიანობას.

ნიკო ბერძენიშვილის, როგორც საგამომცემლო და პოლიგრაფიული კულტურის ორგანიზატორის, ღირსებათა ნათელსაყოფად, თანამედროვეობის თვალსაზრისით მისი უმაღლესი პროფესიონალიზმის არგუმენტად უკანასკნელ ხანებში თსუ გამომცემლობის მიერ დასახელებულ კაბინეტთა ნაშრომების გარდა ქართული დიპლომატიკის ისტორიის ტომეულების და ივანე ჯავახიშვილის ენციკლოპედიის გამოცემების დასახელებაც კმარა.

ბატონ ნიკო ბერძენიშვილის დაუმრეტელი ენერჯია და მოღვაწეობის შინაარსი დაფუძნებულია იმ არნაპოვნ და „თვითნაბად“ ღვთიურ ნიჭზე, რომელსაც კეთილშობილება ჰქვია. თუ ადამიანის კეთილშობილება მისი კულტურით შეიძლება განისაზღვროს, მა-

შინ თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ბატონი ნიკო ბერძენიშვილი ჩვენს ძნელ დროში მაღალი კულტურის ტრადიციით დატვირთულ კეთილშობილებას განასახიერებს და ღირსეულად ატარებს ქართველი მოღვაწის მძიმე, მაგრამ საპატიო ტვირთს.

ჩვენი შთაბეჭდილებით, მას, როგორც ფილოსოფოსს და პიროვნებას, ღრმად სწამს, რომ მხოლოდ კულტურის უმაღლეს ფორმათა შენარჩუნება არის ყოველი ერის და, განსაკუთრებით, „ტიქნიკის ნიღაბს ამოფარებულ ველურთა“ (გასეტი) დროში, უძველესი კულტურის მატარებელ მცირერიცხოვან ერთა გადარჩენის პირობა.

ნიკო ბერძენიშვილმა, დიდ ქართველ ფილოსოფოსთა და კულტუროლოგთა ღირსეულმა შეგირდმა, კარგად უწყის, მხოლოდ კულტურის ფენომენით იზომება საზოგადოების ღირებულება და ღირსება. ამ წანამღვრებიდან გამომდინარე, ბატონი ნიკო ბერძენიშვილისათვის მისი გარემოსთან კონტაქტის საწყისი გრძნობა სიყვარულია, რაზეც აქვს მას აშენებული ის საურთიერთო კულტურა, რასაც ჩვენს დროში ქართველი ინტელიგენტის გარჯად სახავენ. ამ აზრით, ნიკო ბერძენიშვილი ახალი დროის „სულის რაინდობის“, ანუ ინტელიგენტობის ჭეშმარიტი განსახიერებაა.

თუ სხვამ არა, ბატონმა ნიკომ მაინც კარგად იცის, მის მიერ ჯერ კიდევ საბჭოურ საქართველოში შედგენილი მშვენიერი კრებულის ადრესატის, სახელოვანი რუსი მოაზროვნის – ალექსეი ლოსევის შეგონებანი: იყო „ინტელიგენტი იმას ნიშნავს, რომ გამუდმებით და დაუღალავად შრომობდ“. ეს მხოლოდ „კრიტიკულად მოაზროვნე საზოგადოებრივი ადამიანისათვის არის დამახასიათებელი“. მას ისიც კარგად მოეხსენება, რომ ინტელიგენტის ტანჯული სახიდან ასხივებს სულიერი სილამაზის ნიშნები“ (ს. ბულგაკოვი) და „ერი, რომელიც ინტელიგენტობას არ აფასებს, განწირულია დასალუპავად“ (დ. ლიხაჩოვი).

ყველა ამ ნიშნით ბატონი ნიკო ბერძენიშვილი ნამდვილი ინტელიგენტია, რადგან მისი პიროვნება განთავისუფლებულია ყოველგვარი პოზისა და ამბიციურობისაგან. ეს გამოწვეულია მხოლოდ იმით, რომ ბატონი ნიკოს ყურადღება ყოველთვის მიმართულია საქმისადმი. აქცენტი გადატანილია პირადი მოვალეობის და მისი შესრულების შეგნებაზე, თვითკონტროლზე. თავისი შინაგანად მტკიცე დისციპლინირებადი ხასიათით, შრომისმოყვარეობით, მოღვაწისათვის აუცილებელი ორგანიზატორული უნარით, ბატონმა ნიკომ მოახერხა შეექმნა მტკიცედ შეკრული, მაღალი პროფესი-

ონალებით დაკომპლექტებული კოლექტივი, სადაც სუფევდა ურთიერთგაგებისა და კოლეგიალობის შესანიშნავი ატმოსფერო. ამ თვალსაზრისით მას გვერდში ედგნენ როგორც გამოცდილი მუშაკები (მაგალითად, ბატონი გ. სალიაშვილი და სხვ). ასევე პერსპექტიული ახალგაზრდები (კ. რუსიძე, მ. ცაგარეიშვილი და სხვ.).

ბატონი ნიკო ბერძენიშვილი ამქვეყნად სიკეთის მთესველი პიროვნება ბრძანდება. სიკეთის თესვა და ამ ნათესის მოვლა მისი ადამიანური სტიქიაა. მას, როგორც ცხოვრებისეული და წიგნისმიერი სიბრძნით დატვირთულ პიროვნებას, კარგად აქვს გათავისებული პოლ ვალერიის მაქსიმის ჭეშმარიტება: „ადამიანი უნდა დაიხარჯოს ან სხვების, ან საკუთარი თავის მიერ. სწორედ ამით განისაზღვრება მისი ფასი. წაართვით მას ეს ფასი და ადამიანი არარად იქცევა“.

ღმერთმა ნუ მოუშალოს ჩვენს მამულს ამ სიკეთის მთესველი პიროვნების სიცოცხლე და სიკეთის ქმნის მადლი... „დავალებული გულისა უნდა ამოთქვას ენამა“ – სათაყვანებელი დიდი ვაჟას ეს ფრაზა წერილის ავტორთა მეგობრული შეხმიანებაა იმ კეთილშობილ მოღვაწესთან, რომელსაც ნიკო ბერძენიშვილი ჰქვია, და რომლის დაბადების დღე წმინდა ნიკოლოზობის დღესასწაულია...

გვახარებს, რომ ჩვენი ძვირფასი ბატონი ნიკო თავის ასაკს, დიდი სულხან-საბას პერიფრაზით, „ისეთი სილამაზით ატარებს, რომ ყველა ისურვებდა ამ ასაკში ყოფნას...“

ცისანა აბულაძე

**აღმოსავლურ ხელნაერთთა ფონდი:
ხელნაერთთა ეროვნული ცენტრის
თურქულენოვანი წერილობითი ძეგლები**

ხელნაერთთა ეროვნული ცენტრი ქართველი ხალხის სულიერი კულტურის, ინტელექტუალური პოტენციალის, ისტორიული მემკვიდრეებისა და მხატვრული გამოგონების სავანეა. აქ ინახება V-XIX ს.ს. 10 000 ქართული ხელნაწერი წიგნი და, X-XX ს.ს. 40 000 ისტორიული დოკუმენტი; დაცულია პალიმფსესტის 4750 ფურცელი, პაპირუსების უნიკალური კოლექცია (150 ერთეული), 4000 ხელნაწერი წიგნი ბერძნულ, სირიულ, სომხურ, სლავურ, მონღოლურ და ეთიოპურ ენებზე. ხოლო ე. წ. „მუსლიმურ“ ფონდში დაცულია 1500 არაბული, 708 სპარსული და 307 თურქულენოვანი ხელნაწერი¹. აღარას ვამბობ მწერლების, საზოგადო მოღვაწეების, კომპოზიტორების, მეცნიერების, მხატვრებისა და სხვათა პირად არქივებზე.

ხელნაერთთა ეროვნულ ცენტრში დაცული წერილობითი ძეგლები შექმნილია მსოფლიოს 15 სხვადასხვა ენაზე. თურქულენოვანი ხელნაწერები, ისევე, როგორც არაბული და სპარსული, შეკრებილია და შექმნილი თანდათან; სხვადასხვა დროს – კერძო კოლექციონერების, XIX საუკუნის მეორე ნახევარში შექმნილი საქველმოქმედო და სამეცნიერო საზოგადოებებისა და სპეციალისტების მიერ საქართველოსა და მის ფარგლებს მიღმა სამეცნიერო მივლი-

1 აღმოსავლურ ხელნაერთთა ნებისმიერ საცავში 80 პროცენტი არაბული ხელნაწერია, დანარჩენი 20 პროცენტი კი – სპარსული და თურქული.

თურქეთის რესპუბლიკაში კულტურის სამინისტროსადმი დაქვემდებარებულ ნიგნსაცავებში 500 000 ხელნაწერი ინახება. მათი 80 პროცენტი არაბულ ენაზეა, 15 პროცენტი – თურქულსა და 5 პროცენტი – სპარსულზე. Hasan Duman, *EL yazmaları Dünyasında Türkiyenin Yeri*, ხელნაერთთა სამყაროში თურქეთის ადგილი, ანკარა, 1997.

ნებებში ყოფნის დროს. ხელნაწერებს თავი მოუყარეს ჯერ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მუზეუმში (1921 წ.). 1930 წელს კი ყველა ხელნაწერმა, ქართულმა თუ სხვაენოვანმა, ბინა დაიდო სიმონ ჯანაშიას სახელობის სახელმწიფო მუზეუმის ხელნაწერთა განყოფილებაში. მის ბაზაზე 1958 წელს ჩამოყალიბდა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ხელნაწერთა ინსტიტუტი, რომელიც 1962 წლიდან აკად. კორნელი კეკელიძის სახელობისა იყო, 2007 წლიდან კი დაერქვა – ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი.

არაბული, სპარსული და თურქული ხელნაწერები შემოსულობათა მიხედვით განაწილებულია სამ კოლექციაში და სამეცნიერო მიმოქცევაში შესულია შესაბამისი შიფრით K, L და AC. K კოლექცია შედგენილია XIX საუკუნის ბოლოს და XX საუკუნის დასაწყისში თბილისში მცხოვრები ირანელი პრინცის – ჯამშიდ არდაშირ აქშარ მაჯდ-ოს-სალტანეს მიერ. L კოლექცია შედგენილია ადგილზე დაღესტნიდან, აზერბაიჯანიდან, თურქეთის საქართველოსთან მოსაზღვრე რაიონებიდან შემოტანილი და სამხრეთ საქართველოს მკვიდრთაგან შექმნილი ხელნაწერებით. ეს არის მზარდი კოლექცია, რეალურად ზრდაშენელებული. AC კოლექცია კი მთლიანად დაკომპლექტებულია დოც. სტ. ჩხენკელისა და აკად. გ. წერეთლის მიერ 1935 წელს შუა აზიაში მივლინებისას შექმნილი ხელნაწერებით¹.

ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცულია 423 თხზულების შემცველი 307 ხელნაწერი აზერბაიჯანულ, თურქმენულ, თურქულ და უზბეკურ ენებზე. აქვეა ერთი მონღოლური ხელნაწერიც, შესრულებული ძველი უიღურული დამწერლობით. ხელნაწერთა რაოდენობრივი სიმცირის ერთგვარი კომპენსაციაა დარგობრივი მრავალფეროვნება (ლიტერატურა, ისტორია, გრამატიკა, ლექსიკოგრაფია, ეპისტოლოგრაფია, რელიგია, სამართალი, მედიცინა, ასტროლოგია, ფილოსოფია და ა. შ.) და ნუსხათა სიძველე. უძველესი ხელნაწერია Tur K18 – ალ-ჰალიმის სპარსულ-თურქული ლექსიკონი – „ბაჰრ-ულ-ლარაიბ“ – ზღვა უცხო სიტყვებისა. იგი გადაწერილია 1483 წელს (ლექსიკონი შედგენილია 1446-47 წლებში). ავტორი კი გარდაიცვალა 1516 წელს. ჩალათაურ-თურქული ლექსიკონის, რომელიც შედგენილია უცნობი ავტორის მიერ ალიშერ

¹ აღმოსავლური ხელნაწერების კოლექციებად დაყოფის, მათი კატალოგიზაციის მეთოდებსა და შესწავლის პროცესზე ვრცლად იხ. რ. გვარამია, აღმოსავლურ ხელნაწერთა ფონდი, „მნიგნობარი“, 2006, გვ. 134-144.

ნავოის თხზულებებისათვის 1552 წელს და პირველი განსამარტავი სიტყვის მიხედვით იწოდება „აბუშკად“, ოთხი წუსხა ჩვენთანაა დაცული. აქედან K 16 გადანერილია 1607 წელს.

ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში ინახება ალიშერ ნავოის თხზულებათა 30 ხელნაწერი. მათ შორისაა 1519 წელს გადანერილი „მუნშაათი“ (Tur K35) – ეპისტოლოგრაფიული თხზულება. აქვეა პოემა „ფარჰადი და შირინი“ (Tur K36) – გადანერილი 1526 წელს, ე. ი. ალიშერ ნავოის გარდაცვალებიდან 25 წლის შემდეგ. ოც ერთეულზე მეტია პოეტის ლირიკული ლექსების კრებული „დივანი“, ასევე რამდენიმეა ქრონოლოგიურ რიგზე განწყობილი კრებული – „ლარა იბ ას სილარ“ („ბავშვობის საოცრებანი“), „ნავადირ ას ამ-შაბაბ“ („ყმანვილობის იშვიათობანი“) ბადაი ალ-ვასატ“ („შუახნობის საუცხოობანი“) და „ფავანიდ ალ ქიბარ“ („მოხუცებულობის სიკეთე“). 500 გვერდიან ხელნაწერში (Tur K36) ეს ოთხი დივანი ერთადაა წარმოდგენილი და „ჩეჰარ დივანის“ სახელს ატარებს.

ხელნაწერი მხატვრული გაფორმებითაც მოგხვდებათ თვალში. ტექსტი დაწერილია ფერად ფურცლებზე და ჩასმულია გემოვნებით შეხამებული სხვადასხვა ფერის ხაზების ჩარჩოში. ჩვენთან დაცულია ფუზულის თხზულებათა შემცველი 20 ხელნაწერი. მათ შორის არის „ჰადიკათ-ას-სუჰადას“ („ბედნიერების ტყვე“) უძველესი წუსხები, 1556 წელს გარდაცვლილი პოეტის 1583 წ. (Tur L47), 1586 წ. (Tur L9) და 1596 წ. (Tur K6) გადანერილი ხელნაწერები... ამასთან, მხოლოდ XIX საუკუნის ბოლოსა და XX საუკუნის დასაწყისისაა „თურქთა თურქის“, XI საუკუნის მისტიკოსი პოეტის ხოჯა აჰმედ იესევის (Tur AC 8, 19, 25), XVIII საუკუნის უზბეკი პოეტის საიკალის (Tur AC 10, 11, 22, 27), ჰუკაიდას (Tur AC 19, 20), მოლა მურად ხარეზმის (Tur AC 10) თხზულებების შემცველი ხელნაწერები.

გვიან შუა საუკუნეებში თურქული მოდგმის ხალხთა მჭიდრო ისტორიულ-კულტურულ-ლიტერატურული ურთიერთობების დადასტურებაა კრებულები (Tur L 59, 26, 105, 159; AC 17), რომლებშიც აზერბაიჯანული, თურქული, თურქმენული და უზბეკური კლასიკური ლიტერატურის ნიმუშები ერთი გადამწერის მიერ ერთ ნიგნშია თავმოყრილი. ასე მაგალითად, 1576 წელს გადანერილ კრებულში (Tur L 22) შესულია ალიშერ ნავოისა და ფუზულის „დივანი“ და ჰაიდარის „მაჰაზან ალასრარ“ („საიდუმლოებათა საგანძური“).

ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცულია XIV ს. ოსმალთა პოეტის აჰმედის „ისქანდერ-ნამეს“ ოსმალური საისტორიო მწერლო-

ბის პირველი ძეგლის ორი სრული ნუსხა (Tur K5, L53), გადანერილი 1531 წელს. იგი ჩვენთვის მნიშვნელოვანია იმიტაც, რომ პოემის ერთ თავში აღწერილია არღუნ ხანის ლაშქრობა საქართველოში¹. თითო-ოროლა ნუსხით არის წარმოდგენილი XVII ს. პოეტის საბით ეფენდის (Tur K4), XVI ს. კლასიკოსების: ხაკანისა (Tur K 11) და ისჰაკ ჩელეების (Tur K 26), ნაბის (Tur L 64), ნეფი ეფენდის (Tur L65), კუსის (XVII ს., Tur L51), სულეიმან ჩელეების (XV ს., Tur L70) პოეტური კრებულები – „დივანი“ და „გულიათი“. მათ გვერდით ინახება „ლაშის „შამი და ფერვანა“ (Tur L90), ჰამდულლაჰ ჰამდის „ეუსუფი და ზულეიხა“ (Tur L78), „ლეილი და მეჯნუნი“ (Tur K26).

ადგილობრივ კოლექციაში დაცულია მეჰმედ სადიკ თიქლისის ორი აზერბაიჯანული თხზულება (Tur L41 და 49), გადანერილი XIX საუკუნის ოციან წლებში.

საკმაოდ ბევრია არაბულიდან და სპარსულიდან თარგმნილი ძეგლები. არაბულიდან, ჩვეულებრივ, თარგმნილია რელიგიური და სამედიცინო თხზულებები. მათ შორისაა შეიხ ვიდადის, იმავე ბირგივი შეიხ მეჰმედ ეფენდის „ტარიკათ-ი მუჰამადიე“, Tur K 13, 1654 წ. ნუსხა. სპარსულიდან კი თარგმნილია, ძირითადად, ლიტერატურული და ფილოსოფიური თხზულებები: საადის „ბუსთან-ი“ (Tur L 6. 31, 63, 148), მთარგმნელი შამ ი ეფენდი, შეიხ ათარის „ფენდ-ნამე“ („დარიგებათა წიგნი“) (Tur K 24, 1768 წლის ნუსხა), ჯამის მისტიკური თხზულება „ნევჰათ ალ-უნს“ (Tur K 28), მთარგმნელი ლამ ი ეფენდი, ალი ჩელეების „ჰუმაჲუნ-ნამე“, 1572 წლის ნუსხა (Tur K17).

ჩვენთან დაცულია დესთან „ქოროღლის“ 28 კარისაგან (ტექსტში „მეჯლისი“ წერია) შემდგარი უნიკალური ნუსხა. საქმე ისაა, რომ დღემდე ცნობილი სრული ვარიანტები 17 კარს შეიცავს. ხელნაწერი გადანერილია 1836-1859 წლებში რუსულ ქალაქდზე. სამეცნიერო მიმოქცევაში შესულია თბილისური ნუსხის სახელით².

შედარებით მრავალრიცხოვანია თურქული განმარტებითი და თარგმნითი ლექსიკონები: XIV საუკუნის ლექსიკოგრაფის ფერიშთე ოღლუს არაბულ-თურქული ლექსიკონი (Tur K29), XVI ს. ავტორის მუსტაფა ბ. შამს ედ-დინ ალ კარაჰისარის „ახთერ-ი ქებირ“ (არა-

1 ც. ა ბ უ ლ ა ძ ე, აჰმედ არღუნის ყაენის საქართველოში ლაშქრობის თაობაზე, კრებული „შოთა რუსთაველი“, ისტორიულ-ფილოლოგიური ძიებანი, თბ., 1966.

2 Х. Г. Кор-Оглы, Героический эпос Короглы – Взаимосвязи эпоса народов средней Азии, Ирана и Азербайджана, М., 1983, გვ. 182-247.

ბულ-თურქული ლექსიკონი, Tur K7), ნადირ-შაჰის თანამედროვე მირზა მეჰდი ხანის უზბეკურ-სპარსული ლექსიკონი, ე.წ. „სინგლახი“ (Tur K14), ლექსიკონი შედგენილია 1760 წელს. ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცული ნუსხა კი, ჭვირნიშნების მიხედვით, XIX ს. დასაწყისისაა. აბდ-არ-რაჰმან ბ' აბდულლაჰ ალ კუდუსის სპარსულ-თურქული ლექსიკონი (Tur K20), „შარჰ-ი თუჰვე-ი შაჰიდი“ („განმარტებანი მნიშვნელოვანი ციტატებისა“), გადაწერილი 1653 წელს. ავტორის ჰუსეინ ნაზმი ზადეს თანადროულია თურქული განმარტებითი ლექსიკონი – Tur K1. იგი გადაწერილია 1708 წელს. ავტორი გარდაიცვალა 1717 წელს. ბევრია დარგობრივი ლექსიკონი – სამკურნალო საშუალებათა თუ მცენარეებისა და ძვირფასი ქვების განმარტებები (Tur L10, 73, 76, 80 და ა. შ.). შედარებით ახალია (XIX-XX ს.ს. დასაწყისი) თურქულ-ფრანგული, თურქულ-რუსული და რუსულ-თურქული ლექსიკონები (Tur L 27, 38, 39, 46).

ბევრია ყურანის წაკითხვის წესების შემცველი ხელნაწერები, ე. წ. „თეჯვიდი“, არაბული ენის გრამატიკა და ოკულტური ტექსტები.

ისტორიული შინაარსის თხზულებები ეხება, ძირითადად, ოსმალეთსა და დაღესტან-აზერბაიჯანს. ასეთებია: საად-ედ-დინ ხოჯა ეფენდის (გარდაიცვალა 1599 წელს) „სელიმ-ნამე“, ისტორია სულთან სელიმ იაკუზისა (1512-1520). ხელნაწერი (Tur K3) გადაწერილია 1604 წელს. კოჩი-ბეგი გორიჯელის „რისალე“ (Tur K2), ჭვირნიშნების მიხედვით გადაწერილი ჩანს 1775 წელს. აქ ინახება „დერბენდ-ნამე“ 4 ნუსხა (Tur L82, 89, 130 და 143). ოთხივე ხელნაწერი XIX საუკუნის პირველი ნახევრისაა. Tur L130-ის მფლობელი ყოფილა აბასკული ბაკიხანოვი. განსაკუთრებულ ინტერესს აღძრავს ხელნაწერი Tur L184, რომელიც შესრულებულია ძველი უიღურული დამწერლობით, მაგრამ ტექსტი მონღოლურია და, როგორც აკად. ედჰემ ტენიშევისა და პროფ. პიურბეევის კონსულტაციით გაირკვა, წარმოადგენს სამხრეთ მონღოლეთიდან ბუდიზმის მიმდევარი მაღალი სასულიერო პირის გენეალოგიურ ისტორიას. უჩვეულოა ხელნაწერის ტექნიკური სახეც: ქალაღდი – თხელი, სიფრიფანა, ყდა – ჯვალოს ნაჭერი, აკინძულია მსხვილი დაგრეხილი თოკით. ხელნაწერი 1921 წელს შესულა საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოებაში. შემდეგ, წლების მანძილზე, H ფონდში ინახებოდა 1878 ნომრით.

თურქული ხელნაწერების L კოლექციის №1 ხელნაწერია „დევთერი-ი მუფასალი ვილაფეთ-ი გურჯისტან“ („გურჯისტანის ვილაფეთის

დიდი დავთარი") – ოსმალო მოხელეების მიერ 1595 წელს ფისკალური მიზნით შედგენილი „თაჰირი“ დავთარი. მასში დანერვილებითაა აღწერილი თურქთაგან დაპყრობილი და გურჯისტანის ვილაფეთად სახელდებული მესხეთი, ჯავახეთი, არტაანი, ჩილდირი, კოლა და ტაოს ნაწილი. დავთარი საუკეთესო წყაროა ამ მხარის ისტორიული გეოგრაფიის (დასახელებულია ყველა სოფელი, ნასოფლარი, ეკლესია, ციხე, ტბა, მდინარე და საყანე ადგილები), ონომასტიკისა და ეთნიკური შედგენილობის (აღნიშნულია გადასახადის გადამხდელ პირთა და ოჯახის უფროსების მამის სახელები. ამ უკანასკნელს ზოგჯერ ცვლის ხელობის აღნიშვნა, „დავთარი“ სრულად წარმოაჩენს რეგიონის ეკონომიკას: აღნიშნულია თითოეულ გეოგრაფიულ პუნქტზე შეწერილი გადასახადის რაოდენობა, გადასახადის სახეობები, ჩამოთვლილია საგადასახადო ობიექტების სახელები და რაოდენობა, თითოეულის ღირებულება, სარწყავი არხებით სარგებლობის წესი და ფასი. „დავთარი“ დოკუმენტური წყაროა ოსმალეთის იმპერიის სოციალურ-ეკონომიკური სტრუქტურისა, ოსმალური დიპლომატიკისა და პალეოგრაფიის საკითხების შესასწავლად. აკად. ს. ჯიქია მსოფლიოში პირველი თურქოლოგია, რომელმაც სიაკათის ურთულესი ხელით დაწერილი „დავთარის“ სრული ტექსტი გამოაქვეყნა (ტ. I), დაურთო ქართული თარგმანი (ტ. II) და გამოკვლევს (ტ. III). გამოკვლევის ნაწილი (ტ. IV) დღემდე გამოუქვეყნებელია. ს. ჯიქიამდე ოსმალური დავთრებიდან აქვეყნებდნენ შერჩეული მონაკვეთების მხოლოდ თარგმანებს. სპეციალისტები ვერ ახერხებდნენ ორიგინალის კრიტიკული ტექსტის დადგენას, ამიტომაც ს. ჯიქიას გამოცემა სამაგიდო წიგნი გახდა ოსმალურ დავთრებზე მომუშავე ყველა თურქოლოგისათვის თურქეთსა თუ უნგრეთში, გერმანიასა თუ პოლონეთში, აზერბაიჯანსა თუ სომხეთში.

თურქეთ-საქართველოს კულტურულ-ისტორიული და ენობრივი კონტაქტების, თურქული ენის ისტორიული ფონეტიკის, გრამატიკისა და ლექსიკის შესასწავლად განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა ქართული ანბანის ნიშნებით ჩაწერილი ჩრდილო-აღმოსავლეთ ანატოლიური და აზერბაიჯანული ზეპირსიტყვიერების ნიმუშები, სახალხო მთქმელებისა და მომღერლების ტექსტები, თურქულ-ქართული და ქართულ-თურქული სასაუბრო ლექსიკონები, თურქული ენის სასწავლო წიგნები.

საქართველო მუდამ მგრძნობიარე იყო თურქული მოდგმის ხალხების მიმართ. ახლო მეზობლური მდებარეობით განპირობებული მჭიდრო პოლიტიკური და ეკონომიკური ურთიერთობა ქართველ ხალხს თურქული ენის ცოდნის საჭიროებას კარნახობდა – „...ვინმე ოსმალში რომ ვიმყოფებოდეთ“ – წერია ერთ „თათრული“ ენის სახელმძღვანელოში. ეს საჭიროება კარგად დაინახა XVIII ს. დიდმა ლექსიკოგრაფმა სულხან-საბა ორბელიანმა და თავის „სიტყვის კონაში“ ქართული სიტყვების განმარტებების პარალელურად მოიტანა თურქული შესატყვისებიც. იგივე გაიმეორეს მომდევნო ეპოქის ლექსიკოგრაფებმა – ნიკო და დავით ჩუბინაშვილებმა. ქართულ ხელნაწერთა ფონდში დაცულია XVIII საუკუნეში შედგენილი საკმაოდ მოზრდილი ქართულ-თურქული სასწავლო წიგნი და სხვა მისთანები, რომელთა ჩამოთვლაც კი დიდ ადგილს დაიჭერდა¹.

ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცულია თურქეთ-საქართველოს ისტორიული, პოლიტიკური და ეკონომიკური ურთიერთობის ამსახველი XVI-XX ს.ს. 300 ოსმალური დოკუმენტი. ესენია: ფადიშაჰების, ანუ ოსმალთა სულთნების მიერ გაცემული სიგელები – ფირმანი, ბერათი, ჰუქმი (მათ შორის, „მანძილისა“, თურქ. „ლჰუქმი“), ნამე – ითიუკ ნამე, მუაფ ნამე, სითარხნის წიგნი, ოსმალთა ფაშების წერილები და ბრძანებები (ბუირულდუ) იმერეთის მეფეებისა თუ გურია-სამეგრელოს მთავრებისადმი, ყარსისა და ერზერუმის სერასქერების წერილები ქართლის თავადებთან. აქვეა შარიათის სასამართლოს გადაწყვეტილებანი – „ჰუჯათები“, „არზა-ჰუქმები“ და საქმიანი წერილები. დოკუმენტების დიდი ნაწილი თიმარ-ბერათებია და ეხება ოსმალთაგან ახალციხის ანუ ჩილდირის ეპალეთად სახელდებულ სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს, აგრეთვე 1723-35 წლების, ანუ „ოსმალობის“ ხანის შიდა და ქვემო ქართლს. 80-მდე წერილი და სხვადასხვა ფორმულიარის დოკუმენტი 1828-29 წლების რუსეთ-თურქეთის ომის დროისაა. მათში საომარი მოქმედებების მომზადებისა და წარმართვის მნიშვნელოვანი ფაქტებია აღწერილი.

ოსმალთა ხელისუფალთა სჯულშემწყნარებლობა (განსაზღვრულ დრომდე) კარგად ჩანს სულთან აჰმედ III-ის და მაჰმუდ ხანის მიერ გაცემულ სიგელებში. აქ შიდა ქართლის, ქსნისა და არაგვის ერისთავები თავადებად, ხოლო მათი ქვეშევრდომები აზნაურებად

¹ მათ შესახებ იხ. ც. ა ბ უ ლ ა ძ ე, ქართული ანბანით ტრანსლიტირებული თურქული ტექსტები, მრავალთავი, ტ. XXI, თბ., 2005.

მოიხსენებია, ე. ი. ხელუხლებელია ქართული ფეოდალური საზოგადოების სოციალური სახე. რაც მთავარია, ზემოთი და სახასის მამული აზნაურებსა და თავადებს ქრისტიანობით ებოძებათ. გივი ამილახვარი ქრისტიანი ხალხის ბელადად იწოდება – „კიდვეთ ალ-მილლეთ ალ-მასიჰ“. ეს კია, რომ სახელს უშუალოდ მოსდევს სტიერეოტიპად ქცეული სურვილი „კეთილი იყოს მისი ბოლო“, რაც ნიშნავს – „იგი გარდაიცვალოს ისლამური სარწმუნოების წიაღში“.

ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცული ოსმალური დოკუმენტები, ორიოდე გამონაკლისის გარდა, ორიგინალებია. დოკუმენტის დანიშნულების, ე. ი. ფორმულიარის შესაბამისია დოკუმენტის ზომა, ქალაქის ფერი და ხარისხი, ხელი – ნასხი, თუ ნასთალიკი, თალიკი, თუ რიკა, სულსი, ენი დივანი თუ ჯელი დივანი – შავი, წითელი და ოქროს მელნის მონაცვლეობა. ასევე ფორმულიარის შესაბამისია საბუთის დამადასტურებელი ბეჭდის მდებარეობა, წარწერა და ფორმა.

საბუთის რაობისა და გაცემის თარიღის დასადგენად ძალზე მნიშვნელოვანია მინაწერები და სარეგისტრაციო აღნიშვნები (ძირითადად „ოქლამაჯისა“) ზურგზე (verso-ზე). აქ საბუთის რაობა იშვიათად ქართულადაც არის აღნიშნული. ასე მაგალითად, „საათაბაგოს მამულებისა არის“, „ხვანთქრის წიგნი, მაგრამ ჩვენი სახელი კი არ სწერია, სხვა მელიქისა არის“, „თათრული არის“, „სამანყვერლოსია“ და მისთანები.

ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცული სახასო მამულის ბოძების სიგელები არ შეიძლება განვიხილოთ მხოლოდ ოსმალური დიპლომატიკისა და პალეოგრაფიის თვალსაზრისით. მათზე გამოყვანილი სულთან მურად III, მუსტაფა II, აჰმედ III, მაჰმუდ I, მუსტაფა III და აბდულჰამიდ I თულრები (სულთნის სახელი, მამის სახელი და ატრიბუცია „მარადის გამარჯვებული“) ჭეშმარიტად მაღალი მხატვრული ღირებულებისაა, თითოეული დეკორატიული და ფერწერული ხელოვნების დიდებული ნიმუშია. ხელნაწერების მხატვრულ სახეს ქმნის ფილიგრანულად დამუშავებული ფერადოვანი უნვანები. ისინი შესრულებულია ოქროს მელნით, ლურჯი, მწვანე, ყვითელი და წითელი საღებავებით.

თბილისში დაცული თურქულენოვანი წერილობითი ძეგლების გამოვლენა და სამეცნიერო მიმოქცევაში შემოტანა უკავშირდება აკად. სერგი ჯიქიას სახელს. მან, როგორც ითქვა, გასული საუკუნის 40-იან წლებში გამოაქვეყნა „გურჯისტანის ვილაჟეთის დიდი

დავთარი", თურქული ტექსტი – ტ. I, ქართული თარგმანი – ტ. II და
გამოკვლევა – ტ. III. განსვენებული აკადემიკოსისა და მისი მონა-
ფის მიერ შედგენილია ოსმალური დოკუმენტების კატალოგი და
გამოცემულია რამდენიმე სასულთნო სიგელის, ბუიურულდისა და
ჰუჯათის თურქული ტექსტი ქართული თარგმანითა და კომენტა-
რებით. ცხადყოფილია საქართველოს ისტორიისათვის ამ დოკუ-
მენტების წყაროთმცოდნეობითი ღირებულება.

ინფორმაცია ჩვენთან დაცული თურქულენოვანი ხელნაწერების
შესახებ წლების მანძილზე იბეჭდებოდა სხვადასხვა ორიენტალის-
ტურ კრებულებში (თბილისი, ბაქო, ერევანი, ტაშკენტი, აშხაბადი,
მოსკოვი, ანკარა, ბუდაპეშტი). 2004 წელს ქართულ და თურქულ
ენებზე გამოვიდა „თურქულ ხელნაწერთა კატალოგი“, შემდგენლე-
ბი ც. აბულაძე, მ. ილურიძე.

ამრიგად, ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცული თურქული
წერილობითი ძეგლები სრულად არის გამოვლენილი და ხელმისაწ-
ვდომია სპეციალისტებისა და, საერთოდ, დაინტერესებული პირე-
ბისათვის.

ამაგდარ ქართველოლოგთა არქივებიდან

ემიგრაციაში მოღვაწე ცნობილმა ენათმეცნიერმა კიტა ჩხენკელმა (1895-1963 წ.წ.) 1960 წლიდან შვეიცარიაში დაიწყო „ქართულ-გერმანული ლექსიკონის“ ნაკვეთებად ბეჭდვა. პირველი ექვსი წიგნი ავტორმა სიცოცხლეშივე გამოაქვეყნა. მეშვიდე წიგნზე მუშაობისას 68 წლის კ. ჩხენკელი ბრონქოპნევმონიისაგან გარდაიცვალა ციურიხში, 1963 წლის 22 ოქტომბერს.

ამის შემდეგ ქართულ-გერმანულ ლექსიკონზე მუშაობა უნდა შეწყვეტილიყო, მაგრამ მეგობრის საფლავის მოსანახულებლად ციურიხში ჩასულ ვიკტორ ნოზაძეს მისი მოწაფეებისათვის ლექსიკონის დასრულებაში დახმარება შეუთავაზებია. ვ. ნოზაძის თანადგომით მასწავლებლის საქმე გააგრძელეს პროფესორმა იოლანდა მარშევმა (ის კ. ჩხენკელის გარდაცვალების შემდეგ ციურიხის უნივერსიტეტის ქართული ენის კათედრას ჩაუდგა სათავეში), რუთ ნიოკომმა და ლეა ფლურმა.

მოგვიანებით ისინი იხსენებდნენ: სამუშაოს დასრულებამდე ვიკტორ ნოზაძე „თავზედ ალებულ ამოცანისადმი უტეხი ერთგულებით და სამაგალითო თავდადებით ჩვენ გვერდით გვედგა. ჩვენ ვიცოდით, რომ მრავალჯერი მგზავრობა პარიზსა და ციურიხს შორის დ-რ ვ. ნოზაძისათვის ხშირად ძნელი უნდა ყოფილიყო – მისი ხანდაზმულობისა გამო, მაგრამ ყოველი მისი მოსვლა ჩვენთან მუდამ გასახარებელ შეხვედრას წარმოადგენდა. ახალი ბეჯითობით და დროს დაუკარგავად კვლავ განახლდა ლექსიკონზე მუშაობა. ჩვენ თანა გვყავდა ადამიანი, რომელიც თავისი დიდი უნარით მხარში გვედგა და მუდამყამ თავისებურ თავაზიანობით ცდილობდა ჩვენთვის ამოცანის სირთულე გაეადვილებინა მაშინ, როდესაც მას არც საკუთარი თავსატეხი პრობლემები აკლდა და იგი იძულებული იყო, მრავალი გეგმა გვერდით გადაედვა და ლექსიკონის წარმატებისათვის თავისი დრო შეენირა“ (იხ. „კავკასიონი“, 1976 წ., XVII, გვ. 18).

ვ. ნოზაძე ხშირად ჩადიოდა ციურიხში, რათა დამზადებული მასალა გადაესინჯა და საბეჭდად გადაეცა. ლექსიკონს ხელნაწერში კითხულობდა ფრანგი ქართველოლოგი რენე ლაფონი. „საბოლოოდ კიტა ჩხენკელის მიერ წამოწყებული „ქართულ-გერმანული ლექსიკონის“ გამოცემა პროფ. იოლანდა მარშვეის რედაქტორობითა და მეცნიერული პასუხისმგებლობით 26 ნაკვეთად დასრულდა 1974 წელს. მისი საერთო მოცულობა 2500 გვერდს აღწევს“ (იხ. გ. შარაძე, უცხოეთის ცის ქვეშ, ნ. 1, თბ., „მერანი“, 1991, გვ. 429-430).

ცნობილი ემიგრანტი მიხეილ ქავთარაძე წერდა: „ეს ლექსიკონი, ჩვეულებრივ, გერმანულ ენაზე მოლაპარაკე ხალხების ენათმეცნიერებას უნდა ემსახუროს, მაგრამ სინამდვილეში ამ შრომის გამოქვეყნებას მეტი მნიშვნელობა აქვს ქართული საქმისათვის... ქართული კულტურა სრულიად განსაკუთრებით დავალებულია იმ სამი შვეიცარიელი მანდილოსნის მიმართ, რომელთაც უწმინდესი კეთილშობილებით და, ზედმეტი არ არის ვთქვათ, გმირული ხელისგამოღებით, ყოველგვარი ნივთიერი დაინტერესების გარეშე, მათ მასწავლებლის კიტა ჩხენკელის მძიმე ტვირთი, მისი გარდაცვალების შემდეგ თვითონ იტვირთეს და არაჩვეულებრივი მხნეობით ბოლომდე მიიყვანეს“ („კავკასიონი“, XVII, 1976, გვ. 24). ლექსიკონის დასრულებისათვის ციურიხის კანტონის მთავრობას სამივე ამაგდარი ქალბატონისათვის 1974 წლის 17 დეკემბერს ჯილდო მიუნიჭებია და მათ პატივსაცემად ქალაქის თვითმმართველობის შენობაში მიღება გაუმართავს.

ამ მეცნიერთა ღვაწლს დიდად აფასებდა თვით ვ. ნოზაძე, რომელსაც საქართველოში დიომიდე ცქვიტინიძისათვის სხვადასხვა დროს მოუწერია: „დიდი თავდადებული ადამიანები არიან ეს ციურიხელი ქალები და უანგაროდ ეწევიან ამ დიდსა და ძნელ საქმეს, — მეც ვალდებული ვარ, მივებმარო მათ... დიდი საქმე კეთდება ციურიხში ლექსიკონის გამოცემით და უნივერსიტეტში ქართული ენის კათედრით... დიდ დროს მართმევს აქვე ციურიხში მუშაობაც, მაგრამ როგორ ვთქვა უარი, როცა ციურიხელი ქალები თავდადებულად ემსახურებიან ქართულ საქმეს, ისე, როგორც ქართველი ქალები მონასტერში ღმერთს ემსახურებოდნენ და ქართულ წიგნებზეც ზრუნავდნენ“ (იხ. ვიკტორ ნოზაძის წერილები, ნ. კუპრეიშვილის პუბლიკაცია — „ლიტერატურული საქართველო“, 1987 წ., 27 იანვარი, გვ.8).

ეს ქართველოლოგები ჩვენს საზოგადოებას პირველად პროფესორმა ქსენია სიხარულიძემ გააცნო. მას 1966 წელს შვეიცარიაში უმოგზაურია და იოლანდა მარშევისა და ლეა ფლურს პირადად შეხვედრია. ქართველი მეცნიერი დიდად აღფრთოვანებულია მათი ტკბილ-ქართულით, დახვეწილი მეტყველებით. ქს. სიხარულიძე ეხებოდა ამ მეცნიერთა საქმიანობასაც (იხ. „საქართველოს ქალი“, 1967 წ., №3).

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის 50 წლისთავზე შვეიცარიელი ქალბატონები საქართველოში მოუწვევიათ. მათ ქვეყნის სხვადასხვა კუთხე მოუნახულებიათ, ჰქონიათ შეხვედრები თბილისის უნივერსიტეტში, ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტში, უცხო ენების ინსტიტუტში და სხვაგან, გასაუბრებიან ქართველ მეცნიერებსა და მწერლებს: ა. შანიძეს, კ. გამსახურდიას, ი. აბაშიძეს... მათ თავიანთი შესანიშნავი მეტყველებით მოუხიბლავთ საზოგადოება, ზეპირად წაუკითხავთ „ვეფხისტყაოსნის“ სტროფები, ნ. ბარათაშვილის „მერანი“, ვაჟას ლექსები... ამ ამბებისადმი მიძღვნილ წერილში პროფ. ქს. სიხარულიძე მკითხველს აცნობს ამაგდარ ქართველოლოგთა ღვაწლს: „იოლანდა მარშევი – ციურიხის უნივერსიტეტის პროფესორი, რომელიც შორეულ შვეიცარიაში ქართულ ენას ასწავლის, ქართულ-გერმანული ლექსიკონის მთავარი რედაქტორია. ქალბატონი ლეა ფლური გამგეა იმ გამომცემლობისა, რომელიც ჩვენი ეპიკური გმირის – ამირანის სახელს ატარებს. გამომცემლობა „ამირანი“ ბეჭდავს ქართულ წიგნებს და იმ ძვირფას ქართულ-გერმანულ ლექსიკონს, რომლის მე-8 ნაკვეთი უკვე მივიღეთ. ლეა ფლური არის აგრეთვე ამწყობი ქართულ-გერმანული ლექსიკონისა. „სამაიას“ ერთ-ერთი სულისჩამდგმელი რუთ ნოიკომი კი თანაავტორია „ვისრამიანის“ ქართული ვერსიის გერმანული თარგმანისა... შარშან რუთ ნოიკომმა ქართველი მეგობრები გაგვახარა ქართული ლიტერატურის ნიმუშების ახალი თარგმანებით – ხსენებული ბიბლიოთეკის სერიიდან გამოიცა მშვენიერი წიგნი, რომელშიც წარმოდგენილია მიხეილ ჯავახიშვილის, ნიკოლორთქიფანიძის, კონსტანტინე გამსახურდიას, ლევან გოთუას, გრიგოლ ჩიქოვანის მოთხრობები და ნოველები“ (იხ. ქს. სიხარულიძე, შვეიცარიელი ქართველოლოგები. – „სამშობლო“, 1971 წლის 23 აპრილი, გვ. 6).

იოლანდა მარშევი, ლეა ფლური და რუთ ნოიკომი საქართველოდან წარუშლელი შთაბეჭდილებებით გამგზავრებულან: „რაც

უფრო გადის დრო, მით უფრო სიზმრად მიგვაჩნია ყველაფერი — წერდნენ ისინი. ვ. ნოზაძის ერთ-ერთ ეპისტოლეში დ. ცქვიტიანიძისადმი კი ვკითხულობთ: „თქვენი წერილი მივიღე. ძალიან კმაყოფილი ბრძანდებით შვეიცარიელი ქალების სტუმრობით. ახლა იმათ ჰკითხეთ: გაგიჟებულები დაბრუნდნენ და უსაზღვროდ კმაყოფილნი არიან“.

ვ. ნოზაძის პირად არქივში, რომელიც 1996 წელს საქართველოს პირველი დემოკრატიული მთავრობის არქივთან ერთად სამშობლოს პროფესორმა გურამ შარაძემ დაუბრუნა, ინახება სხვადასხვა პირის მიერ ცნობილი მკვლევრისადმი გამოგზავნილი უამრავი პირადი წერილი. მათ შორისაა პროფესორ იოლანდა მარშევის ეპისტოლეები ვ. ნოზაძისადმი, რომლებიც „ქართულ-გერმანულ ლექსიკონზე“ მუშაობის საინტერესო მომენტებს ასახავს (ეს წერილები, ისევე, როგორც ვ. ნოზაძის არქივი, დღეს ქართული ემიგრაციის მუზეუმშია დაცული). აღსანიშნავია, რომ ი. მარშევის ბარათების უმეტესობა ქართულ ენაზეა დაწერილი და ვ. ნოზაძისადმი დიდი პატივისცემით და სიყვარულითაა აღბეჭდილი.

გთავაზობთ ამ წერილების ერთ ნაწილს (რომელიც ქრონოლოგიურად დავალაგეთ).

მანანა კვატაია

ციურიხი, 29.10.64.

ძვ. ბატონო ვიკტორ,

დიდი მადლობელი ვართ, რომ ასე მალე დაგვიბრუნეთ ლექსიკონის მასალა. რაც შეეხება თქვენს შენიშვნებს, შემდეგი მინდა გითხრათ:

1. „ლალვა“ იყო თავის ადგილას;

2. ფორმებს „-ვლაპარაკდი“, „ვ(ჰ)ლალურვართ“ და სხვ., რომელიც თქვენის აზრით ხელოვნურია და არ იხმარება, ჩვენს ლექსიკონში ნიშანი „-“ აქვს დამატებული, ე. ი. სხვადასხვა პრევერბით უნდა იხმაროს (შდრ. ჩვენი ლექს. პირველ რვეულში, გვ. XXXV, პკტ. 5 - და საერთოდ გვერდები XV-XXX!, სადაც დანვრილებით ახსნილია, თუ რომელი გრამატიკული და მეცნიერული პრინციპებით ქართული ზმნები დანყობილია ამ ლექსიკონში).

და ახლა ორიოდ საკითხი გვერდების ლ. 50-142 შესახებ, რომელსაც ჩვენ დღეს გიგზავნით:

1. ლ. 65: wie ist genau გულს ლახვარ-დამასობელი zu verstehen? sagt man, das z. B. von einem Gefühl des Trauer? Bei ჩიქ.=გულის გამგმირავი (welchen Kita übersetzt mir: heizzerreissend, z. B. Schrei"; das scheint mir für hier auch bevor). ჩიქ. Beispiel: არ ისმის მოზარეთ ზარი, გულს ლახვარ-დამასობელი? (ვაჟა).

2. ლ. 98 bei ლენვა inf habe ich „Zerstörung“ hinzugefügt.

3. ლ. 101 kann ყელამდე ლივლივებს auch im fut, aor, perf gebraucht werden?

4. ლ. 111 bei ლიტერი habe ich hinzugefügt s. aso (pkt. 2) (also im Sinne von: Buchstabe, Litter).

5. ლ. 130: warum soll es bei მოლოპრავს heissen „mit dem Rasierrmesser“? kahl scheren sagt den schon!

6. ლ. 137: kann იმის მზეს ლოცულობს auch im fut, aor, perf gebraucht werden?

უნივერსიტეტში კურსი დაიწყო: ათი მსმენელია, ორიოდ ახალგაზრდა ინდოგერმანისტი სტუდენტი (Doktorstudium).

რუთი მადლობას გიძღვნიტ კ. გამსახურდიას წიგნისათვის.

კარგად და ჯანმრთელად იყავით და ნუ დაგვივიწყებთ! მოკითხვა ყველასაგან, თქვენ და თქვენს ოჯახს.

თქვენი იოლა მარშევი.

p. s. არავინ არ არის პარიზში, რომელსაც აქვს თ. სახოკიას 1 ტომი? ჩვენ მარტო გვაქვს ტ. 2 და 3.

ციურიხი, 25.8. 65.

ძვ. ბატონო ვიქტორ,

დიდი მადლობელი ვართ, რომ ასე სწირად შეგვატყობინეთ თქვენი ამზავი მგზავრობის დროს. იმედი გვაქვს, რომ თქვენ მაინც ცოტა დაისვენეთ. ჩვენთან ამის დრო ჯერ არ იყო: ლეა ბექდავს გულდადებით, კორექტურის ერთი ნაწილი გავათავეთ, მე მომავალ მასალას ვამზადებ და ამასთანავე, სტუმრები გვყავდა. ყველანი ჩვენი კიტას გულისთვის და ქართული საქმის გამო მოვიდნენ: დრ. ჰეპი (რომელიც ძალიან საინტერესო და სიმპათიურ ადამიანად გამოჩნდა); პროფ. კ. მენგეს (Columbia-ს უნივერსიტეტიდან); ბოლოს პროფ. რენე ლაფონი თავისი ცოლითურთ ორიოდ დღე აქ იყვნენ. პროფესორმა ქართულ ენაზე იმუშავა, მეცხრე რვეულის ხელნაწე-

რი წაიკითხა და თანაც ეს იყო საშუალება ბევრი საინტერესო ამბის (ჩვენი ქართული მუშაობის შესახებ) მოყოლის და გაგებისაც. ასე თქვენ ხედავთ, რომ დროს არ ვკარგავთ!

გმადლობთ პროფ. რიშის გამოგზავნილი წერილისათვის. ჩვენ არ გვგონია, რომ ამაზე პასუხი საჭიროა.

კარგად იყავით და არ დაგვივიწყოთ. სალამი ჩვენ ყველასგან თქვენ და თქვენს ოჯახს.

თქვენი იოლანდა.

P. S. შემთხვევით ხელში მომივიდა ეს თქვენი გადმოწერილი ფურცლები, რომლებიც ალბათ დაგჭირდებათ.

ციურიხი, 1. 12. 65.

ძვირფასო ბატონო ვიკტორ,

ორი სიტყვა მინდა მოგწეროთ, რომ შეგატყობინოთ: მე მზად ვარ თქვენთან მუშაობისთვის. „ნარი“ გათავებულია და ამ კვირის ბოლომდის „ონიც“ დასრულებული მექნება, ასე რომ, დიდი სიამოვნებით გიცდით და რამდენი ხნით შეგეძლებათ აქ დარჩენა, დარჩით, რომ უთუოდ მეათე ნაკვეთი გავათავოთ და დავიწყოთ მეთერთმეტე – იმედია, რომ თქვენც შეასრულეთ თქვენი „გეგმა“ და რაც შეიძლება მალე თავისუფალი იქნებით!

და კიდევ ერთი სასიხარულო რამ: თავის დროზე, ე. ი. საპატიო დოქტორის ხარისხის კიტასთვის მინიჭების შემდეგ, Schweizerische Sprachwissenschaftliche Geseellschaft-მა (რომელსაც მიზნად აქვს: „Die Fozdrerung Sprachwissenschaftlicher Interessen und Arbeiten“) მიიღო კიტა წევრად. და ახლა, ამ თვეში, უკანასკნელი სხდომის დროს, მე მიმიღეს წევრად როგორც ქართულ-გერმანული ლექსიკონის წარმომადგენელი...

აბა, მალე მოგ(ვ)წერეთ და გაგვახარეთ თქვენი ჩამოსვლით! – როგორც კი შეგვატყობინებთ თქვენს ამბავს, ლეა გამოგიგზავნით სამგზავრო ფულს.

კარგად იყავით. მოკითხვა ყველასგან.

თქვენი იოლანდა.

P. S. თქვენ აქ დატოვებული გაქვთ: ერთი პიჟამა და შავი ფეხსაცმელები.

ძვირფასო ბატონო ვიკტორ,
დიდი მადლობელი ვარ თქვენი წერილისათვის. რასაკვირველია, სჯობია, რომ თქვენ გაათავოთ თქვენი საქმე და მერე მოხვიდეთ. ძალიან გაგვახარებთ, თუ კარგა ხანი ჩვენთან დარჩებით.

ლემამ მიიღო თქვენს მიერ გამოგზავნილი წიგნი მარჯორი უორდროპის შესახებ. მადლობას გიძღვნი. დიდი ინტერესით კითხულობს.

კარგად იყავით და ჯანმრთელად! გულითადი მოკითხვით ყველასგან.

თქვენი იოლანდა.

ციურიხი, 25.4.66.

ძვ. ბატონო ვიკტორ,
მადლობელი ვარ თქვენი შესავლისა და ძირებისათვის. გავსინჯე შემდეგი ძირები ლექსიკონში:

ნაჭუჭ: ვანაჭუჭებ, და -zer-schlagen, - schmetten (wie eine Eier-od. Nusseschale).

ნაჭყ (klas. gur): ვუნაყავ მას თავს, გა - j-m den Schadol zerschmetten.

ნაჯიშ ქ: მენაჯიშება=mir kommt et. befremdend vor, mir misofalt et.

ნიაზ (psch.): მენიაზება? ich bin neugierig (zB. j-n/ab. sehen).
სამწუხაროდ, არ მეუბნებით, თუ რანაირი ეჭვი გაქვთ. ალბათ თქვენთვის მარტო ძირი ზმნის ფორმის გარეშე, გაუგებარი იყო, განსაკუთრებით, რომ ეს ძირები ან ძველი, ან იშვიათი ან კუთხურია. - გთხოვთ დამიმტკიცოთ, თუ ასე შეიძლება დავტოვო.

აქ ყველაფერი კარგად მიდის: დღეს პროფ. რიშმა დამირეკა და მითხრა, რომ აპირებენ ზამთრისთვის ახალი ქართული კურსის დაყენებას (რასაკვირველია, იმ პირობით, რომ საკმაო სტუდენტი მოვიდეს!). ძალიან გამახარა ამ ამბავმა.

როგორც ეტყობა, თქვენ კარგად ბრძანდებით და ესაა მთავარი. თავს კარგად მოუარეთ.

ზეგ მზიკუნა აქეთ გადმოვა, ასე რომ, ჩვენი უბანი მალე გაქარ-
თველებული იქნება!
გულითადი მოკითხვა ყველასაგან.

თქვენი იოლანდა.

P. S. კიდევ ერთი კითხვა მაქვს, რომელიც მჭირდება უნივერსი-
ტეტისათვის:

რას ნიშნავს სიტყვა-სიტყვით „თერგდალეულები“?
ვინ დააარსა ეს ჯგუფი?
ვინ და ვინ ეკუთვნოდა მას?
რა იყო ამ ჯგუფის მთავარი მიზანი?

ძვირფასო ბატონო ვიკტორ,

რასაკვირველია, დიდი სირცხვილია, რომ თქვენს წერილზე ჯერ
პასუხი არ მიმიღია. მაგრამ ჩვენი ამბავი ხომ იცით: ყოველ დღეს
ვამბობდი გულში, დღეს ბატონ ვიკტორს უნდა მივსწერო-მეთქი –
და ისევ და ისევ მაჩერა ძნელმა ზმნამ (რაეს ბოლოში ერთი ზმნა
მეორეზე ყვება!). შედეგი ის არის, რომ წერილის წერა დღემდის გა-
დავდევი. რადგანაც ზმნა „რცხვენა“ უნდა მოვიდეს, გადავწყვიტე:
მოდი, დაწერო, მეტს არ გადავდებ!

რასაკვირველია, თქვენი განმარტება „თერგდალეულებისა“ ძა-
ლიან გასაგები იყო. გმადლობთ. მერე გამახსენდა, რომ თავის დრო-
ზე კიტასთან ერთად იყო ლაპარაკი, მოვიტანოთ ეს სიტყვა თუ არა
(ჩიქობავასთან არის, როგორც დაგვიანებით ვნახე). გადავწყვიტეთ
არაო, რომ აქაურ უცოდინარ მკითხველს არ მოუვიდეს აზრში, რომ
ქართველებს მთელი სიბრძნე რუსეთიდან აქვთ მოტანილი.

უნივერსიტეტში საბას და აკაკის შესახებ იყო ლაპარაკი. საბას
ორიოდე მოთხრობა წავიკითხეთ და ახლა დავიწყეთ ერთი ნაწყვე-
ტი „ჩემი თავგადასავალი“-დან. ჩემი მოწაფეები მართლაცდა ჭკვი-
ანი არიან და ძალიან უხარიათ, რომ მოესწრნენ იმ დროს, როცა
ზმნის ფორმები გასაგები ხდება. ეს, რასაკვირველია, ბრწყინვალე
საბუთია იმისათვის, რომ კიტას პედაგოგიური სისტემა შესანიშნა-
ვია... – მომავალი ლექცია 26 მაისს იქნება!

აქ ყველაფერი კარგად მიდის, ე. ი. როგორც მუდამ, მუშაობაში
ვართ ჩაფლულნი.

იმედი გვაქვს, რომ თქვენთანაც მუშაობა კარგად მიდის წინ, და,
რაც მთავარია, კარგ გუნებაზე და ჯანმრთელად ბრძანდებით. – მე

უკვე ერთი თვის მასალა მზად მაქვს, თქვენთან ერთად დასამუშავებლად.

კიდევ ერთი თხოვნა: თუ არ გეზარებათ, შეიძლება გადმომიწეროთ ქართული და გერმანული (ან ფრანგული) სახელები სხვადასხვა წიგნების ბიბლიისა? თუ ნუსხა გაქვთ, გამომიგზავნეთ, და თვითონ გადმოვწერ.

კარგად იყავით. სალამი ყველასგან.

ციურიხი, 15.02.68 წ.

ძვირფასო ბატონო ვიკტორ,

ცუდი ხომ არაფერი არ მოგსვლიათ – ავად ხომ არა ხართ, რომ ცნობა არ არის თქვენგან?! თუ შეგიძლიათ მოიწერეთ ერთი სტრიქონი: კარგად ვარო – მეტი არ უნდა!

აქ მუშაობა კარგად მიდის წინ. ლეა ხშირად თეატერ-შტრასეზე რჩება სალამოს, რომ დილას უფრო ადრე დაინყოს, დრო არ დაკარგოს. რვეული ხომ დროზე უნდა ჩავაბაროთ სტამბას – მერე ალდგომა მოვა და ბევრი სამუშაო ექნებათ.

აბა, კარგად იყავით, მოკითხვა ყველასგან.

თქვენი იოლანდა.

P. S. მოგივინდათ ფული მიუნხენიდან?

ციურიხი, 24.5.66

ძვ. ბატონო ვიკტორ,

გმადლობთ წერილისა და ბიბლიის წიგნების სახელებისათვის.

თქვენს ყურადღებას, როგორც ეტყობა, ერთი გამოჰპარვია: გკითხვით ჩემს უკანასკნელ წერილში, კარგია, თუ შევიტანთ ლექსიკონში სიტყვას:

ნიგეზიანი = mit Walnutzen zubereitet.

ეს სიტყვა, როგორც გითხარით, არ არის არც ჩიქ, სთან, არც დათიკ, თან, ხომ კარგად სიტყვა და ხშირად იხმარება?

მალე უნდა ვიცოდე, რადგანაც ეს ნაწილი „ნარისა“ ლეას უკვე დაბეჭდილი აქვს და კორექტურა უნდა გავაკეთოთ. რაც შეეხება სურათის გაგზავნას საქართველოში, საქმე ის არის, რომ აქამდის ვერ ვიპოვე ფოტოგრაფი, ე. ი. ერთი ნაცნობი შეგვპირდა, აუცილებლად მოვალო – არ მოსულა. მეორეც – იგიც არ მოსულა. ასე

გავიდა დრო და ახლა, ზეგ ვილაცა უნდა მოვიდეს სურათის გადასაღებლად. იმედი გვაქვს, რომ მოვა. ეს არის და ეს; ჩვენი ბრალი არ არის! როგორც კი სურათი გვექნება, ჩვენ გავუგზავნით ბატონ დიომიდეს, რომელმაც ამ დღეებში გვთხოვა ჩვენი სურათი.

თქვენს პასუხს ჩემს საკითხზე ველი.

კარგად იყავით. მოკითხვა ყველასგან.

„Log“ გავათავე ამ წუთში!!

სალამი.

იოლანდა.

11.2.67

ძვირფასო ბატონო ვიკტორ,

თქვენმა გრძელმა და ვრცელმა ბარათმა მეტად გაგვახარა. მაშინათვე გამოგიგზავნეთ კატალოგი, ალბათ უკვე მიღებული გაქვს. მისი ფასი არის 12 ფრანკი.

აქ მუშაობა მიდის წინ. დასვენების დრო ჯერ არ არის... დღეს ჩვეულებისამებრ რუთპეპელა მოვიდა, ერთად ვივახშმეთ, მაგრამ – სადღეგრძელო არ იყო... გიგონებთ და, იმედი გვაქვს, რომ თქვენ კარგად ბრძანდებით.

მოკითხვა აგრეთვე ქალბატონ ლიდას და ბატონ გოგის.

თქვენი ლეა. გულითადი სალმით იოლანდა. რუთ.

ციურხი, 24. 5. 1967 წ.

ძვირფასო ბატონო ვიკტორ,

მაშ რას ვიზამ, „მამაძალი“ თიაქარი რომ აღმოჩნდა ლექსიკონის მუშაობის დროს! გაგონილა! – ეს უსათუოდ ქართული ზმნების სიმძიმის ბრალი უნდა იყოს, თორემ სხვა მიზეზი მე არ ვიცი!

დღეს ნაშუადღევს მივდივარ საავადმყოფოში და ხვალ ოპერაციას გამიკეთებენ. ვაჟკაცურად უნდა ვიყოთ და რაც შეიძლება მალე უნდა გაგრძელდეს მუშაობა ლექსიკონზე, მართლაცდა, საწუგეშოთ. მოგვწერეთ: ჩემი 31 მაისს ჩამოსვლის გეგმა დაირღვაო, მაგრამ ამას გამოვასწორებთო. – ჩვენი მე-13 რვეული ხომ დროზე უნდა გავათავოთ...

სასიხარულოა, რომ თქვენი კავკასიონი მზად არის. იმედი მაქვს, რომ ახლა თქვენ მოისვენებთ და მერე მალე დავინწყებთ ერთად მუშაობას.

გულითადი მოკითხვა.

იოლანდა.

ოსლო, 12. 4. 68.

ძვირფასო ბატონო ვიქტორ,
რაშია საქმე, რომ ისევ ავად იყავით. მართლაც და, შეგვანუხა ამ თქვენმა ამბავმა. იმედი გვაქვს, რომ კარგად უვლით თავს და მალე სრულებით გამოკეთდებით.

ჩვენც ცოტა არეულ-დარეული ვიყავით ამ უკანასკნელ ხანებში: ორი კვირაა, რაც სულ მოულოდნელად მოგვივიდა ცნობა, რომ ჩვენი საყვარელი Babet (ხომ გახსოვთ მოხუცებული ქალი, რომელიც 60 წელინადი ჩვენ ოჯახში იყო) გარდაიცვალა. დასაფლავებაზე ვიყავი გერმანიაში, შტუტგარტის ახლოს. ძალიან შეგვანუხა ამ ამბავმა – ასე მცირდება წრე...

მერე სამუშაო საშინელი ბევრი იყო ლექსიკონის გარდა:

პროფ. რიშისათვის დიდი მოხსენება მქონდა გადასათარგმნი ფრანგულად (ბერძნული კილოების შესახებ). მართალია, დიდ პატივს წარმოადგენს – ხოლო ბევრ დროს მოითხოვს: მთელი ექვსი დღე იმაზე ვიმუშავე – მერე სამჯერ კვირაში კბილის ექიმთან ვიყავი.

ლუა, რასაკვირველია, განუწყვეტილად აქეთ-იქით დარბოდა, წერდა, მუშაობდა, გამომცემლობას აწყობდა, წმენდდა, ამზადებდა ყველაფერს. საშინლად იღლებოდა.

რუთი, ცუდი გრიპის შემდეგ, ტესინში წავიდა და იქ, მადლობა ღმერთს, ძალას იკრეფს მომავალი მუშაობისთვის.

ჩვენ, ე. ი. დედა, ლუა და მე, ცოტა ილაჯგამოლეულნი, გუშინ მოვედით ლუგანოში და, იმედი მაქვს, რომ აქ კარგად დავისვენებთ. საჭიროა! დედაც ძალიან დაღლილია. აქ 21 აპრილამდის დავრჩებით.

მე წასვლის წინ „უს“-ს შესრულება მინდოდა (20 გვერდი დამრჩა!), მაგრამ სხვადასხვა მოულოდნელობამ შემიშალა ხელი. რა ვქნა, გამაჭრებული დავბრუნდები და დიდი ენერგიით გავათავებ

ჩიქობავას მეექვსე ტომს! მერე „ვ“ (მეშვიდეში) დაიწყება და, ვინ იცის, ალბათ თქვენც მალე ჩამოხვალთ...

კიდევ ერთხელ კარგად მოუარეთ თავს, ჯანმრთელად იყავით! გთხოვთ, ყველას გადასცეთ ჩვენი გულითადი მოკითხვა.

მარად თქვენი იოლანდა.
Lieber ბატონო Viktor

Wenn diese Zeilen Sie erreichen, haben Sie hoffentlich alle Erka-
lterung folgen schon über?

Herzlichst Ihre Elisabeth Marschev.

ძვირფასო ბატონო ვიკტორ,
ქრისტე აღსდგა!

იოლანდამ ალგინერათ ჩვენი ამბავი. მე ჩეკის შესახებ მინდა და-
ვუმატო, რომ დაბრუნებისას დავახურდავებ და შეგინახავთ ფულს.
– მეც ძალიან ვწუხვარ, რომ ავად იყავით. ვიმედოვნებ, მალე აჯო-
ბებთ სისუსტეს თქვენი ძველებური ენერგიით და მალე ისევ ყოჩა-
ლად იქნებით.

აქ სამხრეთში მოვედით, ვინაიდან ძალიან გვენატრებოდა მზე
და სითბო, მაგრამ ჯერჯერობით ჩრდილოეთზე უარესია – სიცი-
ვეა. მაინც ვისვენებთ, ვალდებული ვართ...

გულითადი სალამი და საუკეთესო სურვილები, თქვენი ლეა.

მოკითხვა ქალბატონ ლიდას და ბატონ გოგის. დიდი იყოს მოსა-
ვალი მათი ძალისა შემოდგომაზე!

ციურიხი, 12.5.68.

ძვირფასო ბატონო ვიკტორ,

ნეტავი როგორა ხართ და როგორ ცხოვრობთ ამ არეულ-დარე-
ულ ხანებში? რა ამბავია პარიზში! გუშინ ტელევიზიაში ვნახეთ, თუ
როგორ დაანგრის სტუდენტებმა ყველაფერი და, რა თქმა უნდა,
თქვენზედაც ვშფოთავთ: ხომ არ დადის ჩვენი ვიკტორი იმ უბნებ-
ში, სადაც საშიშარია... და სხვა ქართველები კარგად არიან?

ტელევიზიის სანახავად წუხელ ლეას დასთან იმიტომ წავედით,
რომ გერმანიიდან ერთი საათის განმავლობაში ქართული ბალეტი
გვაჩვენეს! (წარმოდგენა იტალიაში იყო).

სხვაფრივ აქ ახალი არაფერი არ არის. ძველებურად ვმუშაობთ. გამოგვიგზავნეთ ერთი ღია ბარათი, რომ გავიგოთ თქვენი ამბები!

გულითადი მოკითხვა ყველასგან.

მარად თქვენი იოლანდა.

ციურიხი, 17. 12. 1968 წ.

ძვირფასო ბატონო ვიკტორ,

ვიცი, დიდი სირცხვილია, რომ სწორედ თქვენთვის ამდენი ხანი არ მომიწერია – მაგრამ ჩვენი ამბავი ხომ იცით: მეორე დღეს, ჩვენი დაბრუნების შემდეგ, ყველასათვის სასტიკი მუშაობა დაიწყო – ლეასათვის (და რუთისთვის). მე-15 რვეულის დაგზავნა და, საერთოდ, ბევრი მუშაობა გამომცემლობაში, წერილები, ანგარიშები და სხვადასხვა. მე კი სულ მზიკუნას გამოცდის მომზადებაში ვიყავი ჩაფლული – მერე ლექსიკონი: ხომ სულ ცარიელი დამრჩა ჩემი „ყუთუბი“ ამ ზაფხულის შემდეგ! – მერე ლექციები უნივერსიტეტში (ახლა ხომ ორჯერ ორი, ე. ი. ოთხი მაქვს კვირაში: ორი კურსი)...

ახლა, ამ კვირაში, ცოტა გამოირკვა მდგომარეობა: სამშაბათს, 10.12 იყო მზიკუნას სადოქტორო გამოცდა: ქართულ ენაზე ჩემთან დილას 11-11³⁰ ზეპირი გამოცდა შემდეგ თემაზე: *Einige typologische Besonderheiten beim georg. Verb* - და ერთი პატარა ქართული ტექსტის კითხვა, თარგმნა და ახსნა. ბრწყინვალედ გამოვიდა!! და ის პროფესორი, რომელიც ექსპერტად დაესწრო, სულ აღტაცებული დარჩა! – მთელი კვირის განმავლობაში სხვა გამოცდებიც ჰქონდა და ბოლოს და ბოლოს, შაბათს, მთელი ფაკულტეტის დასწრებით, მიიღო Doctor phil. 1 (Indogermanistik, Germanistik, Georgisch).

ჩვენთვის, რა თქმა უნდა, ეს უდიდესი სასიხარულო ამბავია, არა მარტო პირადად (ეს თავისთავად იგულისხმება), მაგრამ პირველად ჩატარდა ციურიხში, და, საერთოდ, შვეიცარიაში, ქართული გამოცდა.

ანი ციურიხელ უნივერსიტეტში ქართული ენა იქნება „საგამოცდო საგანი“!!!

და ახლა მკითხავთ: და თქვენი საქართველოში მოგზაურობა? სათქმელი არაფერი გაქვთ?.. აი, სწორედ ეს არის, ჩემო ბატონო.

სათქმელი იმდენია, რომ წერილში შეუძლებელია – დიდებული იყო იქ მიღება, დიდებულია ეს ხალხი, გულუხვი, ტკბილი, სიმპათიური, მშვენიერია ის ბუნება, ის ტაძრები, რომლებშიც კიდევ ტრადიციებს წარსულის სული; ცოცხალი დარჩა ქართველი ერი, შიგნიდან ცოცხალი, და თავის ქართველობას დიდი სიყვარულით უვლის!

ლემ და რუთმა გადაიღეს დაახლოებით ორასი სურათი (diapositiv). ყველაფერს გაჩვენებთ, როცა ჩამოხვალთ... და ეს, როდის იქნება? – ჩვენი ამბავი აქ შემდეგია:

მორიგ (ე.ი. მე-16) რვეულს, რომელიც აპრილში სტამბას უნდა გადავცეთ, აკლია 10 გვერდი!! მე უკვე საკმარისი მასალა მზად მაქვს: ამ დღეებში ასო „ფ“ გათავდება და მალე ერთი ყუთი სავესე მექნება. მე ასე ვიფიქრე: ძალიან კარგი იქნება, თუ თქვენ შეგეძლებათ ჩამოხვიდეთ, ვთქვათ, 5 იანვრიდან 15-20 დღით. ამ საგაზაფხულო რვეულს უსათუოდ გავათავებთ. თუ კიდევ მოგეცალებათ, შეიძლება ჩემი მომზადებული მასალა გადავამუშაოთ (ფ-ს ბოლომდის მაინც; მერე ძირების სია მოვა). – მაისში კი, იმედი მაქვს, ისევ შევუდგებით შემდეგ რვეულს. – აი, ეს ჩემი გეგმაა. ახლა თქვენზეა დამოკიდებული, ჩვენო ძვირფასო ბატონო, თუ როდის მოახერხებთ ჩამოსვლას. ისედაც ძალიან გაგვახარებთ; მოგზაურობის შემდეგ ხომ ბევრი გვაქვს მოსაყოლი...

მალე შეგვატყობინეთ. იმედი გვაქვს, რომ ყველანი, და თქვენ განსაკუთრებით, კარგად ბრძანდებით. გისურვებთ ყოველივე კარგს შობასაახალწლოდ. მოკითხვა ყველას, ყველა აქაურებიდან.

თქვენი იოლანდა.

ციურჩიხი, 13. 01. 69 წ.

ძვ. ბატონო ვიკტორ,

გმადლობთ წერილისათვის (შინაარსი ლემ დაგიდასტურათ). ძალიან კარგად მესმის თქვენი ამბავი, და ჯერჯერობით საჩქარო არ არის. საქმე ის არის, თუ თქვენ ახლა აპირებთ სამი თვით დარჩენას, მაშინ კიდევ ბევრი უნდა მოვამზადო, რომ საკმაო მასალა იყოს აგრეთვე მთელი მე-17 რვეულისათვის. მაშ, გადავწყვიტოთ ასე: მე შეგატყობინებთ, როცა მზად ვიქნები (ყოველ შემთხვევაში, იანვრის ბოლომდის შეუძლებელია!). თუ დროზე ვერ მოვახერხებ

ამდენი მასალის მომზადებას, მაშინ დაგიძახებთ: მოდი, გავათავოთ ის 8 გვერდი; გადავამუშავოთ, რაც მზად არის... - ვნახოთ. მე ახლა გამწარებულად ვმუშაობ. სხვადასხვა მეტად ძნელი ზმნა არის გამოსარკვევი: ქმნა, ქონა!
კარგად იყავით და ჯანმრთელად.

მარად თქვენი იოლანდა.

ციურიხი, 28. 02. 69.

ძვ. ბატონ ვიკტორ,

აბა, თუ ყველაფერი კარგად მიდის, მე ჩემი მოვალეობა შესრულებული მექნება დაახლოებით 18 მარტამდის (ე. ი. „ლ“ გათავებულ იქნება). მერე ორიოდე დღე მინდა ამოვისუნთქო, რომ ახალი ენერგიით შევუდგე მუშაობას თქვენთან ერთად, მაშასადამე, ნება მიბოძეთ, მოგიწვიოთ 25 (ან 26 ან, 27) მარტისათვის. მაშინვე ის რვა გვერდი უნდა გავათავოთ და კიდევ აპრილში მე-16 რვეული სტამბას უნდა გადავცეთ. - ამის შემდეგ კი: მე-17 რვეული... მასალა ახლა ძალიან ბევრი მაქვს მზად!

ძალიან მიხარია, რომ თქვენ უგრიპოდ გაატარეთ ეს ზამთარი. მადლობა ღმერთს. აქაც კარგად მოგივლით, ძველებურად, ე.ი.: უმარილოდ, სიყვარულით - და მუშაობით...

გთხოვთ ჩემი სალამი გადასცეთ თქვენიანებს და სხვა ქართველებს.

თქვენ პირადად გეუბნებით: მალე ნახვამდის!

თქვენი იოლანდა.

P. S. თანდართულად გიგზავნით ფრანგულ დაპატიჟებას. ასე კარგია?

ციურიხი, 10.11.69

ძვ. ბატონო ვიკტორ,

ლემ დამაბარა: ვიკტორისათვის Possev-ის გამომცემლობის ნიგნი გამოვავზავნეო. ამასობაში მიღებული გექნებათ.

ამ დღეებში გამოგიგზავნეთ აგრეთვე მე-17 ნაკვეთი. ძალიან კარგად არის გაკეთებული. - ეს არის მე-11, რაც ჩვენ მარტო ვართ.

დმერთმა დაგლოცოთ თქვენი ძვირფასი დახმარებისთვის!
ძალიან სამწუხაროა, რომ თქვენი მუშაობა სტამბაში ისე დაძლი-
ლავია, მეტისმეტად ნუ ირჯებით!

აქ ყველანი კარგად ვართ და, რა თქმა უნდა, ბევრს ვმუშაობთ.
მე სულ ზმნებს ვებრძვი. „ყრამ“ კინალამ მომკლა.

კარგად იყავით, ჯანმრთელად და ყოჩაღად. გთხოვთ, ჩვენი გუ-
ლითადი მოკითხვა გადასცეთ თქვენთანებს და სხვა მეგობრებს.

მუდამ თქვენი იოლანდა.

უკაცრავად, შემეშალა და კოპიო გამოვიდა, ეს ხშირად მემარ-
თება, როცა მეორე გვერდზე ვწერ!!

ციურჩიხი, 13. 01. 1970.

ძვირფასო ბატონო ვიკტორ,

გუშინწინ მივიღე თქვენი 5 იანვრის წერილი, რისთვისაც დიდ
მადლობას მოგახსენებთ. გამადლობთ აგრეთვე თ. პაპავას წიგნები-
სათვის. მართლაც კარგი გამოცემაა და ძალიან გაგვახარა მშვენი-
ერმა და გულკეთილმა წერილმა კიტას შესახებ.

მიუხედავად იმისა, რომ ზედმეტი არისო, გამოგიგზავნეთ ცოტა
შოკოლადი, რომ ხანდისხან პირი ჩაიტკობთ და ჩვენ მოგვიგონოთ –
და რომ ძალიან მწარე არ იყოს თქვენთვის „კავკასიონ“-ის აწყობა!

თქვენ მეკითხებით: როგორ არის ლექსიკონის საქმე? – ჩვენი
მდგომარეობა შემდეგია: ლეას დაბეჭდილი აქვს, რაც დასაბეჭდავი
ჰქონდა, ე. ი. ის მასალა, რომელიც თქვენთან ერთად მოვამზადეთ.
გამოირკვა, რომ მორიგ, მე-18 რვეულს აკლია 28 (სალექსიკონო)
გვერდი. ამ გვერდების მასალა თქვენ და მე ჯერ უნდა გადავამუ-
შაოთ, სანამდის ლეა დაბეჭდავს, რადგანაც მე-18 რვეული ზაფხუ-
ლის დასაწყისს უნდა გამოვიდეს. კარგი იქნებოდა, თქვენ რომ 13
მარტიდან მოახერხებდეთ აქ ჩამოსვლას. ამ ნაწილს გავათავებთ,
და თუ თქვენთვის საჭირო იქნება განსვენებული დრ. მაღალაშვი-
ლის ხელნაწერთა გასარჩევად გერმანიაში წასვლა, აქედან ადვი-
ლი იქნება. ამის შემდეგ კიდევ ჩვენთან მობრძანდებით და წყნარად
მოვამზადებთ საშემოდგომო, მე-19 რვეულს. ხომ კარგი გეგმაა?

თუ კი გირჩევნიათ გერმანიაში მოგზაურობის შემდეგ, მარ-
ტის ბოლოში ან აპრილის დასაწყისს აქ ჩამოსვლა, ისიც შეიძლე-
ბა. თქვენზე იყოს დამოკიდებული. ყოველ შემთხვევაში, მე ბევრი

მასალა მზად მაქვს და ვიმედოვნებ, რომ შუა მარტამდის ასო „შ“
(და, მაშასადამე, განმარტ. ლექსიკონის მე-7 ტომი) გათავებული
მექნება!

მაშ, ვუცდი თქვენს პასუხს.

კარგად იყავით! მალე გნახავთ.

გულითადი მოკითხვა ყველასაგან.

თქვენი იოლანდა.

P. S. გთხოვთ შემატყობინოთ, თუ ისევ დაპატიჟების წერილი
საჭირო იქნება.

ციურიხი, 11.11.1970.

ძვ. ბატ. ვიკტორ,

ხომ კარგად ბრძანდებით, კარგად მიდის თქვენი მუშაობა?

ლექსიკონის ხელნაწერი გამომიგზავნეთ? მე ჯერჯერობით არ
მომსვლია. შენიშვნები თუ გქონდათ?

აქ საქმე კარგად მიდის; ნელა, რასაკვირველია, რადგანაც კი-
დევე ვმუშაობ ჩა- და ჩამო-ზე!

უნივერსიტეტში კურსები დაიწყო: ორი კურსი, რვა სტუდენტი.
წარმოიდგინეთ, რომ პირველ კურსში არის ერთი მეტად სიმპათი-
ური ახალგაზრდა ბიჭი, რომელიც ერთხელ კვირაში Freiburg-იდან
(im Breisgru) მოდის ციურიხში ჩემთან ქართული ენის შესასწავ-
ლად. ის წერს დისერტაციას ჭანურზე (ჩანურზე) და ხშირად დადის
თურქეთში, ე. ი. ლაზისტან-ში. იქაურ ქართველებს იცნობს და მე-
ტად აღტაცებულია მათ სტუმართმოყვარეობაზე... ქართული ენა
უსათუოდ კარგად უნდა ვისწავლო!

იმას აქვს შემდეგი საკითხები:

1. არსებობს ჭანური ენის ლექსიკონი?
2. არსებობს რამე ჭანურ ეთნოგრაფიაზე? (ეს არის მისი დისერ-
ტაციის მთავარი თემა).
3. საიდან მოდის კავშირი (უმთავრესად ლინგვისტური) მეგ-
რულსა და ჭანურს შორის?

თუ თქვენ შემთხვევით რამე იცით ამის შესახებ, კარგი იქნება,
თუ მომწერთ.

სხვაფრივადაც ყველაფერი წესრიგშია ჩვენთან.

ჯანმრთელად და ყოჩაღად იყავით.

თქვენი იოლანდა.

მოკითხვა ყველასგან ყველას.

გარდაიცვალა ჩვენი დიდი დე გოლი...

ციურიხი, 4.12.70.

ძვირფასო ვიკტორ,

დღეს ერთი კვირაა, რაც გამოვემშვიდობე საავადმყოფოს. მე ახლა იოლასთან ვარ, სანამ ისევ შემეძლება ავიდე და ჩავიდე ძველებურად ფეხმარდად ის გრძელი კიბეები თეატერშტრასეზე. მადლობა ღმერთს, ყველაფერი კარგად გათავდა. ახლა მოთმინება უნდა, ძალა უნდა დამიბრუნდეს! (ჩვენს შორის: ზედმეტი რამ აღმოჩნდა ჩემს მუცელში. ამოიღეს და მორჩა და გათავდა).

ჩემი ამბავი კი არაფერია. ქალბატონი ელიზაბედის გარდაცვალება, და ის სწორედ იმ დროს, როცა საავადმყოფოში ვინექი. ვერც დასაფლავებაზე ვერ მოვასწარი, ძალიან ძნელი და მეტად სავალალოა. 22 ნოემბერს, დილას, ისლასთან მხიარული მუსაიფის დროს, გულმა უღალატა და იმ წუთშივე დამთავრდა მისი სიცოცხლე...

ისლამ სულ მარტო და მხნედ მოაგვარა ყველაფერი და, ჩვენმა ერთგულმა პროფ. რიშმა მშვენიერი სიტყვა თქვა. ბევრი ხალხი მოსულა სასაფლაოზე.

თქვენ როგორ ბრძანდებით? კარგად მიდის თქვენი მუშაობა? ხშირად გიგონებთ, რადგან თქვენს ოთახში ვცხოვრობ და თქვენს მაგიდაზე ვწერ ამ წერილს. შეგვატყობინეთ თქვენი ამბავი. დიდი ხანია, რაც თქვენგან არ იყო ცნობა.

გთხოვთ, გადასცეთ ჩემი გულითადი სალამი თქვენს რძალსა და ძმას.

თქვენი ლეა.

ჰო, ძვირფასო ვიკტორ, მოხდა დიდი უბედურება: ახლა ნამდვილად დავობლდით... საწყალ დედას კი კარგად დაემართა: უტკივლოდ და უბრძოლოდ გამოვემშვიდობა წუთისოფელს. მარტო დავრჩით ბრძოლის ველზე და მხნედ უნდა განვაგრძოთ ჩვენი საყვარელი საქმე!

იყავით კარგად. გაკოცებთ და გმადლობთ ტელეგრამისთვის.

მარად თქვენი იოლანდა.

ძვირფასო ბატონო ვიკტორ,
იმედი მაქვს, რომ ამასობაში მიიღეთ „კომპლამინი“ (თქვენი ფუ-
ლით გადავიხადეთ). ღმერთმა შეგარგოთ და ჯანმრთელობა მოგ-
ცეთ!

სხვას ბევრს არ იწერებთ თქვენს უკანასკნელ წერილში. რო-
გორც ეტყობა, კარგად ბრძანდებით და თქვენი მუშაობა წინ მი-
დის? ამ სიცივეში არპაჟონში დადიხართ?

მე გუშინ ასო „ჩ“ გავათავე და ამით, მგონია, ერთი მთელი რვე-
ულის მასალა უკვე მზად არის. სხვათა შორის, მეოცე რვეულს (ე. ი.
იმას, რომელიც ამ გაზაფხულზე უნდა გამოვიდეს და რომელსაც
ლუა ახლა ბეჭდავს) აკლია 6 გვერდი. ამას გავათავებთ, როგორც
კი ჩამოხვალთ.

ვნახოთ, „ც“ რას წარმოადგენს, ძნელი ზმნები, ვიცი, რომ იქნე-
ბა. მაგრამ არც ინფინიტივი, არც მიმლეობანი, რაც „ჩ“-ში მეტად
დამაბრკოლებელი იყო!

კარგად იყავით თქვენ, თქვენიანები და მანდ მყოფი ქართველე-
ბი, ვინც დარჩა.

გულითადი სალამი აგრეთვე ლეასგან.

თქვენი იოლანდა

(წერილს პირველი გვერდი აკლია)

ახლა აქაური მდგომარეობის პატაკი: მე ამ დღეებში სანი ასო
გავათავე (დანყებული მქონდა: 25.5.1965!!). იმ ადგილიდან, სადაც
ჩვენ ერთად გაჩერდით, სანის ბოლომდის სავარაუდოდ 3-4 კვი-
რის მუშაობა თქვენთან ერთად საჭირო იქნება (ალბათ, ნაკლებად,
დანამდვილებით არ ვიცი). მერე მოვა დაახლოებით 10 გვერდი
ზმნების ძირების სია (ეს გვერდები ხომ თქვენთან ერთად დამუშა-
ვებას არ მოითხოვს!). ასე რომ, ამ მასალით მე-14 რვეული, იმედია,
სრული იქნება.

ახლა საქმე ის არის – და თქვენ უნდა იცოდეთ – რომ ლეას რვე-
ულის მეორე ნახევრის გამოანგარიშება (და ბეჭდვა) მხოლოდ მა-
შინ შეიძლება, როცა მთელი მასალა ხელში ექნება, თუ თქვენ, რაც
შეიძლება მალე, მოხვალთ (ე. ი. 19 ნოემბრის შემდეგ, როცა თქვენ-
თვის შესაძლებელი იქნება), რომ ეს რვეული შევასრულოთ.

სამაგიეროდ, რა თქმა უნდა, კარგად მოგივლით, სიოს არ მოგაკარებთ, სურდოს მოგაშორებთ, გაგანებივრებთ, ჩიტის რძესაც არ დაგაკლებთ...

აბა, კარგად იყავით, და თუ შეგიძლიათ, მალე გაგვახარეთ თქვენი პასუხით.

გულითადი მოკითხვა.

იოლანდა.

ციურხი, 13. 9. 71.

ძვირფასო ბატონ ვიქტორ,

გმადლობთ წერილისათვის. ნეტავი რა დაგემართათ გზაში? ავაზაკები ხომ არ დაგესხნენ თავზე?! – მანქანის ამბავი ძალიან გვანუხებს. რა გირჩიოთ, არ ვიცი. მხნედ იყავით და მეტისმეტად ნუ იტყვით თავს...

თქვენი წასვლის შემდეგ მაშინვე შევუდექით მუშაობის გაგრძელებას. დასვენებაზე ჯერ ვინ ფიქრობს? ამდენია გასაკეთებელი. რუთი და ლეა მე-20 ნაკვეთს აგზავნიან – და მე ზევით ვებრძვი „d“-ს და მის ზმნებს!

გმადლობთ მშვენიერი ფოტოსურათებისთვის. როცა გადაღებული იქნება, დაგიბრუნებთ.

დამრჩა შემდეგი საკითხი:

1. სწორია ამ ზმნის თურმეობითი: aor-მა გადმომცინა?? თურმ. მას გადმოუცინია (ჩემთვის)= er schaut lachend zu mir herunter.

2. სწორია აორისტის მრავლ. ფორმა:

მათ იცვენეს

მათ ცვენეს (მარტო აქ „ვ“ აკლია).

მათ შეიცვენეს

მათ გააცვენეს.

დაბადების დღისათვის გისურვებთ ყოველივე კარგს, პირველ რიგში ჯანმრთელობას. იყავით კარგად და კარგი დღე გაატარეთ მეგობრებს შორის!

გულითადი მოკითხვა ჩვენ სამივესგან.

თქვენი იოლა.

ძვირფასო ბატონო ვიკტორ,
გმადლობთ თქვენი წერილისთვის. ბოლოსდაბოლოს შემძლია
მოგახსენოთ აქაური ამბები:

ჩამოვიდა „ჩიკაგოს ასული“, მეტად სიმპათიური და ქართულით
აღტაცებული.

მომცეს მესამე კურსი უნივერსიტეტში, პროფ. რიშის შემწეო-
ბით: „wegen zunehmenden Interesse? den bereits beantragten Leh-
rauftragen (2X2 Stunden) noch folgenden Kurs für Anfänger geführt
werden: „Einführung ins Georgische“, 1 Teil, zweistündig“.

ეს პირველად ხდება ჩვენს უნივერსიტეტში!

ამ კურსის მონაწილენი არიან: ამერიკელი გოგო, ერთი ახალ-
გაზრდა ავსტრიელი ქალი, მეაფთიაკედ მუშაობს ლორნახში (ბა-
ზელში). სამჯერ იყო საქართველოში და კიდევ აპირებს იქ წასვლას.
– მესამე კი არის ციურხის საბავშვო საავადმყოფოს მთავარი ექი-
მის პროფ. პრადერის ცოლი, ყოფილი რომანისტი, რუთის და ჩემი
ამხანაგი.

ძალიან საინტერესო და დაინტერესებული ჯგუფია. სემინარიის
კარზე არის ახლა დაფა შემდეგი წარწერით:

Prof. E. Risch: Indojisch.

Jolanda Marchev: Georgisch.

აბა, რას ამბობთ!

რაც ლექსიკონს შეეხება, იქაც კარგად მიდის წინ. „ნა-წამოს“ ნა-
წილი გავათავე და შევუდექი „წ“-ს უკანასკნელ 200 გვერდს.

დასვენებით, ამ პირობების გამო, რა თქმა უნდა, ერთი დღეც არ
დაგვისვენია. ლეა ბექდავს და ბექდავს, რომ მაინც ამ წელიწადში
გამოვიდეს რვეული. ერთი ნახევრის მეტი უკვე დაბეჭდილია.

ნახეთ „მნათობის“ მე-7 ნომერში პროფ. ა. ლლონტის რეცენზია
ლექსიკონზე? ამან მეტად გაგვახარა, რადგანაც პირველი მეცნიე-
რული დაფასებაა. რიშზე უდიდესი შთაბეჭდილება მოახდინა.

სხვა არაფერი – მეტი რა გინდათ!...

იმედი გვაქვს, რომ ჯანმრთელად ბრძანდებით და ის უბედური
მანქანა ნამეტნავად არ განუხებთ.

გულითადი მოკითხვა ჩვენ ყველასაგან, აგრეთვე თქვენიანები-
სათვის.

თქვენი იოლანდა.

ძვიფასო ბატონო ვიქტორ,

როგორც ხედავთ, მე დაბრუნებული ვარ მთებიდან (უკვე ორი კვირაა). აქ დამხვდა თქვენი წერილი ლეასთვის (იგი ახლა იტალიაშია. სწორედ ამ წუთში დაბრუნდა! საშინელი ამინდი იყო!). წერილიდან გავიგე, რომ თქვენ ცოტა უკეთესად ბრძანდებით და ამან ძალიან გამახარა. დაე, ასე იყო ყოველთვის!

თქვენ ამასობაში Del-Ann ნახეთ, მე მას გავატანე წამლები თქვენთვის (10% ხეირიც ვნახეთ!). იმედი მაქვს, რომ „ანტი-გრიპინი“ ზედმეტი იქნება!

ახლა, რადგანაც „შვებულებაგანცდილი“ ვარ, ხომ მუშაობაზე უნდა ილაპარაკოთ, არა? მე „ჭ“ გათავებული მაქვს (ორი ყუთი გამოვიდა) და უკვე გვარიანი ხანია, რაც ასო „ხ“-ზე ვმუშაობ, იმ იმედით, რომ მასაც დავამთავრებდი დროზე, მაგრამ, როგორც ვხედავ, ამის დამთავრებას კიდევ ბევრი დრო დასჭირდება...

თუ თქვენ მუშაობის გუნებაზე ბრძანდებით და აქ ჩამოსვლას ამ შემოდგომაზე აპირებთ, მეტად სასიამოვნო და საქმისათვის სასარგებლო იქნება. მე პირველ ნომებრამდის არ მექნება კურსები უნივერსიტეტში; ჯერ არ არის სასტიკი ზამთარი, რაც აგრეთვე გაადვილებს საქმეს. – მაშ, „ჭ“-ს გავატავებდით (ძალიან დიდი ასო არ არის); თქვენ დაბრუნდებით პარიზში – და ამის შემდეგ როცა მოხვალთ, მე მთელი „ხ“ (და ალბათ „ჯ“?!) გათავებული მექნება. დარჩება მხოლოდ „ჰ“, სადაც, პროფ. რიშის თქმით, უსათუოდ კიდევ ძნელი ზმნები აღმოჩნდებაო!!

აბა, რას ამბობთ, ცუდი გეგმაა? – რასაკვირველია, მე არ ვიცი, როგორ შეეფერება თქვენს საკუთარ გეგმებს; ამაზეა დამოკიდებული და თქვენს ჯანმრთელობაზე.

რა თქმა უნდა, Tee-ს მატარებლით უნდა მოხვიდეთ. ამას გადაიხდიან.

17 სექტემბრისათვის გისურვებ ჯანმრთელობას, კარგად ყოფნას, ბედნიერებას და მოთმინებას ლექსიკონისთვის.

გაკოცებ ბევრს. თქვენი იოლანდა.

ძვირფასო ვიქტორ, ცუდი ამინდის გამო გუშინ დავბრუნდი სახლში! მაინც ცოტა დავისვენე ზღვის ნაპირას და შედარებით ბევრი ვნახე. რაც მთავარია, შევხვდი საინტერესო ხალხს შოლოენაში. გულით და სულით გისურვებთ ყოველივე კარგს თქვენი დაბადების დღისთვის, განსაკუთრებით ჯანმრთელობას.

თქვენი ლეა.

ჩემო ძვირფასო ვიკტორ,

დღეს მომივიდა თქვენს მიერ გამოგზავნილი ორი თარგმანი ვაჟას მოთხრობებისა. დიდ მადლობას მოგახსენებთ ზრუნვისთვის. ეს ნიშნავს, რომ არ დაგვიწყებიათ... უსათუოდ გამომადგება.

მე ძალიან ვწუხვარ, რომ ისე იტანჯებით და ამდენ ხანს გაგრძელებულა ეს უბედური „ზონა“. ცნობილია, რომ მეტად შემანუხებელი რამ არის და ბევრი მოთმინება უნდა. ამას გისურვებთ; რა ვქნათ, მოითმინეთ კიდევ ცოტა ხანს და გავა ეს „ოხერი“! რა თქმა უნდა, ხშირად გიგონებთ.

კურსები უნივერსიტეტში კარგად მიდის, აგრეთვე, ბევრი კერძო გაკვეთილი მაქვს – ლუკმა პური ხომ უნდა ვიშოვოთ...

ლუა ბეჭდავს და ბეჭდავს. სამწუხაროდ, ისევ სტკივა ხელები და ბეჭდვა ძალიან უჭირს.

იმედი მაქვს, რომ მალე მოგვივა თქვენი გამოკეთების ცნობა. გულითადი მოკითხვით აგრეთვე თქვენიანებს.

თქვენი იოლანდა.

ციურიხი, 30. 7. 73.

ძვირფასო ვიკტორ,

ეს-ეს არის მომივიდა თქვენი წერილი. დიდად გმადლობთ გარჯისთვის ოთახის გამო. ხოლო სანამდის ოთახზე ვიფიქრებდე, დანამდვილებით უნდა ვიცოდე, თუ თქვენ მართლაც აპირებთ და შეგიძლიათ ჩემთან ლექსიკონზე მუშაობა (ამაზე არაფერს არ წერთ). – თუ მოვალ, მარტო მოვალ (თქვენი შენიშვნა: „როდის მოვა თქვენი ნაცნობი“, ვერ გავიგე).

წიგნების გამო წინასწარ უნდა ვიცოდე, თუ თქვენთან იქნება:

1. განმარტებითი ლექსიკონი (რომელი ტომები გაქვთ?);
2. საბას ლექსიკონი?
3. ნ. ჩუბინაშვილი?

რომ ტყუილად ამდენი წიგნი არ წავიღო.

მაშ, „გულის ფანცქალით“ ვუცდი თქვენს დასტურებას მუშაობის შესახებ და მერე ახლავე გიპასუხებთ, თუ როდის ჩამოვალ.

გულითადი მოკითხვა. იოლანდა.

P. S. შეიძლება მძიმე ბარგის გამო (ხომ უნდა ნავილო მუშაობისთვის საჭირო წიგნები და ქალაქლები!) ერთი ქართველი ლეა ფიქრობს („დუბლ“ კოლაზე) დამხვდეს gare de l, Est-ze, მატარებელზე, და პირდაპირ მიმიყვანოს ლევილამდის? შეიძლება კვირა დღეს მოვიდე, როცა იგი თავისუფალია? თუ porfeur-ი არ იქნება, ბარგს მართო ვერ ნავილებ ტაქსამდის!

ციურიხი, 10. 9. 73.

ძვირფასო მეგობრებო,
გთხოვთ მაპატიოთ, რომ ასე დაგიგვიანეთ წერილი, მაგრამ აქ აუარებელი სამუშაო დამხვდა.

კიდევ ერთხელ მინდა მოგახსენოთ ჩემი უღრმესი მადლობა თქვენი გულკეთილი მიღებისა და ძვირფასი დახმარებისთვის. თქვენთან ყოფნა მეტად სასიამოვნო იყო. იმედი მაქვს, რომ ვიკტორი დღითი დღე კეთდება და მალე მაგრად იქნება. ოთხმოცი წლის ქართველი ხომ ჭაბუკია!

ორიოდე დღეა, აქ გაჩნდა ჩაფო. მეგობრებთან ერთად ორი-სამი საათით ციურიხში ჩამოვიდა ჩვენს სანახავად. მეტად გაუხარდა, რომ ლექსიკონი გავათავეთ!

ლექსიკონის დამთავრება ყველას მეტად უხარია - ჩვენიანებს, რა თქმა უნდა, და, განსაკუთრებით, პროფ. რიშს. ყველა ვიკტორს სალამს უთვლის და მალე გამოკეთებას უსურვებს.

ამავე ფოსტით გაახლებთ პატარა ამანათს ნიშნად მადლობისა. გთხოვთ მიირთვათ ჩემი საუკეთესო სურვილებით.

თქვენი იოლანდა.

P. S. გულითადი მოკითხვა ყველა შატოელებს!

ლია კიკნაძე

იოანე ბატონიშვილის კოლექციის მანუსკრიპტები ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში

იოანე ბატონიშვილი, განმანათლებელ-ენციკლოპედისტი, მწერალი, მთარგმნელი, კულტურულ-საგანმანათლებლო საქმის ნიჭიერი ორგანიზატორი, ცნობილი ბიბლიოფილი და ხელნაწერი წიგნების კოლექციონერიც იყო. ერეკლე II-ის კულტურულ-ლიტერატურული ტრადიციებით მდიდარ ოჯახში აღზრდილმა ყრმობიდანვე შეიყვარა წიგნი, როგორც ცოდნის ძირითადი წყარო და იმ დროისთვის საფუძვლიანი განათლებაც მიიღო.

1801 წ. პოლიტიკურ ასპარეზს ჩამოცილებული და რუსეთში გასახლებული, იგი კიდევ უფრო იფართოებს თვალსწიერს – არაჩვეულებრივი მონდომებით ენაფება ენციკლოპედიურ განათლებას – გულდასმით კითხულობს მეცნიერებისა და ხელოვნების სხვადასხვა დარგის თხზულებებს (ისტორია, ფილოლოგია, ფილოსოფია, ესთეტიკა, ენათმეცნიერება, ლექსიკოლოგია, ფიზიკა-მათემატიკა, ლოგიკა, მედიცინა, მხატვრობა, მუსიკა...).

ჯერ კიდევ საქართველოში ცხოვრების დროს განმანათლებლურ იდეებს გაცნობილი, 1799 წელს წერს კანონ-პროექტს ქვეყნის პოლიტიკურ-ეკონომიკური და საზოგადოებრივ-კულტურული ცხოვრების რეორგანიზაციის შესახებ. პეტერბურში კიდევ უფრო იღრმავებს განმანათლებლურ სულისკვეთებას და უმტკიცდება რწმენა, რომ საქართველოს გადარჩენისთვის აუცილებელია ევროპული განვითარების გზა, რაც გულისხმობდა ხალხში ევროპული ცოდნა-განათლების შეტანას.

ამ მიზნით იოანე ბატონიშვილი გარს იკრებს განსწავლულ, ენების მცოდნე, შრომისმოყვარე, მშობელი ქვეყნის ერთგულ მწიგნობრებს და ავალებს სხვადასხვა დარგის სახელმძღვანელოების, ლექსიკონების, სამკურნალო წიგნების თარგმნასა და საქართველოში გამოგზავნას.

იოანეს აღმოაჩნდა გასაოცარი უნარი გამოცემათა იმ უძირთვო ოკეანეში მიეკვლია და მოეპოვებინა სწორედ ის ლიტერატურა, რაც საჭირო იყო ქართველ ხალხში კონსერვატორული შეხედულებების აღმოსაფხვრელად, მეცნიერული, პრაქტიკული და საეკლესიო ცოდნის გასავრცელებლად. თავად საკმაოდ მწირი მატერიალური სახსრების მქონე, არ ერიდებოდა ხარჯებს წიგნების შესაძენად, თავისი კულტურულ-საგანმანათლებლო ჯგუფის წევრების დასახმარებლად, წიგნების გამოსაცემად... მისი ხელმძღვანელობით მომუშავე ქართველი მწიგნობრები, ბევრ შემთხვევაში უჩინარნი და ფუტკარივით მშრომელნი, არა მარტო თარგმნიდნენ საჭირო ლიტერატურას – ევროპელი და რუსი ავტორების თხზულებებს, არამედ ამრავლებდნენ კიდევ ხელნაწერებს. მათ რიცხვში იყვნენ: გიორგი ავალიშვილი – ცნობილი მწერალი, მთარგმნელი, მოგზაური და სახელმწიფო მოღვაწე; ვასილ ჭილაძე, 1814-1828 წლებში საქართველო-იმერეთის წმ. სინოდის პროკურორი; რუსული ენიდან მთარგმნელები: იოანე ბაბლიძე, გოდერძი ფირალიშვილი და სვიმონ ვაჩნაძე; პროფესიონალი გადამწერი სვიმონ ტაბიძე და სხვები. ხშირად ისინი სიამოვნებით უძღვნიდნენ თავიანთი შრომის ნაყოფს იოანე ბატონიშვილს და დიდ პატივდაც მიიჩნევდნენ მათი ნაღვაწისთვის იოანეს სახელის მიკუთვნებას, მით უმეტეს, დაბეჭდვის შემთხვევაში, რაც კიდევ უფრო ზრდიდა ბატონიშვილის სახელთან დაკავშირებული მემკვიდრეობის მასშტაბებს. მაგრამ წიგნების გამოცემა არც ისე იოლი იყო და ნაწილი ამ ხელნაწერებისა საქართველოში იგზავნებოდა, ნაწილი კი იოანეს წიგნსაცავში რჩებოდა.

იოანე ბატონიშვილის საოჯახო ბიბლიოთეკის შექმნას საფუძველი ჩაუყარა თავისმა, ჯერ კიდევ საქართველოში არსებულმა, საკუთრებამ სამეფო ოჯახის წილიდან¹ და მეუღლის, ქეთევან წერეთლის, მზითევში მოყოლილმა ხელნაწერებმა. როგორც ცნობილია, ქეთევანის მამას, იმერეთის უმდიდრეს ფეოდალს, ზურაბ წერეთელის დიდი კოლექცია ჰქონდა, რომელიც მან მემკვიდრეებს გაუნაწილა. შემონახულია სია ქეთევანის ნამზითვი ქონებისა², რომლის მნიშვნელოვანი ნაწილი ხელნაწერებს უჭირავს. ჩამონათვალში სახელდებითაა მითითებული ხელნაწერები, სულ 94 ერთეული (მათ შორის არის რუსული, სომხური და თურქულენოვანიც).

1 იოანეს კოლექციის ერთ-ერთ განყოფილებას ეწოდება „სამეფო წიგნები“.
2 ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, გრ. წერეთლის არქივი, №37.

რომელთა დიდი ნაწილი მოგვიანებით იოანე ბატონიშვილის კოლექციაში მოექცა¹.

ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცულია აგრეთვე „ნამდვილის სიისაგან გარდაწერილი“ ჩამონათვალი² იოანეს მიერ რუსეთში გამგზავრების წინ (1801 წ.) აღწერილი და მეუღლე ქეთევანისთვის დატოვებულ³ ქონებისა, აგრეთვე 1802 და 1806 წლებში შემატებული ნივთებისა (გამოუგზავნია რუსეთიდან), რომელიც მან ვაჟიშვილ გრიგოლს გამოატანა საქართველოში 1824 წ.⁴ ხელნაწერებს აქაც მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს. სიაში სახელდებითაა მითითებული 52 ხელნაწერი, ხოლო „ისე წვრილი და მომსხო წიგნები, ვიდრე ოცდაათამდის რუსული და ქართული“ დაუკონკრეტებლადაა მოცემული. საინტერესოა, რომ იოანეს შეუფასებია ქონების დიდი ნაწილი (მიწერილი აქვს ფასი), მათ შორის, ხელნაწერებიც⁵. 80-მდე ხელნაწერი⁶. შეფასებულია 1560 მანეთად⁷, რაც მაშინდელი კურსით, არც ისე მცირე თანხაა. მაშასადამე, ზრუნვა ხელნაწერებზე – წესრიგში მოყვანა, აღწერა და საიმედო ადამიანებისთვის ჩაბარება – ნათელს ჰფენს იოანეს დამოკიდებულებას წიგნისადმი, მის ბიბლიოფილურ სულისკვეთებას და კიდევ ერთხელ გახაზავს ბატონიშვილის დაინტერესებას არა მარტო ეროვნული, არამედ ევროპული და აღმოსავლური მწერლობის ნიმუშებით.

იოანე ბატონიშვილის აქტიურმა საგანმანათლებლო მოღვაწეობამ პეტერბურგში კიდევ უფრო გაამდიდრა მისი ბიბლიოთეკა, ინტერესების მრავალმხრიობამ კი ბევრწილად განსაზღვრა კოლექ-

1 დედის გარდაცვალების შემდეგ იოანეს ვაჟი, გრიგოლი, 1824 წ. იანვარში საქართველოში ჩამოვიდა და ბიძის, გრ. წერეთლისგან ჩაიბარა მშობლების კუთვნილი ქონება, მათ შორის ხელნაწერებიც (იხ. ნიკო ჯავახიშვილი, გრიგოლ I, უკანასკნელი ქართველი მეფე, თბ., 2008, გვ.60).

2 Sd 3038.

3 ქეთევან წერეთელი რუსეთს გაემგზავრა მოგვიანებით, 1803 წელს.

4 ეს ნუსხა პირადად იოანეს ცალისა. ნუსხის ბოლოს წერია: „და ეს შემოხსენებული აღწერა, რომელიც მე ჩემს მანდ ყოფვაში ავწერე და რომელიც აქედან გამოგზავნე, იმისი ნამდვილი პირი არის, რომელსა ზედა ვაწერ ხელსა ჩემსა და ვებჭდავ ბუჭდიტა ჩემითა წელსა „1824, თვესა იანვარსა, მეფის ძე იოანე“.

5 ეს თანხა დაახლოებით 25 000 რუსული რუბლია. ზოგი რამ ჩამონათვალიში შეფასებული არ არის.

6 აქ არის ორიგინალური და ნათარგმნი ხელნაწერები ბერძნული, სპარსული, არაბული და რუსული ენებიდან. მცირე ნაწილი არაქართული ხელნაწერია.

7 საინტერესოა შესადარებლად: ალექსანდრე წერეთლის (იოანე ბატონიშვილის მეუღლის, ქეთევანის ძმისშვილი) საკუთრებაში არსებული 160 ხელნაწერი შეფასებულია „100 თუმან ვერცხლისად“ (იხ. ნ ა ნ ა ყ ა ნ ჩ ა ვ ე ლ ი, XIX ს. ქართული საზოგადოებრივი ცხოვრების ისტორიიდან, ყ. მრავალთავი, XX, თბ., 2003, გვ. 339).

ციის თემატური მრავალფეროვნება. იოანეს შვილიშვილმა იოანე გრუზინსკიმ (გრიგოლის ძემ), რომელიც ცნობილი იყო ქართულ ხელნაწერების, მხატვრული ჭედურობების და ისტორიული რელიქვიების კოლექციონერობით, განაგრძო სახელოვანი პაპის ბიბლიოთეკის შევსება. მან იგი უმეტესად ნაბეჭდი წიგნებით გაამდიდრა და მთელი კოლექცია 1880 წელს გადასცა პეტერბურგის ბიბლიოთეკას, სადაც დღემდეა დაცული. მისი ერთი ნაწილი, საკმაოდ მოზრდილი, 1923 წელს გადმოეცა საქართველოს. დაცულია ჩვენთან, ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში.

XIX ს. 70-იან წლებში იოანე ბატონიშვილის წიგნსაცავის კატალოგი შეუდგენიათ პეტერბურგში მოსწავლე ქართველ სტუდენტებს ქართულ და რუსულ ენებზე. ქართულის სათაურია: „კატალოგი ქართულის ბიბლიოთეკისა უგანათლებულესის თავადის, იოანე გრიგოლის ძის გრუზინსკისა“. კატალოგი 2 ნუსხითაა ცნობილი: I ნუსხა გამოცემულია¹, შეიცავს 394 დასახელებას (მათგან 73 ნაბეჭდია), II გამოუცემელია². მასში შედის პირველ ნუსხასთან შედარებით 83 დასახელებით მეტი (ერთ-ერთი განყოფილების სათაურია „სამეფო წიგნები“³).

ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცულ იოანე ბატონიშვილის კოლექციაში შედის 190-მდე ხელნაწერი. ისინი ძირითადად თავმოყრილია H კოლექციაში, აღწერილია⁴ და მოიცავს H2130-2300 და 2357-2377 ნომრებს (რამდენიმეს გამოკლებით)⁵.

რაც შეეხება ხელნაწერთა ქრონოლოგიას, კოლექცია შეიცავს XI-XIX ს.ს. ხელნაწერებს. XI საუკუნისაა სვინაქსარი, ეტრატი, ნუსხურით ნაწერი, გიორგი მთაწმინდელის რედაქციისა (H 2211). XI-XII ს.ს. განეკუთვნება ასევე ეტრატზე ნუსხურით ნაწერი ხელნაწერი (H 2251), რომელშიც შესულია გრიგოლ ნოსელისა და ბასილი დიდის

1 А. А. Ц а г а р е л и, Сведения о памятниках груз. письменности, т-1 вып. III, Санктпетербург, 1894, с. 188-238.

2 დაცულია პეტერბურგის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტში, ხელნაწერთა განყ. H 9.

3 Р. О р б е л и, Грузинские рукописи института востоковедения, вып. I, М.-Л.

4 ხელნაწერთა აღწერილობა (H კოლექცია), ტ. V, თბ., 1949.

5 გეხვდება შემთხვევები, როდესაც ერთი და იგივე ნომერი იოანეს კოლექციისა მიწერილი აქვს 2 ხელნაწერს. მაგალითად, ძველი №170-H2357-სა და 2358-ს; №171-H2211 და H 2359-ს; №172 - H2212 და H 2360-ს; №208 - H 2228 და 2374-ს; № 363 - H 2299 და H 2300-ს. სულ ძველი ნუმერაცია მოიცავს 1-363 ნომრებს და არ ემთხვევა სტუდენტთა მიერ აღწერილ კატალოგს. არის ერთი ნომრის ფარგლებშიც დაყოფა ხელნაწერებისა (173A და 173B; 180A და 180B და ა. შ.).

თხზულებები (მთარგმნელი ექვთიმე ათონელი). XII-XIII ს. ს. თარიღდება კრებული (H2258), რომელიც შეიცავს დიდი საეკლესიო მამების: იოანე დამასკელის, იოანე ოქროპირის, ბასილი დიდის, ანასტასია სინელის, სოფრონ იერუსალიმელის და სხვათა სიტყვებს. აქვეა სხვადასხვა ცხოვრებანი და სულის მარგებელი თხრობანი; XV-XVI საუკუნისაა „სადღესასწაულო“ (H 2184)... კოლექციის 6 ხელნაწერი XVII ს. განეკუთვნება, 28 – XVIII საუკუნეს, დანარჩენი – XIX საუკუნისაა. მართალია, კოლექციის ხელნაწერთა უმრავლესობა გვიანდელია, მაგრამ მათი ნაწილი უძველესი თხზულებების ნუსხებია და, ამდენად, მნიშვნელოვანია ქართული მწერლობის ისტორიისათვის.

იოანე ბატონიშვილის კოლექციის ხელნაწერები მრავალფეროვნა თემატურად და ჟანრობრივად. აქ არის როგორც სასულიერო, ისე საერო ჟანრის თხზულებები. ძველი საეკლესიო დარგებიდან წარმოდგენილია ოთხთავები XVII-XVIII საუკუნეებისა. ორი მათგანი მცირე ზომის ფორმატზეა ნაწერი, ჩასმულია ვერცხლის ყდაში, ახლავს მახარებელთა ილუსტრაციები და თავკაზმულობანი. განსაკუთრებით ერთი (H 2267) მდიდრულადაა შემკული – ყდა ძვირფასი თვლებითაა მოჭევილი, ფურცლები ოქროსფერ ჩარჩოშია ჩასმული. გზეგეტიკიდან აღსანიშნავია იოანე ოქროპირის მათეს სახარების თარგმანება და სამოციქულოს თარგმანება; ასკეტიკის სფეროდან წარმოდგენილია იოანე სინელის „კლემაქსი“, ჰომილეტიკიდან – იოანე ოქროპირის, კირილე ალექსანდრიელის, იოანე სინელის, იოანე დამასკელის, ეფრემ მცირის, ბასილი დიდის, ანდრია კრიტიელის და სხვათა სიტყვები; ღვთისმსახურებიდან აღსანიშნავია კურთხევანი, კონდაკები... ბევრია ლოცვანის შემცველი ხელნაწერები, ასევე ჰიმნოგრაფიული მასალისა, აქვეა მოწამეთა ცხოვრება-მოქალაქობანი და აგიოგრაფიული კრებულები. მრავლადაა ფილოსოფიური ხასიათის თხზულებები: პროკლე დიადოხოსის, ანსილონის, არისტოტელეს, ბაუმაისტერის, მარკუს ავრელიუსის, ა. ფერგიუსონისა...

განსაკუთრებული მრავალფეროვნებით გამოირჩევა საერო ჟანრის თხზულებები: წარმოდგენილია თითქმის ყველა დარგი მეცნიერების და ხელოვნებისა. სამართლის სფეროდან აღსანიშნავია ვახტანგ VI-ის სამართალი, სამართლის წიგნები, მისივე „დასტურლამალი“; იოანე ბატონიშვილის „სჯულდება“. ისტორიული ხასიათის თხზულებებიდან გამოიყოფა საქართველოსა და მსოფლიო ქვეყნების ისტორიები. მათგან აღსანიშნავია ფარსადან გორგიჯანიძის „საქართველოს ისტორია“ (H 2140 და H 2492) XVII საუკუნისა.

მასში მოცემულია ჩვენი ქვეყნის ისტორია გაქრისტიანებიდან XVII ს. მიწურულამდე. განსაკუთრებით ფასეულია XVI-XVII ს.ს. მონაკვეთი, როგორც პირველხარისხოვანი წყარო ამ პერიოდისა. ნაშრომი ადრეული საუკუნეების ნაწილშიც ხშირად ავსებს და აზუსტებს სხვა წყაროების მონაცემებს. ასევე მნიშვნელოვანია „ქართლის ცხოვრების“ მაჩაბლისეული ნუსხა (H2135), გადაწერილი 1736 წ. გიორგი მაჩაბლის მიერ არჩილ მეფის ნაქონი ნუსხიდან. ხელნაწერს ახლავს ვახტანგ VI-ის მინაწერი. კოლექციაშია დაცული ანტონ I-ის „საქართველოს ისტორია“ და „წყობილსიყვაობა“, რომელშიც ქრისტოლოგიურ საკითხებთან ერთად განხილულია ქართული მწერლობის ისტორია; დავით ბატონიშვილის ისტორიები, ახალი და შემოკლებული; უცხო ავტორთა ისტორიებიდან აღსანიშნავია როლენის, კურასის თხზულებები, ქრონიკები ძველი აღმოსავლეთის ისტორიიდან, „ხრონოლოგია“, „საპოლემიკო თეატრი“ და სხვა.

სამეცნიერო დარგების თხზულებების მრავალფეროვნებას განსაზღვრავდა არა მარტო იოანე ბატონიშვილის ინტერესთა მრავალმხრიობა, არამედ მისი განმანათლებლური სულისკვეთება ქართველ ხალხში ევროპული განათლებისა და კულტურის შეტანის დიდი სურვილი. ამიტომ ათარგმნიებს და ამრავლებინებს თავისი ჯგუფის წევრებს ლექსიკონებს, სხვადასხვა სახელმძღვანელოებს, სასწავლო წიგნებს, სამკურნალო კრებულებს... ანუ ისეთ ნაწარმოებებს, რომლებიც საჭირო იყო ქართველი საზოგადოებისთვის. მათ რიცხვს მიეკუთვნება ჩულკოვის მითოლოგიის თარგმანი დავით ბატონიშვილისა, ხატვისა და ხაზვის სახელმძღვანელო (მთარგმნელები ვასილ ჭილაძე და გოდერძი ფირალოვი), ფიზიკისა და მათემატიკის წიგნები, რომელთა ერთი ნაწილი თავად იოანეს უთარგმნია. ამავე კოლექციაშია დაცული სულხან-საბას ქართული ლექსიკონი, რომელიც შევსებულია და რუსული შესატყვისებით არის გამდიდრებული (ცხოველთა და მცენარეთა სახელები) დავით და თეიმურაზ ბატონიშვილების მიერ. აქვეა წარმოდგენილი სულხან-საბასივე „სიბრძნე-სიცრუისა“, „ქილილა და დამანა“, ანტონ I-ის ქართული ენის გრამატიკა¹, რომელიც დაედო საფუძვლად 1997 წლის გამოცემას²; გაიოზ რექტორისა და თავად იოანე ბატონიშვილის ქართული ენის გრამატიკები...

1 H 2256.

2 ანტონ I, ქართული ლრამატიკა (II რედაქცია, 1767). ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს ელენე ბაბუნაშვილმა, ნარგიზა გოგუაძემ, ლია კიკნაძემ, თბ., 1997.

იოანე ბატონიშვილი დიდად იყო დაინტერესებული სამკურნალო წიგნებით და მიაჩნდა, რომ, პრაქტიკული დანიშნულების გამო მათზე დიდი მოთხოვნა იქნებოდა უბრალო ადამიანებში. ამიტომ აგროვებდა ძველ კარაბადინებს, ნათარგმნს უცხო ენებიდან თუ შექმნილს ქართული ხალხური მედიცინის საფუძველზე. თავადაც თარგმნიდა რუსულიდან და ლათინურიდან წამალთა რეცეპტებს და სამედიცინო ტერმინოლოგიას. მოძიებულსა თუ მის მიერ შექმნილ სამკურნალო წიგნებს ზოგს საქართველოში აგზავნიდა, ზოგსაც თავის წიგნსაცავში იტოვებდა. ისინი მრავლადაა იოანეს კოლექციაში.

იოანე დიდ დაინტერესებას იჩენდა მხატვრული ლიტერატურის, განსაკუთრებით პოეზიის მიმართ, თავადაც წერდა ლექსებს. კოლექციაში დაცულია პოეზიის კრებულები, რომლებიც შეიცავს ვახტანგ VI-ის, თეიმურაზ II-ის, არჩილის, ბესიკის, დავით და გრიგოლ ბატონიშვილების, ალ. ჭავჭავაძის, დიმ. და ავთ. თუმანიშვილების, მაჩაბელა საზანდარის, საიათნოვასა და სხვათა შემოქმედების ნიმუშებს. აქვეა ცალკეული ავტორების მემკვიდრეობის შემცველი ხელნაწერები: პ. ლარაძის ლექსები, არჩილიანი, მარმონტელის „ველიაზარი“, ი. გეგეჭკორის „რუხის ბრძოლა“, ვისრამიანი, ამირანდარეჯანიანი, ყარამანიანი...

რაც შეეხება იოანე ბატონიშვილის თხზულებებს – თარგმანებასა და ორიგინალურს, ზემოთ გაკვრით ვახსენეთ რამდენიმე მათგანი. აქ უფრო ვრცლად შევეხებით. ფრანგი ფილოსოფოსისა და განმანათლებლის აბატ კონდილაკის „ლოლიკა“ იოანემ თარგმნა 1816 წელს, მიუძღვნა თავის მოძღვარს – დავით რექტორს და საქართველოში გამოუგზავნა. მიძღვნაში ნათქვამია: ათენში ძველადვე არსებული ჩვეულება, რომ სკოლაში მიზარებამდე ბავშვისთვის ესწავლებინათ მათემატიკური დისციპლინები, „ან არს ეგსახედვე ევროპასა შინაცა. მეცა, მიმხედმან ამისმან, რათა იყოს ჩუჴნშიაც ესგუარი სწავლულება, ვინყე ამისთვის კეთილი საქმე ესე“¹ მეორე თარგმანის – შოტლანდიელი ფილოსოფოსისა და ისტორიკოსის ა. ფერგიუსონის „ზნეობრივი ფილოსოფიის“ ანდერძში კი ნათქვამია – „სასარგებლოდ ერთმემამულეთა ჩვენთავს ვიშრომე, ვინაიდან წიგნი ესე ზნეობითის ფილოსოფიისა ყოველგან ევროპიასა

1 შემონახული 3 ნუსხით: H 2177, S 1151, H 195.

შინა არს მიღებული¹. მესამე თარგმანის, ცნობილი ფიზიკოსისა და მათემატიკოსის დ. ეილერის „მათემატიკის“ ერთ-ერთი თავის ბოლოს ისევ „ევროპაზე“ აქცენტი გაკეთებული: „უცხო ლექსები, რაც არის ამ წიგნში, ბოლოს განვმარტეთ ანბანის გვარზედ ამისთვის, რომ ჩვენს ენაზედ ერთის სიტყვით არ მოდის და ისევ უცხო ენის ლექსებსა ვსდებ, რომ ევროპიელთაც ასე უხმარები-ათ“². როგორც ვხედავთ, მოყვანილი ციტატები აშკარად ღალატ-ბენ იოანე ბატონიშვილის ევროპულ ორიენტაციაზე.

გარდა ამ თარგმანებისა, იოანე ბატონიშვილის კოლექციაში დაცულია მისი ორიგინალური თხზულებები: „ხუმარსწავლა“ („კალმასობა“), ქართული ენის გრამატიკა (მოკლე და ვრცელი. ეს უკანასკნელი ჩართულია „ხუმარსწავლაში“), „ნოტისგვარნი გალობანი“, „სჯულდება“, ქართული ენციკლოპედიური ლექსიკონის ფრაგმენტი, კომპილაციური ნაშრომი სათაურით „ენციკლოპედია, სხუათა და სხუათა „ჰსწავლათა შეკრებულებანი“ და სხვა.

იოანეს ყველაზე მნიშვნელოვანი ქმნილებაა „ხუმარსწავლა“, უზარმაზარი თხზულება, რომელიც გამორჩეულია ქართული მწერლობის ისტორიაში ენციკლოპედიური შინაარსითა და მიზანდასახულობით. მასში შეჯამებულია ის მრავალმხრივი ცოდნა, რაც ბატონიშვილმა დააგროვა თავისი ცხოვრების მანძილზე, მიზანი კი ამ ცოდნის გავრცელებაა ქართველ ხალხში, რომლის განათლების დონე იმ ეპოქაში განისაზღვრებოდა საზოგადოებრივ აზროვნებაში გაბატონებული კონსერვატორული შეხედულებებითა და ცრუ-რწმენებით. ეს გამოწვეული იყო ქვეყნის ეკონომიკური ჩამორჩენილობითა და სიდუხჭირით. იოანეს სწამდა, რომ ცოდნა-განათლების შეტანას თანამემამულეებში უდიდესი მნიშვნელობა ექნებოდა პიროვნების, ხალხის ყოფისა და საბოლოოდ, ქვეყნის პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული ცხოვრების გარდაქმნის საქმეში.

ეს მნიშვნელოვანი თხზულება სრული სახით, სამწუხაროდ, დღესაც არ არის დაბეჭდილი³.

1 დაცულია 2 ნუსხით: H 2202, H 214.

1 დაცულია ერთადერთი ხელნაწერით – H 2180.

3 „ხუმარსწავლის“ I და II ტ. დაიბეჭდა შემოკლებული სახით (ამოღებულია სწავლათა უმეტესობა) 1936 და 1948 წ.წ. კ. კეკელიძისა და ალ. ბარამიძის რედაქციით, I და II ტ. (შეუმოკლებლად) გამოიცა 1990-1991 წ.წ. ციალა კახაბრიშვილისა და ცოტნე კიკვიძის მიერ. გამოსაცემია III და IV ტომები.

იოანე ბატონიშვილის „ნოტისგვარნი გალობანი“¹ საინტერესოა იმ მხრივ, რომ გახაზავს ბავშვობაში მისი აღზრდის მიმართულელებს, რამდენადაც ევროპული განათლება მუსიკისა და ხატვის ელემენტების ცოდნასაც გულისხმობდა. ნაშრომიდან ჩანს, რომ ავტორი იცნობდა მუსიკის ჩანერის არა მარტო გრაფიკულ სისტემას, არამედ წარსულში არსებულ ბგერის ასოითი სისტემით ჩანერასაც. იოანე ცდილობს ქართული ასოები გამოიყენოს ქართული გალობის ჩასაწერად.

რუსეთში გასახლებული იოანე ბატონიშვილი სიცოცხლის ბოლომდე არ კარგავდა სამშობლოში დაბრუნების იმედს. გამგზავრებისას თან წაიღო მხოლოდ მცირე ნაწილი ხელნაწერებისა, უმეტესად ისინი, რომლებიც აუცილებელი იყო მუშაობის გასაგრძელებლად. ამ მცირე ნაწილში აღმოჩნდა „სჯულდება“², კანონპროექტი (შექმნა 1799 წ.) საქართველოს მართვის, პოლიტიკურ-ეკონომიკური და საზოგადოებრივ-კულტურული ცხოვრების რეორგანიზაციის შესახებ ევროპის მოწინავე ქვეყნების ყაიდაზე. თხზულებაში დასმულია საინტერესო პრობლემები, რომელთა გადაწყვეტის გზებსაც გვთავაზობს ავტორი.

კომპილაციური ნაშრომი „ენციკლოპედია, სხუათა და სხუათა სწავლათა შეკრებულებანი“³ შედგენილია 1829 წ. იოანეს სიცოცხლის მიწურულში და განკუთვნილია სახელმძღვანელოდ ყრმებისთვის. ხელნაწერი შეიცავს სასულიერო და საერო სწავლებებს, რომელთა წყაროა „ხუმარსწავლა“, ი. ბაზლიძის თარგმანი „ყრმათა ენციკლოპედია“ და „სწავლა ზნეობითი“ (მთარგმნელი სვიმონ ვაჩნაძე). „სწავლანი“ საინტერესოა იმით, რომ ახლავს წინასიტყვაობა, რომელშიც მოცემულია იოანეს „გარდმოღებული წერილი“. როგორც გაირკვა⁴, მათგან იოანეს ნათარგმნია მხოლოდ 9 დასახელება (სულ შეიცავს 24 თხზულებას).

რაც შეეხება ლექსიკონებს, იოანეს სახელს რამდენიმე უკავშირდებოდა: 2 რუსულ-ქართული და ქართული ენციკლოპედიური. ეს უკანასკნელი ჩვენამდე მოღწეულია ფრაგმენტის სახით (ა-ანოლა).

3 H 2241.
1 H 2155.
2 H 2196.

4 ლ ი ა კ ი ნ ა ძ ე, იოანე ბატონიშვილის თარგმანები ერთი ხელნაწერის მიხედვით, ისტორიულ-ფილოლოგიური კრებული, თბ., 1997.

გამოთქმულია მოსაზრება, რომ იოანემ იგი დასრულებული სახით დაგვიტოვა¹, მაგრამ ჩვენამდე მხოლოდ ფრაგმენტმა მოაღწია.

ყველაზე მნიშვნელოვანი და მართლაც ფასეული, რაც შეიქმნა XIX ს. დასაწყისში, არის რუსულ-ქართული ლექსიკონი (H 2328), რომლის ავტორობა თითქმის 2 საუკუნის განმავლობაში მიენერებოდა იოანე ბატონიშვილს. 1983 წ. ყოფ. ლენინგრადის ცენტრალურ სახელმწიფო საისტორიო არქივში მიკვლეულმა უნიკალურმა მასალამ ცხადყო, რომ ამ ლექსიკონის შემოქმედია ვასილ ჭილაძე² (იოანეს კულტურულ-საგანმანათლებლო ჯგუფის აქტიური წევრი) და არა იოანე ბატონიშვილი.

ვასილ ჭილაძეს ლექსიკონზე მუშაობა იოანეს დავალებით დაუწყია 1812 წ. და ორ წელიწადში დაუსრულებია კიდევ წარმატებით, რადგან ჩინებულად ფლობდა ქართულ და რუსულ ენებს. ეს ლექსიკონი მიღებულია რუსეთის აკადემიის 6-ტომეული ლექსიკონის I გამოცემის (1789-1794) თარგმნის შედეგად. იგი ძველი დროის ორენოვან ლექსიკონებს შორის გამორჩეულია მოცულობითა (40.000-მდე სიტყვა) და განმარტებების სიზუსტით. მეორე ლექსიკონიც (საბუნებისმეტყველო განმარტებითი) ასევე ვასილ ჭილაძის მიერაა შექმნილი იმავე რუსული ლექსიკონის საბუნებისმეტყველო ტერმინების ვრცელი განმარტებების თარგმნის შედეგად³. ეს დიდად საინტერესო ლექსიკონიც იოანე ბატონიშვილს მიენერებოდა და მისი სახელით გამოიცა კიდევ 1986 წელს⁴. ეს ლექსიკონი 3000-მდე ტერმინს შეიცავს და ერთადერთი და გამორჩეულია ამ დარგის ლექსიკონებს შორის სისრულით, ტერმინთა ვრცელი განმარტებით და ქართული სინონიმური შესატყვისებით.

იოანე ბატონიშვილის სახელთან დაკავშირებული თხზულებები მართო ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის H ფონდით არ ამოიწურება – ისინი გაბნეულია A, S, Q ფონდებშიც. აქ არის მისი

4 ლილიქუთათელაძე, იოანე ბაგრატიონის „ქართული ლექსიკონი“, თბ., 1975.

1 ლიაკიკნაძე, ვასილ ჭილაძე – რუსეთის აკადემიის ლექსიკონის მთარგმნელი, ჟ. მრავალთავი, ტ. XVII, 1922, გვ. 107-116. თბ., მისივე, Словарь Академии российской и его грузинский перевод, Археографический ежегодник, М. 2000, с. 107-112; მისივე, ვასილ ჭილაძის რუსულ-ქართული ლექსიკონი, ჟ. მრავალთავი, XXII, თბ. 2007, გვ. 190-200.

2 ლიაკიკნაძე, იოანე ბაგრატიონის სახელით ცნობილი „საბუნებისმეტყველო განმარტებითი ლექსიკონი“, ჟ. „ლიტერატურული ძიებანი“. ტ. XXVI, თბ., 2005, გვ. 234-243.

3 სამუნუხაროდ, გამოცემა განხორციელდა მნიშვნელოვანი ხარვეზებით.

ორიგინალური და ნათარგმნი ნაწარმოებები ავტოგრაფული თუ არაავტოგრაფული ნუსხებით. მათი ნაწილი საქართველოში მოიგზავნა იოანეს სიცოცხლეში, ნაწილი კი მისი გარდაცვალების შემდეგ არის ჩამოტანილი. პირველ რიგში დავასახელებთ მცირე ზომის თხზულებას „პატარა ედემით განძებას“, რომელიც გაჟღენთილია ნოსტალგიით და სინანულით სამშობლოს დატოვების გამო, რაც თან სდევდა რუსეთში გასახლებულ ბატონიშვილებს. პატარა ედემი საქართველოს სიმბოლური სახეა, საიდანაც განდევნეს სამეფო სახლის წევრები. თხზულება შემონახულია ერთადერთი ავტოგრაფული ნუსხით (Q 1365) და დანერვილია კითხვა-მიგების ფორმით.

საქართველოში ცხოვრების პერიოდში შექმნა იოანემ „შენი და უშენი სოფლები ქართლისა და კახეთისა“ (S 3729). მასში აღწერილია, ქართლ-კახეთის ტოპონიმებთან ერთად, ხევსურეთის, რაჭა-ლეჩხუმის, სვანეთის, იმერეთის სოფლებიც. შეიცავს 2300-მდე ტოპონიმს. ახლავს ისტორიული ხასიათის კომენტარები. თხზულება საინტერესოა XVIII ს. საქართველოს დემოგრაფიული ვითარების გასათვალისწინებლად და მნიშვნელოვანი წყაროა ისტორიული გეოგრაფიისა. ამავე ხელნაწერშია დაცული „შემოკლებით აღწერა საქართველოს შინა მცხოვრებთა თავადთა და აზნაურთა გვარებისა“. მასში განხილულია ქართლ-კახეთის, იმერეთის, ოდიშის, ლეჩხუმის და გურიის თავადაზნაურთა გვარები და მათი წარმომავლობა. ეტიმოლოგიები ტოპონიმებთან მსგავსებაზეა დამყარებული და მეცნიერული ღირებულება არა აქვს.

დაბოლოს, იოანე ბატონიშვილის სალექსიკონო თუ სხვა სახის ჩანაწერები, ისტორიული ხასიათის მასალა, მცირე ზომის ლექსები, მის სახელთან დაკავშირებული სამკურნალო წიგნები მრავლად არის შემორჩენილი არა მარტო ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის ფონდებში, არამედ პეტერბურგის ეროვნულ ბიბლიოთეკასა და აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტშიც.

პორის ღარჩია

ისევ ე. წ. „აბდულ-მესიანის“
ღათარიღების შესახებ

თხზულება, რომელიც, XII-XIII საუკუნეთა მიჯნის მოღვაწის იოანე შავთელის ნაწარმოებად, „აბდულმესიანად“, ანუ თამარ მეფისა და დავით სოსლანის (თუ დავით აღმაშენებლის ან კიდევ სხვა დავითის) ხოტბად, იყო მიჩნეული, ჩვენი აზრით, ეკუთვნის XVII საუკუნის პოეტსა და საეკლესიო მოღვაწეს იაკობ შემოქმედელ-სამებელს, გვარად დუმბაძეს, და არის მისი თანამედროვე მეფისა და პოეტის, არჩილ მეორის, და ქრისტიანობისა და მისთვის თავდადებულ მეფეთა ქება-დიდება (ამ საკითხზე ჩვენ მიერ გამოქვეყნებული სტატიები ჩამოთვლილი გვაქვს წიგნში: „ლიტერატურული ძიებანი“, XXIV, თბ., 2003, გვ. 159).

ჩვენს ამ შეხედულებას ზოგი მკვლევარი არ იზიარებს, თუ რატომ, არავინ არაფერს ამბობს, გარდა ერთისა. ეს ერთადერთი მეცნიერი ქალბატონი მარიამ კარბელაშვილია, რომელიც ტრადიციულ შეხედულებას იცავს და გარკვეულ საბუთებს იშველიებს. მის ნაშრომს, – „ბაგრატიონთა დინასტია და ქართული პოლიტიკური თეოლოგია (მასალები ქართული პოლიტიკური აზროვნების ისტორიისათვის)“, რომელიც დაიბეჭდა „ლიტერატურულ ძიებანში“ (XX, თბ., 1999), გამოვეხმაურეთ აღნიშნული გამოცემის XXIV კრებულში მოთავსებული ნარკვევით: „ე. წ. «აბდულ-მესიანის» «არაბაში» და «აბაში»“ (გვ. 159-171).

წინამდებარე სტატია ასახავს შემდგომი კვლევის მიმდინარეობას.

1. აბაშნი

მარიამ კარბელაშვილი 2005 წელს გამოქვეყნებულ ნაშრომში¹ უბრუნდება „არ აბაშია, არ აბაშიას“ გაგების საკითხს და თავისი შეხედულების გასამაგრებლად, თითქოს ძველად, XII საუკუნეში-აც, ჩვენში იცოდნენ აბაშთა სამეფო დინასტიის ბიბლიური წარმომავლობა, რაც ვითომც აისახა ე. წ. შავთელის „აბდულ-მესიაში“, იმონუმებს იოანე ბატონიშვილის „ხუმარსნავლას“², რომლის ცალკე თავში „აბაშეთისა, ანუ ეთიოპიისათვის“ დახასიათებულია ეს ქვეყანა და მისი რელიგია: „სარწმუნოება უპყრიესთ ქრისტიანეთა, უვისთ პატრიარხი, რომლისა კურთხევასა დაეკითხებიან ანტიოქიისა პატრიარხსაცა. ხოლო ანტიოხიის პატრიარხი არს ყოფდებთაცა მბრძანებელი. ესენი იწოდებიან იაკობიანად (...). საღმრთო წირვასა აღასრულებენ წმინდის მოციქულის იაკობის კონდაკით...“ (გვ. 191). „ხელმწიფე აჭრევინებს იმპერიალსა, რომელსა ზედა არს სიქა დაკრული, ანუ გამოტვიფრული: შუაზედ იესო ქრისტეს სახე და გარეშემო ათორმეტნი მოციქულნი“ (გვ. 192). იქვე ისიც არის აღნიშნული, რომ ეთიოპიის ხელმწიფე „დავით წინასწარმეტყველთა შთამამოვლობათაგან არის (...). შთამოსირებული ძირთაგან წინასწარმეტყველის მეფის დავითისაგან“ (გვ. 192).

აქედან გამოტანილია დასკვნა: „ამრიგად, ამ ცნობით სრული უეჭველობით დასტურდება ჩემს მიერ ამ რამდენიმე წლის წინათ გამოთქმული ჰიპოთეზა, რომ საქართველოში იცოდნენ აბაშეთში ბაგრატიონთა მონათესავე სამეფო დინასტიის არსებობის შესახებ“ (გვ. 252). ბოლო დასკვნაში დამატებულია: „ადრითგანვე უწყოდნენ“ (გვ. 253).

ჩვენს გამოკვლევაში ნაჩვენებია, რომ ძველ ქართულ წერილობით ძეგლებში ყველგან, მათ შორის, ბაგრატიონთა განათლებულ

1 იოანე ბატონიშვილის ცნობა საქართველოსა და ეთიოპიის სამეფო დინასტიათა ნათესაობის შესახებ (მასალები ქართული პოლიტიკური აზროვნების ისტორიისათვის), „ლიტერატურული ძიებანი“, XXVI, თბ., 2005, გვ. 244-253.

2 იოანე ბატონიშვილი, ხუმარსნავლა, კალმასობა, II, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს ციალა კახაბრიშვილმა, ცოტნეკიკვიძემ, თბ., 1991, გვ. 190-194.

მეფეთა ბრწყინვალე წარმომადგენლის, არჩილის, თხზულებაშიც, აბაშნი უარყოფითად, არაქრისტიან ხალხად არიან მოხსენიებული¹.

აქ დავეუმატებთ, აბაშთა ქრისტიანობაზე, მეტადრე მათ დავითიანობაზე, არაფერს ამბობს ვახუშტი ბაგრატიონიც, მაშინ როდესაც ის იმეორებს ჯუანშერის ცნობას აბაშეთსა და აბაშებზე.

ჯუანშერი თავის საისტორიო თხზულებაში გამოყოფს თავს:

„აქა სპარსთა მეფისა და ვახტანგ გორგასლისაგან შესლვა ა ბ ა შ ე თ ს და დაჭირვა ა ბ ა შ ე თ ი ს ა მისგან“, აღწერს ამ ქვეყანას, გვიამბობს, როგორ დაიპყრო სპარსთა და ქართველთა ლაშქარმა იგი, მაგრამ ერთ სიტყვასაც არ ამბობს, რაიმე კარგი და მნიშვნელოვანი ახასიათებს თუ არა ამ ხალხსა და ქვეყანას: „და მოვიდეს მუნით ა ბ ა შ ე თ ს. ხოლო ა ბ ა შ ნ ი მსხდომარე იყვნეს ქუეყანასა, რომელსა მოსდგმიდა წყალი და ლერწმომანი, რომელსა ვერ იარებოდა ნავი, და ვერცა ოთხფერჯი, არამედ საზღვართა ზედა არს სპარსთასა, და სულგრძელად ჰბრძოდეს. რამეთუ წყალი იგი რომელ შესდიოდა, გარდაუგდეს, და ლერწმომანი იგი დაწუეს ცეცხლითა, და წარმოტყუენეს ა ბ ა შ ე თ ი ყოველი. და განყენა მეფემან სპარსთამან ა ბ ა შ ნ ი ორად: და ნახევარნი დაუტეენა ადგილსავე ზედა, და ნახევარნი წარმოიყენა ვითარ სახლი ათასი, და განყენა ივინი ადგილითი-ადგილად. და ესე არიან ქ უ რ დ ნ ი, ნათესავნი იგი რომელ წარმოტყენნა ა ბ ა შ თ ა გ ა ნ“².

განა საკითხავი არაა, ამ XI საუკუნის თხზულებაში, როდესაც საგანგებო საუბარია აბაშებზე, ავტორი (ვინც უნდა იყოს ის, ჯუანშერი თუ ლეონტი მროველი), თუ კი მან იცის ამ ხალხის ქრისტიანობა და მათი მეფეთა დავითიანობა, რატომ არ ამჟღავნებს ამას ან არ გვიხსნის, ასე უდიერად რატომ ეპყრობიან ქრისტიან ხალხს და ღვთისგან ხელდასხმულ მათ მეფეს?

1 „ლიტერატურული ძიებანი“, XXIV, 2003, გვ. 162-165.

სხვა ამბავია, ძველ ქართულ მწერლობაში „აბაშები“, გარდა აღნიშნული ბიბლიური გაგებისა, თუ უარყოფითად არა, არც დადებითად არიან ნახსენები. მაგალითად, თეიმურაზ პირველის „იოსებ ზილიხანიანში“ ამ თვალსაზრისით ისინი ნეიტრალურად არიან წარმოდგენილი:

„ოქრო მიინყო ვაჭარმან უსასყიდლოსა ფასისად.

მეფე ადგა და იოსებ მუნ მიჰყავს სრა-დარბაზისად,

სადა ჯდა მთვარე, გვერდს ახლდა ჯარი ვარსკვლავთა დასისად,

ა ბ ა შ თ ა, ზანგთა ლაშქარი ტევრი დგას ბევრ-ათასისად“ (სტროფი 82).

2 ქართლის ცხოვრება, ს. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ე ი ლ ი ს გამოცემა, I, 1955, გვ. 195.

იგივე კიდევ უფრო მეტი მოთხოვნით უნდა ითქვას ვახუშტი ბატონიშვილზე, რადგან იგი ბაგრატიონთა სამეფო გვარის წარმომადგენელია. დიახ, ჯუანშერის მონათხრობს იმეორებს ვახუშტიც, მაგრამ არც ის ცდილობს, რაიმე კეთილი სიტყვა თქვას აბაშეთსა და აბაშეებზე: „შემდგომად მუნით წარმოსულნი მიიწივნეს ა ბ ა შ ე თ ს და სულგრძელად ბრძოდნენ რ(ამეთუ) გარდაუგდეს ჩალათა წყალი და შემდგომად განწმობისა შევიდნენ, მოსწყვდნეს, მოსტყუვნნეს, მოაოჯრნეს და წარმოვიდნენ გამარჯუებულნი“¹.

ჩვენს ნაშრომში ისიც გვაქვს ნათქვამი, „აბაშები რომ ქრისტიანები არიან, ჩვენში გვიან არის აღნიშნული“. სამაგალითოდ დავიმონწმეთ გიორგი ავალიშვილის დღიურები „მოგზაურობა თბილისიდან იერუსალიმამდე“, რომელიც ავტორს 1819 წლის 6 ივლისიდან 1820 წლის 17 ივლისამდე დაუწერია. იოანე ბატონიშვილის „ხუმარსწავლაც“ ამ დროინდელია. როგორც თავად მ. კარბელაშვილიც მიუთითებს, იგი „ინერებოდა 1813-1828 წლების მანძილზე რუსეთში, პეტერბურგში“ (გვ. 244). მკვლევარი არც იმ სინამდვილეს უვლის გვერდს, რომ მასში „ჩვენთვის საინტერესო ცნობა ჩართულია – ამ სიტყვას საგანგებოდ მივმართავ – «ხუმარსწავლის» ვრცელ ნაწილში, რომელიც მსოფლიო გეოგრაფიას ეხება (...). არსებითად იგი რუსული სპეციალური ნაშრომიდან თუ სახელმძღვანელოდან არის თარგმნილი“ (გვ. 250). ავტორი იმასაც საგანგებოდ აღნიშნავს, რომ ეთიოპიის მეფეთა დავითიანობაზე საუბარია ეთიოპიის ხელმწიფის მიერ მეფე ერეკლე მეორისადმი გამოგზავნილ წერილში, რომელიც თხზულებაშივე 1787 წლითაა დათარიღებული. აი, ეს ტექსტიც: „ტიტლოჲ ჴელმწიფისა არს ესრეთ, რომელიც მოენერა მეფისა ირაკლისათჳს და გამოეგზავნა კაცი და შვილი ეთხოვნა, რადგან იგიცა დ ა ვ ი თ წ ი ნ ა ს წ ა რ მ ე ტ ყ ვ ე ლ თ ა შ თ ა მ ა მ ა ვ ლ ო ბ ა თ ა გ ა ნ არის, რომელსა მოენერა ესრეთ: ჩუჴნ დიდი იმპერატორი და ჴელმწიფე სრულიად ეთიოპიისა და მჰყრობელი ათორმეტთა სამეფოთა და სხვათა მრავალთა ერთა ქრისტიანეთა, ურიათა და წარმართთა, შთამოსირებული ძირთაგან წინასწარმეტყველის მეფის დავითისაგან, შენ საყუარელსა ძმასა და თანაერთსისხლობით შეერულსა უმაღლესსა მეფესა სრულიად საქართველოჲსასა და სხვათა მთავარსა და მბრძანებელსა გიძლენი ქრისტიანულსა გიხაროდნსა (და მერე შემდგომი,

¹ ქართლის ცხოვრება, ს. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ი ს გამოცემა, IV, 1973, გვ. 112.

მიზეზნი, თუ რასთვის გამოვეგზავნა ელჩი იგი). ხოლო წიგნისა და სასრულსა ბოლოსა ზედა ეწერა ესრეთ: უმაღლესობისა თქუნიისა უსაკუთრესი ძმა იოსეფ იაკობის ძე დ ა ვ ი თ ი ა ნ ი, წელსა 1787 (გვ. 192).

პირდაპირ უნდა ვთქვათ, მაშინ როდესაც საყრდენი თხზულება („ხუმარსწავლა“), სადაც აბაშელთა ქრისტიანობა და დავითიანობა აღნიშნული, განეკუთვნება XIX საუკუნის 10-იან და 20-იან წლებს, ავტორი ცნობებს იღებს რუსული წყაროებიდან და 1787 წელს ეთიოპელთა ხელმწიფისაგან გამოგზავნილი წერილიდან, მეორე მხრივ, ევროპულ და ყველა ძველ ქართულ წყაროში, მათ შორის, XVII საუკუნის მეფისა და პოეტის არჩილის თხზულებაშიც, აბაშნი იხსენიებიან ოდენ უარყოფითად, არაქრისტიან და ქრისტიანობის წინააღმდეგ მებრძოლებად, არ გამოდის, რომ „საქართველოში ა დ რ ი თ გ ა ნ ვ ე (XII ან XVII საუკუნეებში! – ბ. დ.) უ წ ყ ო დ ნ ე ნ ბ ა გ რ ა ტ ი ო ნ თ ა დ ა ვ ი თ ი ა ნ ი დ ი ნ ა ს ტ ი ი ს მ ო ნ ა თ ე ს ა ვ ე ე თ ი ო პ უ რ ი დ ი ნ ა ს ტ ი ი ს ა რ ს ე ბ ო ბ ი ს შ ე ს ა ხ ე ბ ო !

თუ იოანე ბატონიშვილამდე, XIX საუკუნემდე, მოაღწია ბაგრატიონებში გავრცელებულმა ცოდნამ აბაშთა დავითიანობაზე, სხვებს რომ თავი დავანებოთ, რატომ არაფერი არ იციან ამის შესახებ XVII-XVIII საუკუნეებში საქართველოსა და სხვა ქვეყნების ისტორიის ისეთმა დიდმა მკვლევრებმა და უაღესად განსწავლულმა ბაგრატიონებმა, როგორიც არჩილი და ვახუშტი არიან?!

2. პოლიტიკურ-თეოლოგიური ტერმინოლოგია

მარიამ კარბელაშვილი საგანგებო გამოკვლევაში „ქართველი მეხოტბენი – ქართული პოლიტიკური თეოლოგიის თეორეტიკოსები (მასალები ქართული პოლიტიკური აზროვნების ისტორიისათვის)“, რომელიც გამოქვეყნებულია 2003 წლის „ლიტერატურულ ძიებანში“ (XXIV, გვ. 140-158), ე. წ. „აბდულ-მესიანს“, ჩახრუხადის „თამარიანთან“ ერთად, პოლიტიკური თეოლოგიის მიხედვით ქართული „კლასიკური ხანის“ ძეგლად განიხილავს.

ჩვენ მხოლოდ ე. წ. „აბდულ-მესიანი“ გვაინტერესებს და მარტო მას შევხებით.

ნაშრომში თავიდანვე დამოწმებულია კ. კეკელიძისა და ე. მეტრეველის გამონათქვამები ე. წ. „აბდულ-მესიანისა“ და „თამარიანის“ იდეურ და მხატვრულ მსგავსებაზე, რაც, ტრადიციული და მა-

თი შეხედულებითაც, თითქოს იმით არის გამოწვეული, რომ ორივე ხოტბა ერთ დროს იყოს შეთხზული. სტატია მთლიანად ამ გავრცელებულ თვალსაზრისს ეფუძნება და ხსენებული მასალების გამოვლენით მის განმტკიცებას ემსახურება. დასაწყისშივე აღნიშნულია: „შავთელისა და ჩახრუხადის სახოტბო პოეზია თავისი არსით არა მხოლოდ ნყობილი სიტყვის მაღალი კულტურით აღბეჭდილი მხატვრული, არამედ ისტორიული მნიშვნელობის თხზულებებია, რომლებშიც პოეტური სახით აირეკლა ის საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ტენდენციები, რომელნიც თამარის ეპოქის აქტუალურ პრობლემატიკას განეკუთვნებიან და XII საუკუნის პოლიტიკური აზროვნების ფართო მასშტაბურობას მოწმობენ“ (გვ. 140).

იქვეა დაზუსტებული საკვლევი საკითხის არსი და კვლევის მიზანი: „თამარის ეპოქის ისტორიოგრაფიაც და მეხოტბეთა პოეტური შემოქმედებაც ერთ თემას დასტრიალებს: მეფის ძალაუფლების საკითხს და ერთპიროვნული მმართველობის პრობლემას (...). ხოტბებში მდიდარი ტროპიკით ბაგრატიონთა მეფობის მთელი კონცეფციაა გადმოცემული, რომელიც ფოკუსირებულია თამარზე: ჩვენს წინაშეა თანმიმდევრული პოლიტიკური თეორია ფრიად ფართო დიაპაზონისა, რომლის შემადგენელ ელემენტთაგან ამჯერად, ფიგურალურად რომ ვთქვათ, ხოტბებში ასახული მთავარი კონსტიტუციური საკითხები გვანტერესებს: სახელმწიფოებრივი ნყობილება, ხელისუფლების ლეგიტიმიურობა, სახელმწიფოებრივი მმართველობის პრინციპი“ (გვ. 140).

როგორც ნაშრომში წერია, კვლევა ეხება „სახელმწიფოებრივი ნყობილების (...) ფორმას“ და იმ „ტერმინოლოგიას (...), რომელიც შავთელისა და ჩახრუხადის ხოტბებშია მიმოხვეული და ნაწარმოებია ფუძეებიდან: უფლება, მთავრობა, ფლობა, პყრობა“ (გვ. 141).

გამოკვეთილად მითითებული არ არის, მაგრამ ჩანს, ეს სიტყვები XII საუკუნის სპეციფიკურ ქართულ პოლიტიკურ ტერმინებად და ბაგრატიონთა ამგვარივე ეპითეტებადაა მიჩნეული. სხვა მხრივ, მათ საბუთებად მოხმობას გამართლება არ შეიძლება ჰქონდეს. გარდა ამისა, ერთგან აღნიშნულია: „პოლიტიკური ტერმინოლოგიის ეს სიუხვე, რაც სხვა ეპოქებისათვის არ არის დამახასიათებელი, სხვა ფაქტორებთან ერთად (...) მოწმობენ, რომ სახელმწიფო ნყობილების საკითხი (შავთელისა და ჩახრუხადის ეპოქაში – ბ. დ.) ფრიად აქტუალურ თემას წარმოადგენდა“ (გვ. 142).

საკითხის განხილვა იწყება ბოლო, „პ ყ რ ბ ა“, სიტყვით და ე. ნ. „აბდულ-მესიანიდან“ დამონმებულია შემდეგი სტრიქონები:

- „ვიწყო-ლა ქებად, ძვილ შეკადრებად:
მსმენელთ ვაუწყო ქვეყნის მპყრობელი“ (4. 1).
„ბნელ ჰყოფს ყოველთა ქვეყნის მპყრობელთა,
ვით მზე დაჰფარავს სხვათა ვარსკვლავთა“ (33. 4).
„ედემს დარგული სამოთხის გული
ციერთ უმაღლე, ქვეყნის მპყრობელი“ (45. 3).
„ვისცა უგმირეს, მისთვის უგმირეს
არს ეს ყოველთა თვითმპყრობელთასა“ (28. 1).

გადაჭრით უნდა ვთქვათ, რომ ეს სიტყვა ძველად (XVIII საუკუნის ჩათვლით) მარტო ბაგრატიონებსა და, კერძოდ, XII-XIII საუკუნეთა ქართველ მეფეებზე არ ითქმოდა. ზემორე ციტატიდანაც ჩანს: რადგან საქები გმირი „ბნელ ჰყოფს ყოველთა ქვეყნის მპყრობელთა“, ეს იმას ნიშნავს, პოეტი „ქვეყნის მპყრობელთ“ უწოდებს იმ სხვა ქვეყნების მეფე-ხელმწიფეებსაც, რომლებიც საქებ გმირსა და მის სამშობლოს ღირსეულად არ მოპყრობიან.

მეორე და რაც თვალნათლივია, ხსენებული სიტყვები XVII-XVIII საუკუნეთა ქართულ წერილობით ძეგლებში უხვად მოიპოვება და ისინი ჩვეულებრივ ყველა რჯულის მეფე-ხელმწიფეებს მიემართება. რადგან საკამათოდ გამხდარა, დავიმოწმებთ რამდენიმე მაგალიტს.

პროზაული „ზააქიანი“:

„წარმართმან ზააქ სრული ქვეყანა და სააქაო დაიჭირა და ყოველისა ქვეყნისა მპყრობელი შეიქნა, რომე მისი მებრძოლი არვინ არ გამოჩნდა“¹.

თეიმურაზ პირველის „იოსებ-ზილიხანიანში“ მისრ-ეგვიპტის მეფეზე ნათქვამია:

„იგი მპყრობელი ხელმწიფე სამარესა მიღებულა“².

„რუსუდანიანი“:

„იყო დიდი და მაღალი ხელმწიფე ურუმისა მპყრობელი და მრავლისა ქვეყნისა, რომელსა ერქვა სახელად ყარამან“³.

1 აბულკასიმ ფირდოუსი, შაჰ-ნამე, ქართული ვერსიები, II, ტფ., 1934, გვ. 375.

2 თეიმურაზ პირველი, თხზულებათა სრული კრებული, ტექსტი, გამოკვლევა, ლექსიკონი ალ. ბარამიძის და გ. ჯაკობიას რედაქციით, თბ., 1934, სტროფი 267. 1.

3 რუსუდანიანი, ილია აბულაძისა და ივანე გიგინეიშვილის რედაქციით, თბ., 1957, გვ. 322.

„შეიდი მთიები“:

„ერანს ეზდიჯედ ჳელმნიფე, ღეთისაგან გამდიდრებული,
სრულად ქვეყნისა მპყრობელი, თვით ცამდის ამაღლებული...“¹

„შეიდთა ქიშვართა მეფობა გვაქვს უცილებლად კაცისა,
შენ მპყრობელი ხარ ქვეყნისა, მზეებრ მნათობი და ცისა“
(336. 1-2).

„მას აღმას ერქვა სახელად, სრულად ქვეყნისა მპყრობელი“ (567. 1).

„ოდესმცა იყო ჩემზედან ღმერთი ნყალობის მთოველი,
მამა მყვა ქვეყნის მპყრობელი, იგ ჩემთვის ღეთულებრ ცხოველი...“
(1520. 1-2).

„ომანიანი“ მისრეთის ხელმნიფეს ეუბნებთან:

„თვარე ხმელზედა ხელმნიფედ თქვენ ხართ ქვეყნისა მპყრობელი“².

თვით არჩილის გალექსილი „ვისრამიანი“:

„ფახფურ თქვა: იყო ხელმნიფე მაღალი არბაგანისა,
ყოვლთ თემთა და ქვეყანათ მპყრობელი განის-განისა“³.

ახლა სიტყვა „თ ვ ი თ მ პ ყ რ ო ბ ე ლ ი ს“ შესახებ.
თეიმურაზ პირველის იმავე „იოსებ-ზილიხანიანი“⁴, იოსებისა-
გან რჩევის მიღების შემდეგ, მეფეზე ნათქვამია:

„დაუმადლა თვითმპყრობელმან, მოიწონეს სრულად ერთა,
გავეზირდა მისრ-ეგვიპტეს, მეფემ გული გაუერთა“ (260. 1-2).

სეხნია ჩხეიძის სიტყვით, ვახტანგ მეხუთე „იყო მეფე მეფეთა
ესე სახელდებული (...), თვითმპყრობელი საქართველოსი (...), იყო
მეფე ესე ძირისაგან იესესა და თესლისაგან დავითისა აღმოცენე-

1 ნო დ ა რ ც ი ც ი შ ვ ი ლ ი, ბარამ-გური, პროფ. კ. კ ე კ ე ლ ი ძ ი ს რედაქციით,
გამოკვლევით და ლექსიკონით, თბ., 1930, სტროფი 17. 1-2.

2 ქ ა ი ხ ო ს რ ო ჩ ო ლ ო ყ ა შ ვ ი ლ ი, ომანიანი, გამოსაცემად მოამზადა ლ ი -
ა ნ ა კ ე კ ე ლ ი ძ ე მ, თბ., 1979, გვ. 42, სტროფი 155. 2.

3 ა რ ჩ ი ლ ი, თხზულებათა სრული კრებული, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს,
ლექსიკონი, საძიებელი და გამოკვლევა დაურთეს ი ვ ა ნ ე ლ ო ლ ა შ ვ ი ლ მ ა, ლ ი ა ნ ა
კ ე კ ე ლ ი ძ ე მ, ლ ა ლ ი ძ ო ნ ე ნ ი ძ ე მ, თბ., 1999, გვ. 374, სტროფი 89. 1-2.

ბული, სოლომონისა ნაყოფი, მისად შედარებული, ბაგრატიონად
 ნოდებული, ვ ა ხ ტ ა ნ გ, სპარსთა ენითა შ ა ნ ა ო ზ...¹.

„თვითმპყრობელად“ მოიხსენიება ქართლ-კახეთის მეფე ერეკლე მეორე. 1770 წლის 4 თებერვალს ზენონ ალავერდელის მიერ ბოქაულთუხუცეს ფარემუზისადმი გაცემული წყალობის სიგელი: „რადგან რომ უმაღლესის და თვითმპყრობელის ჯელმნიფისაგან ბრძანებულ გვექმნა თქვენის წიგნების ჯელმეორედ გა(ა)ხლება, ჩვენც მისი უმაღლესობის ბრძანება თავს ვიდევით, ჩვენ, ყოვლად სამღვდელომ ამბა ალავერდელმა პატრონმან ზენონ“.

იქვე, ზემორე, მითითებულია, რომ ეს „უმაღლესი“ და „თვითმპყრობელი ხელმნიფე“, რომლისგანაც წყალობის წიგნის განახლება მოდის, ერეკლე მეორეა: „მინდობითა, თავდებობითა მათის სიმაღლის მეფის ირაკლის ბრძანებით...“² და სხვა.

ასე რომ, XVII-XVIII საუკუნეებშიაც ქართველი თუ უცხოელი მეფეები და ხელმწიფენი, განურჩევლად იმისა, ძლიერნი არიან თუ სუსტნი, ჩვეულებრივ „მპყრობელებად“ და „თვითმპყრობელებად“ იწოდებიან.

იგივე ვითარება გვაქვს „უ ფ ლ ე ბ ა“, „ფ ლ ო ბ ა“ სიტყვების მიმართაც. სტატიაში ქართული კლასიკური ხანის სინამდვილის გამომხატველად მიჩნეულია „ხოტბის“ ამ სიტყვების შემცველი შემდეგი სტრიქონები (გვ. 141-142):

- „მწნე, ლმობიერი, ქველი ძლიერი, ჰაეროვანი, მტკიცედ მფლობელი“ (4. 2).
- „ესე მისითა, ესე მისითა კურთხევით უფლებს ძალთა შემწედა“ (5. 3).
- „ქვეყნის უფალი, მჭვრეტთ სატურფალი...“ (69. 3).
- „იროიკ, ბოლრატი, პარმენიდ სოგრატი უფლად გოქვეს ზღვისა და ჯმელისასა“ (56. 2).
- „სომეხთ მეფენი, მტერთ სისხლ-მჩქეფენი, ღმერთმა არ ღირს-ყვნა უფლებათასა“ (85. 4).
- „შეგეფეროდა, გმირო, ქველო და სრულ ჯმელთა ფლობა სამეუფოსა“ (96. 3).

1 ქართლის ცხოვრება, დ. ჩ უ ბ ი ნ ა შ ვ ი ლ ი ს გამოცემა, II, სანკტ-პეტერბურგი, 1854, გვ. 307.

2 ქართული სამართლის ძეგლები, III, ტექსტები გამოსცა, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო პროფ. ი. დოლიძემ, თბ., 1970, გვ. 885.

ამ ნიმუშების ჩვენებამდე გამოკვლევაში აღნიშნულია: „ფლო-
ბა» – «უფლება», როგორც პოლიტიკური ტერმინოლოგია, სპეცი-
ფიკური სემანტიკის შემცველია და განსხვავდება ტერმინისაგან
«მთავრობა» (გვ. 141). იგივე აზრია გამეორებული ნიმუშების
დამონშების შემდეგაც: „მართლაც, ხოტბაში «უფლება და მთავ-
რობა», როგორც პოლიტიკური ლექსიკონის ტერმინები, ერთადაა
მოსხენიებული, რაც მოწმობს, რომ მათ განსხვავებული კონკრე-
ტული შინაარსი აქვთ“. მაგალითებად ამჯერად მოყვანილია „ხოტ-
ბის“ შემდეგი სტრიქონები (გვ. 142):

- „დავით ძლიერი, მწნედ საშინელი
უფლებს და მთავრობს, ურჩთ შემწველობა“ (6. 3).
- „ჰმთავრობ და უფლებ, ათავისუფლებ
პყრობილთა, ბრძმედო სინმიდისაო“ (25. 2).
- „თვით აუარო: არა უარო
ქვეყნათ ყოველთა უფალთ-მთავარსა“ (73. 2).
- „უფალთ-მთავარი, მჭერ სამთავ არი
სამსაჯულოსა სრულად მათისა“ (13. 3).

ნაშრომში არაფერია ნათქვამი, თუ „ფლობა-უფლება“-ს რა სპე-
ციფიკური შინაარსი აქვს თავისთავად ან მაშინ, როცა XII-XIII საუ-
კუნეებს ასახავს. მხოლოდ ეს არის, მითითებულია სიმონ ყაუხჩიშ-
ვილის მიერ შედგენილი ლექსიკონი, რომელიც ერთვის „ქართლის
ცხოვრების“ მის მიერვე გამოცემულ მეორე ტომს (1959), სადაც
განმარტებულია: „ერთმთავრობა როდესაც ერთი კაცია ქვეყნის
სათავეში“. ზუსტად იგივეა გამეორებული „ერთუფლება“ სიტყვის
ახსნისას და ორივეგან დამონშებულია „ისტორიანი და აზმანის“
ერთი და იგივე ტექსტი: „ერთმთავრობა-ერთუფლებასა ერთისა
კაცისა“.

ჩვენთვის ყოვლად გაუგებარია, სიტყვათა ერთად ხმარება რა-
ტომ ნიშნავს, რომ ისინი მაინცადამაინც განსხვავებული შინაარსი-
სანი არიან და არა, ვთქვათ, სინონიმური, როგორც ამას „ქართლის
ცხოვრებაში“ გვერდიგვერდ მდგომ „ერთმთავრობა-ერთუფლე-
ბის“ განმარტებისას ს. ყაუხჩიშვილი გვთავაზობს.

გამოკვლევაში „ფლობა-უფლება“ სიტყვათა შემცველ სტრიქონ-
თა შესახებ ვკითხულობთ: „«აბდულმესიანის» შესაბამის სტროფ-
თა ანალიზით ირკვევა, რომ მეფეს სახელმწიფოს ფლობის უფლება
მხოლოდ ღმერთისგან ეძლევა: რადგან დავით წინასწარმეტყველს

უფალმა აღუთქვა მეფობა". იგივეა გამეორებული 85. 4-ე სტრიქონის („სომეხთ მეფენი...“) მიმართ: „საგულისხმოა: ეს ტაეპი არაა რაზროვნად გვაუწყებს, რომ მეფის უფლებამოსილებას, უფლებას მხოლოდ ღმერთი ანიჭებს პიროვნებას“ (გვ.141).

თუ „ფლობა-უფლება“ სიტყვათა სპეციფიკურ შინაარსად ეს იგულისხმება, მაშინ გაუგებარია, რატომაა ისინი მხოლოდ XII-XIII საუკუნეთა საქართველოსთვის დამახასიათებელი ტერმინები?

ამ სიტყვებს ერთნაირი ნიუანსური გაგება ჰქონდა როგორც ადრინდელ, ისე XVII-XVIII საუკუნეთა ქართულ ენაში და ხელმწიფობას, ქვეყნის მფლობელსა და მპყრობელს აღნიშნავდა.

ამავე ძირისაა „ფ ჯ ა ლ ი“, რომელიც სულხან-საბა ორბელიანის თქმით, არის „პატრონი ვაჟი, გინა ღმერთი“. ილ. აბულაძე, როდესაც თავის წიგნში „ძველი ქართული ენის ლექსიკონი (მასალები)“ „ფლობა“-ს განმარტავს როგორც ხელმწიფებას, ნებას, უფლებას, მიუთითებს მარკოზის სახარებაზე (3. 15), სადაც „ფლობას“ სხვა რედაქციაში ენაცვლება „ველმწიფება“: „აქუნდეს ფ ლ ო ბ ა ე განსხმად ეშმაკთა“ და „აქუნდეს მათ ჳ ე ლ მ ნ ი ფ ე ბ ა ე... განსხმად ეშმაკთა“.

ამავე ლექსიკონში ახსნილია: „ფლობილება ძალაუფლება, პატრონობა“, „მფლობელობა მთავრობა, ხელისუფლება“.

ბარემ აქაც ბოლომდე მიყვებით საქმეს და ქართული „აღორძინების ხანიდან“ დავიმომნებთ რამდენიმე მაგალითს, სადაც სხვა ქვეყნებისა და იმ დროის ქართველი ხელისუფალნი (მეფე, ხელმწიფე) „მფლობელად“ იწოდებიან:

„რუსუდანიაში“ ერთ-ერთი პერსონაჟი მეფეს მიმართავს: „ვაგლახ მე, ხელმწიფევ, ხმელთა მფლობელო, ეტლის მსგავსად მქცეველო...“ (გვ. 154).

„შვიდი მთიები“:

„ქვეყნის მფლობელნი ჰინდოთა მეფისა მემუდარია, თაყვანის სცემენ, ვით ღმერთსა, სრულად ჰინდოთა ჯარია“ (476. 2-3).

„შაჰნავაზიანი“:

„ყაბუქს უბოძა მრავალი დიდმან ერანის მფლობელმან“¹.

¹ ფეშანგი, შაჰნავაზიანი, გიორგილეთონიძის და სოლ. იორდანიშვილი ს რედაქციით, თბ., 1935, სტროფი 593. 1.

1468 წლის 22 მარტს ქართველი მეფის, გიორგის, მიერ მცხეთის საყდრის გლეხთადმი მიცემულ წიგნში ეს მეფე ასეა მოხსენიებული: „ქ. ჩუენ (...) მეფეთა მეფისა გ(იორ)გ(ი)სგან და საყუარლისა ძისა ჩუენისა ალექსანდრესგან იესიან-დავითიან-სოლომონიანობით აღმკულმან, ნებითა და შენევნითა ღვთისათა აფხაზთა, ქართველთა, რანთა, კახთა და სომეხთა მეფისა, შაჰნშა და შარვანშაჰ და ყოვლისა ჩრდილოეთისა აღმოსავლეთით ვიდრე დასავლეთამდის თვით ჴელმწიფედ მტკიცედ მფლობელ-მპყრობელმან ესე სიმტკიცისა წიგნი და სიგელი ამისად ნიშნად გიბოძეთ და მოგეცით თქუენ, ერთობილთა დიდისა და ცათა მობაძავისა მცხეთისა სოფელთა გლეხთა და ყოველთავე...“ ბოლოს არის ხელრთვა: „ქ. მეფეთა მეფემან გიორგის დამიმტკიცებია ნებითა ღმრთისათა“¹.

ახლა „უფლებს“ და „მთავრობს“ ტერმინთა ურთიერთმიმართებაზე. ისინი შინაარსობრივად იმდენად არასდროს განსხვავდებოდნენ, რომ ერთმანეთს დაპირისპირებოდნენ. პირიქით, ძველად, როგორც ადრინდელ, ისე გვიანდელ საუკუნეებში, მათ ბევრჯერ მსგავსი გაგება ჰქონდათ ან ერთმანეთს ავსებდნენ. შემთხვევითი არ არის, რომ ილ. აბულაძის ზემორე დამონმებულ ლექსიკონში სიტყვა „მფლობელობა“ განმარტებულია სიტყვებით „მთავრობა“ და „ხელისუფლება“.

სულხან-საბა ორბელიანი „მთავარის“ ახსნისას იყენებს სიტყვას „მპყრობელი“, ნიკო და დავით ჩუბინაშვილები – სიტყვას „მფლობელი“. ს. ყაუხჩიშვილი „ქართლის ცხოვრების“ იმავე მეორე ტომის ლექსიკონში „მთავრობა“ სიტყვის განმარტებისას ხმარობს სიტყვას „ჴელმწიფებას“.

იმავე ტომში ჟამთააღმწერელი მოგვითხრობს: „... და ვითარ ცნა სიკუდილი ბაიდო ყაენისა, თუქალ ივლტოდა და მივიდა სამცხეს, ბექასას, რომელი მთავრობდა ტასისკართვან ვიდრე კარნუქალაქამდე“ (გვ. 299). ხოლო იქვე „ახალი ქართლის ცხოვრების“ მესამე ტექსტში ვკითხულობთ: „ხოლო დაიპყრეს ოსმალთა სამცხე-საათაბაგო, და აღიღეს ყოველნივე ციხენი და სიმაგრენი სამცხისანი, და გააბატონეს ქაიხოსრო, ძე ყუარყუარესი, და იქმნა ათაბაგ. მაშინ შემოიკრიბნა მესხნი დიდნი და მცირენი ყოველნივე, და მთავრობდა ოთარი შალიკაშვილი“ (გვ. 500).

1 დოკუმენტები საქართველოს სოციალური ისტორიიდან, II, ბატონყმური ურთიერთობა (XV-XIX ს.ს.), ნ. ბერძენიშვილის რედაქციით, თბ., 1953, გვ. 1.

ასე რომ, არც „მთავრობს“, „მთავრობა“ ტერმინებშია ისეთი შინაარსი, საქართველოს ე. წ. კლასიკურ და ალორძინების ხანებში თმანეთს აშორებდეს.

ამგვარივეა მომდევნო საკითხიც, – ქართველი ბაგრატიონების ღვთისგან მეფეებად დადგენა და ბიბლიური დავითისა და სოლომონის შთამომავლებად მიჩნევა. გამოკვლევაში ვკითხულობთ: „ბაგრატიონთა დავითიანობა იყო დინასტიის ხარიზმულობის ურყევი საბუთი, რაც არაორაზროვნად დაფიქსირდა მეხოტბეთა შემოქმედებაში, და არა მხოლოდ დაფიქსირდა, არამედ თამარის ეპოქაში ახალი სიძლიერით აჟღერდა. შავთელისა და ჩახრუხადის ოდებში საგანგებოდ რამდენჯერმე მეორდება, რომ თამარი იესიან-დავითიან-სოლომონიანი საგვარეულოს ჩამომავალია, «ძირით მისითა იესისითა» არის შობილი, რაც ქვეტექსტურად გულისხმობს, რომ მის მიერ ტახტის ზეობა უფლის მიერ დავით ნინასწარმეტყველისათვის მიცემული ფიცით არის დაკანონებული“ (გვ. 143-144). ნიმუშებად მოყვანილია ე. წ. „აბდულ-მესიანის“ შემდეგი სტრიქონები:

„დავითისადა – დავით ის ა და –
 ეფუცა უფალს სიტყვა მტკიცედა,
 «ნაშობნი შენნი, შენ მიერ შენნი,
 დავსვა მსაჯულად საყდართა ზედა».
 ესე მისითა, ესე მისითა
 კურთხევით უფლობს ძალთა შემწედა“ (5. 1-3).
 „ძირით მისითა იესისითა
 შეილი მართალი იშვა ცხოვრებად,
 ქალწულ-წმიდისა წილხდომილისა
 საქართველოსა მეფედ წოდებად“ (16. 1-2).
 „ვარდო უფრჭენელო, ცვრით განბანილო,
 ნერგო სვიანო, დავითიანო“ (51. 1).

რაც გამოკვლევაში გვარტომობაზეა ნათქვამი, სავსებით სწორია, მხოლოდ საკითხავი ის არის, ყველაფერი ეს თამარს ეხება თუ არჩილ მეორეს (ვიმეორებთ: ძველ ხელნაწერებში წერია „არჩილი“) და ბაგრატიონთა სამეფო დინასტიის იესიან-დავითიან-სოლომონიანობა მხოლოდ თამარის ეპოქისეული თვალსაზრისია?

ახლა ამაზე ვრცლად აღარ ვიმსჯელებთ, რადგან ცალკე ნაშრომში, როცა განვიხილავთ საკითხს, რამდენად შესაძლებელია არჩილ მეორე ე. წ. „აბდულ-მესიანის“ პერსონაჟად ვცნოთ, იქ ნაჩვენები გვაქვს, რომ აღნიშნული დინასტიური მემკვიდრეობითი იდეა ჩვენში XVII-XVIII საუკუნეებშიაც ცოცხალი და ქმედითია. კერძოდ,

ამგვარად იწოდებოდნენ მუხრანელი ბაგრატიონები, არჩილის სისხლით ახლობლები – ვახტანგ V, გიორგი XI, ვახტანგ VI, ბაქარი. ამ შეხედულებასთან პირდაპირი შეხება აქვს თავად არჩილსაც („ლიტერატურული ძიებანი“, 1999, № XX, გვ. 179, 182-183). სხვა საკითხებთან დაკავშირებით ზემოთაც დავიმოწმეთ და ქვემოთაც გამოჩნდება, რომ დავითიანებად იწოდებიან ბაგრატიონთა სხვა შტოს გვიანდელი მეფეებიც.

აქ ამგვარ მხოლოდ ერთ საბუთს, კახეთის მეფის (1722-1732) კონსტანტინე მეორის წოდებებს მოვიყვანთ: „ესე (...) წყალობის წიგნი და სიგელი გიბოძეთ ჩუენ, ღმრთივ აღმატებულმან, ღმრთივ დამყარებულმან და ღმრთივ ზეცით გვირგვინოსანმან, იესიან-დავითიან-სოლომონიან-პანკრატიონმან, დიდისა ცათა სწორისა ჴელმწიფისაგან შვილებრ აღზრდილმან და მათგანვე გახელმწიფებულმან, ქართლისა და კახეთის მპყრობელმან, ყარაბაღის ბეგლარბეგმან, შამშადილუსა და ყაზახის ხანმა, მეფეთ მეფემან და თვთ ჴელმწიფემან პატრონმან კონსტანტინე (...), თქუენ, ჩოლოყაშვილს...“¹.

ნათლად ვხედავთ, როგორც ეს ზემოთ დამოწმებულ გიორგი მეფის 1468 წლის 22 მარტის წიგნში არის, ეს პატარა პროვინციის უღიმღამო მმართველები (კონსტანტინე მეორე და გიორგი) დავით აღმაშენებელსა და თამარზე ან სხვა რომელიმე ქართველ მეფეზე ნაკლები ღვთიური ძალმოსილების მქონე მეფეებად არ არიან წარმოდგენილნი!

გამოკვლევაში წამოყენებული თვალსაზრისის დამადასტურებლად მოხმობილია აგრეთვე მეფის კურთხევის, მირონცხების აღმნიშვნელი ტერმინი – „ც ხ ე ბ უ ლ ი“. „ხოტბათა ტექსტის ანალიზი მოწმობს, – ვკითხულობთ სტატიაში, – მეხოტბეებთან ბაგრატიონთა ცხებულობის საკითხი განსაკუთრებით არის აქცენტირებული, და თუმცა შავთელთან და ჩახრუხაძესთან განსხვავებული კონტექსტი ახლავს, საერთო მიზანდასახულობით ბაგრატიონთა დინასტიის საკრალურობის და, შესაბამისად, კანონიერების დასაბუთებას ემსახურება“ (გვ. 146). ე. წ. „აბდულ-მესიანიდან“ მოყვანილია შემდეგი სტრიქონები:

1 ქართული სამართლის ძეგლები, II, საერო საკანონმდებლო ძეგლები (XVI-XVIII სს.), ტექსტები გამოსცა, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო პროფ. ი. დოლიძემ, თბ., 1965, გვ. 389-390.

„არ იონათან, არიო ნათან,
ვინ ქმნა მას ზედა ზეთ-მცხებელობა.
დაცხრა, დაყუდნა, მისგან განცუდნა
უგლიმთა ბორგით ზარ-მცემელობა“ (6. 1-2).
„ცუდ-ყვის მან მტერნი, ორგულთა ერნი,
საწმილმან ვით ქმნის ძალი ცვილისა.
მოსე და არონ თხემსა დაარონ
მას ალაბასტრი ნელსაცხებლისა“ (12. 3-4).
„სთქუთ-ლა ესეცა: მსგავსად ესეცა
ულმთოთა შიქქმს თვით ოტებულსა,
ა მოთხე მისთვის, ამო თხემისთვის
ნათანით ვსძლნობდეთ ნელსაცხებელსა“ (38. 3-4).

გამოკვლევაში ტექსტი სავსებით სწორად არის გაშიფრული, რომ „ამ მაგალითთა თანახმად მირონცხებას, როგორც პოეტურ სიტყვას, შავთელის ხოტბაში (ანუ ე. წ. „აბდულმესიანი“ – ბ. დ.) დავითიანი მეფის – ბაგრატიონთა დინასტიის წარმომადგენლის – კანონიერებისა და შინაური თუ გარეული მტრის დამარცხების, მათზე გამარჯვების სემანტიკა ახლავს, რაც ცხებული მეფის უძლეველობის დემონსტრირებას ემსახურება და სამეფო კარის განწყობილებას ასახავს“ (გვ. 147). ოღონდ ჩვენთვის გაუგებარია, რატომ მასში მაინცადამაინც თამარი და მისი ეპოქა უნდა ვიგულისხმოთ?!

სტატიაში რამდენჯერმეა აღნიშნული, რომ „ცხებულის“ ბიბლიიდან მომდინარეობის თვალსაზრისზე ე. წ. „აბდულ-მესიანსა“ და „თამარიანს“ შორის განსხვავებაა. პირველის ავტორზე ნათქვამია: „იქმნება შთაბეჭდილება, რომ მეხოტბე ვილაცას ეკამათება და თავისი აზრის უცილობელ ჭეშმარიტებას უმტკიცებს“ (გვ. 146). უკვე დავიმოწმეთ, ზემორე მოყვანილ ციტატაში აღნიშნულია, რომ „ბაგრატიონთა ცხებულობის საკითხს“ „შავთელთან და ჩახრუხაძესთან განსხვავებული კონტექსტი ახლავს“ (გვ. 146). კიდევ: „«ცხებასთან» დაკავშირებული კონოტაციური მნიშვნელობა ჩახრუხაძის ხოტბაში განსხვავდება შავთელის მიერ აქცენტირებულ მნიშვნელობისაგან“ (გვ. 148). ამ განსხვავების მიხედვით, გამოტანილია დასკვნა, რომ ე. წ. „აბდულ-მესიანი“ „თამარიანზე“ ადრეა შეთხზული: „მირონცხების განსხვავებულ პოეტურ გააზრებათაგან შავთელის თხზულება წინ უსწრებს ჩახრუხაძისას – შავთელს არ სჭირდება განმარტება, რატომ არის ბაგრატიონთა დინასტიის

ნარმომადგენელი ცხებული, ჩახრუხადეს კი დასჭირდა" (გვ. 148) თუ ამ მხრივ ე. წ. „აბდულ-მესიანსა“ და „თამარიანს“ შორის განსხვავება-დაპირისპირება მართლაც არის (რასაც ჩვენ ვერ ვხედავთ!), ამგვარ დასათარიღებლად ის მაინც არ გამოდგება. მთელ XVII-XVIII საუკუნეებში (და წინაც) ქართველ ბაგრატიონთა „დავითიანობა“ და „ცხებულობა“ არსად გვეგულება, ვინმეს სადაოდ და დასასაბუთებლად გაეხადოს. აი, კიდევ გვიანდელი ქართველი მეფეებიდან ვინ იხსენიება „ცხებულად“:

დავითიანია და ღვთისგან ცხებული თეიმურაზ მეორე. 1754 წლის 15 ივნისის განჩინებაში წერია: „ქ. ჩვენ ღმრთივ-ალმატე-ბულმან და ღმრთივ-ცხებით გვირგვინო(სან)მან საქართველოს და ყაზახ-ბორჩალი(ს) მტკიცედ მჭირავმან მეფეთ-მეფემ და თ(ვით) ჴელმწიფემ პატრონმან თ ე ი მ უ რ ა ზ (ამა)ვ ჩვენის ბრძანებით გარიგებულს გა(ნაჩე)ნს ჩვენც ასრევ ვამტკიცებთ“. მისი ბეჭედი: „ქ. დავითის ტომად, მკვიდრ ტახტზედ მჯდომად, მყო საქართველოს ღ-ნ ცხებულად, მეფე თ ე ი მ უ რ ა ზ“¹. მეორე ბეჭდის წარწერა: „უფლისა მიერ მეფედ ცხებული, თ ე ი მ უ რ ა ზ ის დამტკიცებუ-ლი“ (იქვე, გვ. 438).

უფრო ადრინდელი, 1744 წლის 17 სექტემბერს გაცემულ განჩინებაზე დასმული, ბეჭდის წარწერა: „მე ქრისტეს მონა, ჟუეყნად შაჰან-შაჰანსი, მეფედ ცხებული საქართველოსი, 1744, თ ე ი მ უ რ ა ზ“ (გვ. 358).

თემურაზ მეორე ასევე იწოდება გარდაცვალების შემდეგაც. 1766 წლის 8 მარტის განჩინება: „ქ. ჩვენ საქართველოს მეფედ ცხებულის, მეფის თ ე ი მ უ რ ა ზ ის ძე, ირაკლი მეორე, მეფე სრულიად ზემოსა საქართველოსა ამა ქართლისა და კახეთისა ჩვენის ბრძანებით შეკრებილთა მდივანბეგთან გაჩენილს სამართალს ვამტკიცებთ“ (გვ. 533).

ამგვარადვეა მოხსენიებული მისი ვაჟი, მეფე ერეკლე მეორე. 1765 წლის 15 აგვისტოს განჩინებაზე დასმული ბეჭდის წარწერა: „ქნარს მიცემს, დავით მიწმობს ძედ კახეთის მეფედ ცხებულს, ე რ ე კ ლ ე“ (იქვე, 515, 526, 527).

ღმრთის ცხებულ მეფეთა შთამომავლად წარმოგვიდგება კათალიკოსი ანტონ პირველი. 1739 წლის 5 მარტის სამწყსოს განწე-

¹ ქართული სამართლის ძეგლები, IV, სასამართლო განჩინებანი (XVI-XVIII ს.ს.), ტექსტი გამოსცა, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო პროფ. ი. დოლიძემ, თბ., 1972, გვ. 437.

სების წიგნი: „*ქ. ჩუენ, ღმრთივ ცხებულთა მაღალთა ჴელმწიფეთათომ(ისა) და დავითის ძირითვან აღმოცენებული ყოვლისა საქართველოს კათალიკოზ-პატრიარქი, ძე ქართველთა მეფის იესესი, ანტონი, ბიძის ჩვენის ბრძანებასა და სიგელსა ამას ვამტკიცებ ნებითა ღმრთისათა*“¹.

და, რაც უფრო საყურადღებოა, დასმულ საკითხს ზედმინევნით უპასუხებს ღვთის მიერ ცხებულად და დავით აღმაშენებლისა და თამარის მემკვიდრედ სახელდებული არჩილ მეორე. მისი თხზულებების კრებულის შემდგენელი და გადამწერი გივი თუმანიშვილი თავის ანდერძში წერს: „...უხვმან მონყალემან და ტკბილმან მდინარემან, დიდის თ ა მ ა რ მეფისაგან ყოვლად აღმოცენებულმან და თვით მეტომისა დ ა ვ ი თ აღმაშენებლის და ვახტანგ გორგასლანის მიმსგავსებულმან, ღ-თისა მიერ ცხებულმან, მეფემან მეფეთამან და ჴელმწიფემან, პატრონმან არჩილ, ოდეს ინება წიგნთა ამათ ლექსად შემკობა და შემზადა კეთილსიტყუად (...), მას უამსა გვიბრძანა გარდაწერა ჩვენ (...), წერითა უნდოს თუმანიშვილს (...) გივი(ი)ს, და აღვასრულეთ ბრძანება პატრონისა“².

დასასრულ, კიდევ ერთი საკითხი. ე. წ. „აბდულ-მესიანში“ საქები გმირის ერთ-ერთ ღირსებად დასახელებულია ბიბლიაში არაერთხელ გამეორებული, შეუვალი დებულების დაცვა, რომ სიბრძნის დასაბამი არის შიში უფლისა:

„აქვს მას დაბეჭდვით, სმენით და ხედვით
 «სიბრძნის დასაბამ შიში უფლისა»,
 ნათელი, წრფელი უხრწნელ-მყოფელი,
 შემწყნარებელი დავრდომილისა,
 ცუდ-ყვის მან მტერნი, ორგულთა ერნი,
 საწმილმან ვით ქმნის ძალი ცვილისა“ (12. 1-3).

სტატიაში ბლომად არის ბიბლიიდან ციტირებული ამ სიტყვების შემცველი ადგილები. მათ შორისაა „იგავნი სოლომონისნი“: „და დასაბამი სიბრძნისა არს შიში უფლისა“ (1. 7; 9. 10). ფსალმუნნი: „დასაბამი სიბრძნისაჲ არს შიში უფლისაჲ“ (110. 10). ეს შეხედულებაც „ყველაზე უფრო“ თამარის ეპოქის დამახასიათებლად არის მიჩნეული: „«შიში უფლისა», – კვითხულობთ მასში, – როგორც

1 ქართული სამართლის ძეგლები, III, გვ. 745.
 2 ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, (...) S კოლექცია, I, თბ., 1959, გვ. 543-544.

თამარის მეფობის ხასიათის განმსაზღვრელი ფაქტორი, ამ ფორმულასთან დაკავშირებულ ბიბლიურ ცნებათა მაღალი სემანტიზაციის გამო (...) ხოტბაში იქაც კი იგულისხმება, სადაც პირდაპირ არ არის ნახსენები, განსაკუთრებით იმ სტროფებში, სადაც სიმართლეზეა ლაპარაკი. (...) საერთოდ კი ცხადია, რომ დავით წინასწარმეტყველისა და სოლომონ ბრძენის მიერ შთამომავალთათვის ნაანდერძევი «შიში უფლისა» ყველაზე უფრო ძლიერად თამარის ეპოქაში უღერს“ (გვ. 151).

ღვთის შიში ყველა და ყოველი დროის რელიგიის ნიშანდობლივი მოთხოვნაა. ასევე, ურყევი და ადამიანთა ღირსების განმსაზღვრელი რწმენა იყო იგი ჩვენში XVII-XVIII საუკუნეებშიაც, რაც აისახა მაშინდელ როგორც ორიგინალურ, ისე არაქრისტიანული მწერლობიდან ნათარგმნ და გადმოკეთებულ თხზულებებში. ჯერ დავიმოწმოთ „შაჰ-ნამეს“ ქართული ვერსიები ლექსებიდან:

„სწვართე კეთილად, ეგების ავის გზითა უკომობრუნდეს,
ღვთის შიში გულშიგ ჩაუშვას, დევის საქმესა მოშორდეს...“¹.

პროზაული „ზააქიანი“: „... შეიღმან ზააქ არად შეიგონა, ღვთისა შიში არა ჰქონდა და კაცთაგან არა შეირცხვინა, უბრალოდ მამა მოკლა“ (იქვე, გვ. 371).

„მოციქულსა უბრძანა: «(...) მგონია, წვრთილობა გამოგელივით და სირცხვილი აღარა გაქვთ, მღვთისაგან შიში მოგშორებიათ»“ (გვ. 405).

„წყულმან ეშმაკმან მართალს გზასა დაგვაცდუნა, ღვთის შიშითა სირცხვილი მოგვაშორა“ (გვ. 417).

„მცნება და სიყვარული ღვთისა მოიგონე: ზოგჯერ რისხვა და შიში მისგან, და ზოგჯერ წყალობა“ (იქვე, გვ. 417).

„ბაამიანის“ პროზაული ვერსია: „ნასიამ სუფრა ააღებინა და დარბაზი ხალვათად დარჩა. მოილო ფარდაგი და საურ ხელმწიფე შიგან გაწვია, მისსა ყმასა ზურგსა აკიდა. მან უსირცხვილომან და ავის მოქმედმან არცა ღვთისა შიში მოიგონა, არცა ვისგან შერცხვენდა“².

ახლა მოვეუსმინოთ თვით მეფე-პოეტ არჩილს. „გაბაასება თეიმურაზისა და რუსთველისა“:

1 შაჰ-ნამეს აღნიშნული მეორე ტომი, სტროფი 5202. 1-2.

2 შაჰ-ნამეს, ანუ მეფეთა წიგნის, ქართული ვერსიები, III, ტექსტი გამოსცა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო დავით კობიძემ, თბ., 1974, გვ. 547.

„პირველ უნდა ღვთის შიშზედა კაცმან გული დაამყაროს, სიყვარული მისი ჰქონდეს, სასოება არ დაჰყაროს...“ (10. 1).

„ამას ის სჯობს: ღვთის შიშზედა საფუძველი კაცმან აგოს, სინმინდითა შეიყვაროს, სასოება არ გარდაგოს...“ (55. 1-2). „ლექსნი ასდაათნი“:

„დიდადვე შემირაცხია მხედრობის კარგ-გაგებისა, შიში უფლისა, პატრონის ერთგულად განსაგებლისა...“ (61. 1-2).

გალექსილი „ვისრამიანი“:

„მე საკიცხავი სხვისაგან ნუმც ოდეს მომიგონია, შიში ღვთისა და კაცთ კრძალვა მიჯობს და შემეგონია“ (534. 3-4).

ეს ბიბლიური დებულება იაკობ შემოქმედელისათვის განსაკუთრებული ღირებულებისა რომ ყოფილა, იქიდან ჩანს, რომ თავის ვრცელ პოლემიკურ პოეტურ თხზულებას „უსჯულოს მოამადისა და ქრისტიანეთ გაბაასებას“ სწორედ მისი ციტირებით იწყებს:

„სოლომონ თქვა სიბრძნის პირველ დასაბამად შიში ღვთისა, სამგვამოვნის ღვთაებისა, შემოქმედის მის ერთისა...“

ყოველივე ამას უფრო იქითკენ მივყევართ, რომ ვიფიქროთ: იაკობ შემოქმედელს, საეკლესიო მოღვაწესა და თეოლოგს, ეს ბიბლიური შეგონება არჩილის ამ ვრცელ ქებაშიც გახსენებოდა და თავისი საქები გმირი ამგვარივე ღირსებით შემკულ პიროვნებად წარმოედგინა, მით უმეტეს, თვით ეს მეფე-პოეტი ამ თეოლოგიური დებულების არაერთგზის მქადაგებელი გახლდათ.

ამრიგად, ჩვენ დასაბუთებულად არ მიგვაჩნია განხილული სტატიის თვალსაზრისი, თითქოს აღნიშნული პოლიტიკურ-თეოლოგიური ცოდნა და ტერმინოლოგია „თამარის ეპოქის პოლიტიკური აზროვნების თეორიისა და პრაქტიკის მხატვრული უკუფენა“ (გვ. 151). დაბეჯითებით უნდა ითქვას, ისინი ერთნაირად ესადაგებიან საქართველოს როგორც თამარის ეპოქას, ისე გვიანდელ, XVII-XVIII, საუკუნეებს და ვერ არყევენ რამდენიმე მტკიცე და ნათელ საბუთზე დამყარებულ შეხედულებას, რომ ე. წ. „აბდულ-მესიანი“ XVII საუკუნის მოღვაწის, იაკობ შემოქმედელის, ქმნილებაა.

„ქართლის ცხოვრების“ შესწავლის სათავეებთან – სოლომონ დოდაშვილი

1832 წელს ჟურნალ – „სალიტერატურონი ნაწილნი ტფილისის უწყებათაწმი“, სოლომონ დოდაშვილმა გამოაქვეყნა სტატია „მოკლე განხილვა ქართულისა ლიტერატურისა ანუ სიტყვიერებისა“. იმავე წელს ეს ნაშრომი დაიბეჭდა გაზ. „ტიფლისკიე ვედომოსტში“. წერილს მაშინვე მოჰყვა გამოსხმაურებები და მან მაღალი შეფასება დაიმსახურა.

კ. კეკელიძე ს. დოდაშვილის ამ ნაშრომს განიხილავდა, როგორც ძველი ქართული ლიტერატურის პერიოდიზაციის ცდას, რომელიც სხვადასხვა ვარიაციით შემდეგშიც მეორდება სამეცნიერო ლიტერატურაში.

ძველი ქართული მწერლობის ისტორიის ანალიზს ს. დოდაშვილი იწყებს ქართული ენის წარმოშობაზე მსჯელობით. იგი წერს:

„თუ მცალა რომელნიმე მწერალნი, საკუთრად სომეხთაგანნი, ამტკიცებენ, რომელ ქართველნი ძუჴლს დროში ლაპარაკობდნენ სომხურსა ენასა ზედა, ვინაითგან ორნი ესე ძუჴლნი ამიერკავკასიის მცხოვრებნი, ესე იგი, ქართველნი და სომეხნი, ვითარცა იხილვების ისტორიასა შინა, ჰსწარმოებენ ერთისა შთამომავლობისაგან – თარგამოსისა, გარნა გამოცანანი ესე არა არიან საფუძვლიანნი და არცა დამტკიცებულნი“.

სიტყვასთან „თარგამოსისა“ ავტორი სქოლიოში შენიშნავს: „თარგამოსი იყო მფლობელი ამიერკავკასიის მხარისა, ორი ათას შვიდას ორმოცდათვრამეტსა წელსა, რომელმანცა განუყო ძეთა თვისთა, ჰაოსს მისცა სომხითი, ხოლო ქართლოსს ქართლი და სხვანი“, და იქვე დამონმებულია „ქართლის ცხოვრება“.

საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს, რომ ახალი დროის მეცნიერებაში ესაა პირველი დამონმება და, როგორც ქვემოთ დავრწმუნდებით, კრიტიკული განხილვა „ქართლის ცხოვრების“ ცნობებისა. ახალ დროში ვგულისხმობთ XIX ს. ამ დროს არა მარტო შეიქმნა მთელი რიგი დარგები, არამედ მოხდა კრიტიკული ათვისება კაცობრიობის მიერ დაგროვილი ცოდნისა. ამ კონკრეტულ შემთხვევაში, „ქარ-

თლის ცხოვრებასთან" დაკავშირებით, იგულისხმება XVIII საუკუნე - ვახტანგ VI, სწავლულ კაცთა კომისია, კათალიკოს-პატრიარქი ანტონ I, ერთი მხრივ, და მარი ბროსეს ტიტანური შემოქმედება ქართველოლოგიაში, კერძოდ, მის მიერ განხორციელებული „ქართლის ცხოვრების“ შვიდტომიანი ორენოვანი (ქართულ-ფრანგული) გამოცემა XIX საუკუნის შუა ხანებში, კერძოდ, 1849-1858 წ.წ., მეორე მხრივ.

და აი, 17 წლით ადრე, სანამ მ. ბროსე „ქართლის ცხოვრების“ I ტომს გამოსცემდა და თითქმის 20 წლით ადრე, სანამ იგი „ქართლის ცხოვრების“ დამატებებსა და შენიშვნებში მისი ცნობების კრიტიკულ განხილვას წარმოადგენდა, სოლომონ დოდაშვილმა საფუძველი ჩაუყარა „ქართლის ცხოვრების“ შესწავლას და მისი ცნობების კრიტიკულ განხილვას.

მართალია, სოლომონ დოდაშვილის ხსენებული ნაშრომი არ არის ისეთი მონუმენტური და ყოვლისმომცველი, როგორცაა „ქართლის ცხოვრების“ ბროსესეული კორპუსი, მაგრამ მასში პირველად ხდება დამონმება და კრიტიკული განხილვა ჩვენი მატთანის ერთი კონკრეტული ცნობისა.

რა ცნობაა ეს, როგორია ს. დოდაშვილის არგუმენტები და როგორ დგას ხსენებული პრობლემა თანამედროვე მეცნიერებაში?

ცნობილია, რომ „ქართლის ცხოვრების“ დასაწყის ციკლს, რომლის ავტორობა XI საუკუნის ქართველ ისტორიკოსს ლეონტი მროველს მიეწერება, ახასიათებს მკვეთრად გამოხატული არმენოფილური ტენდენცია, რომელიც ნაწარმოებში რამდენიმე ნაწილად წარმოდგენილი: თარგამოსის შვილებს შორის ჰაოსის უფროსობა, მისი უპირატესი და აღმატებული დახასიათება, მთელს ამიერკავკასიაში სომხური ენის გავრცელება-ბატონობა, მათ შორის ქართველებში და ა. შ. ყველაფერმა ამან ქართულ ისტორიოგრაფიაში „ლეონტი მროველის ისტორიული კონცეფციის“ სახელი მიიღო და იგი არაერთგზის ყოფილა განხილვისა და დისკუსიის საგანი.

რა თქმა უნდა, ლეონტი მროველის ამ ცნობის უსაფუძვლოება და ზღაპრულობა დღეს სერიოზული მსჯელობის საგანი არ შეიძლება იყოს და მას ასეთად არც არავინ განიხილავს. სულ სხვა საკითხია, რატომ დასჭირდა ლეონტი მროველს ასეთი მოსაზრების წამოყენება, რატომ შეინყნარა იგი მაშინდელმა (XI-XII ს.ს.) ქართულმა საზოგადოებამ იმდენად, რომ ჩართული იქნა სამეფო კარის ოფიციალურ, აღიარებულ ისტორიოგრაფიულ ძეგლში - „ქართლის

ცხოვრებაში“. ამ საკითხზე ქართულ მეცნიერებაში რამდენიმე თვალსაზრისი არსებობს. იგი მართლაც არის სერიოზული მსჯელობის საგანი, მაგრამ ეს ცალკე განხილვის თემაა. ჩვენთვის ამჟამად მთავარია ის, რომ სოლომონ დოდაშვილმა პირველმა დასვა ეს საკითხი თითქმის ორასი წლის წინ, უარყო იგი და ლეონტი მროველის ამ ცნობის პირველი კრიტიკული განხილვა წარმოადგინა. იგი წერს:

„უკეთუ აზრნი მწერალთა იმათ (იგულისხმებთან ცოტა ზემოთ დასახელებული მწერალნი სომეხთაგანნი. ს. დოდაშვილის თხზულებათა გამოცემებში ეს სიტყვა, ვფიქრობ, არასწორადაა შეცვლილი სიტყვით „ამათ“) დაფუძნებულ არიან მხოლოდ მის ზედა, რომელ ქართულსა ენასა ზედა მყოფთა ლექსთაგანნი რომელიმე აქამომდე იხმარებიან სომხურსა ენისაცა შინა, ფრიად ცოტანი, ამის გამო შეუძლებელ არს მითვისება მათი და არცა დამტკიცება. შესაძლებელ არს, რომელ არა ქართულმან ენამან მიიღო ლექსნი სომხურიდან, არამედ სომხურმა ენამან ქართულიდამ. წინააართა ჩვენთა შემოიღეს ლექსი ქართულისა ენისანი მაშინ, ოდესცა სომხური ენა მყოფობდა თავისთავად, ეგრეთვე ქართველნიც იყვნენ განყოფით და პირსა შინა ერისასა გამოიხატა“.

ამ ადგილას, სქოლიოში, სოლომონ დოდაშვილი ერთგვარი ირონიით შენიშნავს – „ჩვენ არ ძალგვიძს ბაასი სომეხთა თანა, ვინაჲთგან იგინი უზნობენ რომელ თვით ადამ ლაპარაკობდა სომხურს და სომხურის ენიდამ იწარმოა ყოველი ენა, ესე იგი ფრანციცული, ნემეცური, რუსული და სხვანი“.

პუბლიცისტი განაგრძობს: „ძირი ენისა ჩუჴნისა უნდა იყოს საკუთარი. ესე ჰსჩანს ყოველთა ძველთა წერილთაგან. ჩვენ ვერ ვხედავთ ვერცა ასოთა, ვერცა ხმათა და გამოღებათა, არცა თუ ოდენ ლექსთა, რომელთაც აქუნდეთ მკვეთრი მსგავსება სულსა შინა სომხურისა ენისასა“.

ვფიქრობ, ინტერესმოკლებული არ იქნება ს. დოდაშვილის სტატიის ამ ადგილის მისივე რუსული თარგმანის წარმოდგენაც, სადაც თანამედროვე მკითხველთათვისაც აზრი უფრო ნათლად და მკაფიოდ არის გადმოცემული:

„Хотя некоторые писатели, особенно Армянские, утверждают, что Грузины в древние времена говорили на Армянском языке, но сии догадки, выведенные из того, что оба сии древние Закавказские обитатели, то есть Грузины и Армяне, как видно по

истории, происходят от одного поколения Таргамоса (აქ, სტატიის
ოში, სოლომონ დოდაშვილს მოჰყავს იგივე ცნობა თარგამოსის შე-
სახებ, რაც სტატიის ქართულ ტექსტშია და პირველი წარმოდგენს
„ქართლის ცხოვრების“ სათაურის რუსულ თარგმანს – „Ист[ория]
Груз[ии]“, რაც იმ დროიდან და დღესაც მიღებულია ქართულ მეც-
ნიერებაში), весьма неудовлетворительны и не доказаны. Если
сии писатели основываются на том, что некоторые, немногие
однако-же, слова, существующие в Грузинском языке, доселе
употребляются и на Армянском, то из сего нельзя еще составить
никаких основательных этимологических выводов в том, чтоб
язык Грузинский происходил от Армянского; также как наоборот
нельзя сии доказать, чтоб Грузинский был коренной, а Армянский
производный от оног. Есть множество случаев, по коим можно
предположить, что слова сии от самобытного Грузинского языка
могли перейти к таковому же Армянскому. Что корень нашего
языка должен быть собственный, сие видно из всех древних
письменных памятников. Я не нахожу ни букв, ни даже звуков, не
только слов, которые бы имели разительное сходство с свойством
Армянского языка“.

მაშასადამე, სოლომონ დოდაშვილის მოსაზრებით, „ქართლის
ცხოვრებაში“ წარმოდგენილი XI საუკუნის ქართველი ისტორიკო-
სის ცნობა უძველესი დროის ქართლში სომხური ენის გავრცელე-
ბის და თავდაპირველად ქართველების სომხურ ენაზე მეტყველების
შესახებ, არ არის სწორი. თანამედროვე მეცნიერთა („მწერალთა-
ნიო“ – იგი წერს) არგუმენტები ამის სასარგებლოდ ქართულში
სომხური სიტყვების არსებობისა, მართალია, მცირე რაოდენობით,
ჯერ კიდევ არაფერს არ ამტკიცებს, ისე, როგორც ქართული სიტყ-
ვების არსებობა სომხურში, რადგან ეს ხალხები უძველეს დროსვე
მოსახლეობდნენ ამიერკავკასიაში და თითოეულს გააჩნდა თავისი
ენა; არ არსებობს ქართულში არც ასო, არც ბგერა და არც სიტყვე-
ბი, რომელთაც ჰქონდეთ მსგავსება სომხური ენის სულისაო.

ვიმეორებ, ესაა პირველი კრიტიკული განხილვა „ქართლის
ცხოვრების“ ერთ-ერთი მწვავე საკითხის – მისი არმენოფილური
ტენდენციისა.

როდესაც სოლომონ დოდაშვილი „ქართლის ცხოვრების“ კრი-
ტიკას, უფრო ზუსტად, მისი ერთი ცნობის კრიტიკულ განხილვას
იწყებდა, „ქართლის ცხოვრების“ ტექსტის გამოცემა ჯერ კიდევ არ

არსებობდა. მაგრამ იმდროინდელი განათლებული საზოგადოების ოჯახებში მოიპოვებოდა მისი ხელნაწერები, რომლებიც საოჯახო ბიბლიოთეკის ძვირფასი წიგნები იყო. ვფიქრობ, რომ აქ განხილულ საკითხთან დაკავშირებით უალრესად საინტერესო და მნიშვნელოვანია, რომ „ქართლის ცხოვრების“ ერთი ხელნაწერი სოლომონ დოდაშვილსაც ჰქონია, რომლის, სამწუხაროდ, მხოლოდ მცირე (ერთფურცლიანმა) ფრაგმენტმა მოაღწია ჩვენამდე.

ესაა ხელნაწერთა ინსტიტუტის კოლექციებში ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების, ანუ S ფონდიდან შესული ხელნაწერი №1547. მისი პირველი მეცნიერული აღწერილობა ეკუთვნის მხექალა შანიძეს. აღწერილობის მიხედვით, ხელნაწერი, რომელიც XIX საუკუნისაა (ორ ადგილასაა ქალაქის ფურცელი 1823 წლის ჭვირნიშნით), შეიცავს კალიგრაფიული, ერთი ხელით გადაწერილ თხზულებებს ალორძინების ხანის ქართველი მწერლებისა – თეიმურაზ I, არჩილ მეფე, თეიმურაზ II, აგრეთვე, ზოგიერთ სხვა მასალას – არსენი ბერი მეფესა დავითს, სოლომონ II-ის ეპიტაფია და სხვ.

ამათ წინ, ხელნაწერში ჩაკინძულია ერთი ფურცელი (2 r-v), რომლის ორივე გვერდი შევსებულია „ქართლის ცხოვრების“, კერძოდ, ლეონტი მროველის თხზულების – „ცხოვრება ქართველთა მეფეთა“ ტექსტის ნაწყვეტით. ჩვენ მას ქვემოთ კიდევ დავუბრუნდებით.

ამასთანავე, ხელნაწერში ჩაკინძულია პირველი ფურცელი, რომლის მეორე გვერდი (1v) მთლიანად სუფთაა და თავისუფალი, ხოლო წინა გვერდზე (1r) მოიპოვება რამდენიმე გაკრული მინაწერი. გვერდის ზემოთ, მარჯვენა კუთხეში, ამჟამად გაბაცებული ფანქრით მიწერილია **Додаева** (როგორც ჩანს, სოლომონ დოდაშვილის ხელით). ფურცლის მარცხნივ – „**Саморога Додаева**“, შავი ბაცი ფანქრით, რომელზედაც შავი მელანია წვრილი კალმით გადატარებული. მის ზემოთ, ისეთივე მელნითა და კალმით – „ეს ხელნაწერი სოლომონ დოდაევისა ყოფილა“, რომლის ქვემოთ, სხვა ხელით წვრილად მიწერილია – „**О, ТЫ СМОТРИ**“. სულ პირველი მინაწერის – კუთვნილების აღმნიშვნელი სიტყვის („**Додаева**“) ზემოთ, წვრილი კალმით და შავი მელნით მიწერილია – „პეტრე უმიკაშვილის“, ხოლო კუთვნილების აღმნიშვნელი მეორე მინაწერის („**Саморога Додаева**“) ქვემოთ, პეტრე უმიკაშვილის ხელით მიწერილია: „ეს ხელნაწერი სოლომონ დოდაევის ძმისწულის სამარაგდონ დოდაევისაგან მივიღე სოფელ მალაროდან“.

ამ მინაწერების მიხედვით ხელნაწერის თავგადასავალზე ასე ნარმოიდგინება: თავდაპირველად ხელნაწერი სოლომონ დოდაშვილის საკუთრება ყოფილა; შემდეგ (სოლომონის 1832 წელს დაპატიმრების და ვიატკაში გადასახლების - ?) იგი მისი ძმისწულის სამარაგდონ დოდაევის ხელში გადასულა, მას ხელნაწერი პეტრე უმიკაშვილისთვის - ლიტერატორი, მთარგმნელი, პუბლიცისტი და საზოგადო მოღვაწე - გაუგზავნია სოფელ მალაროდან, დოდაშვილთა სამკვიდრებლიდან, ხოლო მას, თავის მხრივ, ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოებისათვის გადაუცია (თუმცა, მცირე ხნით თავის საკუთრებად დაუტოვებია, როგორც ამას მოწმობს კუთვნილების მინაწერი პირველი გვერდის ზედა მარჯვენა კუთხეში), ხოლო აქედან იგი საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმში, ხოლო შემდეგ ხელნაწერთა ინსტიტუტში მოხვდა.

ცხადია, ეს ხელნაწერი (S-1547), სოლომონ დოდაშვილის შემოქმედების მკვლევართა მხრიდან, საგანგებო შესწავლას მოითხოვს, თუნდაც მისი შედგენილობის თვალსაზრისით, მისი ლიტერატურული ინტერესებისა და გემოვნების წარმოსადგენად. ხოლო ჩვენ ამჯერად მასში ჩაკინძული „ქართლის ცხოვრების“ ერთფურცლიანი ფრაგმენტი გვაინტერესებს.

იგი დაწერილია სხვა ხელით, ვიდრე დანარჩენი ხელნაწერი. ეს ხელი ნაკლებადკალიგრაფიულია, ოდნავ გაკრულიცაა და, როგორც ჩანს, შესრულების მიხედვით წინ უსწრებს დანარჩენ ხელნაწერს; უფრო მეტი, ეს ფურცელი ამ ხელნაწერის კუთვნილება არცაა.

მაშასადამე, ფაქტია, რომ არსებულია XVIII საუკუნის ბოლოს თუ XIX საუკუნის დასაწყისში გადაწერილი „ქართლის ცხოვრების“ ხელნაწერი, რომელიც სოლომონ დოდაშვილის, უფრო მისი წინაპრების ოჯახის, საკუთრება ყოფილა, რომელსაც, როგორც ჩანს, ისიც კარგად იცნობდა და რომლის მონაცემებიც მას კრიტიკულად განუხილავს თავის სტატიაში ბევრად ადრე, ვიდრე „ქართლის ცხოვრების“ ტექსტი გამოქვეყნდებოდა. ეს ფურცელი რომ ხელნაწერის ფრაგმენტი და არა დამოუკიდებელი ტექსტის შემცველი, ჩანს მისი დასაწყისიდან და დასასრულიდან: იწყება წინა გვერდიდან გადმოსული სიტყვის ნაწყვეტით - „[დი] დებითა“ და მთავრდება ასევე ნაწყვეტით „დასავა [ლით]“, რომელიც გადადიოდა მომდევნო გვერდზე. მთლიანად, ამ გვერდებზე მოთხრობილია მირიან მეფის ძის, თრდატ სომეხთა მეფის სიძის და თვითონაც სო-

მეხთა მეფის გარდაცვალება, მირიან მეფის გარდაცვალება, მისი სიკვდილისწინა დანაბარები მეუღლის – დედოფალ ნანასა და ძის – ბაქარისადმი, მისი დაკრძალვის ადგილის აღწერა და ნანა დედოფლის გარდაცვალება.

ფრაგმენტი იწყება სიტყვებით:

[S-1547, 2r] „[დი] დებითა და მოქცევითგან მირიან მეფისათ ოცდამეხუთესა წელსა მოკვდა ძე მისი რევ, სიძე თრადტ(!) სომეხთა მეფისა, რომელსაც მიეცა მეფობა სიცოცხლესავე მისსა. და დაფლეს აკლდამასავე მას, რომელი თვით მასვე რევს აღეშენებინა და მასვე წელიწადსა დასწეულდა მირიან მეფე, რომელიც აღესრულა [...]“.

მთავრდება სიტყვებით:

„და აღესრულა მირიან მეფე და დაეფლა ზემოსა ეკლესიასა, საშუაღესა სუჭტსა სამხრითს, ჩრდილოთ კერძო და მას სუჭტსა შინა არს ნაწილი ღ(მრ)თივალმართებულისა მის სუჭტისა. და მეორესა წელსა მოკვდა დედოფალი ნანა და დაეფლა მასვე სუჭტსა დასავა [ლით]“... 2v.

ცხადია, ამ ფრაგმენტის სრული ტექსტოლოგიური გამოკვლევის ადგილი აქ არ არის და ეს მომავლის ამოცანად რჩება, მით უმეტეს, ტექსტის რამდენიმე ადგილი მაფიქრებინებს, რომ „ქართლის ცხოვრების“ ეს ხელნაწერი ვახტანგამდელი რედაქციის, ე. წ. მცხეთური ციკლის რომელიღაც ხელნაწერიდან გადაწერილი უნდა ყოფილიყო. კერძოდ, 1). სომეხთა მეფის სახელი ამ ხელნაწერში, ყველა სხვა ხელნაწერისაგან განსხვავებით, რომლებშიც „თრდატ“ წერია, გადმოცემულია „თრადტ“ ფორმით. მხოლოდ ერთ ხელნაწერში, მარიამისეულში, დასტურდება მსგავსი დაწერილობით ამ ადგილას ეს სახელი – „თარდატ“ და იქაც ანმეტობის მოხსნის შემთხვევაში „თრდატ“ ფორმის აღდგენა შეიძლება; 2). მირიან მეფის მოქცევიდან თარიღი „ოცდამეხუთესა წელსა“ ყველა ხელნაწერში აღნიშნულია „მე“ წინსართით და მხოლოდ მარიამისეულსა და მასზე დამოკიდებულ მაჩაბლისეულშია „კე წელსა“, რაც ქარაგმის გახსნის შემთხვევაში ასევე „ოცდამეხუთესა წელსა“ გვაძლევს; 3). იმავე წინადადების „რომლისად“ ფორმა სხვა ხელნაწერების „რომლისადვე“-ს და „რომლისას“ განსხვავებით, დასტურდება კიდევ ერთ ძველ, ქალაშვილისეულ ხელნაწერში და ა. შ.

ამასთანავე, ამ ფრაგმენტის ტექსტი ლეონტი მროველის საკმაოდ მოზრდილი პირველი თხზულების („ცხოვრება ქართველთა მეფეთა“) ფინალურ ნაწილს განეკუთვნება, ხოლო ის ნაწილი,

რომლის ცნობის კრიტიკასაც სოლომონ დოდაშვილი მიმართავს, თხზულების დასაწყისშია მოქცეული. მაშასადამე, „ქართლის ცხოვრების“, სავარაუდოდ, ვახტანგამდელი რედაქციის ხელნაწერის გადანაწერი, რომელიც სოლომონ დოდაშვილს ხელთ ჰქონია, საკმაოდ მოზრდილ ტექსტს, სულ ცოტა, ლეონტი მროველის პირველ თხზულებას მაინც შეიცავდა.

მაშასადამე, სოლომონ დოდაშვილი, ერთი მხრივ, არის „ქართლის ცხოვრების“ ცნობების პირველი კრიტიკული მკვლევარი და, მეორე მხრივ, მის სახელს წყაროთმცოდნეობითი და ისტორიულ-ფილოლოგიური საკითხების კვლევის წრეც უკავშირდება.

რევაზ ბალანჩივაძე

თანამედროვე ქართული ფილოსოფიის
პატრიარქი

შალვა

ნუცუბიძე

120

სახელოვან ქართველ მეცნიერთა შორის აკადემიკოსი შალვა ნუცუბიძე ერთ-ერთი უპირველესი იყო. ერთ პერიოდში საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ფილოსოფიის ინსტიტუტს რუსთაველის გამზირზე მდებარე ე.წ. „იმელის“ შენობის ერთი პატარა ფლიგელი ეჭირა. აი, ამ პატარა ფლიგელში მდგმურად იყვნენ ქართველი ფილოსოფოსები და ამიტომაც ერთგვარი მორიდებით დააბიჯებდნენ ქართული მეცნიერების ისეთი თვალსაჩინო მოღვაწეები, როგორებიც იყვნენ შალვა ნუცუბიძე, სავლე წერეთელი, ანგია ბოჭორიშვილი, შალვა ხიდაშელი, ნიკო ჭავჭავაძე, გურამ თევზაძე,

ზურაბ კაკაბაძე, არჩილ ბეგიაშვილი, სერგი ავალიანი (უფრო მოგვიანებით – მერაბ მამარდაშვილი). უზარმაზარი შენობის დანარჩენ ნაწილში კი ფართოდ იყვნენ გაშლილნი საქართველოს კომპარტიის მეხოტბენი და აპოლოგეტები, რომელთა კვლევის ობიექტი უმეტესწილად იყო საქართველოს კპ ცენტრალური კომიტეტის დადგენილებები, ცკ-ს ყრილობებისა და პლენუმების მასალები. აქვე იყო ცკ-ს არქივი და ლენინის მუზეუმი.

რა იყო ეს? – ბედის ირონია თუ ტოტალიტარული რეჟიმის სიმახინჯე, თავად განსაჯეთ. ფაქტი კი ერთია: ფილოსოფიის ინსტიტუტი იმდენად ვიწრო დერეფანში იყო განთავსებული, რომ ერთ ყველაზე პატარა ოთახში, სადაც მხოლოდ ერთი მაგიდა და ორი სკამი ეტეოდა, ორი განყოფილება იყო შეყუყულებული – ქართული ფილოსოფიის ისტორიის განყოფილება, რომელსაც აკადემიკოსი შალვა ნუცუბიძე ხელმძღვანელობდა და ფილოსოფიის ისტორიის განყოფილება, რომელსაც მაშინ ჯერ კიდევ სრულიად ახალგაზრდა გურამ თევზაძე ედგა სათავეში (შემდგომში აკადემიკოსი, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ვიცე-პრეზიდენტი).

მაშინ ფილოსოფიის ინსტიტუტში ე.წ. „სამშაბათობები“ იმართებოდა. ამ დღეს ყველა თანამშრომელი იყრიდა თავს, რადგან ტარდებოდა სამეცნიერო საბჭოს სხდომები, სამეცნიერო კონფერენციები, იკითხებოდა მოხსენებები, ბარდებოდა წლიური შრომები. სხვა დღეებში ინსტიტუტში გამოცხადება სავალდებულო არ იყო იმ მარტივი მიზეზის გამო, რომ ინსტიტუტისათვის გამოყოფილ ოთახებში, უბრალოდ, იმდენი სკამიც ვერ ეტეოდა, რამდენი თანამშრომელიც ჰყავდა (ან იქნებ იმიტომაც, რომ ამდენი ფილოსოფოსის ყოველდღიური შეკრება სულაც არ იყო სასიამოვნო უშიშროების სამინისტროსათვის, რომელიც ყოველ თავისუფლად მოაზროვნე ადამიანში გარკვეულ საშიშროებასა და საფრთხეს ხედავდა).

როგორც ვთქვი, სამშაბათი ინსტიტუტის თანამშრომელთა თავშეყრის დღე იყო და აი, ამ დღეს მოზრძანდებოდა ხოლმე ინსტიტუტში ბატონი შალვა და, რაკი მის ოთახში საოცარი სივინროვე იყო, კიბეების თავში, ჰოლში მდგარ დივანში, რომელიც ასევე პარტიის ისტორიის ინსტიტუტის საკუთრება გახლდათ, ჩაჯდებოდა ხოლმე. ეს ინსტიტუტის ყველა თანამშრომელმა ვიცოდით. ამიტომაც მას არსებითად გარეთ ვხვდებოდით და, როგორც კი ბატონი შალვა მოენწყობოდა, მაშინვე მის გარშემო განვლავდებოდით და

ინყებოდა ის, რასაც „შალვა ნუცუბიძის დაუვინყარი საუბრები“ ერქვა.

არიან მეცნიერები, რომლებიც საოცრად ნათლად და მიმზიდველად წერენ, მაგრამ ზეპირ საუბარში ვერ ტოვებენ განსაკუთრებულ შთაბეჭდილებას. ბატონი შალვა როგორც წერის, ისე ზეპირი მეტყველების ნამდვილი დიდოსტატი იყო. იგი საუბრობდა თავდაჯერებით, მდიდარი ჟესტიკულაციით, ხმის საოცარი ტემბრით, არტისტიკული მანერებით და ზემოთ შემართული მზერით...

როგორც უაღრესად განსწავლული და განათლებული ადამიანი, მრავალფეროვანი იყო მისი სასაუბრო თემები – ქართული ლიტერატურითა და „ვეფხისტყაოსნით“ დაწყებული, ქართული ფილოსოფიით – პეტრე იბერიითა და იოანე პეტრიწით დასრულებული.

ვისმენდით ამ საუბრებს და მაშინ ძნელად თუ წარმოვიდგენდით, რომ ეს იყო ჩვენი ცხოვრების ყველაზე საუკეთესო წუთები, წუთები, როცა გვქონდა ბედნიერება, გვეხილა როგორ ჩნდებოდა ახალი, ცინცხალი აზრები, როგორი ლოგიკური თანმიმდევრობით მისდევდა აზრი აზრს, მსჯელობა – მსჯელობას, დებულება – დებულებას, არგუმენტი – არგუმენტს, როგორ იბადებოდა ახალი იდეები და სახეები, როგორ იქმნებოდა ახალი რეალობა. იმ მომენტში, ალბათ, არც იმას ვაცნობიერებდით, რომ ვუსმენდით გენიალურ პიროვნებას – პიროვნებას, რომელმაც შექმნა ქართული მეცნიერების სრულიად ახალი დარგი – ქართული ფილოსოფიის ისტორია, უდიდესი წვლილი შეიტანა რუსთველოლოგიაში და შექმნა „ვეფხისტყაოსნის“ ერთ-ერთი საუკეთესო რუსული თარგმანი, იყო ქართული უნივერსიტეტის ერთ-ერთი დამაარსებელთაგანი, იყო აღმოსავლური რენესანსის თეორიის ავტორი, ადამიანი, რომელმაც საიდუმლოების ფარდა ახადა ფსევდო-დიონისე არეოპაგელის იდენტირობას პეტრე იბერთან, უფრო ადრე კი ალეთოლოგიური რეალიზმის პრინციპები საკუთარი თეორიის სახით ჩამოაყალიბა.

ძალზე მოკლედ გადმოვცემთ აკადემიკოს შალვა ნუცუბიძის ბიოგრაფიულ ცნობებს (დაინტერესებულ მკითხველს შეუძლია, მისი ბიოგრაფია წაიკითხოს აკად. შალვა ხიდაშელის ნიგნში „შალვა ნუცუბიძე“).

აკად. შალვა ნუცუბიძე დაიბადა 1888 წელს სოფ. ფარცხანაყანევში. ზუსტად ასეა ჩანერილი ცნობილ გერმანულ ლექსიკონში. სხვათაშორის, ფარცხანაყანევი ისე ახლოა ქუთაისთან, რომ მას იგივე წარმატებით შეეძლო დაენერა და ეთქვა უცხოელთათვის,

რომ იგი ქუთაისში დაიბადა (მითუმეტეს, რომ მათ არათუ ფარცხანაყანევის, თვით ქუთაისის არსებობაც კი არ იცოდნენ), მაგრამ შალვა ნუცუბიძე იმიტომ უსვამდა ხაზს თავის „ფარცხანაყანევილობას“, რომ ჰქონდა იმის ამბიცია, მისი პატარა სოფელი მსოფლიოს დიდ ლექსიკონებში მოხვედრილიყო და მოხვდა კიდეც.

ბატონი შალვას მამა ისაკ ნუცუბიძე სახალხო მასწავლებელი იყო. დედა, რებეკა, მღვდელ ფილიპე დათიაშვილის ქალიშვილი გახლდათ. ფილიპე ქუთაისში ცხოვრობდა და, როგორც გადმოგვცემენ, ჰქონია საუკეთესო ბიბლიოთეკა. სწორედ აქ გასჩენია პატარა შალვას ნიგნისადმი საოცარი ინტერესი.

მომავალი ფილოსოფოსი ჯერ ხონის დაწყებით სკოლაში სწავლობდა, შემდეგ კი გადაიყვანეს ქუთაისის კლასიკურ გიმნაზიაში, რომელიც 1906 წელს დაასრულა. იგივე წელს იგი მიემგზავრება პეტერბურგში და შედის პეტერბურგის უნივერსიტეტის ისტორია-ფილოლოგიის ფაკულტეტზე, რომელსაც ასრულებს 1910 წელს. პეტერბურგში შალვა ნუცუბიძე ურთიერთობს ისეთ ცნობილ მეცნიერებთან, როგორებიც იყვნენ: ა. ვედენსკი, ნ. ლოსკი, ი. ლაპშინი და სხვები. აქტიურად მონაწილეობს მათ სემინარებში.

უნივერსიტეტის დასრულების შემდეგ შალვა ნუცუბიძე ერთხანს მასწავლებლობს ყუბანის ოლქში, ხოლო შემდეგ ისევ თავის აღმზრდელ უნივერსიტეტს უბრუნდება, აბარებს მაგისტრატურაში, სადაც იმდენად დიდი იყო მისი წარმატება, რომ მას ორჯერ გზავნიან საზღვარგარეთ სამეცნიერო მივლინებით. ეს ხდება 1911 და 1914 წლებში. ორივე ამ მივლინების დროს იგი მუშაობდა ლაიპციგში ცნობილი ფილოსოფოსების ვუნდტის, ფოლკელტისა და ბარტის ხელმძღვანელობით. აქვე, ლაიპციგში, კითხულობს იგი თავის მოხსენებას ალეთოლოგიის პრინციპების შესახებ.

ბატონი შალვას ერთ-ერთი პირველი მნიშვნელოვანი გამოკვლევა იყო ნაშრომი „ბოლცანო და მეცნიერების თეორია“ (რუსულ ენაზე), რომელმაც მაშინვე მიიპყრო სამეცნიერო საზოგადოების ყურადღება. ნაშრომი დაიბეჭდა 1913 წელს ისეთ ავტორიტეტულ ჟურნალში, როგორიც იყო „Вопросы философии и психологии“.

იმ დროს, როცა შალვა ნუცუბიძე პეტერბურგის უნივერსიტეტის სტუდენტი იყო, საქართველოში ქართული უნივერსიტეტის გახსნის იდეა ჩაისახა. ამ იდეის ავტორი, აკად. ივანე ჯავახიშვილი იყო, რომელსაც, ცხადია, თავისი თანამოაზრეები და თანამზრახველები ჰყავდა. მათ შორის იყო შალვა ნუცუბიძეც. ასე რომ, იგი

სრულიად სამართლიანად და კანონიერად ითვლება ქართული უნივერსიტეტის ერთ-ერთ დამაარსებლად ისეთ მოღვაწეებთან ერთად, როგორებიც იყვნენ ივანე ჯავახიშვილი, აკაკი შანიძე, გიორგი ახვლედიანი, პეტრე მელიქიშვილი და სხვები.

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დაარსების შემდეგ ბატონი შალვა აქტიურად ერთვება მის მუშაობაში. სხვადასხვა დროს არის მისი პრორექტორი, დეკანი, ფუნდამენტური ბიბლიოთეკის დირექტორი, კათედრის გამგე და ა. შ.

შალვა ნუცუბიძე 1922 წელს აქვეყნებს „ალეთოლოგიის საფუძვლების“ პირველ ნიგნს, სადაც ჭეშმარიტების პრობლემაა განხილული. 1928 წელს შ. ნუცუბიძე წერს ახალ გამოკვლევას „ჭეშმარიტება და შემეცნების სტრუქტურა“ (გერმანულ ენაზე). 1927 წელს ამ ნაშრომს წარადგენს ფილოსოფიის მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად. მისი ოპონენტები არიან ცნობილი მეცნიერები დიმიტრი უზნაძე და სერგი დანელია. წარმოდგენილი ნაშრომის დიდი წარმატებით დაცვის შემდეგ შალვა ნუცუბიძეს ენიჭება ფილოსოფიის მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხი.

კიდევ ერთი ნაშრომი „ფილოსოფია და სიბრძნე“, გამოქვეყნებული 1931 წელს ბერლინში, განეკუთვნება შალვა ნუცუბიძის შემოქმედების პირველ პერიოდს. როგორც აკად. შალვა ხიდაშელი წერს, სამივე ეს ნაშრომი გაერთიანებულია ერთი საეთო მიზნით. „ეს მიზანი მიმართულია ახალი, დამოუკიდებელი გზების ძიებისაკენ ფილოსოფიაში და გარკვეული სისტემის აგებისაკენ, რომელმაც უნდა გადალახოს დასავლეთის ფილოსოფიური აზროვნების წინაშე წამოჭრილი დაბრკოლებანი“¹.

როგორც ზემოთ უკვე ითქვა, აკად. შალვა ნუცუბიძე არის ქართული ფილოსოფიის ისტორიის, როგორც ახალი ფილოსოფიური დისციპლინის, შემქმნელი და ფუძემდებელი. ამ საქმეში მას ნიადაგი მოუშადა აკად. ნიკო მარმა, რომელმაც შეისწავლა იოანე პეტრინის მეცნიერული მემკვიდრეობა და თვალნათლივ აჩვენა მისი მაღალი მეცნიერული დონე. აკად. შალვა ნუცუბიძე დაინტერესდა როგორც იოანე პეტრინის მეცნიერული მემკვიდრეობით, ისე შოთა რუსთაველის მსოფლმხედველობით. ამავე პერიოდს განეკუთვნება აღმოსავლეთის რენესანსის საკითხის წინ წამოწევა მის მიერ.

1 შ. ხიდაშელი, შალვა ნუცუბიძე, თბ., 1985, გვ. 20.

აკად. შალვა ნუცუბიძის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი დამსახურება ქართული მეცნიერების წინაშე ის იყო, რომ მან ე.წ. „ვეროპოცენტრიზმის“ საქვეყნოდ გავრცელებულ იდეას დაუპირისპირა აღმოსავლეთის რენესანსის იდეა. კერძოდ, მან აჩვენა, რომ, ჯერ ერთი, დასავლეთის რენესანსს წინ უსწრებს აღმოსავლეთის რენესანსი და მეორე ის, რომ აღმოსავლეთის რენესანსი იწყება ქართული რენესანსით, რომლის უპირველესი წარმომადგენელი შოთა რუსთაველი იყო. ეს არაჩვეულებრივად გაბედული და ორიგინალური აზრი შალვა ნუცუბიძემ გაატარა მონოგრაფიაში „Руставели и восточный ренессанс“, რომელიც 1947 წელს გამოქვეყნდა. აკად. შალვა ნუცუბიძის აზრს აღმოსავლეთის რენესანსის შესახებ მრავალმა მეცნიერმა დაუჭირა მხარი

ყოფილ საბჭოთა კავშირში. ქართველ მეცნიერთაგან ამ აზრს პირველი აკად. ივანე ჯავახიშვილი დაეთანხმა, რომელმაც XII საუკუნის საქართველოს ისტორიული სინამდვილე შეაფასა, როგორც რენესანსული.

იგივე აზრი დადებითად შეაფასა ისეთმა ცნობილმა რუსმა ფილოსოფოსმა, როგორიც იყო ალ. ლოსევი: „...ქართული აღორძინების მკვლევრებმა დაამტკიცეს, რომ ქართველი მოაზროვნეები გამოდიოდნენ ნეოპლატონური და არეოპაგიტული რენესანსის წამომწყებად ევროპაში, რომ მათ, ეჭვგარეშე, ეკუთვნით ამ მხრივ პრიორიტეტი და რომ მათ აქ რამდენიმე საუკუნით გაუსწრეს დასავლეთ ევროპას. დავა ამის წინააღმდეგ შეუძლებელია“.

ეხება რა შალვა ნუცუბიძის დიდ დამსახურებას ქართული ეროვნული გონის ემანაციის საქმეში, ქართულ ფილოსოფიურ აზროვნებასა და მესიანიზმის კრიტიკაში, პროფ. მერი ჭელიძე აკად. შალვა ნუცუბიძის დიდ დამსახურებად იმას მიიჩნევს, რომ მან ამოცანად დაისახა „დასავლეთისადმი ინტელექტუალური დამონებისაგან თავის დაღწევა, ევროპოცენტრიზმის შეზღუდულობისაგან განთავისუფლება, აღმოსავლეთის რენესანსის დასაბუთება, ეროვნული საკითხების გაგებაში XIX საუკუნის 60-იანელთა სწორი შეფასება, ხალხისა და ერის ცნებების ურთიერთგამიჯვნა. მან ყველაფერი გააკეთა ქართული ეროვნული კულტურის მსოფლიო ასპარეზზე გასატანად“.

1944 წელს შალვა ნუცუბიძე აირჩიეს საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსად (წამდვილ წევრად), ხოლო 1946 წელს შეიქმნა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ფილოსოფიის ინსტიტუტი, სადაც მისი დაარსების დღიდან მუშაობდა.

შალვა ნუცუბიძის დამსახურებაზე რომ ვლაპარაკობთ ქართული მეცნიერების წინაშე, უეჭველად უნდა აღვნიშნოთ მის მიერ ფსევდო-დიონისე არეოპაგელის საიდუმლოს გაშიფვრა. საქმე იმაშია, რომ ძალიან დიდხანს ე.წ. არეოპაგიტული კორპუსის ავტორად დიონისე არეოპაგელი იყო მიჩნეული. შემდგომში გაირკვა, რომ დიონისე არეოპაგელი ვერაფრით ვერ იქნებოდა ამ ნაშრომების ავტორი იმ მარტივი მიზეზის გამო, რომ აქ გამოყენებულია უფრო გვიანდელი მოღვაწის – პროკლეს ნაშრომი, რაც დიონისე არეოპაგელის, როგორც პირველი საუკუნის მოღვაწის – ავტორობას თავისთავად გამოორიცხავდა. მაგრამ რაკილა ნამდვილი ავტორი უცნობი იყო, ტრადიცია არ დაარღვიეს და ავტორად ისევ დიონისე არეოპაგელი დატოვეს, ოღონდ წინ დაუმატეს „ფსევდო“, რაც შინაარსობრივად „თითქოს მის დაწერილს“ ნიშნავდა.

ასეთი რამ მეცნიერების ისტორიამ არაერთი იცის. სანიმუშოდ თუნდაც ფსევდო-ლონგინეს დასახელებაც იკმარებდა, რაც იმას ნიშნავს, რომ ნაშრომი, რომლის ავტორობაც ლონგინეს მიეწერება („ამალეზებისათვის“), სინამდვილეში მისი დაწერილი არ არის, ან „ფსევდო-რუსთველური“ სტროფები, რომლის ავტორობა რუსთაველს მიეწერება და „ვეფხისტყაოსანშიც“ კია შეტანილი, მაგრამ სინამდვილეში რუსთაველის დაწერილი არ არის და ა. შ.

აკად. შალვა ნუცუბიძემ თავისი გენიალური ინტუიციის წყალობით გააკეთა ერთობ თამამი და ორიგინალური დასკვნა, რომ ამ ნაშრომის ავტორი არის V საუკუნის ქართველი მოღვაწე პეტრე იბერი. ეს მოხდა 1948 წელს. 10 წლის შემდეგ (ნუცუბიძისაგან დამოუკიდებლად) იგივე აღმოჩენამდე მივიდა ბელგიელი მეცნიერი ერნსტ ჰონიგმანი. დღეს ამ თეორიას ნუცუბიძე-ჰონიგმანის თეორია ჰქვია.

კიდევ ერთხელ გავიმეორებთ, რომ ამ თეორიის მიხედვით, ე.წ. არეოპაგიტული კორპუსის ნაშრომთა ნამდვილი ავტორი არის პეტრე იბერი. ამავე საკითხს ნუცუბიძემ მიუძღვნა დიდი მონოგრაფია „Петр ивер и античное философское наследие“ (ნიგნი 1963 წელს გამოქვეყნდა).

ზემოთ უკვე ითქვა ნუცუბიძის დიდი დაინტერესების შესახებ „ვეფხისტყაოსნით“ და მისი ავტორის ვინაობით. შემდგომშიც ნუცუბიძე არაერთგზის მიუბრუნდა „ვეფხისტყაოსნის“ ავტორის მსოფლმხედველობის პრობლემას, განსაკუთრებით მას შემდეგ, რაც დაიწყო პოემის რუსულ თარგმანზე მუშაობა. თუმცა „ვეფხის-

ტყაოსნის" მრავალი რუსული თარგმანი არსებობს, შალვა ნუცუბიძის თარგმანი მაინც გამორჩეულია, თუნდაც იმით, რომ ნუცუბიძე, როგორც ქართველი, უკეთ გრძნობს რუსთაველის სიტყვის ცალკეულ ნიუანსებს, ყოველი მხატვრული შედარების ემოციურ მუხტს და აზრის სიღრმეს.

გარდა რუსთაველისა, ნუცუბიძემ რუსულ ენაზე უდიდესი წარმატებით თარგმნა ჩახრუხადის „თამარიანი“ და შავთელის „აბდულმესიანი“. აქვე უნდა ითქვას, რომ შალვა ნუცუბიძემ დიდი დახმარება გაუწია ჰუგო ჰუპერტს პოემის გერმანულ თარგმნაში და სერგი ნულაძეს, რომელმაც პოემა ფრანგულ ენაზე თარგმნა

1956 და 1958 წლებში გამოიცა შალვა ნუცუბიძის „ქართული ფილოსოფიის ისტორიის“ ორტომეული ქართულ ენაზე, ხოლო 1960 წელს – იმავე ნაშრომის რუსული თარგმანი ერთ ტომად. ეს კი იმას ნიშნავდა, რომ დაიწყო ქართული ფილოსოფიის ისტორიის სისტემატური კვლევა, ანუ ქართული ფილოსოფიის ისტორია ჩამოყალიბდა მეცნიერების ცალკე დარგად. შესაბამისად, შეიქმნა ქართული ფილოსოფიის ისტორიის განყოფილება საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ფილოსოფიის ინსტიტუტში, რომელსაც ერთხანს თავად ბატონი შალვა ნუცუბიძე ხელმძღვანელობდა, შემდეგ კი მისი უმცროსი თანამებრძოლი, შესანიშნავი მეცნიერი და პიროვნება აკად. შალვა ხიდაშელი, რომელმაც, თავის მხრივ, დიდი წვლილი შეიტანა ქართული რენესანსის თეორიის განვითარებაში. მიუხედავად იმისა, რომ ბატონმა შალვა ხიდაშელმა ქართული რენესანსის დახასიათების სხვა გზა აირჩია, ვიდრე მისმა უფროსმა კოლეგამ (იგი ქართულ კულტურას განიხილავს აქსიოლოგიის პოზიციიდან), მათ ის აერთიანებთ, რომ ისინი ორთავენი რენესანსისა და ჰუმანიზმის მთავარ წყაროდ ნეოპლატონურ ფილოსოფიას მიიჩნევენ, – ასე ფიქრობს პროფ. მიხეილ მახარაძე, რომელიც დღეს ხელმძღვანელობს ქართული ფილოსოფიის ისტორიის განყოფილებას საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ფილოსოფიის ინსტიტუტში და რომელიც დიდი წარმატებით აგრძელებს თავისი მასწავლებლების მიერ დაწყებულ საქმეს.

აკად. შალვა ნუცუბიძის პორტრეტი სრულყოფილი ვერაფრით იქნება, თუ არაფერს ვიტყვით მასზე, როგორც ლექტორზე. მე მომისმენია მისი საჯარო ლექციები ქართული რენესანსის საკითხებზე, რომელსაც იგი უნივერსიტეტის დისერტაციების დაცვის დიდ აუდიტორიაში ატარებდა. აქ მისი ლექციების მოსასმენად თითქმის

მთელი ჩვენი ინტელიგენციის საუკეთესო ნაწილი იყრიდა თავს. ეს იყო ცოცხალი, ხალასი აზრის, მჭევრმეტყველების, მახვილსიტყვაობის საოცარი ნაზავი, დიდ ემოციურ და ინტელექტუალურ ზემოქმედებას რომ ახდენდა მსმენელებზე.

დღეს ბევრს ლაპარაკობენ ქარიზმაზე, აურაზე, შარმზე. მე არ ვიცი, რით განსხვავდება ეს სიტყვები ერთიმეორისაგან, მაგრამ, თუ სხვადასხვა შინაარსის სიტყვებია, მაშინ ყველაფერი ეს ერთიანობაში ახასიათებდა შალვა ნუცუბიძეს. იგი ერთნაირი სიძლიერით ლაპარაკობდა ლიტერატურის, ფილოსოფიის, ეთიკის, ესთეტიკის, პედაგოგიკის, პოლიტიკის საკითხებზე.

ბატონი შალვა არნახული პოლემისტი იყო. მე მომისმენია მისი მახვილსიტყვაობა და სხარტულები. ბევრი მისი ზეპირი გამონათქვამი ხალხში ვრცელდებოდა, როგორც მახვილსიტყვაობის ბრწინვალე ნიმუში (სხვათაშორის, ისინი ერთად შეკრიბა ქუთაისში მოღვაწე ფილოსოფოსმა, მისმა თანასოფელმა იაკობ კუჭუხიძემ და თავის წიგნში შეიტანა).

დიდი ქართველი მეცნიერი, ფილოსოფოსი, ფილოლოგი, მთარგმნელი, მჭევრმეტყველი, პოლემისტი და ორატორი, მახვილგონიერებითა და მახვილსიტყვაობით გამორჩეული ადამიანი ბატონი შალვა ნუცუბიძე უდიდესი პოპულარობით სარგებლობდა ქართველ ხალხში. იგი ისე წავიდა ამქვეყნიდან, რომ თავისი დაბადების 80 წლის იუბილეს ვერ მოესწრო (რამდენიმე თვით ადრე გარდაიცვალა).

მის დაკრძალვას უამრავი ადამიანი ესწრებოდა. ტევა არ იყო უნივერსიტეტის პირველი კორპუსის ბაღში, სადაც იგი დაკრძალეს მისი თანამებრძოლების, უნივერსიტეტის დიდი დამაარსებლებისა და ქართული მეცნიერების უთვალსაჩინოესი წარმომადგენლების გვერდით.

გავლენ ათეული და ასეული წლები, მაგრამ შალვა ნუცუბიძის სახელი უკვდავი იქნება ქართული მეცნიერების ისტორიაში, ისევე როგორც უკვდავი იქნება ის ერიც, რომლის წიაღშიც ასეთი ადამიანები იბადებიან და იზრდებიან.

მარიამ ბაჩიჩილაძე

იოსებ გაბაშვილის შემოქმედება

იოსებ (სოსო) გაბაშვილი იმ მხატვართა რიცხვს მიეკუთვნება, რომლებიც განსაკუთრებულ სიყვარულს იმსახურებენ როგორც უფროსი ასაკის ადამიანებში, ასევე ბავშვებში, რადგან, მიუხედავად მხატვრული ინტერესების მრავალფეროვნებისა, თავისი შემოქმედების ძირითადი ნაწილი მან საბავშვო წიგნის გაფორმებასა და საჟურნალო მხატვრობას დაუთმო. სოსო გაბაშვილის მი-

იოსებ გაბაშვილი

ერ მხატვრულად გაფორმებულ წიგნთა რიცხვი რამდენიმე ათეულით განისაზღვრება და ქრონოლოგიურად თითქმის ხუთ ათწლეულს მოიცავს 1930-იანი წლებიდან 1970-იან წლებამდე.

საქართველოს სსრ სახალხო მხატვარი (1967), თბილისის სახელმწიფო სამხატვრო აკადემიის პროფესორი (1962) სოსო გაბაშვილი დაიბადა 1908 წლის 28 თებერვალს ვლადიკავკაზში, სადაც იმჟამად მისი ოჯახი დროებით საცხოვრებლად იყო გადასული (მათი საგვარეულო თბინვალიდანაა, იქ დღესაც დგას წმ. გიორგის სახელობის გაბაშვილთა საგვარეულო ეკლესია, მაგრამ მხატვრის მამა სოფელ ოქროყანაში სახლობდა).

ილია იოსების ძე გაბაშვილი, პროფესიით აგრონომი, თავისი სიძის - ალექსანდრე სარაჯიშვილის თხოვნით გადავიდა ქ. ვლადიკავკაზში, სადაც უძღვებოდა სარაჯიშვილის მიერ დაარსებულ ღვინის წარმოებას და უვლიდა ქარხნის გარშემო მდებარე პარკს. ილია გაბაშვილი იქვე დაქორწინებულა ნინო ივანეს ასულ კახიშვილზე.

მალე ოჯახი საქართველოში დაბრუნდა და კახეთში, ბაკურციხეში, დასახლდა. აქ გაატარა სოსომ ბავშვობის წლები. მათ ოჯახს დიდი სიახლოვე ჰქონდა ალექსანდრე სარაჯიშვილთან, რომლის გარშემოც იმ დროის საზოგადოების საუკეთესო წრე იყო შემოკრებილი. ა. სარაჯიშვილი მხატვრობის შესანიშნავ კოლექციასაც ფლობდა და პატარა სოსოს ბავშვობიდანვე მიეცა საშუალება გასცნობოდა პროფესიონალურ მხატვრობას. ოჯახის უახლოესი ნათესავი იყო ასევე ცნობილი მხატვარი გიგო გაბაშვილი, რომელმაც მაშინვე შენიშნა ბავშვის განსაკუთრებული ნიჭი და ურჩია მშობლებს, ხელი შეეწყოთ მისთვის. მამამ სოსო 1915 წელს შეიყვანა ლევანდოვსკის კერძო გიმნაზიაში. მხატვარს 1916 წელს მამა გარდაეცვალა, მაგრამ, მიუხედავად ამ დიდი ტრაგედიისა, დედამ გადამწყვიტა ბავშვისთვის არაფერი მოეკლო და ორ შვილთან ერთად საცხოვრებლად თბილისში გადმოვიდა.

ლევანდოვსკის გიმნაზიაში ხატვას განსაკუთრებული ყურადღება ჰქონდა დათმობილი და სოსოს ნიჭიც აქ გამოვლინდა. იგი გატაცებით ხატავდა, მონაწილეობდა მოსწავლეთა გამოფენებში, აფორმებდა სასკოლო გამოყენების აფიშებს, კედლის გაზეთებს და სასკოლო ლიტერატურულ ჟურნალს.

რევოლუციის შემდეგ სასწავლებელი დაიხურა და 1918 წლიდან სოსომ ქართულ გიმნაზიაში გააგრძელა სწავლა. თუმცა, აქ ხატვას ისეთი ყურადღება არ ექცეოდა და მისი ნიჭიც შეუმჩნეველი დარჩა. საბედნიეროდ, მის ცხოვრებაში ახალი მეგობრები გაჩნდნენ: იგორ ტიმოფეევი და ალექსი ბროვცინი, რომლებიც თბილისის სამხატვრო აკადემიის სტუდენტები იყვნენ და რომლებთან ერთადაც სოსომ გატაცებით დაიწყო ხატვა და გაეცნო სრულიად განსხვავებულ მხატვრობას.

ახალგაზრდები გაიტაცა იმ პერიოდში შემოსულმა ინფორმაციებმა თანამედროვე მხატვრული მიმდინარეობების შესახებ, რაც მათთვის ახალი და საინტერესო იყო. ისინი ეცნობიან კუბო-ფუტურისტულ მხატვრობასა და კონსტრუქტივიზმს, ეძებენ სახვით

ხელოვნებაში გამოსახვის ახალ გზებსა და ხერხებს. სოსოს მიერ შესრულებული ამ პერიოდის ნახატები ძალზე ცოტაა შემორჩენილი და სიბრტყობრივ-ლაქობრივად, კონტრასტულად დადებული მჭახე, ცინცხალი ფერებით გამოირჩევა. მისი ნიჭი შეუმჩნეველი არ დარჩენია მიხეილ ჯავახიშვილს, რომელმაც დამწყებ მხატვარს ქართველ კლასიკოს პოეტთა პორტრეტების დახატვა შესთავაზა. სოსომ შექმნა შოთა რუსთაველის, აკაკის, ვაჟას, ყაზბეგის, ეგნატე ნინოშვილის პორტრეტები. ასევე, გააფორმა მიხეილ ჯავახიშვილის რომანი „თეთრი საყელო“. ამ პირველი შეკვეთის შემდეგ მხატვარი „სახკინოსთვის“ რამდენიმე ფილმის აფიშასაც ქმნის.

სასწავლებლის დამთავრებისთანავე, 1926 წელს, სოსო გაბაშვილი სამხატვრო აკადემიაში აგრძელებს სწავლას, სადაც პარალელურად ეუფლება გრაფიკის ხელოვნებას იოსებ შარლემანთან და ფერწერას – ევგენი ლანსერესთან, ასწავლიდნენ ასევე გიგო გაბაშვილი და ელიშე თათევოსიანი. გარდა ფერწერისა და გრაფიკისა, მას ქანდაკებაშიც უცდია ბედი და იაკობ ნიკოლაძის მოწონებაც დაუმსახურებია, თუმცა ამ დარგში მუშაობა შემდგომში აღარ გაუგრძელებია.

სოსომ სწავლის წლებშივე, თავისი განსაკუთრებული ნიჭის გამო მიიქცია პედაგოგთა დიდი ყურადღება. ევგენი ლანსერემ შესთავაზა თანამშრომლობა შეკვეთის შესრულებაში, რომელიც ითვალისწინებდა მოსამზადებელი ნახატების შექმნას მოსკოვის ყაზანის ვაგზლის პლაფონის მოსახატად. ასევე მონაწილეობდა საქართველოს ისტორიული მუზეუმის ვესტიბიულის პანოს შექმნაში. აკადემიის დამთავრების შემდეგ, 1934 წელს, სოსო გაბაშვილი მიიწვიეს იოსებ შარლემანის ასისტენტად. მალევე მიანდეს ხატვის კლასის ხელმძღვანელობა; 1962 წლიდან იგი ხატვისა და ფერწერის კათედრების პროფესორია. წლების მანძილზე სათავეში ედგა თეატრალური ფერწერის სახელოსნოს.

მხატვარი 1973 წლის 17 იანვარს გარდაიცვალა. დაკრძალულია დიდუბის საზოგადო მოღვაწეთა პანთეონში.

სოსო გაბაშვილის შემოქმედება მრავალფეროვანია. ჯერ კიდევ სტუდენტობის წლებში იწყებს აქტიურ მონაწილეობას სამხატვრო გამოფენებში, ქმნის დაზგურ ფერწერულ და გრაფიკულ ნამუშევრებს, პლაკატებს (მეორე მსოფლიო ომის წლებში შეასრულა პლაკატები: „როგორც ერთი, სამშობლოს დასაცავად“, „პარტიზანები“, „სამშობლოსათვის“, „ფაშისტი მხეცები“), აფორმებს წიგნებს. მის მიერ მხატვრულად გაფორმებული და ილუსტრირებული წიგნების

უმრავლესობა, როგორც აღვნიშნეთ, ბავშვთა და მოზარდთა ასაკისთვისაა განკუთვნილი. 1944-1946 წლებში მუშაობას იწყებს ჯერ კ. მარჯანიშვილის სახელობის თეატრში, შემდგომ კი – მოზარდ მაყურებელთა თეატრში. აფორმებს სპექტაკლებს: ქ. გოგიაშვილის „ფარავნელი ჭაბუკი“, გ. ბერძენიშვილის „ტირიფის ქვეშ“, მ. ქუჩუკაშვილის „ზამთრის ზღაპარი“, რ. ქორქიას „მართალი კაცი“, მ. ჯაფარიძის „ლამპარი“, გ. ბერძენიშვილის „მთის ბიჭები“, ს. მიხალკოვის „წითელი ყელსახვევი“ და სხვა.

როგორც გ. ჯაფარიძე აღნიშნავს: „შემთხვევითი არ არის, რომ მხატვარი თეატრშიც უმთავრესად საბავშვო პიესებს აფორმებს. აქაც ყურადსაღებია, რომ მხატვარს მოსწონს იმ სპექტაკლების გაფორმება, რომელთა პერსონაჟების უმრავლესობა ცხოველთა თუ ზღაპრული სამყაროს წარმომადგენლები არიან“ (გ. ჯაფარიძე, ქართული ზღაპრის შესანიშნავი დამსურათებელი, ჟ. „ცისკარი“, 1962, №3, გვ. 147-154).

მუშაობს, ასევე, კინოში: მხატვარია ფილმებისა: „ნარინჯის ველი“, „სამშობლო“, „ქალიშვილი ხიდობნიდან“.

1930-იან წლებიდან იწყებს მუშაობას „სახელგამის“ საბავშვო და საყმაწვილო ლიტერატურის სექციიაში, შემდგომ კი წლების მანძილზე მუშაობს „საბლიტგამის“ სამხატვრო რედაქციის გამგედ. გაფორმებული აქვს მულტიპლიკაციური ფილმი „ნაცარქექია“, რომლის გადაღებაც, სამწუხაროდ, ვერ მოხერხდა, სამაგიეროდ, 1948 წელს განხორციელდა მის მიერ გაფორმებული „ჩხიკვთა ქორწილი“. ამავე დროს, თითქმის თხუთმეტი წლის მანძილზე, მუშაობდა სატირულ-იმპორისტულ ჟურნალ „ნიანგში“, საბავშვო ჟურნალ „ოქტომბერში“, რომელიც 1947 წელს გადაკეთდა ჟურნალ „დილად“; თანამშრომლობდა, ასევე სხვადასხვა ჟურნალებთან და გაზეთებთან (ჟ. „ნობათი“, გაზ. „კახვარი“ და სხვა).

სოსო გაბაშვილს შეუსრულებია, აგრეთვე, მარკის ნიმუში და ილუსტრაციები შოთა რუსთველის ვეფხისტყაოსნისათვის. როგორც „ლიტერატურული საქართველოს“ 1992 წლის 3 ივლისის ნომერში ვკითხულობთ: „ოცდაათიანი წლები სოსო გაბაშვილის შემოქმედებითი აქტიობის წლებია. იგი ეხმიანება შოთა რუსთაველის საიუბილეო ზეიმს, ქმნის საიუბილეო მარკას მწერლის პორტრეტით. სამწუხაროა, რომ არ შემორჩა „ვეფხისტყაოსნის“ ილუსტრაციები, რომლებზეც მხატვარი დიდი მონდომებით მუშაობდა“.

განსაკუთრებულად მნიშვნელოვანია 1934 წელს გაფორმებული აბულ ყასიმ ფირდოუსის „შაჰ-ნამეს“ საიუბილეო გამოცემა, რომლის-

თვისაც მხატვარი წიგნის მთელ მაკეტს, მის სრულ ორგანიზმს ქმნის. ყდაზე, ტიტულზე, შმუცტიტულებზე ორიგინალურად მებს ერთმანეთს ირანულ, ქართულ და ლათინურ შრიფტს, იყენებს ირანული მინიატურისთვის დამახასიათებელ მხატვრულ სტილს, დიდ ყურადღებას უთმობს წიგნის ორგანიზმში ილუსტრაციის შეთვისების, ორგანული შერწყმის „შენთვის“ ხერხს. რთულ მოძრაობებში გამოსახული მრავალფიგურიანი ნახატი შექმნილი სიბრტყობრივ-დეკორატიული ილუსტრაციები ცინცხალი, ლამაზად შესამებული ფერებითაა ამეტყველებული და ფიგურათა ჩარჩოდან გამოსული ფორმებით „შეხორცებულია“ წიგნის სხეულთან (ილ. 1).

საყოველთაოდაა ცნობილი ს. გაბაშვილის მიერ 1935 წელს გაფორმებული პ. ჭანიშვილის „ბუ“, ხალხური ზღაპარი „რწყილი და ჭიანჭველა“, „თხა და ვენახი“, „ორი მონადირე“ (1939), „ანბანთქება“ (1941), „ნაცარქექია“ (1943), ვაჟა-ფშაველას „ჩიკვთა ქორწილი“, „სათაგური“ (1950) და მრავალი სხვა. ამ წიგნებს განიხილავს თითქმის ყველა ავტორი, ვინც კი სოსო გაბაშვილის შემოქმედებას ეხება.

ჩვენ შევეცდებით, თვალი გადავავლოთ მხატვრის მიერ შესრულებულ შედარებით ნაკლებ ცნობილ რამდენიმე საბავშვო წიგნს, რადგან სოსო გაბაშვილის მხატვრობაში არ არსებობს „უინტერესოდ“ შესრულებული მხატვრობა. ერთი შეხედვით „უბრალო“ სიუჟეტიც კი მხატვრისთვის თანაბრად საპასუხისმგებლო და მხატვრულად ღირებულია. სამწუხაროა, რომ იმდროინდელი ბეჭდვის დონე აშკარად მოქმედებს მხატვრობაზეც. მაგრამ, მიუხედავად წიგნთა უმრავლესობის დაბალი პოლიგრაფიული ხარისხისა, მაინც შეიგრძნობა ნიჭიერი მხატვრის შრომის შედეგი.

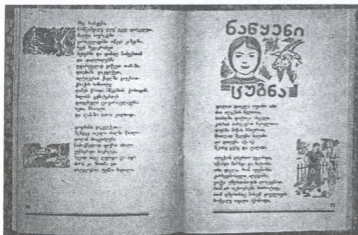
1934 წელსაა გაფორმებული გიორგი კაჭახიძის „ჩემი ძმა“. ეს არის ლექსების კრებული, რომლის გარეკანის კომპოზიციის ძირითადი ნაწილი ლამაზად ჩამოქნილი შრიფტით ივსება, მარჯვენა ნაწილი ოქროსფერითაა ტონირებული, ქვევით კი გამოსახება სვანეთის სოფლის პეიზაჟი კოშკებით. ტიტულზე შრიფტთან ერთად სვანური კოშკების ფონზეა წარმოდგენილი ყმანვილის პორტრეტი (ილ. 2). წიგნის ფურცლებზე, კუპლეტებს გასწვრივ არსებულ თავისუფალ არეებზე ჩასმულია პატარა ზომის შავ-თეთრი ილუსტრაციები, შესრულებული ტუშით, ფუნჯით და კალმით (ილ. 3). ნახატი თავისუფალი ხელწერით, ხაზის თამამი მონასმით გამოირჩევა, ჩანახატის სტილშია შექმნილი. თითოეულ ლექსს შინაარსთან შესამებული

ილ. 1. ფირდოუსის „მამა-ნამე“, თბ., 1934.

ილ. 2. გიორგი გაჭახიძე, „ჩემი ძმა“, თბ., 1934.

ილ. 3. გიორგი გაჭახიძე, „ჩემი ძმა“, თბ., 1934.

ილუსტრაცია აქვს დართული. ამის მეშვეობით ლექსები საინტერესოდ წასაკითხი და აღსაქმელი ხდება.

ი. გრიშაშვილის „მელიას გოდება“ (1943) მცირეწლოვანი ბავშვებისთვის არის განკუთვნილი. პატარა ფორმატის წიგნის განვიად წაგრძელებულ თხელ გარეკანზე ჩონგურზე დამკვრელი „ცხარე ცრემლით მოტირალი“ მელიაა გამოსახული. ხუთი ილუსტრირებული ფურცელი გვიყვება წიგნის შინაარსს. ლექსის სტროფთა მინანქრები თითქოს ნახატის განმმარტებელი ხდება, ანუ ტექსტი „აფორმებს“ ნახატს და არა პირიქით (ილ. 4, 5). ასე რომ, ტექსტისა და ნახატის შერწყმით სრულიად მარტივად და ძალდაუტანებლად შეუძლია პანია მკითხველს გაეცნოს წიგნის შინაარსს, რომელიც გვიყვება მელიის ტირილის მიზეზს, რომ ფერმის ქათმებს თავისუფლად ვეღარ იპარავს. ნახატი ორ ფერშია გადაწყვეტილი. ფიგურები მუქი ყავისფრითაა შესრულებული, ფონად კი ცის, სივრცის ასოციაციის შემქმნელი ცისფერია გამოყენებული. პირველ ნახატზე ხეებს შორის მდგარი, „ცხარე ცრემლების მფრქვევი“ მომღერალი მელიაა გამოსახული. ტყის შეგრძნებაა შექმნილი ხის ძირებზე სოკოების მინიშნებით „რკობებშემული ტოტებით“. ნახატი თავისუფალი, თამამი ხელით არის შესრულებული და ესკიზური ხასიათისაა. მეორე ილუსტრაციაზე ხის უკან ამოფარებული მელაა, რომელიც ნაღვლიანად იყურება „მარჯვენა ფურცლისაკენ“, სადაც სიღრმეში მდგარი ორი შენობაა გამოსახული წარწერით „კოლექტივი“, ნაგებობის წინ თხელი ბალახი ბიბინებს. მესამე ილუსტრაციაზე „არხეინად“ მოსეირნე ბატები და ქათმებია მოვლილ, სუფთა ფერმის ეზოში. მეოთხე ილუსტრაციაზე იგივე მოძრაობაში გამოსახული მელიაა, მაგრამ ახლა მარჯვნიდან მარცხნივ იწყება, ისევე მტირალი სახე აქვს და ხეზე შემოხვეული, მოწყენილი გასცქერის უშიშარ გარემოში მოქცეულ ქათმებსა და ბატებს. ანუ ნახატის დათვალეირებითაც კარგად იკითხება ლექსის მთელი შინაარსი.

ზუსტად იგივე ფორმატისაა და იგივე პრინციპით არის გაფორმებული ი. გრიშაშვილის წიგნი „მეც ყურები დამაჭერით“ (1943). ლექსი პატარა ძაღლის შესახებ გვიყვება, რომელსაც ყურების დაჭრა სურს, რათა ჩხუბის დროს გადაურჩეს სხვა ძაღლებისგან დაჩაგვრას (ილ. 6). ილუსტრაციები აქაც თანმიმდევრულად გასდევს ტექსტს, თუმცა ფერადონად უფრო „ღარიბია“, შავ-თეთრ ნახატში ოდნავი ტონალობითაა შეტანილი მოყავისფრო ფერი.

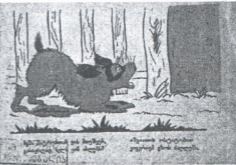

ილ. 4.
იოსებ გრიშაშვილი,
„მელისა გოდება“,
თბ., 1943.

დამელოცე, ლობანი
დამელოცე იგარო,

ჩათმებს ვულო ვნაბოცე
დაფრინ ასე შიშინო.

ილ. 5.
იოსებ გრიშაშვილი,
„მელისა გოდება“,
თბ., 1943.

მეც ვეცხვი და ვაბნე ვეცხვი,
მეც ვეცხვი და ვაბნე ვეცხვი.

მეც ვეცხვი და ვაბნე ვეცხვი,
მეც ვეცხვი და ვაბნე ვეცხვი.

მეც ვეცხვი და ვაბნე ვეცხვი,
მეც ვეცხვი და ვაბნე ვეცხვი.

მეც ვეცხვი და ვაბნე ვეცხვი,
მეც ვეცხვი და ვაბნე ვეცხვი.

ილ. 6. იოსებ გრიშაშვილი, „მეც ყურები დამაჭერიო“, თბ., 1943.

1949 წელს არის გაფორმებული გ. ივანიშვილის „უჭკუო ყორანა“, რომელიც ასევე პატარა ფორმატის თხელგარეკანის წიგნია. ტექსტი მოგვიხტობს პატარა ჯიუტი ცხენის, ყორანას, თავგადასავალს, რომელიც დედას არ უჯერებს და, ცბიერი მელიისგან მოტყუებული, მგლის მსხვერპლი ხდება. ამ პატარა ზღაპრისთვის, ყდის გაფორმების გარდა, მხატვარს ორი ილუსტრაცია აქვს შექმნილი. ერთზე გამოსახულია ლაღად მობენალი კვიცი, რომელსაც ზურგზე მერცხლის ბარტყი აზის, დედა მერცხალი კი თავს დასტრიალებს ჯიუტი ყორანასაგან „გატაცებულ“ შვილს (ილ.7). მეორე ილუსტრაცია ასახავს ამაღლებულ გორაკზე მწოლიარე მგელს და გორაკის ძირში ორ ფეხზე მდგარ დოინჯშემოყრილ, ყორანასკენ ეშმაკურად მაცქერალ მელიას. ილუსტრაციები რეალისტურ სტილშია შესრულებული, მარტივად აღსაქმელი და გასაგებია, გადაუტვირთავია დეტალებით. მინიშნების დონეზეა ხის კონტურები და მცენარეები. ფიგურები მოცულობითია, მაგრამ მსუბუქი. სიმსუბუქისა და ჰაეროვნების შეგრძნებას ხელს უწყობს მათი აკვარელის ტექნიკით შესრულება. დეტალების გამოსაკვეთად აქცენტებისთვის მხატვარი წერილი ფუნჯით მოვლებულ კონტურებს იყენებს.

ამავე წიგნში მეორე ზღაპარიც არის დაბეჭდილი სათაურით: „ხუტას ხუთი შვილი და ნატვრისთვალი“. ზღაპარი გვიყვება იმის შესახებ, თუ ხუთი შვილის მამამ როგორ დააყენა საქმეზე ნატვრის თვალის მაძებარი შვილები, შეაყვარა მათ შრომა: ერთს ტყე აჩეხინა, მეორეს ორმო ათხრევინა, მესამეს მიწა აბარინა, მეოთხეს კლდე ანგრევინა, მეხუთეს კი ქვიშა აცრევინა და, შესაბამისად, ყველამ „იპოვა ნატვრისთვალი“: ხით ქალაქი ააშენეს, ორმოში ნავთი ამოვიდა, დაბარულ მიწაში ხორბალი ჩაიყარა და ყანა ამობიბინდა, კლდეში – ქვანახშირი, ქვიშაში კი ოქრო გამოჩნდა. ამ ზღაპრისთვისაც ორი ილუსტრაცია შეასრულა მხატვარმა (ილ. 8, 9); ტექსტის შესაბამისად გამოსახა: ტყის მჭრელი, ხელებანვდილი, ნაჯახმომარჯვებული ყმანვილი და წერაქვით კლდის მნგრეველი ახალგაზრდა. ნახატი ამ შემთხვევაშიც რეალისტურ სტილშია შესრულებული, ფონი ხალვათია, ცის სივრცეს ძირითადი ადგილი ეთმობა და მკაფიოდ იკითხება ფიგურები. აკვარელის ტექნიკა ხელს უწყობს სიმსუბუქის შეგრძნებას.

ილ. 7. გ. ივანიშვილი, „უჭეუო ყორანა“, თბ., 1949.

ილ. 8. გ. ივანიშვილი, „ხეტას ხეთი შვილი და ნატკრისთვალი“, თბ., 1949.

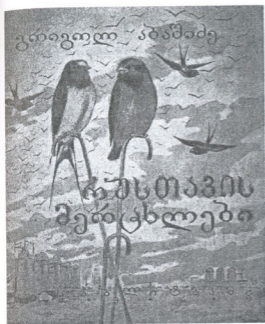

ილ. 9. გ. ივანიშვილი, „ხეტას ხეთი შვილი და ნატკრისთვალი“, თბ., 1949.

1949 წელსვე გააფორმა გრ. აბაშიძის ლექსი „რუსთავის მერცხლები“. ლექსი მოგვითხრობს თბილი ქვეყნიებიდან დაბრუნებული მერცხლების თავგადასავალს, რომელიც უამბებს მათ ბელურებს, რომელთაც არ სურდათ მერცხლების რუსთავ-ქალაქში შესვლა. ყდაზე გამოსახულია ლითონის ღეროებზე ჩამომსხდარი ერთმანეთთან „მოსაუბრე“ ბელურა და მერცხალი. ქვევით, დაბალ ჰორიზონტზე, ქარხნის კონტურებია, ღრუბლებგაფანტული ცის მთელი ფონი კი მერცხალთა გუნდით არის დაფარული (ილ. 10). ტიტული მარტივი შრიფტით არის შესრულებული. მხოლოდ ცენტრში, სათაურის ქვევით, ორბარტყიანი ბუდის თავზე მოფარფატე მერცხალია გამოსახული. ნიგნის გასაფორმებლად სამი შავ-თეთრი ილუსტრაციაა შექმნილი, რომელიც მთელ ფურცელს იკავებს; ასევე, სხვადასხვა ადგილზე, ტექსტში ჩართული, ექვსი კონტურული ნახატია განთავსებული. ილუსტრაციები ტექსტის თხრობას მისდევს და შესაბამისად ასახავს მერცხლის თავგადასავლის დამასურათებელ სხვადასხვა სიუჟეტებს: ზანგი ბიჭუნების ყოფას, სოფლად გაჩენილ ხანძარს, აფრიკულ ქალაქზე მოიერიშე თვითმფრინავის თავდასხმის კადრებს და სხვა მომენტებს. ტექსტში ჩართული ნახატები კონტურულია – შავი ფანქრით, კალმითა და ტუშით შესრულებული.

ვაჟა-ფშაველას „სათაგური“ 1956 წელსაა გამოცემული. ესაა თხელყდიანი დიდი ფორმატის ნიგნი, ცისფერ გარეკანზე წარმოდგენილი აქეთ-იქით გაფანტული თეთრი ფიფქებით. სათაურის ტექსტის გასწვრივ განთავსებულია კუდებზე სამ-სამად ასხმული პატარა თავუნების გამოსახულება, ანუ გარეკანზევეა გამოტანილი „ნიგნის შინაარსი“. ჩანს, რომ მოქმედება ზამთარში ხდება და ეს ამბავი თავუნებს ეხებათ. ტიტულზეც სათაურის შრიფტი და მის ქვეშ სამი პატარა თავუნაა გამოსახული. ტექსტის დასაწყისში თავსართ-ილუსტრაციაა ჩართული, რომელზეც გამოსახულია თოვლით დაფარულ პეიზაჟში ჩადგმული დაბალი, დათოვლილი სახლი და მისკენ მიმავალი ნაბადმოსხმული ცხენოსანი (მკითხველისადმი ზურგით).

ნიგნში ხუთი ილუსტრაციაა. პირველზე გამოსახულია ოჯახში დაბრუნებული, დაბალ სკამზე მჯდომი ესტატე პაპა (ანუ ის ნაბადმოსხმული ცხენოსანი), რომელიც შვილიშვილებს – სონას და კოლას სათაგურს აწვდის. ბავშვებს ხევსურული სამოსი აცვიათ. მათ უკან ახალგაზრდა და ხანდაზმული ქალბატონები დგანან – ეფემია

ილ. 10. გრიგოლ აბაშიძე,
„რუსთავის მურცხლები“, თბ., 1949.

ილ. 12. ვავა-ფშაველა, „სათაგური“, თბ., 1956.

ილ. 11. ვავა-ფშაველა,
„სათაგური“, თბ., 1956.

(ესტატეს მეუღლე) და სოფო (რძალი). ოთახის ინტერიერში მისი ჯიშის ყოფისთვის დამახასიათებელი ნივთებია განთავსებული, კედელზე ირმის რქებია დაკიდებული, მაგიდის კუთხეზე პური და ქოთანი დევს. ესტატეს სკამთან იატაკზე დადებული ხურჯინია. იქვეა კატა, რომელიც თითქოსდა ასევე ყურადღებით ადევნებს თვალს ოჯახში მიმდინარე ამბავს. მეორე ილუსტრაცია გამოსახავს კარებგახსნილ სათაგურთან თავმოყრილ თავგებს და გულმაგარ ფიცხელას, რომელსაც ფეხი წინ წაუდგამს ხაფანგში შესასვლელად, რათა მოიპაროს კაკლის ლებანი. მესამე ნახატზე დამწყვედი ფიცხელა და სათაგურის გარშემო შემოკრებილი შეწუხებული თავგუნები არის გამოსახული (ილ. 11). შემდეგი ნახატი იმ მომენტს გადმოგვცემს, როდესაც ეფემია ცდილობს, განჯინიდან გამოიტანოს სათაგური აკიდოსავით ასხმული თავგების წნულით. ერთმანეთზე კუდებით გადაბმული თავგები ბოლოებიდან წყდებიან და შეშინებულები გარბიან აქეთ-იქით. მეხუთე ილუსტრაციაზე ეფემიას სათაგური გარეთ გააქვს და ფიცხელას კარს უხსნის. განთავისუფლებული ფიცხელა თოვლში გარბის (ილ. 12). მოთხრობის ბოლოსართად კი პატარა, საყვარელი თავგუნაა გამოსახული. წიგნის ილუსტრაციები ნათელი, სუფთა ფერებით არის შესრულებული. ნახატი რეალისტურია, სრულყოფილი და დახვეწილი, ემოციურად დატვირთული, შეფარული იუმორით გაჯერებული, დიდი თუ პატარა ასაკის მკითხველისათვის ერთნაირად საინტერესოდ გასაცნობი და მისაღები.

ს. გაბაშვილის მიერ გაფორმებულ წიგნებზე საუბარი ამოუწურავია, ყველა წიგნი თავისებურად საინტერესო და მხატვრულად ღირებულია. ამჯერად ჩვენ მხოლოდ მცირე ნაწილის მიმოხილვით შემოვიფარგლებით, რადგან მიგვაჩნია, რომ მათი განხილვითაც ნათლად ვლინდება მხატვრის მნიშვნელობა და მის მიერ შეტანილი წვლილი ქართული საბავშვო წიგნის მხატვრობის განვითარების ისტორიაში.

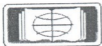
წელს სოსო გაბაშვილის დაბადების ასი წლისთავი შესრულდა და ეს თარიღი უდავოდ აღსანიშნავი და დასაფასებელია. დღეს, როდესაც საოცარი ტემპით ვითარდება ცივილიზაცია, კომპიუტერმა შეცვალა და ლამისაა წაშალა, წალეკა წიგნის როლი და მნიშვნელობა, როდესაც საბავშვო წიგნებში და მულტფილმთა დიდ ნაწილში საშინელი ურჩხულები და კომმარეული არსებები ჩასახლდნენ, რომლებიც ხშირად ძილსაც კი უფრთხობენ პატარებს, განსაკუთ-

რებით ვგრძნობთ იმის სჭირებას, რომ ჩვენს ბავშვებს სწორედ ასე გააზრებული და მხატვრულად დახვეწილი წიგნების მიწოდება ესაჭიროებათ. ძალზე სასურველია, განმეორებით გამოიცეს სოსო გაბაშვილის მიერ გაფორმებული უმთავრესი წიგნები, გახსენება და წარმოჩენა იმისა, რომ მისი სახით საქართველოს ჰყავდა ხელოვანი, რომლის მთავარი საზრუნავი მომავალი თაობის ესთეტიკური აღზრდა, მათი სულის გალამაზება და გაფრთხილებაზე ფიქრი იყო, იმ პატარებზე ზრუნვა, რომელთაც მისი ქვეყნის მომავალი უნდა წარემართათ.

იგი იღვწოდა იმისთვის, რომ ადრეულ ასაკში მიღებული შთაბეჭდილებების მეშვეობით ბავშვები ჩამოყალიბებულიყვნენ ღირსეულ მოქალაქეებად, შეეყვარებინათ წიგნი, სწავლა და შრომა, ესწავლათ თანაგრძნობა და ჰქონოდათ ადამიანისადმი, ცხოველებისა და ფრინველებისადმი, მთელი სამყაროსადმი თბილი და მზრუნველი დამოკიდებულება, სილამაზისა და სიყვარულის აღქმის უნარი, ბოროტებისა და სიკეთისადმი სწორი დამოკიდებულება.

ყოველივე ეს იმის მომასწავებელია, რომ სოსო გაბაშვილის შემოქმედება დღესაც აქტუალურია. მისი სახით საქმე გვაქვს დახვეწილ პროფესიონალთან, რომლის შემოქმედებაზეც დროის ფაქტორი ნაკლებად მოქმედებს. ან პირიქით, რაც დრო გადის, კიდევ უფრო აქტუალური ხდება. ეს კი მაღალი რანგის ხელოვანთა თვისებაა და სოსო გაბაშვილიც სწორედ ამ რანგს განეკუთვნება.

ინესა მერაბიშვილი

ჯორჯ ბაირონი (დაბადების 220 წლისთავი)

ჯორჯ ბაირონი

ჯორჯ გორდონ ნოელ ბაირონი მიჩნეულია იმ ერთადერთ ინგლისელ პოეტად, რომელმაც უმნიშვნელოვანესი გავლენა მოახდინა ევროპის კულტურისა და პოლიტიკის განვითარებაზე. ბაირონი ის გამორჩეული პოეტია, რომელსაც ბერტრან რასელმა „დასავლეთის ფილოსოფიის ისტორიაში“ მთელი თავი მიუძღვნა, რომელზედაც ჯუზეპე მაძინიმ თქვა: „ჩვენ არ გვინახავს უფრო ელვარე გამოცხადება „მარადიული სულის ბორკილაცრილი გონისა“, ხოლო გოეთემ დასძინა: „ინგლისელებს შეუძლიათ

ილაპარაკონ ბაირონის შესახებ რაც სურთ, მაგრამ უფრო დიდი პოეტი მათ არ ჰყავთ“. მაძინის ისიც უთქვამს, „კონტინენტზე შექსპირის შესწავლა რომ დაიწყეს, ეს ბაირონის გამო მოხდაო“, რამეთუ ბაირონმა მართლაც იხსნა ინგლისური ლიტერატურა ხანგრძლივი იზოლირებისაგან (პროფ. ვ. დე სოლა პინტო). ამიტომაცაა, რომ ასე გაბედულად იტყვის შატობრიანი: „ინგლისელებს სიფრთხილე მართებთ. თუ მათ დაამსხვრიეს იმ კაცის (ბაირონის) იმიჯი, რომელმაც ისინი ააღორძინა, მაშ, რაღა დარჩებათ?!“

ბაირონისეული ვარცხნილობა და ჩაცმის სტილი რომანტიკული ამბოხების ნიშანი იყო. მის გავლენას განიცდიდნენ ვიქტორ ჰიუგო, ალფონს ლამარტინი, ჰაინრიხ ჰაინე, ადამ მიცკევიჩი, შანდორ პეტეფი, ეჟენ დელაკრუა, ბენჟამენ დიზრაელი, ექტორ ბერლიოზი, ოტო ბისმარკი, ალექსანდრ პუშკინი, ალექსანდრე ჭავჭავაძე...

„Нет, я не Байрон, я другой“, – იტყვის მისგან მონუსხული ლერმონტოვი, ხოლო გრიბოედოვის პიესაში „ვაი ჭკუისაგან“ გაისმის არტისტული გამოძახილი იმ დიდი ტრაგედიისა, რომელიც ბაირონს სამშობლოში გადახდა. ბაირონის მონათესავე „სული ობოლი“ ბარათაშვილში ატირდება.

აი, რას იტყვის მის შესახებ თეოდორ დოსტოევსკი: „მოვიდა დიადი და მძლავრი გენიოსი, მგზნებარე პოეტი. მის ბგერებში გაისმა კაცობრიობის მაშინდელი სევდა და რწმენის ყოვლად უიმედო დაკარგვა საკუთარ დანიშნულებასა და იდეალებში. ეს იყო ახალი და ადრე არგაგონილი მუზა შურისძიებისა და ნალველისა, წყევლისა და სასონარკვეთისა. ბაირონიზმის სული მოედო თითქოს მთელს კაცობრიობას, და ისიც ერთიანად გამოეხმაურა მას“.

ალბათ ღირს აქვე აღვნიშნოთ ისიც, რომ ბაირონიზმი არის უპრეცედენტო მოვლენა იმ თვალსაზრისით, რომ არც მანამდე და არც მას შემდეგ არ შემდგარა არც ერთი მწერლის სახელობის ლიტერატურული მიმდინარეობა, რაც ერთიანად მეტყველებს ბაირონის უდიდეს გავლენასა და მნიშვნელობაზე.

ჩვენ არ ვიცით, რა გზით განვითარდებოდა ევროპის კულტურა უკანასკნელი ორასი წლის მანძილზე, რომ არა ჯორჯ გორდონ ბაირონი და ბაირონიზმი, რომ არა ბაირონის მემბოხე, მაგრამ უკეთილშობილესი სული, მსოფლიო მწუხარება და ჯვარცმად მიჩნეული თავგანწირვა.

1788 წლის 22 იანვარს, სამშაბათ დღეს, ლონდონში, ჰოულზ სტრიტის 24-ე სახლში, დროებით ნაქირავებ ბინაში, ახალგაზრდა ქალს ვაჟიშვილი შეეძინა. ბავშვი ქუდბედით დაბადებულა და თან დაჰყოლია დეფორმირებული მარჯვენა ტერფი, მომავალში მიზეზი მრავალი ფიზიკური და სულიერი ტკივილისა. განუკურნებელი დეფექტი ხელს ვერ შეუშლის მას, გახდეს ღვთაებრივი სილამაზის რაინდი, ან აზარტული ინტერესი გამოიჩინოს სპორტისადმი და ჰელესპონტი გადაცუროს.

ბავშვის მამა გახლდათ კაპიტანი ჯონ ბაირონი, ლამაზი, შმაგი, მფლანგველი და მოქეიფე არისტოკრატი.

ბაირონების გვარი ნორმანული წარმოშობისაა და ბრიტანეთში სათავეს XI საუკუნეში, ვილჰელმ დამპყრობლის ხანაში იღებს. ეს გვარი ბრიტანეთში საფრანგეთიდან მაშინ ჩამოსახლდა, როდესაც კუნძული ნორმანელებმა დაიპყრეს, თუმცა თავად დაპყრობაში ბაირონები არ მონაწილეობდნენ.

თანახმად ადრეული ჩანაწერებისა, ბაირონების გვარი ყოველთვის უახლოეს კავშირში ყოფილა მონარქებთან. როდესაც ინგლისის მეფეს, ჩარლზ I-ს, პარლამენტი დაუპირისპირდა და სამოქალაქო ომი გაჩაღდა, ექვსი ძმა ბაირონი თავგამეტებით იბრძოდა მეფის დასაცავად. ასეთი მამაცობისა და ერთგულებისათვის 1643 წელს ჩარლზ I-ს ბაირონების უფროსი ძმისათვის ლორდის ტიტული უბოძებია. ამიტომ საკვირველი არაფერია იმაში, რომ ბაირონების საგვარეულო გერბზე გამოსახულია ლათინური სიტყვები „Crede Byron“ – „ენდეთ ბაირონს“.

ბაირონები ცნობილი იყვნენ ცხელსისხლიანი ბუნებით. ბავშვის დაბადებამდე ორი წლით ადრე გარდაიცვალა მისი პაპა, IV ლორდ ბაირონის უმცროსი ვაჟი, სამხედრო საზღვაო ფლოტის განთქმული მეთმარი, ადმირალი ჯონ ბაირონი.

უშიშარი ადმირალი არასოდეს უფრთხოდა ზღვაში უამინდობასა და ქარიშხალს, რის გამოც მას „უამინდობის რაინდი“ შეარქვეს.

მისი უმცროსი ძმა ვილიამი, V ლორდ ბაირონი, ცნობილი იყო, როგორც ახირებული და ღვარძლიანი პიროვნება, უმნიშვნელო კამათის გამო მან დუელში მოკლა თავისი ნათესავი, მეზობელი მემამულე ჩავორსი. ხალხმა მას „ბოროტი ლორდი“ შეარქვა.

„ბოროტი ლორდი“ ბაირონების საგვარეულო მამულში, ნიუსტედის სააბატოში ცხოვრობდა, ნიუსტედი ნოტინგემშირის საგრაფოში, შერვუდის ტყის პირას.

არანაკლებ დიდგვაროვანი და ცხელსისხლიანი წარმოშობისა გახლდათ ბავშვის დედა, კეტრინ გორდონი, შოტლანდიის სამეფო გვარის – სტიუარტების შთამომავალი. როგორც პირდაპირი შტო მარი სტიუარტის ვაჟის, ჯეიმზ I-ის ქალიშვილის, პრინცესა ანა-ბელასი, იგი იყო ერთადერთი შვილი ექსცენტრული არისტოკრატის ჯორჯ გორდონისა, რომელმაც სიცოხლე თვითმკვლელობით დაასრულა. მაშინ კეტრინი ჯერ ისევ ჩვილი ყოფილა, ასევე ადრე გარდაცვლილა ბავშვის დედაც, კეტრინ ინესი, და გოგონა ბებიას გაუზრდია.

20 წლის კეტრინს ქ. ბათში მეჯლისზე გაუცვნია ჯონ ბაირონი. 1785 წლის 13 მაისს მათ ჯვარი დაინერეს. ქორწინებიდან სულ მოკლე ხანში იმედგაცრუებული აღმოჩნდა ორივე. ჯონ ბაირონის მოვალეთა რიცხვი დღითიდღე იზრდებოდა. კეტრინმა გაყიდა საგვარეულო მამული შოტლანდიაში და ახლად შეუღლებული წყვილი საფრანგეთს გაემგზავრა.

საფრანგეთს მიაშურა ჯონ ბაირონმა შვიდიოდე წლის წინაც, როდესაც მარკიზ კარმარტენს ცოლი მოსტაცა და პირველად იქორწინა. 1784 წელს მარკიზა გარდაიცვალა და ობლად დარჩა მათი პატარა ქალიშვილი ოგასტა ბაირონი.

როდესაც ჯონ და კეტრინ ბაირონები საფრანგეთს გაემგზავრნენ, კაპიტანმა ოგასტა თან წაიყვანა და იგი ახალგაზრდა კეტრინის მზრუნველობას მიახლო. ფეხმძიმე ქალისათვის მალე აუტანელი შეიქმნა ჯონ ბაირონის გვერდით ყოფნა. მეტსახელად „გიჟმაჟად“ წოდებული მამაკაცის უდიერმა მოპყრობამ სასონარკვეთილებაში ჩააგდო იგი. ორსულობის ბოლო თვეებში მისის ბაირონი ქმარს გაექცა და ინგლისში ჩავიდა. მას თან წაუყვანია ოთხი წლის ოგასტა, რათა იგი გარდაცვლილი მარკიზას დედისათვის, ლედი ჰოლდერნესისათვის ჩაებარებინა.

მისის ბაირონმა დროებით იქირავა ბინა ლონდონის ფეშენებელურ რაიონში, ახლანდელი ოქსფორდ სტრიტის მახლობლად. სულ მალე აქ მას ვაჟიშვილი შეეძინა. კეტრინმა ბავშვს თავისი მამის პატივსაცემად ჯორჯ გორდონი დაარქვა.

მძიმე აღმოჩნდა ხელმოკლე მარტოხელა ქალისათვის ბავშვთან ერთად ლონდონში ცხოვრება. 1789 წლის ზაფხულში მისის ბაირონი ბავშვითურთ მშობლიურ შოტლანდიაში გაემგზავრა, სადაც თავისი ქონებიდან გადარჩენილი თანხით შედარებით ადვილად გაიტანდა თავს. მისის ბაირონი და პატარა ჯორჯი ქ. აბერდინში ნაქირავებ ბინაში დასახლდნენ.

მალე მათ ჯონ ბაირონმა ჩააკითხა, რომელსაც მევალეები ფეხდაფეხ ასდევნებოდნენ.

მისის ბაირონი მშვენივრად ხვდებოდა, რომ ჯონ ბაირონს მისგან ფულის გამოძალვა უფრო აინტერესებდა, ვიდრე მის გვერდით ყოფნა. ის არაერთხელ გაუცოფებია ფულის სათხოვნელად მისული ქმრის დანახვას. თუმცა, როცა სიბრაზე გადაუვლიდა, თავის „უსაყვარლეს ჯონის“ სიტბოსა და ალერსს არ აკლებდა. ასეთივე

ცვალებადი ყოფილა მისის ბაირონი შვილის მიმართ, რომელიც ამ სცენტრულობითა და სიფიცხით დედას არ ჩამოუვარდებოდა.

მოგვიანებით ბაირონი თავადაც გაიხსენებს, როგორ დატუქსა დედამ ის ოთხი წლის ასაკში, როცა მან ახლად ჩაცმული ტანსაცმელი დაისვარა. მართალია, ჯერ ისევ პატარა ბავშვს, მაგრამ ბუნებით ძლიერსა და ამაყს, არ შეეძლო მსგავსი დამცირების ატანა, თუნდაც საკუთარი მშობლისაგან. სიმწრისაგან გახელებული, ის ნამიერად ერთ ადგილზე გაშეშებული, და მერე სამოსელი ტანზე შემოუფხრენია.

„ოხ, შე ძაღლის ლეკვო, პირწავარდნილი ბაირონი ხარ, თან მამაშენივით უვარგისიო“, – არაერთხელ უთქვამს კეტრინს შვილისათვის.

ცოტა ხანში ჯონ ბაირონს მოსწყინდა აბერდინი და, როგორც კი საკმარისი თანხა იპოვა, კვლავ საფრანგეთს მიაშურა, სადაც გამგზავრებიდან ერთი წლის თავზე, 1791 წელს, გარდაიცვალა. არ არის გამორიცხული, რომ ეს იყო თვითმკვლელობა.

პატარა ჯორჯი სამუდამოდ მოკლებული აღმოჩნდა მამობრივ სიტბოსა და მზრუნველობას. ლამაზი პირისახის თმახუჭუჭა ბიჭუნა დღითიდღე იზრდებოდა და მშვენივრდებოდა, მაგრამ მტკივანი ფეხი ხუნდად აჩნდა მის მგრძნობიარე გულსა და შთამბეჭდავ ცნობიერებას.

ბავშვი აბერდინის კლასიკურ საშუალო სკოლაში მიაბარეს. დედასთან ერთად იგი რეგულარულად ესწრებოდა წირვას შოტლანდიურ პრესბიტერიანულ ეკლესიაში. მისის ბაირონის ყველა იმედი და ოცნება ახლა მხოლოდ ვაჟიშვილისადმი იყო მიმართული.

მეუღლის გარდაცვალების შემდეგ კეტრინ ბაირონს შერიგებია მისი ბებია, მარგარეტ დაფ გორდონი, რომელიც დასთან ერთად შოტლანდიაში, ქ. ბენფში ცხოვრობდა. ბენფი საკურორტო ქალაქია და აბერდინიდან დაახლოებით 45 მილის მოშორებით მდებარეობს ზღვის პირას. მისის ბაირონი თავის პატარა ვაჟიშვილთან ერთად ახლა უკვე ხშირად ჩადიოდა ბებიასთან სტუმრად. ჯორჯი იმდენად ცელქი და მოუსვენარი ყოფილა, რომ მისი ოინები ბენფში ყველას პირზე ეკერა. აი, ერთ-ერთი მათგანიც:

ერთ მშვენიერ დღეს, როდესაც ჯორჯს მობეზრდა ჩაიზე მაგიდასთან მჯდომი მანდილოსნების მოსმენა, ზემო სართულზე ავიდა, აიღო ბალიში, მოახურა მას საკუთარი პალტო და ქუდი, და განმგმირავი წივილით ფანჯრიდან ქვემოთ გადმოიშვა. ფიტული სწორედ იმ გაზონს დაეცა, ქალბატონები რომ გაჰყურებდნენ ოთა-

ხიდან. თავზარდაცემულები გარეთ გაცვივდნენ. ეკონათ, ბავშვი გადმოვარდაო, ამ დროს ჯორჯი გულიანად იცინოდა.

სხვათა განცვიფრებისა და შეშინების ყინი, როგორც ხუმრობის ერთ-ერთი გამოვლინება, ბაირონს მთელი ცხოვრების მანძილზე გაჰყვება. ასეთი ხუმრობები, მიუხედავად უვნებლობისა, მრავალ გაუგებრობას უქმნიდნენ თავად მათ ავტორს.

დღევანდელი გადასახედიდან ხშირად გამოთქვამენ აზრს, რომ ბაირონის ფენომენის შექმნაში ერთ-ერთი ძლიერი ფაქტორი ლორდის ტიტულის მიღება გახლდათ, რაც, როგორც ბედმა ინება, ასე მოხდა:

1794 წელს, კორსიკაში, ადმირალ ნელსონის მიერ მოწყობილ ლაშქრობაში, უცაბედმა ტყვიამ იმსხვერპლა ჯორჯის კუზენის, V ლორდ ბაირონის ერთადერთი შვილიშვილის, 18 წლის ვილიამ ბაირონის სიცოცხლე, რომელიც ლორდის ტიტულის ერთადერთი პირდაპირი მემკვიდრე გახლდათ. ამგვარად, 6 წლის ჯორჯ ბაირონი გახდა რეალური მემკვიდრე V ლორდ ბაირონისა, რომელიც იყო მისი გარდაცვლილი პაპის, ადმირალ ბაირონის ძმა.

ბაირონების საგვარეულო გერბზე ამოტვიფრული დევიზი „Grede Byron“ სიამაყით აღავსებდა მომავალი ლორდის, მართალია, ჯერ მხოლოდ ბავშვურ, მაგრამ ბუნებით მტკიცე თავმოყვარეობას.

ჯორჯი განსაკუთრებული ნიჭიერებით გამოირჩეოდა. მისის ბაირონი ამას მშვენივრად გრძნობდა და დიდ იმედსაც ამყარებდა შვილზე. მისის ბაირონის ერთ-ერთ ახლობელ ქალბატონს, შეუქია რა ჯორჯი, ასე მიუმართავს მისთვის: „მე მჯერა, ჯორჯ, რომ მოვა დრო და თემთა პალატაში შენს მიერ წარმოთქმულ სიტყვას წავიკითხავო“. „არა, ეს შეუძლებელია, — მიუგია მისთვის ბაირონი, — რამეთუ ეს მხოლოდ ლორდთა პალატაში მოხდება“.

ჯორჯი გატაცებით კითხულობს. 8 წლის ასაკში მას უკვე რამდენიმეჯერ აქვს გადაკითხული ბიბლია, ძველი მსოფლიოს ისტორია, ძალიან მოსწონს „არაბული ლამეები“, განსაკუთრებით იტაცებს აღმოსავლეთისა და რომის ისტორია, მაგრამ ამ ასაკში ჯერ არ უყვარს პოეზია. სამყაროს შეცნობის ყოველი ნაბიჯი მისთვის ტკბილ-მწარეა, რადგან მტკივანი ფეხი წამდაუნწმ ახსენებს თავს, ხოლო მკურნალობას შედეგი არ უჩანს.

აბერდინის სკოლაში ერთ-ერთი მეცადინეობის დროს ფეხის ძლიერი ტკივილი ბავშვს სახეზე დასტყობია და მასწავლებელს თავ-

ნაგრძნობა გამოუხატავს. „ყურადღებას ნუ მომაქცევთ. ამიერიდან თქვენ ვერ შეიტყობთ, მტკივა, თუ არა“, – მიუგო თურმე მას ზიჭუნამ. და მართლაც, იქიდან მოყოლებული, ტკივილს ბაირონი ყოველთვის ნებისყოფით იხშობდა.

1796 წელს ჯორჯი ქუნთრუშით ყოფილა ავად და სრული გამოჯანმრთელების მიზნით დედამისს სოფელში წაუყვანია. შოტლანდიის თვალწარმტაცი ბუნება, მჩქეფარე ნაკადულებითა და გაუვალი ტყეებით, ელვარე თოვლით დაფარული მთებითა და ოკეანის აზვირთებული ტალღებით, წარუშლელ შთაბეჭდილებას ახდენდა ბუნებით ისედაც მგრძნობიარე ყმაწვილზე. მისის ბაირონიც აპყოლია ლალ გარემოს და ვაჟიშვილს დიდ თავისუფლებას აძლევდა. პატარა ჯორჯი ბევრს დანავარდობდა ბუნების წიაღში შოტლანდიური ტარტანით შემოსილი. ეს გახლდათ აუცილებლად გორდონების საგვარეულო ტარტანი – მუქი ლურჯი ქსოვილი მწვანე და მკრთალი ყვითელი ზოლებით.

პირველი სიყვარული ბაირონს სწორედ აქ ეწვია. ოქროსფერთმიანი გოგონათი მონუსხული ბიჭუნა მხოლოდ 8 წლის იყო. გოგონას სახელად მერი ერქვა. ის ადგილობრივი ფერმერის ქალიშვილი იყო. ამ პირველ გულწრფელ განცდას მალე დასასრული გამოუჩნდა, რადგან ბაირონი და დედამისი აბერდინში დაბრუნდნენ.

სულ მალე სიყვარულის ნიჭმა კვლავ იმძლავრა ჯორჯში და 9 წლის ბიჭუნას თავდავინწყებით შეუყვარდა ნუკრისთვალება მერი დავი. მერიზე ოცნება ბავშვს მოსვენებას არ აძლევდა, მას მისი თაფლისფერი თვალები, შავი თმა და ალერსიანი ღიმილი ელანდებოდა. მერის ხმის გაგონებაზე ჯორჯი თითქმის გონებას კარგავდა.

იქნებ სწორედ ამ უფაქიზეს განცდაში და სიყვარულზე აგებულ იდეალში ეძებდა ბავშვი იმ სიმრთელესა და ამაღლებულ გრძნობას, მის გარშემო მყოფთ ასე რომ აკლდათ.

ნათქვამია, ყველანი ბავშვობიდან მოვდივართო. მძიმე და რთული ბავშვობიდან მოდიოდა ბაირონი.

1798 წელს გარდაიცვალა V ლორდ ბაირონი, რომელსაც პირდაპირი შთამომავალი აღარ ჰყავდა ცოცხალი და ათი წლის ჯორჯ ბაირონმა, როგორც V ლორდის ძმის შვილიშვილმა, მემკვიდრეობით მიიღო VI ლორდ ბაირონის ტიტული და ნიუსტედის სააბატო – საგვარეულო მამული სახლითურთ.

სამწუხაროდ, მდიდარი, ტყის სიმწვანეში ჩაფლული ნიუსტედი, მოჩუხჩუხე მდინარეებითა და თეთრი ჩანჩქერებით, გამჭვირვალე

ტბის ნაპირას აგებული დიდებული ციხე-დარბაზით, ბაირონებს გაპარტახებული და აოხრებული დახვდათ.

მიუხედავად ამ სავალალო მდგომარეობისა, ნიუსტედმა თავისი ბუნებრივი სილამაზითა და დიდებულებით მონუსხა და ალაფრთოვანა 10 წლის ჯორჯი. სულ ცოტა ხანში ბავშვი მიხვდა, რომ მერი დაფზე არანაკლებ წრფელი სიყვარულით ნიუსტედი შეჰყვარებოდა. ეს ხიბლი მას მთელი ცხოვრების მანძილზე არ განელებია და სიმწიფის ასაკში „დონ ჟუანში“ ნიუსტედს ამ სიტყვებით მიმართა: „ყველას თუ არა, იმ რჩეულთა გონს რომ შეძრავდი, ვინაც სამყაროს თვალთ არა, გულით ხედავდა“.

მისტერ ჰანსონმა თურმე თავად დაათვალთვალა იერებინა ჯორჯ გორდონ ბაირონს თვალუნვდენელი არემარე და მათს მომიჯნავე მამულში, ენსლი ჰოლშიც თვითონ წაიყვანა. ეს იმ ჩავორსების მამული გახლდათ, რომელთა წინაპარი სრულიად უმიზეზოდ მოკლა დუელში „ბოროტმა ლორდმა“. მიუხედავად ამისა, ჩავორსების ოჯახი ახალ მეზობელს შუბლგახსნილი შეგებებია. განსაკუთრებით გახარებია მათი სტუმრობა პატარა გოგონას, მერი ენ ჩავორსს, რომელიც ბაირონზე ორი წლით უფროსი ყოფილა.

„აი, ვინ უნდა შეირთო ცოლად, როცა გაიზრდები“, – უთქვამს მისთვის ჰანსონს. კარგად ნაკითხ ბიჭუნას პასუხი არ დაუყოვნებია: „რას ბრძანებთ, მისტერ ჰანსონ, სად გაგონილა მონტეგისა და კაპულეტის შეუღლება?“

მართალია, ბაირონი 5 წლის ასაკიდან გატაცებით კითხულობს, მაგრამ წერა ნაკლებად უყვარს. პირველი წერილი მან სწორედ ნიუსტედში დაწერა და თავის მამიდას მისის პარკერს გაუგზავნა. ეს იყო 1798 წლის 8 ნოემბერს, როდესაც ბაირონი 10 წლისა და 9 თვის იყო.

„ძვირფასო ქალბატონო,

დედას არ შეუძლია თავად მოგწეროთ და მე მთხოვა გაცნობოთ, რომ კარტოფილი უკვე მზად არის და შეგიძლიათ წაილოთ, როცა მოისურვებთ.

დედას თხოვნაა, ჰკითხოთ მისის პარკინსს, როგორ გავუგზავნოთ პონი – ნოტინგემის გავლით, თუ უმოკლესი გზით შინ. ის ახლა უკვე კარგად არის, მაგრამ ჯერ ძალიან პატარაა და უნაგირს ვერ დავადგამ.

მე უკვე გავუგზავნე მის ფრენსისს კურდღელი, რომელსაც ადრე შევპირდი, და რომელსაც, დარწმუნებული ვარ, ის ჩაიბარებს.

დედამ ყველა მოგიკითხათ და მეც მას ვუერთდები.
ძვირფასო მამიდა, გულწრფელად თქვენნი
ბაირონი.

P.S. იმედი მაქვს, მაპატიებთ ყველა შეცდომას, რადგან ეს არის პირველი წერილი, რომელიც ოდესმე დამინერია“.

ვინაიდან ნიუსტედი საცხოვრებლად მიუღებელი აღმოჩნდა, მისის ბაირონი და მისი ვაჟიშვილი ქალაქ ნოტინგემში, ნაქირავებ ბინაში დასახლდნენ. 1801 წელს ჯონ ჰანსონის დახმარებით ჯორჯი ლონდონის მახლობლად ჰაროუს სახელგანთქმულ კერძო სკოლაში მიაბარეს.

ჰაროუს სკოლაში, როგორც დღეს, ასევე იმხანადაც მხოლოდ გამოჩენილი და მდიდარი ოჯახის შვილები სწავლობდნენ. მათ პოლიტიკური და დიპლომატიური კარიერისათვის ამზადებდნენ. მაგალითად, ბაირონის თანაკლასელი, რობერტ პილი შემდგომში ბრიტანეთის პრემიერ-მინისტრი გახდა. ჰაროუს სკოლა ჰქონდა დამთავრებული, აგრეთვე, სერ უინსტონ ჩერჩილს, რომელმაც მეოცე საუკუნეში დიდად შეუწყო ხელი ბაირონის შემდგომ შესწავლასა და პოპულარიზაციას.

თუ შოტლანდიურ სკოლაში, მისის ბაირონის მოხერხებულობის წყალობით, ჯორჯი არ ჰგავდა ხელმოკლე ოჯახის შვილს, ჰაროუს სკოლაში ეს უკვე აშკარა იყო, რაც მკვეთრად აისახებოდა ბავშვის ფსიქიკაზე. ახალგაზრდა ლორდს მტკიცედ აქვს გადაწყვეტილი დაძლიოს ცხოვრებისეული სირთულეები და, რადაც არ უნდა დაუჯდეს, დიდებას მიაღწიოს. აი, რას მისწერს ჰაროუდან დედამისს:

„მე შემიძლია გავიკაფო გზა ცხოვრებაში, და მე ამას გავაკეთებ. სხვაგვარად დავიღუპები... მე გავიკვლევ გზას დიდების მწვერვალისაკენ, მაგრამ არავითარ შემთხვევაში უსინდისობით“.

ჰაროუს სკოლაში სწავლის პერიოდში, 12 წლის ასაკში, ბაირონი წერს პირველ ლექსებს. ამ ლექსების მუზა მარგარეტ პარკერია. სამწუხაროდ, დრომ არ შემოგვინახა არც ერთი ამ ლექსთაგანი. სიკვდილმა ბაირონს ხელიდან გამოსტაცა მარგარეტის სიცოცხლე. გოგონა ქლეფით გარდაიცვალა. მოგვიანებით ასე გაიხსენებს მარგარეტს ბაირონი:

„მე ის ლექსები, დიდი ხანია, დამავიწყდა, – მაგრამ მარგარეტს რა დამავიწყებს. მისი სახის კანის გამჭვირვალეობა, მისი სიმშვიდე და სილამაზე მაფიქრებინებდა, რომ ეს ყველაფერი თვით ცისარტყელას მოსწყდა და დედამინაზე დასახლდა“.

პაროუს სკოლაში სწავლისას ბაირონი შეიცნობს მის ეპოქას და აფასებს მოვლენებს. ბუნებით დემოკრატიული სულისკვეთების ყმანვილი აშკარა სიმპათიებს გამოხატავს იმ საზოგადო მოღვაწეთა მიმართ, ვინც ინგლისის კოლონიალური პოლიტიკის წინააღმდეგ გამოდის. ბაირონი მხარს უჭერს ნაპოლეონ ბონაპარტის იდეებს, ვინაიდან იგი განმათავისუფლებლად ესახება. როდესაც მისი თანასკოლელები ნაპოლეონის ბიუსტს შეესივნენ დასამსხვრევად, ის ბაირონს დაუცავს.

ახალგაზრდა ბაირონი გამოირჩეოდა ფენომენური მეხსიერებით. ერთი ნაკითხვით მას შეეძლო რამდენიმე გვერდი ზეპირად გადმოეცა და ასეთი მრავალი გვერდი შემორჩა მის მეხსიერებას. ამას ადასტურებს მისი მეგობრების მოგონებები, ეს ჩანს თვით მისი ჩანაწერებიდან, სადაც ნაკითხული და ათვისებული ლიტერატურის სია საოცრად ვრცელი გახლავთ. ის მოიცავს, პირველ ყოვლისა, მსოფლიო ქვეყნების ისტორიას, დაწყებულს ჰეროდოტედან გიბონით დამთავრებული, კლასიკას, იურისპრუდენციას, რელიგიურ ლიტერატურას, საერთაშორისო სამართალს, ასტრონომიას, ფილოსოფიას და ა.შ. და ა.შ.

ასე მოევლინა ქვეყანას ჯორჯ გორდონ ბაირონი, რომელსაც ბედმა 36 წლის მეტეორული ცხოვრება და მარადიული სიცოცხლე – უკვდავება არგუნა წილად.

მერი დაფი, მარგარეტ პარკერი, მერი ჩავორსი, ჯულია ლიკროფტი, ტერეზა მაკრი, ჯეინ ოქსფორდი, ლეი ვებსტერი, კონსტანცა სპენსერი, კაროლინა ლემი, ანაბელა მილბენკი, კლერ კლერმონტი, მარიანა სეგატი, მარგარიტა კონი, ტერეზა გვიჩიოლი... ასეთია მშვენიერ ქალთა არასრული სია, რომელთა მიმართ, ყოველ ცალკეულ შემთხვევაში, ბაირონს შეეძლო ეთქვა: „მე ასე ჯერ არასოდეს მყვარებიაო“. სიყვარულის ასეთი უღლევი ნიჭის ერთ-ერთ გამოხატველ პოეტურ ქმნილებად მიგვაჩნია ლექსი „On Being Asked What was the Origin of love“ („ოდეს მკითხეს, როგორია სიყვარულის დასაწყისი“).

ოდეს მკითხეს, როგორია
„სიყვარულის დასაწყისი“¹

მე რად მკითხე, როგორია
„სიყვარულის დასაწყისი“?
მისი ბედი შენს ხელშია:
გამოჩნდება – ჩნდება ისიც!

ხოლო თუ გსურს, რომ იცოდე,
როგორია მისი ბოლო –
ვიდრე ვცოცხლობ, ის იცოცხლებს,
არ მშორდება ტანჯვა მხოლოდ!

ამავე, 1807 წელს, როდესაც პოეტი ცხრამეტი წლის იყო, მან დაწერა ვაჟიშვილისადმი მიძღვნილი ლექსი „To my Son“ („ჩემს ვაჟიშვილს“).

როგორც თომას მური აღნიშნავს, ბაირონს ძალიან უყვარდა წარსული ამბების მოყოლა, მაგრამ მსგავსი რამ არასოდეს დასცდენია. „მეორე მხრივ, – დასძენს მური, – არცთუ ისე იოლია ივარაუდო, რომ ლექსი, რომელიც ესოდენ სავსეა ბუნებრივი სინაზით, მხოლოდ შთაგონების წყალობით შეიქმნა“. ბაირონის შემოქმედების მკვლევრის, ერნესტ ჰარტილი კოლრიჯის თანახმად, ბაირონს უთქვამს მეუღლისთვის, რომ მას ჰყავდა ქორწინების გარეშე ორი შვილი და თავს მოვალედ თვლიდა უზრუნველყო ისინი. ამის საბუთად კოლრიჯს მოჰყავს სტრიქონები „დონ ჟუანის“ XVI სიმღერის 61-ე სტროფიდან. აქ პოეტი მოუთხრობს მკითხველს მისი ახალგაზრდობის დროინდელი მარცხის შესახებ, როდესაც ის მიხვდა, რომ გოგონა მისგან ფეხმძიმედ იყო.

ე.ჰ. კოლრიჯის ვარაუდი დღეს შეიძლება გამართლებულად ჩაითვალოს, თუ დავეყრდნობით სიუზან ნორმინგტონის წიგნს „ბაირონი და მისი შვილები“². როგორც მკვლევარი ასაბუთებს, ბაირონის ვაჟიშვილის დედა იყო ბაირონების სასახლეში მომუშავე ერთ-ერთი შინამოსამსახურე, რომელსაც მართლაც ჰყავდა ვაჟიშვილი სახელად ვილიამი. ამ სახელით მიმართავს ბაირონი ლექსში თავის ვაჟს.

როგორც მკვლევარი გვაუწყებს, ვილიამის შთამომავლობა დღეს გრძელდება ინგლისში ბერგესის (Burgess) გვარით.

ლექსის თარგმანი 1983-84 წლებში შევასრულე და ის ჟურნალ „ლიახვი“ გამოქვეყნდა³.

1 ჯორჯ ბაირონის ლექსების თარგმანები ეკუთვნის აღნიშნული სტატიის ავტორს (რედ.).

2 Susan Normington, Byron and his Children, Stroud: Alan Sutton, 1995.

3 ლიახვი, გამომცემლობა „მერანი“, 1986, გვ. 205-206.

ჩემს ვაჟიშვილს

ოქროსქოჩორა და ლურჯთვალეზა,
დედას რომ ჰგავხარ, გულს ეამება;
როს დასთამაშებს ღიმილი სახეს,
ფოსო გიმშვენებს ალისფერ ბაგეს,
განცდა წარსულის შემომპაპარა
შენმა დანახვამ, ჩემო პატარავ!

შენ მამის სახელს ამბობ ტიტინით,
გვარი კი სხვა გაქვს – ამას მივტირი,
ბოდიშს არ გიხდი, თუმც მინდა გწამდეს,
კეთილი ზრუნვით მოვიხდი სასჯელს;
დედის აჩრდილი მუდამ დაგფარავს,
მეც მაპატიებს წარსულს, პატარავ!

მის სადა საფლავს სიმწვანე ავსებს,
უცხო მკერდს წოვდი, გაჩენისთანვე
დაგყვა სირცხვილი და უიღბლობა –
ობლობის ბედმა ასე ინდომა;
მაგრამ ერთ იმედს შეხვდი თამამად –
მარად შენი ვარ, ჩემო პატარავ!

დე, შუბლი შეჰკრას უგრძნობმა ხალხმა,
ბუნების ძალის მე მუდამ მწამდა,
მორალს არ ვუსმენ და შვილად გიცნობ,
შენ, სიყვარულის უტკბესო პირმშოვ.
ჭაბუკურ ვნების კვალს არ დაფარავ –
სანინდრად დამრჩი, ჩემო პატარავ!

ვიდრე დაეტყო ნაოჭი სახეს,
ვიდრე სიცოცხლის ნახევარს გავლევე,
ასე ინება გამჩენმა ღმერთმა –
ძმას და ვაჟიშვილს მე შენში ვხედავ,
და ამ ცხოვრებამ სადაც მატარა,
ყველგან შენ მყავდი სევდად, პატარავ!..

შმაგი ჭაბუკის მიდგია სული,
თუმც შენთვის მენვის მამური გული;
ჩემი ცხოვრების იქეც ოცნებად,
ჩემი ჰელენი შენში ცოცხლდება,

გული, რომელმაც გრძნობა ატარა,
არ მიგატოვებს, ჩემო პატარავ!

როგორც თქვენთვის უკვე ცნობილია, ათი წლის ასაკში ჯორჯ გორდონ ბაირონმა მემკვიდრეობით მიიღო ლორდის ტიტული და საგვარეულო ციხე-დარბაზი – ნიუსტედის სააბატო მამულითურთ. მეთორმეტე საუკუნის დასაწყისიდან მოყოლებული ეს ნაგებობა სამონასტრო კომპლექსს წარმოადგენდა. მეთექვსმეტე საუკუნეში, როდესაც ანგლიკანური ეკლესია შეიქმნა, ჰენრი VIII-მ აქედან ბერები გაასახლა და ნიუსტედი ბაირონების ოჯახს სამოსახლო მამულად გადასცა. ლეგენდის თანახმად, უფლებააყრილი ბერების აჩრდილები მრავალჯერ გამოსცხადებიან დიდებული სახლის ბინადართ. ეს თავად ბაირონსაც კარგად მოეხსენებოდა.

1808 წლის ერთ მშვენიერ დღეს, ნიუსტედის ბაღის ბარვისას, მებაღემ თავის ქალა იპოვა, რომელიც, უდავოდ, სააბატოს ერთ-ერთი ბერის უნდა ყოფილიყო. როდესაც ბაირონმა მშვენიერად შენახული თავის ქალა იხილა, მას თურმე უცნაური აზრი დაეუფლა – აქედან სასმისი გაეკეთებინა. ბაირონმა თავის ქალა ქალაქში გააგზავნა, რომელიც მას კუს ჯავშანივით მზინვარე, კარგად გაპრი-ალებული და ვერცხლით მოვარაყებული დაუბრუნდა.

ლორდ ბაირონმა თავის ქალას ლექსი მიუძღვნა, რომელიც პირველად მხოლოდ 1814 წელს გამოქვეყნდა „ჩაილდ ჰაროლდის“ მეშვიდე გამოცემაში.

წარწერა თავის ძალასაგან დამზადებულ სასმისზე

ნუ შეძრწუნდები, ნურც ინალვლებ, სად გაქრა სული,
შემიცან ისე, როგორც მხედავ – ხმელ თავის ქალად,
რომელს არ ძალუძს მოსაწყენი რამ სისულელე
გადმოაფრქვიოს წამდაუნუმ ცოცხალის დარად.

ვიცხოვრე ქვეყნად, მეც მიყვარდა ქალი, ბახუსი,
მერე კი მოკვდი... დე, შეჭამოს ეს ნეშტი მიწამ!
ამავსე ღვინით, არას მავნებს ბაგე ხამუში,
მატლების გროვას მირჩვენისხარ, კაცობას ვფიცავ.

ყურძნის შუშხუნი და წრიალი სიამით მავსებს,
შლამსა და ლორნოს ჭია-ლუის ეს სჯობს, ვინამე,

დე, აზარფეშად გამოვადგე ღმერთების სასმელს,
ვიდრე გამომღრნას და მაქციოს ჭიამ მიწად მე.

ერთ დროს ბრწყინავდა ამ ქალაში ჭკუა-გონება,
ახლა კამკამა და ელვარე ღვინო ციაგობს,
განა ეს არ სჯობს იმ ქვესკნელში მორჩილ მონობას,
ქვენარმავალთან გატარებულ ჟამს უსიამოს.

ხარბად სვი, თუ კი ღვინის ჟინი გადარჩა ბედზე,
იქნებ იგივე შენც გარგუნოს ბედის ბორბალმა,
სხვა რჯულის კაცმა ამოგიღოს მიწიდან მზეზე,
და კიდევ ერთხელ იზეიმოს მკვდარმა ცოცხალთან.

თუ წუთისოფელს არ შევხარით დიდად ხალისით,
თუ კი განსაცდელს უნდა მრავლად თავი ახალო,
იქნებ მართლაც სჯობს რაიმესთვის იყო ვარგისი,
არ დარჩე მიწას სამუდამოდ გამხმარ აყალოდ.

1809 წლის დეკემბერში, შობა დღეს, ბაირონი და მისი მეგობარი ჰობჰაუზი ათენს ეწვივნენ. იმხანად ათენში სასტუმრო, როგორც ასეთი, არ არსებობდა. ამიტომ ბაირონმა ბინა იქირავა. ეს იყო ქვრივი ქალის, გვარად მაკრის სახლში, რომლის მეუღლე ბრიტანეთის ვიცე-კონსული ყოფილა. ქალს სამი მშვენიერი ქალიშვილი ჰყავდა: ტერეზა, მარიანა და კატინკა. სამივე 15 წლამდე ასაკის ყოფილან. როგორც ჩანს, ყველაზე სათნო და თვალწარმტაცი ტერეზა იყო. ეს კი სრულიად საკმარისი აღმოჩნდა იმისათვის, რომ 21 წლის ბაირონი სიყვარულის მორევში გადაშვებულყო, რაც, როგორც ჩანს, მხოლოდ შორიდან უფაქიზეს ტრფიალში გამოიხატებოდა.

მაკრის სახლში ცხოვრების პერიოდში ბაირონს კვლავ სტამბულში წასვლის საშუალება მისცემია და გამგზავრების წინ ლექსით აღუბეჭდავს თავისი ტრფიალი ტერეზა მაკრისადმი. ეს გახლავთ ცნობილი ლექსი „Maid of Athens“ – „ათენელ ქალწულს“.

ამ ლექსის გამო არანაკლებ ცნობილი გახდა თავად მშვენიერი ტერეზა მაკრი. მოგვიანებით ტერეზა ცოლად მისთხოვდა ინგლისელს, გვარად ბლასკ, მაგრამ, როგორც ამბობენ, ბაირონისაგან ლექსით უკვდავყოფილი, ის მთელი ცხოვრება ნებივრობდა. ამ ლექსზე შარლ გუნოს მუსიკა დაუნერია, თუმცა, თავად ლექსი უკვე იყო მუსიკა. სახლი, რომელშიც მაკრის ოჯახი ცხოვრობდა, ახლა აღარ არსებობს, მაგრამ ათენელებმა კარგად იციან ეს ადგილიაზღვანდელი მონასტერაკის უბანში.

ათენელ ქალწულს Zήη μισ, σάς άγαπώ¹

განშორების უამი დადგა,
ათენელო ქალწულო!
გული, გული დამიბრუნე,
გთხოვ, არ ამითვალწუნო.
თუმცა ის ხომ შენ გეკუთენის,
შენი ტრფობით ამაყობს,
ვიდრე ნავალ, შემოგფიცებ,
Zήη μισ, σάς άγαπώ.

ქარი გეტრფის ეგეოსის,
როცა გიშლის დალალეებს,
შენი გიშრის წამწამთ რხევა
ვარდის ღანვეებს ალალებს.
შენი თვალის ეშხმა მომსპო,
შველის მზერას რად მაპყრობ,
ტანი ლერწამს რად მიგიგავს?
Zήη μισ, σάς άγαπώ.

ოდეს გნახე, მე იმ დღიდან
შენი კოცნა მწყურია,
ტრფობის ნიშნად ყვავილს გიძლენი,
სიტყვა განწირულია.
სული განცდას ველარ იტევს,
ლამის მკერდი გააპოს,
სიყვარული შემომფიცე,
Zήη μισ, σάς άγαπώ.

განშორების უამი დადგა,
სტამბულს მივემგზავრები,
შენს ფიქრებში დავიბუდებ,
როცა მარტო დარჩები.
გული ათენს უნდა დარჩეს,
გული როგორ გავაპო,
შენს სიყვარულს როგორ დავთმობ
Zήη μισ, σάς άγαπώ.

1 Zήη μισ, σάς άγαπώ – ზოი მუ, სას ალაპო – ბერძნულად ნიშნავს: „ჩემო სიცოცხლე, მე შენ მიყვარხარ“.

1810 წლის აპრილში ბაირონი ჰელესპონტს, ანუ დარდანელის სრუტეს მიადგა, სადაც მან ტროას ლეგენდარული ადგილები მოინახულა.

შთამბეჭდავი წარმოსახვა წარსულს, თუნდაც მითიურსა და ლეგენდარულს, მის წინაშე რეალობასავით აცოცხლებდა. უფრო მეტიც, ბაირონს თავად უჩნდებოდა ამ რეალობაში მონაწილეობის სურვილი. ახლა მის წინაშე ჰელესპონტის მითი გაცოცხლებულიყო.

როგორც მოგეხსენებათ, დარდანელის სრუტე, რომლის ძველი სახელია ჰელესპონტი და რომელიც ეგეოსისა და მარმარილოს ზღვებს აერთიანებს, ყოფს ევროპას აზიისაგან. ძველი ბერძნული თქმულების თანახმად, ქალაქ აბიდოსში, რომელიც აზიის ნაპირზე მდებარეობს, ცხოვრობდა ჭაბუკი, სახელად ლეანდრი. ევროპის ნაპირზე მდებარე ქალაქ სესტოსში ცხოვრობდა მშვენიერი ჰერო, აფროდიტეს (იგივე ვენერას) ტაძრის ქურუმი. ლეანდრს გატაცებით შეჰყვარებოდა ჰერო და ყოველ ღამით სრუტის ცივ ტალღებს აპობდა, რათა მეორე ნაპირზე გადასულიყო, სადაც მას ჰერო მოუთმენლად ელოდა. მიჯნურის მოლოდინში ჰერო კოშკზე ჩირაღდანს ანთებდა და ამით გზას უნათებდა მისკენ მიმავალ რაინდს.

ერთ ავბედით ღამეს ძლიერი ქარიშხალი ამოვარდა. ჭაბუკს ტალღების სიძლიერე ჯაბნიდა. კოშკზე ჩირაღდანიც ჩამქრალიყო. ლეანდრი ღელვამ დაახრჩო. ტალღებმა მისი უსიცოცხლო სხეული ევროპის ნაპირზე მიაცურეს და ჰერომ თავისი თვალთი იხილა მკვდარი მიჯნური. სასონარკვეთილი ქალი კოშკიდან ზღვაში გადაეშვა და თავი დაიხრჩო.

ეს მითი ასახულია რომაელი პოეტის, ოვიდიუსის (43 წ.ძ.წ.ა. – 19 ახ.წ.ა.) მიერ. უფრო ადრე ის ბერძნულ პოეზიაშიც ყოფილა აღბეჭდილი, მოგვიანებით ინგლისელი დრამატურგი კრისტოფერ მარლო (1564-93) პატივს მიაგებს მითს თავისი სტრიქონებით.

ვინ უწყის, მითში ასახული ამბავი მართალი იყო თუ არა. მაგრამ, როგორც ბაირონი დარწმუნდა, ერთი რამ უტყუარი იყო: ეს სრუტე მოკვდავს მას შემდეგ აღარასოდეს გადაეცურა. ბაირონს სურვილი გაუჩნდა, ლეგენდარული ლეანდრის გმირობა საკუთარ თავზე გამოეცადა. ინგლისელი ფრეგატის მეზღვაურებს შორის მან კომპანიონიც მონახა, ლეიტენანტი ეკენჰენდი. აპრილის თვეში მათ წყალს პირი მოუსინჯეს, მაგრამ თავი შეუკავებიათ, რადგან სრუტე ყინულივით ცივი იყო და დინებაც ძალიან სწრაფი ჩანდა.

1810 წლის 3 მაისს მათ ეს ჩანაფიქრი წარმატებით განახორციელეს.

ჰობჰაუზი აკეთებს ჩანაწერს დღიურში:

„ბაირონი და ეკენჰენდი ახლა ჰელესპონტზე მიცურავენ – ჩემ წინ ოვიდიუსის ჰერო და ლეანდრი ცოცხლდებიან“.

ბაირონი კი დაწერს:

„მთლიანი მანძილი, რომელიც მე და ე.-მა (იგულისხმება ეკენჰენდი – ი.მ.) დავფარეთ, ოთხ მილს აღემატება, თუმც თავად სრუტის სიგანე ერთ მილზე მეტი არაა. დინების სისწრაფე აქ ისეთია, რომ ვერც ერთი ნავი სრუტეს პირდაპირ ვერ გადაკვეთს; ამაზე გარკვეულ წარმოდგენას ის გარემოებაც შექმნის, რომ ერთ-ერთმა ჩვენთაგანმა ეს მანძილი საათსა და ხუთ წუთში დაფარა, ხოლო მეორემ – საათსა და ათ წუთში. წყალი იყო უჩვეულოდ ცივი, მთებიდან ჩამოტანილი თოვლის გამო... ვერ ვიტყვი, დავიქანცეთო, მაგრამ გავცივდით, და, ცოტა არ იყოს, გაგვიჭირდა კიდეც“.

ყოველივე ამას ბაირონი მოგვიანებით „დონ ჟუანშიც“ აღწერს (მეორე სიმღერა, ლექსი CV).

ამ გმირული ნაბიჯიდან ექვსი დღის თავზე ბაირონი წერს მხიარულ სტრიქონებს „Written After Swimming From Sestos to Abydos“ („სესტოსიდან აბიდოსამდე“).

სესტოსიდან აბიდოსამდე

ცივი დეკემბრის უკუნი ღამით
ლეანდრს ნაპირზე ჰერო ელოდა,
ჭაბუკი ტალღებს აპობდა გზნებით
და სიოც თითქოს მისთვის მღეროდა.

უცებ ავარდა მძიმე გრიგალი,
ტალღა აზვირთდა, სრუტე ღელავდა,
იყო მძვინვარე თქეში და ქარი,
და ჩირაღდანიც აღარ ელავდა.

მე უბადრუკი ამ დროის შვილი,
მხოლოდ უწყინარ მაისს მივენდე,
თხემით ტერფამდე ვარ გათოშილი,
და ამ გმირობით თავს ვიიმედებ.

თუ ჰელესპონტი მართლაც გაცურა,
ლეანდრს ენადა ქალის ტრფიალი,

ვაგლახ, რომ უკვე სხვა დრო მოსულა,
მხოლოდ დიდების ვარ მოტრფიალე.

არ ვიცი, ეს გზა ვისთვის რა იყო,
ღმერთი არ გწყალობს, არ გეშველება,
რადგან მიჯნური წყალში ჩაიხრჩო
და მეც წარმიტანს ციებ-ცხელება.

ბაირონის პირველი მოგზაურობა უმთავრესად „ჩაილდ ჰაროლდის“ I და II სიმღერებში აისახა. 1811 წლის 14 ივლისს ბაირონი სამშობლოში დაბრუნდა. ზუსტად ორი წელი და ორი კვირა გასულიყო იმ დღიდან, როდესაც ბაირონი აღმოსავლეთში გაემგზავრა. გზიდან დედისათვის მიუწერია, რომ ლონდონში საქმეების მოგვარების შემდეგ დაუყოვნებლივ ჩავიდოდა მასთან ნიუსტედში, თან დასძენდა, აღმოსავლეთიდან ძვირფასი შალი და ვარდის ზეთი მომაქვს თქვენთვის საჩუქრად.

მაგრამ მოხდა ისე, რომ პირველ აგვისტოს ლონდონში მას შეატყობინეს დედის ავადმყოფობის ამბავი, ხოლო ვიდრე ბაირონი გამგზავრებას შეძლებდა, მას უკვე მსახური ეახლა მისის ბაირონის გარდაცვალების ცნობით.

მიუხედავად დედა-შვილს შორის მუდმივი უთანხმოებისა, ბაირონისათვის დედის გარდაცვალება უმძიმესი დარტყმა ყოფილა. ერთ-ერთი მსახური ქალი ნაცნობებთან საუბრისას ხშირად იხსენებდა, თუ როგორ იხილა ახალგაზრდა ლორდი დედის ცხედართან განმარტოებული, როგორი ცხარე ცრემლით დასტიროდა დედას და როგორ მოსთქვამდა: „ქვეყნად თქვენ ერთი მყავდით მეგობარი და თქვენც მიმატოვეთ“.

დედის გარდაცვალებას კიდევ ბევრი სხვა საყვარელი ადამიანის დაკარგვა მოჰყვა. მისის ბაირონი დაკრძალული არც იყო, როდესაც პოეტმა კემბრიჯელი მეგობრის, ჩარლზ სკინერ მათიუზის დალუპვის ამბავი შეიტყო. ჩარლზ მათიუზი სწორედ იმ გრანჩესტერის ტბაზე დაიხრჩო, რომელსაც ხშირად მიაშურებდა ხოლმე თავად ბაირონი კემბრიჯში ყოფნის დროს.

ამას მოჰყვა ჰაროუს სკოლის მეგობრის ჯონ ვინგფილდის სიკვდილი, აგრეთვე სიკვდილი კიდევ ორი მეგობრის, ტატერსოლისა და ლონგისა. ხოლო მოგვიანებით მას აცნობეს, რომ მისი არყოფნის პერიოდში გარდაცვლილიყო ჯონ ედელსტონი, კემბრიჯის ქოროს მომღერალი ბიჭუნა, რომელსაც ბაირონი დიდად მეგობრობდა და მფარველობდა.

სწორედ ამ პერიოდში, 1811 წლის შემოდგომით, ნიუსტედში ყოფნისას, ბაირონი სევდით აღსავსე სტრიქონებს უმატებს „ჩაილდ ჰაროლდს“ და ქმნის ლექსს „To Thyrsa“ – „თირზას“, რიგით პირველს თირზასადმი მიძღვნილი ლექსების სერიიდან.

თირზასადმი მიძღვნილი ექვსი ლექსის ადრესატი ყოველთვის საიდუმლოებით იყო მოცული. ეს, პირველ ყოვლისა, გამოწვეული იყო იმით, რომ თავად ბაირონი არასოდეს ამხელდა, თუ ვის გულისხმობდა თირზას მიღმა. როგორც ცნობილია, ბაირონმა მეუღლეს არაერთხელ უჩვენა ქალის თმა და უთხრა, რომ იგი ეკუთვნოდა თირზას – ქალიშვილს, რომელიც დაიღუპა მისი მოგზაურობის პერიოდში, აქვე იმასაც დავძენთ, რომ ბაირონის თანახმად, ეს სახელი პირობითია და შემორჩა მის მეხსიერებას ბავშვობაში წაკითხული ლიტერატურიდან (გესნერი), სადაც კაენის ცოლს ერქვა მაგალა, ხოლო აბელისას – თირზა.

მრავალწლიანი კვლევისა და ძიების შედეგად ჩვენ მივედით დასკვნამდე, რომ თირზასადმი მიძღვნილი ციკლი ლექსებისა შთაგონებული უნდა იყოს იმ ქართველი გოგონას დაღუპვით, რომლის ამბავიც აღწერილია 1825 წელს ლონდონში ანონიმურად დასტამბულ სამტომეულში: „The Life, Writings, Opinions and Times of the Right Hon. G.G. Noel Byron, Lord Byron“ („ცხოვრება, თხზულებები, შეხედულებანი და დრონი მისი უგანათლებულესობის ჯორჯ გორდონ ნოელ ბაირონის, ლორდ ბაირონისა“).

როგორც თავფურცელი მოწმობს, წიგნის ავტორია საბერძნეთის სამხედრო სამსახურში მყოფი ინგლისელი ჯენტლმენი, მეგობარი მისი უგანათლებულესობისა, რომ წიგნი ასახავს იმ მასალას, რომელიც მოთავსებული იყო ბაირონის მემუარებში და რომელიც გარდაცვალების შემდეგ უნდა გამოცემულიყო, მაგრამ განადგურდა.

როგორც ფართო საზოგადოებისთვისაა ცნობილი, ბაირონის მემუარები პოეტის გარდაცვალებისთანავე განადგურეს მისმა მეგობრებმა იმ მოსაზრებით, რომ მისი სახელისათვის სკანდალი აერიდებინათ, რამაც, ვფიქრობთ, გაცილებით მეტი ეჭვი დაჭორი შემატა მტრობით ისედაც შელახულ სახელს პოეტისა. ამ საკითხს ჩვენ ქვემოთ დავუბრუნდებით.

მრავალ საინტერესო ეპიზოდთან ერთად, წიგნის მესამე ტომში, სრულ ათ გვერდზე, გადმოცემულია ამაღლევებელი ამბავი ბაირონის ქართველ ქალთან შეხვედრისა, რაც არასოდეს ყოფილა საქართველოსთვის ცნობილი.

ვიცი, შენს საფლავს ხსოვნის ნიშნად ქვაც კი არ ადევს,
მინდა სიმართლეს გავუსწორო მზერა თვალებში,
ვაითუ, ყველამ დაგივიწყა, არვის ადარდებ,
ასე უდროოდ, ასე მალე რატომ წახვედი.

ცხრა მთის გადაღმა, ცხრა ზღვის მიღმა მეგულებოდი,
და სიყვარული ჩვენი თურმე იყო ამაო,
შენსკენ მოჰქროდა ერთი ფიქრი – კვლავ შევხვდებოდი,
თუმც დამსხვრეული იმედები დამრჩა სანაცვლოდ.

ჩემთვის არ გითქვამს არცა სიტყვით, არცა თვალებით,
„იყავ მშვიდობით, საუკუნოდ ვართ მეგობრები,“
რომ დამრჩენოდა ეს ნუგეშად, თუმცლა წამებით
ვიცხოვრო უნდა, როს ამ ქვეყნად არ მეგულები.

როცა სიკვდილი გიმზადებდა მსუბუქ აღსასრულს,
როცა წარსულმა გაიელვა უხმო წამებით,
გულს ვინ ენადა? თუ ნატრობდი შენგან შორს წასულს,
ვისაც უყვარდი და უყვარხარ კვლავ გამალებით.

სხვისთვის თუ იყავ უფრო მეტი ზრუნვის საგანი?
გულს ვის უკლავდი, როცა თვალში შუქი გაგიქრა?
ვიდრე სიცოცხლის და სიკვდილის ჰპოვე სამანი,
ხომ ჩუმი სევდით მიზავებდი წუხილს, საფიქრალს.

მაგრამ, როს ახლა ამ სევდასაც მოელო ბოლო
და სამუდამოდ სხვა სივრცეთა ხარ ბინადარი,
სხვას ვერას ვიტყვი, ცხარე ცრემლი წამომსკდა მხოლოდ,
მოედინება ჩემს ღანვებზე, ვით ნიაღვარი.

სადაც მე დიდხანს არ დამიდგამს ფეხი თავადაც,
აქ დაგიტირე, ამ კოშკებში, ამ დარბაზებში,
რისთვის მომიხმეს, თუ მელოდა ტანჯვა მარადჟამს,
ბებერ ქონგურებს ვეფერები ამ განსაცდელში.

სხვა ცის ქვეშ მახსოვს მე ცრემლები ჩვენი გულწრფელი,
ჩვენს თვალთამზერას ვერ ხედავდა უცხო ახდილად,
გულში მწვედებოდა შენი ფიქრი გამოუთქმელი,
მთრთოლვარე ხელი მეხებოდა მხოლოდ ფაქიზად.

შენი ამბორი წმინდა იყო და უწყინარი,
დიდრონ თვალეებში გამოკრთოდა ზრახვა უმნიკვლო,
ვნება იქ უმალ გაქრებოდა, ვით უჩინარი,
და სიყვარულის ყველა განცდა იყო უბინო.

მე, გულჩათხრობილს, შენი ხმა თუ მახალისებდა,
შენით ვისწავლე სიცოცხლესთან ლალი ტრფიალი,
ჰანგი უტკბესი მიქარწყლებდა დარდსა და სევდას,
ღვთიურ სიმღერით ჩამესმოდა ცათა შრიალი.

სადა ხარ ახლა, სად გეძებო სულზე უტკბესო?
თან წარიტანე სანუკვარი ის სახსოვარიც?
შენი თან დამაქვს, ისლა დამრჩა ხსოვნად, უბედოს,
როგორც არასდროს ვარ ბედკრული და უშოვარი.

წახვედი მაშინ, როს სიცოცხლე შენი ჰყვაოდა,
მასვი ვარამის და კაეშნის მწარე სამსალა,
და თუ ვინამეთ, რომ ცხოვრება მხოლოდ გაორდა,
შენ მოისვენებ, მე ტკივილი მარად დამძალავს.

თუ სათნოება შენი გულის შვებას მონახავს,
და სული შენი ცათა მიღმა გაცისკროვნდება,
ლოცვა-ვედრებით მომანეე ნეტარ მომავალს –
თან წამიყვანე, ამისრულე ერთი ოცნება.

ბედის ბორბალი დატრიალდა რადგან უკულმა,
თავად მონყალე, პატიებას შენგან მოვითხოვ,
და თუ ამქვეყნად ჩვენს სიყვარულს ბედმა უმუხთლა,
მჯერა შევხვდებით, როს საუფლო ცათა მომიხმობს.

1815 წლის 2 იანვარს, ორშაბათ დღეს, ლორდ ბაირონმა და მის ანაბელა მილბენკმა ჯვარი დაიწერეს.

1815 წლის 10 დეკემბერს ლორდ ბაირონს შეეძინა ქალიშვილი ადა ოგასტა.

იმის შეგნება, რომ მას არ შეეძლო მეუღლისა და შვილის საკადრისად უზრუნველყოფა, შინაგანად ამცირებდა და გულს უღრღნიდა 27 წლის ლორდს. ბუნებით სევდიანი და მელანქოლიური ბაირონი თავის თავში იყო ჩაკეტილი, და არცთუ იშვიათად, გაღიზიანებული. მეუღლისთვისაც არაერთხელ უკადრებია უხეში სიტყვა. ანაბელას ჩარევა, როგორც ახლა აღნიშნავენ, კიდევ უფრო აღიზიანებდა ბაირონს.

პატარა ადა მხოლოდ ერთი თვის იყო, როდესაც ანაბელამ მშობლებთან სტუმრად წასვლა მოინდომა. ანაბელას მშობლები, იუდი და რალფ მილბენკები, ახლა უკვე ლონდონიდან მოცილებით, კირკბიში ცხოვრობდნენ.

ბაირონმა არაერთი წერილი გაუგზავნა მეუღლეს, რომლითაც მას დაბრუნებას სთხოვდა. ყოველი მათგანი აღსავსეა სიყვარულით, წრფელი განცდითა და უშუალოდ.

17 მარტს, ზუსტად ერთი თვის შემდეგ ლედი ბაირონის გამგზავრებიდან, ბაირონი წერს მეუღლისადმი მიმართულ ლექსს: „Fare Thee Well“ („გემშვიდობები“).

ეს იყო პირველი ლექსი, რომელიც პოეტმა მეუღლეს მიუძღვნა.

გემშვიდობები

გემშვიდობები, მორჩა ყოველი,
ან მძვინვარებით გული ალივსო,
გული, მარადუამს ავის მგმობელი,
შენ არ გაგწირავს სამარადისოდ.

რომ შესძლებოდა ემხილა სევდა
ამ მკერდს, რომელზეც გეძინა შვებით,
რომელშიც გული უსიტყვოდ ძგერდა,
რომელსაც სუნთქვა ათრობდა შენი.

რომ შესძლებოდა თვითონ ეამბნა
ამ მკერდს დაფარულ განცდათა ზღვაზე,
ახლა რა გითხრა – არის გვიანლა,
არ დამნიხლავდი, მწამს, მაშინ ასე.

დღეს შენს საქციელს არ გმობს არავინ –
მოშურნეთ ცბიერ ღიმილს ენდობი.
ზეიმი იგი არს შემზარავი,
თუ გაიხარებ სხვის უბედობით.

დამძიმდა გული ცოდვებით სავსე,
და თუმც ამჟვეყნად ბევრი ვიარე,
ველარსად ვპოვე მაგ მკლავთა მსგავსი,
რომ მიშუშებდა ხვევნით იარებს.

თავს ნუ იტყუებ, მე დამიჯერე,
სხვისას ნუ ისმენ ხოტბას თუ ქებას, –

ჩვენ ხომ ჯერ გულიც კი ვერ ვიჯერეთ,
ჟამთა სვლით გრძნობის ცეცხლი თუ ქრება.

თუმცა შენს გულს ფარავს ღვთიური ძალა,
ჩემიც სცემს ჯერაც – მაგრამ გახსოვდეს,
მას ერთი ფიქრი აწვალებს მარად,
რომ ვერ შევხვდებით ველარასოდეს.

და ეს სიტყვები ისე იღვრება,
როგორც ცხედართან ცრემლი და გლოვა,
ორივე ვცოცხლობთ – თუმცა ქვრივებად
ვიღვიძებთ, როცა აისი მოვა.

და განუგეშებს უულად მავალს,
რომ ჩვენი პირმშო დაინყებს ტიტინს,
ნუთუ ასწავლი წარმოთქვას „მამა“
და თან გაუძლოს ობლობის ტკივილს!

როს ხელს ჩასჭიდებ მის პანია ხელს,
ბაგეზე იგრძნობ მის წმინდა ამბორს,
გჯეროდეს, ისევე გადარებ ქალღმერთს,
მხურვალე ლოცვას მე შენთვის ვამბობ!

გაივლის დრო და არცთუ მთლად გვიან
დამემგვანება ასული, ვიცი
გული დაგინყებს ფანცქალს და ფრთხილს –
და ეს კი ნიშნავს, რომ არ ხარ სხვისი.

შეცდომა, იცი, ბევრი მომსვლია –
სიმშაგის დათვლა არ ძალუძს არვის;
ჩემი იმედი, როგორც თოლია,
დასდევნებია ჩრდილს შენი ანძის.

მტრად, იცი, მყავდა რჩეულთა დასი,
და შენ ერთს გთვლიდი ერთგულ სამყაროდ –
ბოლომდე მასვი ხომ სიმწრის თასი,
რომ საბოლოოდ სულსაც გამყარო.

მორჩა, დამთავრდა ყოველი უკვე,
სიტყვებს გაუკრთათ უხვი ფერები;
მხოლოდ ფიქრები ვერ დავიოკე,
მათ მოძალებას ველარ ვერევი.

იყავ მშვიდობით, გახსოვდეს ოღონდ,
სიმწარე მარად ჩემი ხვედრია,
მტოვებ გათელილს და სულით ობოლს,
რაზეც სიკვდილი ოდნავ მეტია.

იტალიაში მყოფ ბაირონს საბერძნეთმა დასახმარებლად მოუხმო. თურქეთის უღელქვეშ მყოფი ელადა შველას ითხოვდა. საბერძნეთის გამარჯვების უპირველეს პირობად ბაირონს ბერძენთა გამთლიანება მიაჩნდა.

საბერძნეთში ჩასული ლორდი მეომართა რიგებში ჩადგა.

1824 წლის 22 იანვარს ბაირონს იქ 36 წელი შეუსრულდა. სიცოცხლის ბოლომდე მას თურმე სამიოდე თვე ძლივს დარჩენოდა. იმ დღით მეგობრებმა უსაყვედურეს, რახანია შენი ლექსი არ გვღირსებიაო. ხანმოკლე განმარტოების შემდეგ ბაირონმა მათ თავისი უკანასკნელი ლექსი წაუკითხა.

დღეს შემისრულდა ოცდათექვსმეტი წელი

დრო დადგა, გულმა შეწყვიტოს ძგერა,
რამეთუ მისი აღარვის სჯერა,
დე, ნულარავინ ნუ შემიყვარებს,
მე მსურს მიყვარდეს!

ო, ფოთოლცვენას ჩემში ვგრძნობ ახლა,
დამჭკნარა ყველა ყვავილი ვნების,
გულს ჭია მიჭამს, ნალველი მდაღავს,
სხვა არა მესმის!

ცეცხლი, რომელიც მკერდში მინთია,
მარტოა, ვითარც მწველი ვულკანი,
სხვის ჩირაღდან ვერ ამინთია,
ბედი, მუხთალი!

იმედი, შიში და სინანული,
გაუსაძლისი მწარე ტკივილი,
დაუხარჯავი ზღვა სიყვარულის,
სულის კივილი!

თუმცაღა, ახლა ვინ უსმენს მგოსანს!
სხვა დრო მოსულა, აქ სხვას მოველით,
საგმირო საქმეს დიდება მოსავს
ცხოველმყოფელი!

ხმალი, დროშები და ბრძოლის ველი,
დღეს საბერძნეთის სახელი გვიხმობს.
ვერ ინატრებდა ძველი სპარტელიც
უკეთეს ჯილდოს!

აღსდექი! (თორემ თავად ელადა,
უკვე აღმდგარი, მიზნისთვის იბრძვის!)
აღსდექი, სულო! ვხედავ ლელავს და
გიყივის სისხლი!

ფეხით გათელე ურჩი ვნებანი,
რადგან გადარჩა ბედად ღირსება,
თუმც სიყვარულით, მარად ნეტარით,
გული ივსება!

შენ – სიჭაბუკე არ გახარებდა,
გულს ნუ დაიწყვეტ ამ სიმძიმით,
და თუ სიკვდილში ხედავ ხარებას,
შეხვდი ღიმილით!

მებრძოლს აქ ელის წმინდა სამარე,
ნურც გაიხსენებ წარსულს – გარდასულს,
თვალი შეავლე ამ არემარეს,
დახვდი აღსასრულს!

თუმცა პოეზია იყო ბაირონისათვის უერთგულესი თანამგზავრი, ლექსზე მაღლა იგი საქმეს აყენებდა. „იყო პირველი კაცი – არა სულა, არამედ ვაშინგტონი ან არისტოტიდე – წინამძღოლი ნიჭით და სიმართლით – ეს ნიშნავს იყო ღმერთკაცი“, – ამბობდა იგი. საკუთარ პიროვნებაში მას დიდი საქმის კეთებად სამართლიანობისათვის ბრძოლა წარმოედგინა. ამ ნიშნით იყო გამოხატული მისი ცნობილი საპარლამენტო გამოსვლები და, საერთოდ, მისი მოქალაქეობრივი მრწამსი არა მარტო როგორც ინგლისელისა, არამედ, როგორც მსოფლიო მოქალაქისა. ამ შეგნებით დაუდგა იგი გვერდში იტალიელ ხალხს ეროვნულ-განმათავისუფლებელ ბრძოლაში და ამ შეგნებითვე გაემგზავრა საბერძნეთს, როცა ელადამ დასახმარებლად მოუხბმო. მისი სიცოცხლე საბერძნეთის თავისუფლებას შეენირა.

მისმა სიკვდილმა შეძრა ელადა და მერე მთელი ევროპა. ბაირონის დალუპვის ამბავი ისე დაატყდა ლონდონს, ვითარცა მიწისძვრაო, — წერდა იმდროინდელი „ლანდენ მეგეზინი“.

თოთხმეტი წლის ალფრედ ტენისონი ტყეში გაჭრილა, რათა განმარტოებით ეგლოვა პოეტი, მერე კლდეზე ამოუტვიფრავს: „ბაირონი მოკვდა“.

„ბაირონი მოკვდა! ეს მე მითხრეს ხალხით სავსე ოთახში. ღმერთო ჩემო, რომ ეთქვათ, მზე ან მთვარე მოსწყდა ზეცასო, ისე ვერ შემძრავდა და უფრო საშინელ და საზარელ სიცარიელეს ვერ მაგრძნობინებდა...“, — სწერდა მეგობარი ქალი ტომას კარლაილს, იმ კარლაილს, რომლისთვისაც ბაირონი იყო „უკეთილშობილესი სული ევროპისა“ და რომელმაც მისი სიკვდილი, ვითარცა საკუთარი ძმისა, ისე განიცადა.

ამბობენ, ყოველი ეპოქა წარსულს ხელახლა აღმოაჩენსო. თუ მეოცე საუკუნის ადამიანის წყალობით ასაფეთქებლად ყალყზე შემდგარ ცივილიზაციას გადარჩენა უნერია, მომავალში ის აუცილებლად განსაკუთრებულად დააფასებს უწმინდეს სიფაქიზემდე ამალღებულსა და, ამავდროულად, საუკუნოდ ქეშმარიტად მართალს.

ოცდამეერთე საუკუნეში ბაირონს ახლად აღმოჩენა ელოდება.

ლიანა ჭანტურია

წავიდა ჩვენგან ნათელი სულისა და გონების ადამიანი, შესანიშნავი მოქალაქე და მოამაგე, ღვანლმოსილი და თავმდაბალი, მუდამ განონასწორებული, სიკეთითა და ადამიანურობით აღსავსე, დიდი პასუხისმგებლობის გრძნობის მქონე ქალბატონი ლიანა ჭანტურია.

მის პიროვნებაში განსახიერებული იყო ქართველი ქალის ტრადიციული სინმინდე, ზნეობრივი სიმტკიცე, თავდადება მშობლიური ქვეყნისა და ოჯახისათვის; გვხიზლავდა მისი გრძნობა-გონების სისპეტაკე, სხვისი უბედურებისა თუ ბედნიერების გაზიარების არაჩვეულებრივი უნარი, ტაქტიანობა და გრძნობის გამოხატვის უფაქიზესი ჩვევა, ქალბატონ ლიანასთან ურთიერთობისას სულეზრად მალღდებოდით, გაღმოგეცემოდათ ის კეთილშობილური მუხტი, რომელიც ასე უხვად გააჩნდა მას.

მისი სახით ქართულ ინტელიგენციას გამოაკღდა ერთ-ერთი თვალსაჩინო წარმომადგენელი, ქართული წიგნის მოამაგე და ქომაგი.

საქართველოს უმშვენიერეს კუთხეში, ისტორიულ სამურზაყანოში, გაღში, დაირწა მისი აკვანი. მრავალშვილიან ოჯახში ეზიარა საუკუნეთა მანძილზე დაგროვილ ადამიანურ სიბრძნეს და კეთილშობილებას.

ქალბატონმა ლიანამ მეტად რთული და საინტერესო გზა განუვლო. ახალგაზრდობიდანვე აქტიურმა საზოგადოებრივმა საქმიანობამ ჩამოაყალიბა იგი კარგ ორგანიზატორად. მისი მოქალაქეობრივი პოზიცია, სხვათა შემოქმედებითი საქმიანობის სწორად წარმართვის უნარი გამოვლინდა მისი სხვადასხვა საპასუხისმგებლო თანამდებობაზე მოღვაწეობის დროს.

1964 წლიდან მუშაობდა „ცეკავშირის“ წიგნით ვაჭრობის სამმართველოს უფროსად. წიგნისა და წიგნიერების სამსახურში ყოფნა საუკეთესო ასპარეზი აღმოჩნდა მისი ნიჭისა და გემოვნების გამოსავლინებლად.

ქალბატონი ლია უშუალო ხელმძღვანელობით აშენდა და გაიხსნა არაერთი წიგნის მაღაზია და სავაჭრო ცენტრი საქართველოს რეგიონებში, ქალაქებში, სოფლებსა თუ სხვა დასახლებულ პუნქტებში, სამრეწველო ობიექტებზე; ტარდებოდა შეხვედრები მწერლებთან, მეცნიერებთან, სხვადასხვა დარგის სპეციალისტებთან, ეწყობოდა წიგნის დღესასწაულები, კონკურსები, გამოფენები.

1995 წლიდან ქალბატონი ლია სამუშაოდ გადმოდის საქართველოს ი. ჭავჭავაძის სახელობის მწიგნობართა ასოციაციის რესპუბლიკურ გამგეობაში მთავარ სპეციალისტად საორგანიზაციო მუშაობის დარგში. წლების განმავლობაში ერთგულად ემსახურებოდა მოსახლეობის წიგნიერების დონის ამაღლების საქმეს.

ღირსეული შრომისა და მოღვაწეობისათვის იგი დაჯილდოვებული იყო ორდენებით, მედლებით, სიგელებით. 1999 წელს მწიგნობართა ასოციაციის 25-ე წლისთავთან დაკავშირებით მიენიჭა ღირსების ორდენი წიგნის პროპაგანდისა და რეალიზაციის საქმეში აქტიური მონაწილეობისათვის.

რომ არა აფხაზეთის ტრაგიკული მოვლენები, რომელმაც საკუთარ სამშობლოში დევნილებად აქცია და შეიწირა მისი უახლოესი ადამიანები, გვჯერა, ქალბატონი ლია კვლავაც შემართებით გააგრძელებდა მისთვის სათაყვანებელ საქმეს.

მიუხედავად არაერთი სულიერი ტრავმისა, სიკეთისა და კეთილშობილების სხივი არასოდეს ჩამქრალა მის თვალებში.

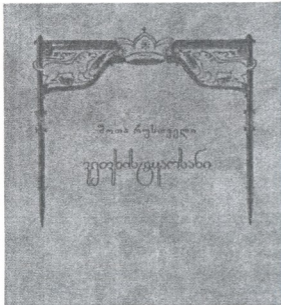
ქალბატონი ლიანა იმ ღირსეულ ადამიანთაგანი იყო, ვისმა გარდაცვალებამაც მძიმე და სევდიანი ტკივილი დაგვიტოვა, მაგრამ სულიერად ჩვენს შორის დარჩა.

საქართველოს ი. ჭავჭავაძის სახელობის
მწიგნობართა ასოციაცია

ენსტან სულავა

ვეფხისტყაოსნის ახალი მინიატურული
გამოცემის შესახებ

2007 წელს საქართველოს მნიგნობართა ასოციაციამ განახორციელა შოთა რუსთველის ვეფხისტყაოსნის მინიატურული გამოცემა. მას საფუძვლად უდევს ვეფხისტყაოსნის აკადემიური ტექსტის დამდგენი კომისიის მიერ მომზადებული 1988 წლის გამოცემა. მას შემდეგ ოცი წელი გავიდა, განახლებულმა კომისიამ, რომელსაც ამჟამად საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტი, აკადემიკოსი თამაზ გამყრელიძე ხელმძღვანელობს, გაითვალისწინა

სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმული შენიშვნები და მასში შეიტანა 200-მდე შესწორება, ამოიღო ზოგიერთი ის სტროფი, რომელიც რუსთველისეულად არ ცნო, ხოლო დაამატა ის სტროფები, რომლებიც ავტორისეულად იქნა მიჩნეული. მნიგნობართა ასოციაციის გამოცემას ახლავს კომისიის მიერ საგანგებოდ ამ გამოცემისთვის შედგენილი მოკლე ლექსიკონი. გამოცემაში გამოყენებულია მამუკა თავაქარაშვილისეული ხელნაწერის ფერადი ილუსტრაციები (1946 წ.). წიგნი მხატვრულად გააფორმა ანზორ თოდრიამ.

ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერთა და გამოცემათა ისტორია საუკუნეებს მოითვლის. კერძოდ, გამოცემებს აქვს თითქმის სამსაუკუნოვანი ისტორია, ტექსტის თარგმანს კი – ორსაუკუნოვანი ისტორია.

მოკლედ ხელნაწერთა შესახებ: ცნობილია, რომ ვეფხისტყაოსნის ტექსტის გადანერაზე ძირითადად სამეფო და დიდგვაროვან ფეოდალთა ოჯახები ზრუნავდნენ, რადგან ხელნაწერის დამზადება ისეთ ხარჯებთან იყო დაკავშირებული, როგორსაც ყველა ვერ შეწევდებოდა. ამიტომ მათი დიდი ნაწილი სწორედ ასეთი ბიბლიოთეკებიდან შემოგვრჩა.

ამჟამად ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერები ძირითადად თავმოყრილია ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში, რამდენიმე მათგანი საზღვარგარეთ არის დაცული. კერძოდ, XVII საუკუნის ხელნაწერებიდან ორი ოქსფორდში, ბოდლის ბიბლიოთეკაში – მზეხათუნისეული (W-17) და თარხანმოურავისეული (W-22); პარიზის ნაციონალურ ბიბლიოთეკაში – 1702 წელს ყაზანთ ბეჟუას ქალის ალას გადანერილი P-10. აკად. შალვა ამირანაშვილის მოსაზრებით, ვეფხისტყაოსნის ყველაზე ძველი მინიატურები სწორედ პარიზულ ხელნაწერშია შემონახული.

ჩვენამდე მოღწეული ხელნაწერები გვიანდელია, XVII-XIX საუკუნეებისა. უძველესი ფრაგმენტული ხელნაწერი XVI საუკუნეს განეკუთვნება, ხოლო პოემის ტექსტის უძველესი ფრაგმენტი – ვანის ქვაბების კედლებზე წარწერილი ორი სტროფი ნესტან-დარეჯანის მიერ ქაჯეთის ციხიდან მიჯნურისათვის მიწერილი წერილიდან – XV საუკუნით არის დათარიღებული. ხელნაწერები მხედრულით არის შესრულებული და მათი უმრავლესობა კალიგრაფიული ხელრვნების ნიმუშს წარმოადგენს; მათ შორის არის განსაკუთრებული მხატვრული დონით გამორჩეული ნიმუშები, რომელთა არშიები ოქროთია დაფერილი, ზოგჯერ გამოსახულია ორნამენტები, ცხოველები, ფრინველები. მაგალითად, ამგვარია გიორგი მეთერთმეტის დაკვეთით ბეგთაბეგის მიერ გადანერილი ხელნაწერი. მდიდრულად ორნამენტიზებული და შემკული ხელნაწერი იმთავითვე მიუთითებს, რომ იგი ან სამეფო საგვარეულოს კუთვნილებაა, ან შეძლებული დიდგვაროვანი ფეოდალისა.

ვეფხისტყაოსნის გამოცემებს შორის საეტაპო იყო 1712 წელს ვახტანგ მეექვსის მიერ განხორციელებული პირველი გამოცემა, რომლის ღირებულებას ზრდის თვით ვახტანგის „თარგმანება ვეფხისტყაოსანისა“. მეცნიერი და სწავლული მეფის ამ ნაშრომის

ღირებულების შესახებ ბევრი რამ დაინერა სამეცნიერო ლიტერატურაში; იგი მიჩნეულია რუსთველოლოგიის, როგორც ლიტერატურათმცოდნეობითი დისციპლინის ერთ-ერთი სფეროს ფუძემდებლურ შრომად, რომლის გაუთვალისწინებლად შეუძლებელია რუსთველოლოგიური პრობლემატიკის კვლევა. ამ გამოცემამ საფუძველი ჩაუყარა პოემის სტამბურ გამოცემათა ტრადიციას. პირველიდან მეორე გამოცემამდე გავიდა 129 წელი.

შოთა რუსთველის პოემა იბეჭდებოდა სხვადასხვა ადგილას, მაგალითად, მეორე გამოცემა 1841 წელს განხორციელდა სანქტ-პეტერბურგში მარი ბროსეს, ზაქარია ფალავანდიშვილისა და დავით ჩუბინაშვილის მიერ; ვეფხისტყაოსანი დაიბეჭდა ბათუმში, ოზურგეთში, ქუთაისში, ახალ სენაკში, ბერლინში, პარიზში... იყო წლები, როდესაც პოემის რამდენიმე გამოცემა განხორციელდა, მაგალითად, 1899 და 1927 წლებში – სამ-სამჯერ; 1937 წელს – ოთხჯერ; 1966 წელს – ექვსჯერ; 1986 წელს – სამჯერ.

ვახტანგისეული პუბლიკაციის შემდგომი გამოცემიდან XIX საუკუნეში განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა ბროსე-ფალავანდიშვილი-ჩუბინაშვილისა (1841 წ.) და გ. ქართველიშვილისეული (1888 წ.); ეს უკანასკნელი რედაქცია მომზადებული იყო „ვეფხისტყაოსნის ტექსტის დამდგენი კომისიის“ მიერ.

XX საუკუნეში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი იყო 1937 წლის იუბილესთვის – ვეფხისტყაოსნის დაწერიდან 750 წლის აღსანიშნავად – აკადემიური ტექსტის დამდგენი კომისიის მიერ მომზადებული გამოცემა, რომელიც მაშინ ვერ განხორციელდა და მოგვიანებით, 50-იან წლებში, გამოვიდა. ასევე, მნიშვნელოვანი იყო 1966 წლის რუსთველის საიუბილეოდ შემუშავებული ტექსტი, რომელმაც ერთხანს კანონიკური სახეც კი მიიღო, შემდგომ ხანებში მხოლოდ იგი იბეჭდებოდა. საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს, რომ სწორედ 1966 წელს საიუბილეოდ გამოვიდა ვეფხისტყაოსნის მინიატურული გამოცემა.

1988 წელს გამოიცა აკადემიური ტექსტის დამდგენი კომისიის მიერ მომზადებული ტექსტი, კომისიისა, რომელიც 1962 წლიდან არსებობს საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიაში. ამ გამოცემას მოჰყვა მრავალი კრიტიკული შენიშვნა, რომელთა გათვალისწინება მართლაც რომ აუცილებელი იყო მომდევნო გამოცემისას. საქართველოში შექმნილი მდგომარეობის გამო კომისიის მიერ მომზადებული ტექსტის შესწორებული გამოცემის განხორციელება ძალიან დაგვიანდა.

ამჯერად ხელთ გვაქვს საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის „ვეფხისტყაოსნის“ აკადემიური ტექსტის დამდგენი კომისიის მუშაობის შედეგად მიღებული ტექსტი, რომლის მინიატურული გამოცემა განახორციელა საქართველოს ილია ჭავჭავაძის სახელობის მნიგნობართა ასოციაციამ. 1988 წლის გამოცემის შემდეგ მასში შევიდა შესწორებები. გამოცემის სამეცნიერო ღირებულებას ის განსაზღვრავს, რომ იგი წლების განმავლობაში არსებული სხვადასხვა შემადგენლობის კომისიის მიერ არის დადგენილი. ამ კომისიის წევრები იყვნენ ან გარდაცვლილი ცნობილი მეცნიერები გ. წერეთელი, ალ. ბარამიძე, ელ. მეტრეველი, ი. გიგინეიშვილი, ს. ცაიშვილი, ალ. გვახარია, ც. კიკვიძე, ზ. სარჯველაძე და სხვანი.

უნდა აღინიშნოს, რომ 2007 წელს შესრულდა ვეფხისტყაოსნის პირველი გამოცემიდან 295 წელი, ვახტანგ მეექვსის გარდაცვალებიდან – 270 წელი, სწორედ ამ მოვლენებს დაემთხვა საქართველოს ილია ჭავჭავაძის სახელობის მნიგნობართა ასოციაციის მინიატურული გამოცემის განხორციელება. ამგვარი რამ შემთხვევით არ ხდება.

ათასწლეულთა მიჯნაზე, XXI საუკუნის დამდეგს, უკვე განხორციელდა რამდენიმე გამოცემა, რომელთაგან ეს მინიატურული გამოცემა თავის სიტყვას იტყვის და კუთვნილ ადგილს დაიჭერს ვეფხისტყაოსნის გამოცემების ისტორიაში.

რუსთველის პოემა და მასში დასმული პრობლემები მარადიულია, ხოლო ჩვენს დღევანდლობაში ზოგიერთებისაგან გამოთქმული სკეპტიციზმი, რომ რუსთველის ეპოქა დასრულდა, მის სიდიადეს ვერაფერს დააკლებს. პირიქით, სწორედ იმით არის იგი უკვდავი, რომ ყოველდღიურად შემოდის ჩვენს ცხოვრებაში, მისით დაინტერესებულნი არიან მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხეში, უყვართ, აფასებენ და სწავლობენ მას, სწავლობენ მისგან, რაც კიდევ ერთხელ ადასტურებს, თუ როგორ ქმედითად ეხმიანება ვეფხისტყაოსანი მსოფლიო ლიტერატურის მხატვრულ-ესთეტიკურ სააზროვნო სისტემებს.

ანტიკური საზოგადოების ახლებური გააზრება

პრანო ქაპობარიძე

ქველი საბერძნეთი

ანტიკური (ლათ. anti-guns „ძველი, ანტიკური“) საზოგადოება გულისხმობს ძველი საბერძნეთისა და რომის ისტორიის ხანგრძლივ ეპოქას ძვ.წ. I ათასწლეულის დასაწყისიდან ახ.წ. V საუკუნის ბოლომდე. ძველადმოსავლურ ეპოქასთან შედარებით ეს იყო ახლებური, ხარისხობრივად მანამდე არნახული ზეალსვლის ხანა, რომლის დროსაც ჩაისახა და თანდათანობითი განვითარების გზით სრულყოფა განიცადა თანამედროვე ცივილიზებული საზოგადოების თითქმის ყველა საუკეთესო მახასიათებელმა. სწორედ ანტიკური ქვეყნების წი-

ალში მომწიფდა ახალი (გვიანდელი ევროპული) საზოგადოებრივი ყოფა როგორც ფორმაციული, ასევე მმართველობის ფორმათაგან უფრო მისაღები და ჯერჯერობით ყველაზე დამაკმაყოფილებელი ტიპის – დემოკრატიის უმთავრესი კომპონენტების ჩამოყალიბების თვალსაზრისით. სწორედ ანტიკურ საზოგადოებაში მოხდა ძველადმოსავლურ გარემოში არსებული ცოდნის სხვადასხვა დარგის გაფანტული საწყისების სისტემატიზაცია და მთელ რიგ მეცნიერულ დარგებად გაფორმება. აღნიშნულ გარემოებათა გათვალისწინებით სავსებით გადაუჭარბებლად და გაუზვიადებლად გამოი-

ყურება ერთობ ტყვეადი გამონათქვამი: ანტიკურმა საზოგადოებამ მოგვცა დღევანდელი ევროპა და თანამედროვე ცივილიზაცია ერთობდ.

ანტიკურობის ყველა აღნიშნული ნიშნის შემოქმედი იყო ბალკანეთის ნახევარკუნძულსა და ხმელთაშუა ზღვის აღმოსავლეთ რეგიონში (ეგეოსის ზღვაში) გაფანტულ კუნძულებზე (მცირე აზიის დასავლეთ სანაპიროებზეც) მცხოვრები, ერთ-ერთ ინდოევროპულ ენაზე მოსაუბრე ხალხი, რომელიც თავის თავს ელინებს, ხოლო საკუთარ ქვეყანას – ელადას უწოდებდა. ქართველები მათ ბერძნებად და საბერძნეთად მოვიხსენიებთ.

ბერძნული გარემოს ბრწყინვალე მიღწევები გაიმეორეს ძვ.წ. VIII საუკუნიდან ისტორიის ასპარეზზე გამოსულმა, ლათინური მოდგმის ხალხებმა – ძველმა რომაელებმა. მათ გარკვეულწილად სრულჰყვეს და განავითარეს კიდევ ელინების ზოგიერთი შენამოქმედი, მაგრამ საერთო ანგარიშში ეს მაინც გამეორება იყო. ძველი ეპოქის ყველა თვალსაჩინო მიღწევის შექმნისა და თითქმის ბოლო კონდიციამდე მიყვანის პატივი მხოლოდ ბერძნებს ეკუთვნით. სწორედ მათი ისტორიისა და კაცობრიობის წინაშე დიდი კულტურული დამსახურების წარმოჩენას ეძღვნება მეცნიერულ წრეებში ერთობ გახმაურებული წიგნი „ძველი საბერძნეთი“, რომელიც ანტიკური საზოგადოების საუკეთესო მცოდნისა და თვალსაჩინო მკვლევრის, პროფესორ გრანი ქავთარიას ერთ-ერთ მორიგ გამოკვლევას წარმოადგენს.

აღნიშნულ წიგნს მოკრძალებულად სტუდენტთა სახელმძღვანელოს დანიშნულება მისცა ავტორმა, მაგრამ ეს ასე არ არის. სახელმძღვანელოს ხასიათს მას მხოლოდ პოპულარული ენა და მასალის ქვეთავებად დაყოფა თუ აძლევს. სინამდვილეში იგი წარმოადგენს მნიშვნელოვან მონოგრაფიულ გამოკვლევას, რომელიც მთლიანად ეყრდნობა და სრულად წარმოაჩენს ავტორის მიერ ძველი საბერძნეთისა და რომის ისტორიის დარგში თითქმის ნახევარსაუკუნოვანი მეცნიერული კვლევა-ძიების შედეგებს.

უპირველეს ყოვლისა, უნდა აღინიშნოს მთავარი სიახლე წიგნისა, რაც ძველბერძნული საზოგადოების არამონათმფლობელურად აღიარებაში მდგომარეობს. დღემდე გამოსული მონოგრაფიებისა თუ სამეცნიერო სტატიების ავტორები ძველბერძნულ საზოგადოებას ფორმაციულად ტიპურ მონათმფლობელურ საზოგადოებად წარმოგვიდგენენ. მიაჩნიათ, რომ მონათმფლობელური ფორმა-

ციის მთავარი განმსაზღვრელი კრიტერიუმი – საზოგადოებრივი წარმოების სფეროში მონური ტიპის მუშახელის წამყვანი როლის არსებობა თითქოს სახეზე იყო ძველი საბერძნეთისა და რომის საზოგადოებაში.

წარმოების პროცესში მონების წამყვანი როლის არსებობა, ბუნებრივია, გულისხმობს თავისუფალ მუშახელთან შედარებით მათ რაოდენობრივ უპირატესობას; ცხადია, რომ მარტივი შრომის იარაღებით მუშაობისას ერთობლივი საზოგადოებრივი პროდუქტის შექმნაში გადამწყვეტი, არსებითი წილის დადება მონებს მხოლოდ თავიანთი რაოდენობრივი უპირატესობით თუ შეეძლოთ. მაგალითად, რომელიმე კონკრეტულ სამუშაოზე დასაქმებული 100 კაციდან თუ მონური კატეგორიის მუშახელის რიცხვი ადის და აჭარბებს 60-ს მაინც, მაშინ შეგვიძლია ვთქვათ, რომ მიმდინარე შრომის პროცესში წამყვანი როლი მონებს ეკუთვნით. თავისუფალი და მონური შრომის ხვედრითი წილის ამგვარი შეფარდება თუ არსებობს მთელი ქვეყნის, მთელი საზოგადოებრივი წარმოების მასშტაბით, მაშინ უფლება გვაქვს, ეს საზოგადოება მონათმფლობელური ფორმაციის საზოგადოებად მივიჩნიოთ.

გამოკვლევებმა ცხადყვეს, რომ მონათმფლობელური ფორმაციის განსაზღვრის აღნიშნულ კრიტერიუმს ვერ აკმაყოფილებდა ძველბერძნული (და ძველრომაულიც) საზოგადოება. ძველ საბერძნეთსა და რომში მონათა მაქსიმალური თავმოყრის პერიოდშიაც კი მათი რიცხვი წარმოებაში დასაქმებული მუშახელის საერთო რაოდენობის 25 პროცენტს არასოდეს აჭარბებდა (მონური შრომა წამყვანი იყო მხოლოდ საბერძნეთის ცენტრალური ოლქის – ატიკის ტერიტორიაზე, ქალაქ ათენის ახლოს არსებულ ლავრიონის ვერცხლის საბადოებში).

აღნიშნული გარემოება წიგნში არაერთხელაა ხაზგასმული ავტორის საგანგებო შენიშვნით: მონური კატეგორიის მუშახელი ძველი საბერძნეთის ისტორიის არცერთ ეტაპზე არ იყო წამყვანი წარმოებაში მონათა რიცხვის შედარებითი სიმცირის გამო. აქედან გამომდინარე მოსალოდნელიც იყო, რომ ძველბერძნულ საზოგადოებაში მონათმფლობელური ფორმაციის არსებობა თავიდანვე გამოერიცხა ავტორს. ამგვარი მიდგომა ძველბერძნული და, საერთოდ, ანტიკური საზოგადოებისადმი სრულიად ახალია არა მარტო ქართულ, არამედ მთელ პოსტსაბჭოურ ანტიკოლოგიაში.

წიგნის ერთ-ერთ სიახლედ ისიც მიგვაჩნია, რომ ძველი საბერ-

ძნეთის ისტორიისა და კულტურის თითქმის ყველა საკითხი ავტორის მიერ განხილულია ძველბერძნული და ლათინურენოვანი წერილობითი წყაროების საფუძველზე ჩატარებული საკუთარი კვლევა-ძიების მონაცემთა შუქზე. ამიტომაცაა, რომ წიგნში მოყვანილ ყველა ფაქტს, ყველა გაანალიზებულ საკითხს მეცნიერული დამაჯერებლობის ბეჭედი აზის. ამ ნიშნით გამოირჩევა თუნდაც წიგნის პირველ თავში განხილული საკითხები, რაც უკავშირდება კრეტა-მიკენის ეპოქის სახელით ცნობილი წინაბერძნული (ძვ.წ. XXVII-XI ს.ს.) საზოგადოების სხვადასხვა მხარის მიმოხილვას.

ცნობილია, რომ ეგეოსურ ცივილიზაციას საფუძველი ჩაუყარა კუნძულ კრეტაზე ძვ.წ. III ათასწლეულის შუა ხანებში შემოსულმა ახალმა, მეცნიერებისათვის ჯერჯერობით გაურკვეველ ენობრივ სამყაროსადმი კუთვნილმა ხალხმა, რომელმაც ძვ.წ. XXI საუკუნეში დამოუკიდებლად შექმნა კაცობრიობის კულტურულ მიღწევათა ერთ-ერთი უმთავრესი მონაპოვრის – დამწერლობის თავისებური სისტემა, რასაც დღეს კრეტული პიქტოგრაფიული (ხატოვანი) დამწერლობის სახელით მოვიხსენიებთ. სამი საუკუნის შემდეგ მის ბაზაზე ამავე ხალხმა შექმნა A ხაზოვანი დამწერლობა. სამწუხაროდ, დღეისათვის ორივე ეს დამწერლობა გაუშიფრავია. სამაგიეროდ, კარგად იკითხება A ხაზოვანის საფუძველზე ძვ.წ. XVII საუკუნეში ჩამოყალიბებული B ხაზოვანი დამწერლობა, რომელიც ერთ-ერთი ძველბერძნული დიალექტისადმია მისადაგებული.

აღნიშნულის გარდა კრეტელებმა შექმნეს საკმაოდ დახვეწილი სახელმწიფოებრივი სტრუქტურები და მალაღგანვითარებული საზოგადოება. ამ ცივილიზაციას ტოლს არ უდებდა ბალკანეთის სამხრეთ ნაწილში – პელოპონესში ამავე დროისათვის არსებული, ერთ-ერთი ძველბერძნული ტომის – აქეელების საზოგადოებაც, რომლის ცენტრს ქალაქი მიკენი წარმოადგენდა. კრეტა-მიკენის კულტურის მონუმენტური სურათი ავტორის მიერ თხრობის შესანიშნავი მანერით ისე ნათლად და გარკვევითაა ჩვენს წინაშე წარმოდგენილი, რომ კრეტისა და პელოპონესის მაშინდელი უმთავრესი ქალაქების – კნოსის, ფესტოსის, მიკენისა და ტირინთის ქუჩებში თითქოს ახლა დავდივართ, თვალს ვავლებთ ლეგენდარული მეფეების – მინოს კრეტელისა და აგამემნონ მიკენელის სახელებთან გაიგივებულ გრანდიოზულ სასახლეთა ნატიფ ტალანებს, გასაოცარ კედლის მხატვრობასა თუ მჩქეფარე საქალაქო ცხოვრებას.

ბალკანეთში, ეგეოსის კუნძულებსა და მცირე აზიის დასავლეთ სანაპიროებზე (ამ უკანასკნელ გეოგრაფიულ არეალს ბერძნები მოგვიანებით იონიად და ეოლიად იხსენიებენ) ძვ.წ. XI საუკუნიდან დამკვიდრებას იწყებენ ახალი ბერძნულენოვანი ტომები – დორიელები. თავდაპირველად განვითარების უდაბლეს საფეხურზე მდგომი დორიელების სინდისზეა იმ დროისათვის მათთვის სრულიად შეუცნობელი, კრეტა-მიკენის დიდებული კულტურის თითქმის უკვალოდ განადგურება. მოგვიანებით ეს ტომები ნელ-ნელა ამაღლდნენ სულიერად, ძვ.წ. IX საუკუნეში ფინიკიელთაგან გადმოიღეს დამწერლობა, რის ბაზაზედაც შექმნეს უნივერსალური ბერძნული კლასიკური ანბანი და წარმოშვეს გასაოცარი ჰომეროსიც. სწორედ დორიულმა ფენომენმა მოგვცა კაცობრიობისათვის თავმოსაწონი დიდებული ბერძნული ცივილიზაციაც, რომლის შესახებ თხრობას ეძღვნება ნიგნის მომდევნო თავები. დორიელთა სოციალური განშრეების პროცესსა და მათი პოლიტიკური ცხოვრების მონესრიგებას მთლიანად მოუნდა ძვ.წ. VIII საუკუნის ასწლეული. ამ დროს მოხდა მკვეთრად დაპირისპირებული სოციალური ფენების გამოკვეთა-ჩამოყალიბებაც. ერთ მხარეზე აღმოჩნდა ქონებრივად და უფლებრივად დაწინაურებული „საუკეთესოების“ (არისტოკრატების, გვიანდელი ტერმინით, ევპატრიდების – „კარგი მამიანების“) ჯგუფი, ხოლო მეორე მხარე დაიკავა ოდესღაც თავისუფალ მეთემეთაგან დაკომპლექტებულმა, ქონებრივად და უფლებრივად დამცრობილმა დემოსის („მდაბიო ხალხის“) ფენამ. ამ დროს საკმაოდ განვითარდა ვაჭრობა და ხელოსნობაც. თანდათანობით ჩამოყალიბდა და ძვ.წ. VI საუკუნეში საბოლოოდ გაფორმდა პოლისიც – საზოგადოების პოლიტიკური ორგანიზაციის სახელმწიფოებრივი, მხოლოდ ელინური სამყაროსათვის დამახასიათებელი სპეციფიკური ფორმა.

მომდევნო საუკუნეების საბერძნეთის მთელი ისტორია პოლიტიკური თვალსაზრისით არის პოლისის შიგნით არისტოკრატებსა და დემოსს შორის დაპირისპირება-ბრძოლის უწყვეტი პროცესი. ამ ბრძოლაში არისტოკრატების გამარჯვება გვაძლევდა მმართველობის არისტოკრატიულ, იგივე ოლიგარქიულ („მცირერიცხოვანთა მმართველობის“) ფორმას, ხოლო დემოსის უპირატესობა დემოკრატიის ზეობას განაპირობებდა. ზოგიერთი ბერძნული პოლისი ხანგრძლივად ინარჩუნებდა არისტოკრატიულ სახეს (მაგალითად, სპარტა), ზოგი კი, მათ შორის გამოკვეთილად, ათენი, თითქმის ყოველთვის

ტიპური დემოკრატიის ბურჟის ფუნქციას ასრულებდა. ამ ბრძოლებისა და ვითარებათა ხშირი ცვალებადობის კონკრეტული შემთხვევების შესახებ ავტორის საინტერესო საუბარს არაერთხელ შევხვდებით ნიგში.

პოლისის შიგნით განვითარებული სოციალური დაპირისპირების კონკრეტულ მაგალითს წარმოადგენს საბერძნეთის ისტორიის ერთ-ერთი საინტერესო ეპიზოდი და ძველი მსოფლიოს ისტორიის უმნიშვნელოვანესი მოვლენა – დიდი ბერძნული კოლონიზაცია, რომელიც ძვ.წ. VIII-VI საუკუნეებში მიმდინარეობდა.

ავტორი ერთობ ლაკონურად და გასაგებად ხსნის ამ მოვლენის ძირითად არსს, როცა აცხადებს: „გაბატონებული წრეები, ძალაუფლების შენარჩუნების მიზნით, შეუდგნენ ღარიბი მოსახლეობის ქალაქიდან და, საერთოდ, საბერძნეთიდან გაყვანას“. ამით დაიწყო ობიექტურად საოცრად სასიკეთო პროცესი. ორი საუკუნის განმავლობაში ბერძნული ახალშენებით დაიფარა უდიდესი ტერიტორია კოლხეთიდან ესპანეთამდე. მოგვიანებით ეს უზარმაზარი სივრცე თითქმის მთლიანად მოექცა ბერძნული კულტურის გავლენის ქვეშ. ამ დროს თვით ელინურმა სამყარომაც შეითვისა აღმოსავლეთის ხალხების არაერთი თვალსაჩინო მიღწევა. ორმხრივმა ნაყოფიერმა გავლენამ გააკეთილშობილა იმდროინდელი საზოგადოება, რითაც ბერძნულმა საკოლონიზაციო მოძრაობამ უაღრესად დადებითი მუხტი შეიძინა.

ამის შემდეგ უმთავრეს ბერძნულ პოლისებზე საუბარს ავტორი აგრძელებს პელოპონესის მთავარი ქალაქის – სპარტის პოლიტიკური მმართველობის აპარატისა და საზოგადოებრივი ყოფის მიმოხილვით. ხაზგასმულია ის გარემოება, რომ ელინურ სამყაროში ამ პოლისს გამორჩეული ადგილი ეკავა თავისი ოლიგარქიული წყობის კლასიკური ფორმითა და სოციალური გარემოს თავისებურებებით. სპარტაში მმართველობას ახორციელებდა მოსახლეობის საერთო რაოდენობიდან გამოყოფილი, შედარებით მცირერიცხოვანი ფენა სპარტიატებისა, რომლებიც საკუთარი ცხოვრების უმკაცრესი წესით თანამოქალაქეებს უჩვენებდა კანონმორჩილების, წესრიგიანობისა და საერთო სახალხო საქმისათვის უანგარო თავდადების მაგალითს. ელინური გაგებით პიროვნების თავისუფლების ძირითადი ნორმების ნაწილობრივი შეზღუდვით ბერძნულ სამყაროში პირველად სპარტამ გვიჩვენა სახელმწიფოს ინტერესებისათვის მთელი მოსახლეობის მონოლითური შეკავშირების კლა-

სიკური ნიმუში. ყოველგვარი გამონაკლისის გარეშე აქ განუხრე-
ლად ხორციელდებოდა შეუვალი პრინციპი: ერთი ყველასათვის
და ყველა ერთისათვის. გარკვეულწილად ამან განაპირობა კარგა
ხნის მანძილზე სპარტის სამხედრო უპირატესობა და პოლიტიკუ-
რი ჰეგემონობაც მთელ ბერძნულ სამყაროში. ამიტომაც იყო, რომ
ბერძენ მოაზროვნეთა გარკვეული ნაწილი სამაგალითოდ თვლიდა
სახელმწიფოს გაძლოლის სპარტულ წესს და მას უპირატესობას
ანიჭებდა მმართველობის დემოკრატიულ ფორმასთან შედარებით.

სპარტის შემდეგ ავტორი ყურადღებას ამახვილებს ბერძნული
დემოკრატიის კლასიკური ფორმით განმახორციელებელი პოლი-
სის – ათენის საზოგადოებრივ ცხოვრებაზე. ძვ.წ. VII-VI საუკუ-
ნეთა მთელ მანძილზე ათენში განვითარებული პოლიტიკური და
ეკონომიკური ვითარების ცვალებადობის წარმოჩენის კვალდაკ-
ვალ ნაჩვენებია დემოკრატიის ჩასახვისა და განვითარების ერთობ
მტკივნეული პროცესი, როცა დემოკრატია ნელ-ნელა იკაფავდა
გზას დრაკონტის კანონებთან ჭიდილით დაწყებული, სოლონისა
და კლისთენეს რეფორმების შემწეობით მუხლგამაგრების ხანით
დამთავრებული.

დემოკრატიის განვითარების გზაზე განსაკუთრებული მნიშვნე-
ლობისა იყო სოლონის რეფორმები (ძვ.წ. 594 წ.). ამ რეფორმებით
მნიშვნელოვანი დარტყმა, უპირველეს ყოვლისა, გვაროვნულმა
არისტოკრატიაში – ევპატრიდებმა განიცადეს. ამიერიდან მოქა-
ლაქეს პოლიტიკური უფლებები განესაზღვრებოდა არა წარმო-
მავლობის მიხედვით, არამედ ქონებრივი მდგომარეობის გათვა-
ლისწინებით. ამით გენეკრატია (წარმომავლობითი მმართველობა)
შეიცვალა ტიმოკრატით (სიმდიდრის ნიშნით მმართველობა). და-
იხვეწა და გაფართოვდა დემოკრატიული მმართველობის ორგანო-
ების, უპირველესად კი, სახალხო კრების, იგივე ეკლესიის, ფუნ-
ქციები და უფლებები.

ძვ.წ. VI საუკუნის ბოლოს გატარებული კლისთენეს რეფორმე-
ბით საბოლოოდ ნელგამართული ათენის დემოკრატიული პოლისი
და მთელი ელადაც მალე დიდი განსაცდელის წინაშე აღმოჩნდა;
ძვ.წ. 500 წელს დაიწყო ბერძენ-სპარსელთა დიდი ომი, რომელიც
თავისი არსით იყო ძველალმოსავლური ეპოქის უკანასკნელი წარ-
მომადგენლის, კონსერვატიული სპარსეთის იმპერიისა და პროგ-
რესული ეპოქის განვითარებადი პირმშოს, შედარებით პატარა სა-
ბერძნეთის სამკვდრო-სასიცოცხლო შერკინება.

ამ დიდი მოვლენის აღწერისადმი მიძღვნილი ნაწილი წიგნისა ერთ-ერთი საუკეთესოა ნაშრომში ბერძენ-სპარსელთა ომის მიზეზების მეცნიერული ახსნისა თუ ცალკეული ბრძოლების სიღრმისეულად გაანალიზების თვალსაზრისით. ავტორი საოცარი ექსპრესიულობით მოგვითხრობს მარათონის ეპოპეაზე, 300 სპარტელის თავგანწირულ ბრძოლებზე თერმოპილესთან, ბერძენთა გმირულ შემართებასა და ვაჟკაცობაზე სალამინის სრუტეში თუ ქალაქ პლატეასთან გამართული ბრძოლების დროს. მოვლენების ჩემეული გადმოცემა ვერ შექმნის მიახლოებით შთაბეჭდილებასაც კი ავტორისეული თხრობის სინატიფესა და სტილის სილამაზის შესახებ. ეს თვითონ უნდა განიცადოს მკითხველმა წიგნის სათანადო ადგილების გაცნობისას.

ნახსენები დიდი ომი ბერძნებმა ათენის მეთაურობით წარმატებით დაასრულეს ძვ.წ. 449 წელს. თავისი მნიშვნელობით ეს იყო პროგრესული ეპოქის ღირსეული და დამაჯერებელი გამარჯვება ძველი, დრომოჭმული საზოგადოების წინააღმდეგ ჭიდილში. ელადის მიწაზე მშვიდობიანმა ცხოვრებამ დაისადგურა, რასაც შედეგად მოჰყვა ეკონომიკური კეთილდღეობა, კულტურული აღორძინება და საზოგადოებრივი აზროვნების ამაღლება. ათენისა და საერთოდ, საბერძნეთის ისტორიაში ოქროს ორმოცდაათწლეულად სახელდებულ ამ ეპოქას (ძვ.წ. 479-431 წ. წ.) პერიკლეს ხანასაც უწოდებენ ათენის ერთ-ერთი გამოჩენილი მმართველ-სტრატეგოსის – პერიკლეს სახელის მიხედვით.

ბერძენთა ბედნიერება და გამარჯვებით ტკბობა, სამწუხაროდ, დიდხანს არ გაგრძელებულა. ძვ.წ. 431 წელს ელადის მიწა არნახულმა შინაომმა მოიცვა. დაიწყო ისტორიაში პელოპონესის ომის სახელით ცნობილი ძმათამკვლელი ბრძოლები, რაშიაც მთელი ელადა აღმოჩნდა ჩაბმული. ერთ მხარეს დადგა ათენი მის ირგვლივ დაჯგუფებული დემოკრატიული მიმართულების პოლისების მხარდაჭერით, ხოლო მეორე მხარეს აღმოჩნდა სპარტა მისი მეთაურობით ჯერ კიდევ ადრე შექმნილ პელოპონესის კავშირში გაერთიანებული ოლიგარქიული პოლისების თანადგომით.

ავტორი ნაღვლიანი კილოთი მოგვითხრობს ამ სამარცხვინო ომის პერიპეტიებზე, იმ ეროვნული სირცხვილის გამოვლინების ცალკეულ ეპიზოდებზე, რაც ამა თუ იმ ბრძოლაში ხან ერთი მხარის „გამარჯვებასა“ და მეორის ამოჟუჟვაში გამოიხატებოდა, ხან კი – პირიქით.

ავტორისეული თხრობა, თავისთავად საინტერესო და სანაქებო თუმცა, აღნიშნული ომის ხასიათიდან გამომდინარე, როგორც იქნა, მივიდა ძვ.წ. 404 წლამდე. ამ დროს სამანი დაედო აღნიშნულ ომს პელოპონესის კავშირის ვითომცდა გამარჯვებით, რაც სპარტისადმი სპარსელების აქტიური დახმარებით განხორციელდა. სინამდვილეში კი გამარჯვებული ამ ომში არ გამოვლინებულა და არც გამოვლინებულა. აქ მხოლოდ დამარცხება ზეიმობდა და ეს დამარცხება მთელმა ელადამ განიცადა.

მომდევნო, მეოთხე საუკუნე დამარცხებული, წელათრეული და შერცხვენილი საბერძნეთის ლასლასის ასწლეულია. ეს იყო არნახული სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური კრიზისის შავი და ხანგრძლივი პერიოდი, რომლის დროსაც ჩვეულებრივი რამ გახდა ყველას ბრძოლა ყველას წინააღმდეგ, გამარჯვებული სპარტის დამანოკებელ-დამსჯელი ლაშქრობები თანამომქმეებზე, სპარსეთის მიერ იონიის მიტაცება და სხვა ათასი ჯურის სისაძაგლე. ავტორის ლაკონიური თქმით, ამ დროს საბოლოოდ დაინგრა და განადგურდა ყველაფერი, რაც გადაურჩა პელოპონესის ომს. თუმცა ამ ხანაშიც მოხდა ელინთა ღირსებისათვის შესაფერისი ზოგიერთი ცხოვრებისეული ეპიზოდის გაღვება, როგორც იყო თებეს ხანმოკლე ამაღლება და ეპამინონდასის სამხედრო გენიის გაბრწყინება, კაცობრიობის საოცრების – არისტოტელეს მოვლინება და ზოგიერთი სხვაც, მაგრამ საერთო ანგარიშით ეს ხანა მაინც დიდი ბერძნული გენისა და შემოქმედებითი ენერჯიის დაღმასვლის ასწლეულია.

ავტორის სასახლოდ უნდა ითქვას, რომ ამდროინდელი საბერძნეთის წიაღში მიმდინარე ამა თუ იმ ისტორიული მოვლენის შესახებ განვითარებული მისეული თხრობა ზომიერადაა გააჯერებული საოცარი თავდაჭერილობით, მეცნიერული სიღინჯითა და გამოცდილი მკვლევრის სამაგალითო დაკვირვებულობით, მაგრამ ესეცა: თვითონ თხრობის საგანი აღარაა ისე მიმზიდველი, როგორც ეს ამ ეპოქის წინა პერიოდების დროინდელი საბერძნეთის მაგალითზე ვნახეთ.

მაგრამ ჭეშმარიტი ისტორია ხომ არ უნდა იწერებოდეს ისტორიული ფაქტებისადმი ჩვენი განწყობის შესაბამისად! არც ამ შემთხვევაში ხდება ავტორისათვის სასაყვედურო რამ. პირიქით, პროფესორი გ. ქავთარია თითქოს უფრო მეტი გულისყურით ახდენს აღნიშნული საუკუნის მოვლენების აღნუსხვასა და გაანალიზებას

თუნდაც იმ გარდუვალი ისტორიული კანონზომიერების კიდეც ერთხელ ჩვენებისათვის, რომ თითქმის ყველა ხალხის ცხოვრებაში ზეალსვლის საუკუნეებს ყოველთვის მოსდევს ობიექტური თუ სუბიექტური მიზეზებით გამოწვეული დაღმასვლის ხანაც.

ძვ.წ. IV საუკუნის 50-იანი წლების დასაწყისი ძველი საბერძნეთის ცხოვრებაში აღმოჩნდა ისტორიის კიდეც ერთი გარდუვალი კანონზომიერების პრაქტიკულად განხორციელების ხანა – დასუსტებულმა და შიდა პრობლემებით აწეწილმა ელადამ დაკარგა დამოუკიდებლობა. იგი დაიპყრო აღმავლობის გზით მიმავალმა მაკედონიამ. ეს აღსრულდა მეფე ფილიპე მეორე მაკედონელის ხელით.

სანამ ავტორი გააგრძელებდეს თხრობას მაკედონიის ორბიტაში მოქცეული საბერძნეთის შემდგომი ცხოვრების შესახებ, მანამდე იგი წიგნის ერთ ლამაზ თავს უძღვნის კლასიკური ხანის ბერძნული კულტურის მიმოხილვას.

საერთოდ, ცნობილია, რომ ისტორიკოსისათვის ერთობ ძნელი აღსაწერია ამა თუ იმ ხალხის კულტურული ცხოვრება და სოციალურ-ეკონომიკური ურთიერთობანი. მაგრამ ვინც წაიკითხავს „ძველი საბერძნეთის“ იმ გვერდებს, სადაც საუბარია ძველი ბერძნების მიერ შექმნილი დიდებული და გასაოცარი კულტურის შესახებ, ჩემს ნათქვამს აღარ დაიჯერებს. წიგნის აღნიშნული თავი მკითხველზე ძალზე ადვილად დანერილის შთაბეჭდილებას დატოვებს და ეს იმიტომ, რომ ავტორისეული თხრობის სტილი აქ საოცრად მსუბუქი, ზეალმავალი და ტევადია. ამ სტილში ერთდროულად გამოსჭვივის ბერძნული კულტურისადმი უდიდესი პატივისცემა და პიროვნული სიამაყის უსაზღვრო განცდაც იმის გამო, რომ ოდესღაც კაცობრიობის წიაღში, ელადის მიწაზე, წარმოიშვნენ ფილოსოფიური აზროვნების ტიტანები: სოკრატე, პლატონი და არისტოტელე, პოეზიის თვალშეუდგამი მწვერვალი – ჰომეროსი, ყველა ეპოქის უდიდესი ტრაგიკოსები: ესქილე, სოფოკლე და ევრიპიდე, კომედიოგრაფები: არისტოფანე და მენანდრე, ბრწყინვალე ორატორები – ლისიასი, ისოკრატე და დემოსთენე, გასაოცრად ნატიფი ხელის მქონე მოქანდაკეები – ფიდიასი, მირონი და პრაქსიტელი, არქიტექტორები – იკტინოსი, კალიკრატოსი და მნესიკლოსი. ელადის მიწაზევე აღმოცენდა ბერძნული საოცრება – თეატრონიც. აი, კაცობრიობის ამ სიამაყეების შესახება არის საუბარი წიგნის ნაგულისხმევ თავში.

წიგნის მომდევნო გვერდები უკვე დინჯ, მეცნიერულ თხრობას ეთმობა სპარსეთის იმპერიის წინააღმდეგ ალექსანდრე მაკედონელის მიერ წამოწყებულ ლაშქრობათა ირგვლივ. მათი წარმატებითი დასრულების შედეგად შეიქმნა უზარმაზარი იმპერია აპენინის ნახევარკუნძულიდან ინდოეთამდე.

ამ დიდ პროცესში ფართოდ ჩაბმული აღმოჩნდა საბერძნეთიც. ალექსანდრე დიდის იმპერიის საზღვრების ფარგლებში მალე განხორციელდა აღმოსავლეთის ხალხების სულიერ მიღწევებთან დიდებული ელინური კულტურის ძირითადი მახასიათებლების შერწყმა. ამან, თავის მხრივ, საფუძველი ჩაუყარა ახალ, ხარისხობრივად გაცილებით მაღალ ცივილიზაციას, რომლის არსებობის სამსაუკუნოვან პერიოდს (ძვ.წ. 330-30 წ.წ.) ელინისტური ეპოქის სახელით ვიცნობთ.

ალექსანდრე მაკედონელის იმპერია, როგორც მოსალოდნელი იყო, მალე დაიშალა, მაგრამ ელინისტური ეპოქა და მისთვის დამახასიათებელი ელინისტური კულტურა ამით არ დამთავრებულა. იგი კიდევ უფრო გაიშალა და განმტკიცდა იმპერიის ნანგრევებზე აღმოცენებულ სახელმწიფოებში, როგორც იყო: პტოლემეაიოსების ეგვიპტე, სელევკიდების სამეფო, მაკედონია და საბერძნეთი, მცირე აზიის სახელმწიფოები – პერგამოსის სამეფო, ბითინია, კაპადოკია, პაფლაგონია და პონტოს სამეფო. წიგნში წარმოდგენილია ამ სახელმწიფოებისადმი მიძღვნილი ნარკვევები, რომელთაგან თითოეული, სიმოკლის მიუხედავად, თითო სრულფასოვან გამოკვლევად ღირს. მაგრამ მაინც სასურველია, რომ მომავალში მკვლევარმა ცალკე წიგნად წარმოგვიდგინოს ვრცელი მონოგრაფიული ნარკვევი ელინისტური ეპოქის შესახებ, რომელიც, უეჭველია, ისევე, როგორც „ძველი საბერძნეთი“, ელინისტური კულტურის ყოვლისმომცველი მიმოხილვით დამთავრდება. აი, ეს გახლავთ ჩემი ერთი სურვილი, რაც მიჩნდება პროფესორ გრანი ქავთარიას მშვენიერი წიგნის კითხვის დასასრულს.

სურვილებს რა გამოლევს და მათგან კიდევ ერთს გავამხელ. როგორც ამ წერილის დასაწყისში აღინიშნა, ანტიკური ეპოქა მოიცავს ძველი რომის ისტორიასაც ძვ.წ. VIII საუკუნიდან ახ.წ. 476 წლამდე. ამ საინტერესო პოლიტიკური წარმონაქმნის ისტორიის, საზოგადოებრივი ყოფისა და კულტურის შესახებ ვრცელი გამოკვლევის დაწერა, ვფიქრობთ, გადაუდებლად აუცილებელია, რათა ჩვენ სრული და ამომწურავი წარმოდგენა შეგვექმნას მთლიანად

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ანტიკურობის შესახებ. ვიმედოვნებთ, რომ პროფესორი გრანი ქავთარია ძველი რომის შესახებ თავის უზარმაზარ ცოდნას წერილობით გაგვაცნობს ახალი მონოგრაფიის სახით, რომლის გამოცემითაც კიდევ ერთხელ გაგვახარებს მისი ნიჭის პატივისმცემლებს – მეგობარ-მკვლევრებსა და ძველი საზოგადოებების შესახებ ცოდნის გამდიდრების მოსურნე მკითხველთა ფართო წრესაც.

შინაარსისა და ფორმის ჰარმონია

ახლად გამოცემული პოეტური კრებულის იერსახე და სახელწოდება ბევრს გვიპირდება; კეთილშობილი აურა ნამდვილად მძლავრობს. ფრთხილად ვფურცლავ „პოეტების სამეფოს“ („თბილისი ქართულ პოეზიაში“) და კმაყოფილების გრძნობა მეუფლება.

მსგავსი ქართული გამოცემა იშვიათზე იშვიათია. პოლიგრაფიულად იგი ევროპულ დონეზეა შესრულებული. ეს, უპირველეს ყოვლისა, გენერალური სპონსორის – საინვესტიციო კომპანიის – „მეტეხის ჯგუფის“ დამსახურებაა. გამოცემის იდეის ავტორები არიან პაატა ბურჭულაძე და გურამ ახალაია.

ბატონი პაატა ვახსენეთ და ბუნებრივად წინ იწევს მის მიერ დაარსებული საერთაშორისო ფონდის „იავნანას“ საქმენი (ეს ცალკე მსჯელობის თემაა).

წიგნში საქართველოს დედაქალაქისადმი მიძღვნილი ასოცამდე პოეტის ნაწარმოებია შესული. იწყება არჩილ მეფით და მთავრდება დღევანდელით. დამეთანხმებით, მრავალსაუკუნოვანი ლიტერატურის საფუძვლიანად გაცნობა და საუკეთესოთაგან საუკეთესოს შერჩევა ჰაიჰარად როდი ხდება. ეს არა მხოლოდ მეცნიერულ მიდგომა-ანალიზს მოითხოვს, არამედ პოეტურ ალღოსაც. ორივე საკმაოდ გააჩნია ემზარ კვიტიაშვილს, ამ კრებულის ერთ-ერთ უპირველეს მოამაგეს. ამიტომაც გამოიყურება წიგნი ჩინებულად.

ნუ გამოვსახავთ ფარზე წვრილმანებს. შეიძლება ზოგიერთი ლექსის აქცენტირება საჭოჭმანოდ მივიჩნიოთ, შეიძლება ზოგიერთს ირიბად შევხედოთ, რადგან მხოლოდ სათაური ეხება თბილისს, შეიძლება X-ის ნაცვლად Y-ისათვის მიგვენიჭებინა უპირატესობა და ა. შ. და ა. შ. მაგრამ ეს გზა მოლიპულია. არსებითი და გადამწყვეტი სწორედ ის არის, რომ საერთო სურათი მასშტაბურია და შთამბეჭდავი.

„პოეტების სამეფო“ მხოლოდ თბილისის მხატვრული ისტორია როდია. მას ჩვენი პოეზიის ანთოლოგიაც შეიძლება ვუწოდოთ. ამ წიგნიდან გამოსჭვივის ყველა ის ძირითადი თვისება, რაც სამამულო მწერლობისთვისაა ნიშანდობლივი. არის სილალეც და ქედუხ-

რელობაც, ტკივილიც და სევდაც, გაკენწლვაც და ფილოსოფიური ჩაფიქრება-განსჯანიც... და ყოველივეს საფუძვლად უდევს სიყვარული და ჰუმანიზმი.

საგულისხმოა, რომ ადრე თბილისი უფრო დანახული იყო ეპიკოსის თვალთ. იგი არსებობდა როგორც „თავისთავადი და პირველადი“ ფენომენი. მეოცე საუკუნიდან წინ იწვეს ლირიკული აღქმა. სვლა არის „სუბიექტურიდან ობიექტურისაკენ“. განსხვავებულია თხზვის მანერა და ტექნიკაც. ნოვაციები სხვა მხრივაც მძლავრობს. ეს პოეტური კრებული ძალზე ბევრის მომცემია გონისა და გრძნობისთვისაც.

ნიგნის დასახასიათებლად ერთ დეტალზეც გავამახვილებთ ყურადღებას. ცნობილია ეპიგრაფის როლი და ღირებულება ქვემო რეს შეცნობაში. ამიტომაც სლოგანის შერჩევას პრინციპული მნიშვნელობა ენიჭება.

კრებულს წამძღვარებული აქვს გალაკტიონის სიტყვები:

„და ვით ქრისტემ
გალილეა აირჩია,
მე ტფილისი
ავირჩიე ბებერი“.

ქრისტეს სიდიადე, ყოველისმომცველობა, უძვირფასესობა და ა. შ. აქსიომაა და, აი, მასთან მიახლოებით არა მხოლოდ ავტორის მე, არამედ საერთო დაკვირვების საგნებიც თვალუწვდენელ სიმალლეზე ადის. ამგვარი შეწყვილებით წამდვილად ხუნდება ბევრი ეპითეტი და შედარება, ვთქვათ: თბილისი ლურჯი სიზმარია, თბილისი ერეკლეს ხმლის მოქნევაა, თბილისი ოქროს ბეჭედია და ა. შ. ისიც უნდა ითქვას, რომ აქ არ არის ქრისტესთან გატოლება. ასეთი მკრეხელობა გალაკტიონისათვის უცხოა და დაუშვებელი. მგოსანი მხოლოდ ერთი ასპექტით ბედავს საოცნებოსთან მიახლოებას.

ნიგნს ძალას მატებს ჭაბუა ამირეჯიბის „ზღურბლზე სათქმელი“ და ემზარ კვიტიანიშვილის „ქალაქი-ფენიქსი“. ეს ბოლოსიტყვაობა გამორჩეულია აზრთა სიღრმითა და პოეტური ელვარებით. ოსტატურად არის შერჩეულ-გამოყენებული საილუსტრაციო მასალა. გავიხსენოთ თუნდაც ნაწყვეტი ნიკო სამადაშვილის წერილიდან. კომპოზიციასაც მივაქციოთ ყურადღება. უკეთეს დასასრულს ძნელად თუ მოძებნიდა კაცი. ჯ. სტიენბეკის ეპისტოლეს მრავალმხრივი შემაჯამებელი ფუნქცია ეკისრება.

მხატვარ გიორგი წერეთლის ნიჭმა ამ წიგნშიაც იელვა. მისი ნა-
მუშევრები კოლორიტულია და სასიამოვნო განცდების აღმძვრტლ
ძალზე შთამბეჭდავია სუპერი. ნ. ფიროსმანაშვილის, ლ. გუდიაშვი-
ლის, ე. ახვლედიანის მხატვრული ტილოების რეპროდუქციებმა გა-
აძლიერა ლექსებიდან მომდინარე განწყობა; კიდევ უფრო ახლოს
მოიტანა დედაქალაქის ეშხი და სიმშვენიერე.

„თბილისი ქართულ პოეზიაში“ ფორმა-შინაარსის კლასიკური
შერწყმაა და ამიტომაც იმსახურებს მაღალ შეფასებას. იგი ჩვენი
კულტურული ცხოვრების თვალსაჩინო შენაძენია.

ნიგნი ქართველ ქალთა სულიერი სამყაროს შესახებ

ახლახან, ქართველოლოგიური პრობლემატიკის აღიარებულმა მკვლევრებმა, საქართველოს ისტორიისა და ქართული კულტურის პოპულარიზაციისათვის დიდად დამაშვრალმა ქალბატონებმა ნანა ხაზარაძემ და ნინო მინდაძემ ნიგნი „ღვთისმშობლის სარტყლის ქვეყანაში“ გამოაქვეყნეს, რომელიც ყოველი ქართველისათვის ღირშესანიშნავ თარიღებს უწმიდესისა და უნეტარესის, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II დაბადების 75 და აღსაყდრების 30 წლისთავს ეძღვნება. ნიგნის გამოცემაზე საქართველოს საპატრიარქოსთან არსებულმა მორწმუნე ქალთა საზოგადოებამ იზრუნა.

ნიგნის სათაური, მის გარეკანზე, ერთ მხარეს – გერგეტის ღვთისმშობლის, ხოლო, მეორე მხარეს – ღვთისმშობლის კვართის გამოსახულებები მკითხველს იმთავითვე ამალღებული სულისკვეთებით განაწყობს, წინასწარ ამცნობს, რომ ღვთისმშობელთან დაკავშირებული წმინდათაწმინდა რელიკვიები – ღვთისმშობლის სარტყელი და ღვთისმშობლის კვართი – საუკუნეთა მანძილზე სწორედ საქართველოშია სათუთად დაუნჯებული.

ნიგნი ოთხი ნარკვევისაგან შედგება. პირველი ორი ქალბატონ ნანა ხაზარაძის კალამს ეკუთვნის, მესამე-მეოთხე – ქალბატონ ნინო მინდაძის. პირველ ნარკვევში „მარიამ ღვთისმშობლის სარტყელი და საქართველო“ ქართული და უცხოური წერილობითი წყაროების მეცნიერული ანალიზისა და ურთიერთშეჯერების საფუძველზე დამაჯერებლადაა რეკონსტრუირებული ღვთისმშობლის სარტყლის ისტორია. ქალბატონ ნანა ხაზარაძის მიერ სკრუპულოზურად შეკრებილი და მოხმობილი ისტორიული რეალიები, რომლებიც ასე სრულად, ფაქტობრივად, პირველადაა თავმოყრილი, ფასდაუდებელია. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში ღვთისმშობლის სარტყლის გამოჩენის თავდაპირველი ისტორია ჯერ კიდევ დამატებით შესწავლას მოითხოვს, ქალბატონ ნანას მიერ ჩატარებულ შრომატევად კვლევა-ძიებათა შედეგად სავსებით ნათელია, რომ ღვთისმშობლის სარტყელი ქართველი ხალხის წმინ-

დათანმინდა რელიკვიას წარმოადგენდა და საუკუნეთა მანძილზე ლეთისმშობლის კვართან ერთად საქართველოშია დაბრძანებული.

განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს ავტორისეული თვალსაზრისი, იმის თაობაზეც, რომ წმინდა მინაზე, ჯერ კიდევ XV საუკუნეში მყოფი ლათინი პილიგრიმების (ფელიქს ფაბრი, ზე-ბალდტ რიტერი...) მიერ ქართველებისათვის შერქმეული სახელწოდება „სარტყლის ქრისტიანები“ მაინცადამაინც ლეთისმშობლის სარტყელთანაა დასაკავშირებელი და არა წმინდა გიორგის სარტყელთან, როგორც ამას ზოგიერთი ლათინი პილიგრიმი XV საუკუნეშივე ვარაუდობდა.

ქალბატონ ნანა ხაზარაძის ავტორობით შესრულებული მეორე ნარკვევი – „მართლმადიდებელი სამყარო და ქართველი ქალი“ ქართველი ქალის მაღალი ზნეობის მაგალითებს უხვად გვაცნობს. ავტორი ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ისტორიაში ქალს სრულიად განსაკუთრებული ადგილი ეკავა და უკავია. დავიწყებული არ არის წმ. ნინოს, მისი ბიოგრაფების – სალომე უჯარმელისა და პეროჟავრი სივნიელის, ელიოზის დედისა და დის, ნანა დედოფლისა და წმ. ნინოს მონაფეთა ღვანლი საქართველოში სახელმწიფო რელიგიად ქრისტიანობის გამოცხადების ფაქტთან დაკავშირებით.

აღნიშნული ნარკვევი ქართველი ქალის ფენომენს სხვადასხვა ასპექტით წარმოაჩენს. ავტორმა საყურადღებო მონაცემები მოიძია საეკლესიო აღმშენებლობაში ქართველი ქალების მიერ შეტანილი წვლილის წარმოსაჩენად. სავსებით კანონზომიერია, რომ ნარკვევის ამ ძალზე მნიშვნელოვანი ნაწილისათვის მას მეფე თამარისადმი მიძღვნილი ერთი ხალხური ლექსის სტრიქონი – „უბისს ავაგე საყდარი, უწყალოსა წყალი ვადინე“ – წაუმძღვარებია.

ამ თემისადმი მიძღვნილი წიგნის ყოველი გვერდი მკითხველს ქართული საეკლესიო ხუროთმოძღვრების უნიკალური ძეგლების აღმშენებლობის, რესტავრაციისა და მოვლა-პატრონობის ათეულობით მისაბაძ მაგალითს აცნობს.

ამავე ნარკვევში სხვადასხვა პირველწყაროთა (საისტორიო თხზულებები, ეპიგრაფიკული ძეგლები, სულთამატიანეები, დოკუმენტური მასალები...) მონაცემების საფუძველზე შთამბეჭდავადანაჩვენები, რომ ქართველი ქალები საეკლესიო აღმშენებლობასთან ერთად პირნათლად მისდევდნენ უფლისათვის შესანიშნავის მირთმევის, შერთუმის, შეწყნარების, ზორვის, მსხვერპლების, ძღვნის

განწესების ძველ და ახალათქმისეულ ტრადიციას. ქართველი ქალები, საქართველოში და მის ფარგლებს გარეთ არსებულ ეკლესია-მონასტრებს ფულადი სახსრებისა და ძვირფასი ჯვარ-ხატების გარდა, გულუხვად სწირავდნენ ზიარებისათვის განკუთვნილ ვერცხლისა და ოქროს ჭურჭელს (ფეშხუმებს, ბარძიმებს, საზედაშე სასმისებს...), ჯვარ-სასანთლებს, საცეცხლურებს, ხის, ვერცხლისა და ოქროს ნივთებს და, რაც განსაკუთრებით აღსანიშნავია, საკუთარი ხელით შექმნილ, ოქრომკედით, აბრეშუმის ძაფით, თვალმარგალიტით დამშვენებულ სახატე ფარდებს, საბუხრებს, დაფნარებს, პერექელებს, ოლარებს, ომფორებს, სარტყლებს...

„დავწერე წიგნი საერო, ეს სამღთო უკეთესია, დამწერს შენდობა მიბრძანეთ, თქვენც შეგვენევათ მესია“ – ასე დაასათაურა ქალბატონმა ნანამ სიუჟეტი, რომელიც ქართველი ქალების მოღვაწეობის კიდევ ერთ მნიშვნელოვან მხარეს გვაზიარებს. საკითხი ეხება ქართული სასულიერო ლიტერატურის მოვლა-პატრონობასთან დაკავშირებით ქართველ ქალთა მიერ განეულ საკმაოდ შრომატევად საქმიანობას. კერძოდ, უცხო დამპყრობელთა მიერ საქართველოდან გატაცებული სასულიერო ძეგლების გამოხსნა-დაბრუნებას, ხელახალ გადაწერას, აკინძვას, თვალ-მარგალიტით შემკულ ყდებში ჩასმას, მათთვის საიმედო თავშესაფრის მოძიებას. ქართველი ქალის სულიერების სრულად წარმოსაჩენად ქალბატონმა ნანა ხაზარაძემ ერთ-ერთ პირველწყაროდ ქართველ ქალთა მზითვის წიგნებიც მიიჩნია. XVI-XIX საუკუნეებით დათარიღებული მზითვის წიგნებიდან ნათლად ჩანს, რომ ოჯახის მიერ გასათხოვარი ქალიშვილისათვის მზითვად განკუთვნილი წიგნების უმრავლესობას სწორედ საეკლესიო ლიტერატურა (სახარება, ფსალმუნი, დავითნი, ჟამნი, ზატიკი, მარხვანი, სადღესასწაულო, კურთხევანი, წმინდა მოციქულთა წერილები...) შეადგენდა, რაც საუკუნეთა მანძილზე ქართველი ქალის სულიერი სამყაროს ფორმირების უშრეტ წყაროს წარმოადგენდა.

ბუნებრივია, რომ ქალბატონ ნანა ხაზარაძის ნარკვევში წმინდანად შერაცხულ ქართველ ქალებზე და მათ ღვაწლზეცაა საუბარი.

ნარკვევს საპატრიარქოსთან არსებული მორწმუნე ქალთა საზოგადოების მოღვაწეობის ამსახველი ეპიზოდები აგვირგვინებს. აღნიშნულია, რომ XX ს. 80-90-იანი წლების საქართველოში მნიშვნელოვანი გარდატეხა მოხდა: საქართველოს სამოციქულო ეკლესიაში მისი მრევლის დაბრუნების შეუქცევადი პროცესი დაიწყო.

ქართველი ქალის სამყარო სულიერებით აივსო, იგი კვლავ საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის განუყოფელი ნაწილი გახდა.

არ შეიძლება არ დავეთანხმოთ ქალბატონ ნანა ხაზარაძეს, რომ მის მიერ მოძიებული მრავალფეროვანი მონაცემები შესაძლებლობას გვაძლევს ერთმნიშვნელოვნად დავასკვნათ, რომ ქართველი ქალი საქართველოს სამოციქულო ეკლესიას, ქრისტიანულ რელიგიას თავდაუზოგავად ემსახურებოდა და ემსახურება. მას სრულად აქვს გაცნობიერებული, რომ მართლმადიდებლობას ქართველი ერის გადარჩენის უდიდესი მისია აკისრია, ხოლო ქართველ ქალს – გადამრჩენის თანადგომა და ერთგული სამსახური.

ნიგნის მესამე და მეოთხე ნარკვევი ქალბატონ ნინო მინდაძეს ეკუთვნის. ნარკვევში – „ქალი და ძველი ქართული სამედიცინო კულტურა“ – საუბარია ქართველი ქალის დამსახურებაზე როგორც ხალხური, ისე პროფესიული, საგვარეულო-საოჯახო მედიცინის განვითარების საქმეში, პირველი ქართველი მოწყალეების დების, დედა-მონაზვნების, დედათა მონასტრების საქველმოქმედო საქმიანობის შესახებ; გამომზეურებულია მათ მიერ სწეულებზე, დავრდომილებზე ზრუნვისა და მათთვის სამედიცინო დახმარების აღმოჩენის ამსახველი ფაქტები; მოთხრობილია განსწავლული ქართველი ქალების მოღვაწეობაზე სამედიცინო ცოდნის გავრცელებისა და საქართველოს მოსახლეობის სამედიცინო კულტურის ამაღლების ხაზით. ჩვენი აზრით, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საქართველოს მთიანეთის ერთ-ერთ კუთხეში, ფშავში, თამარ მეფის თაყვანისცემის შესახებ ქალბატონი ნინოს მიერ გამოთქმული სრულიად ახალი მოსაზრება. ქალბატონი ნინო მინდაძე ეთნოგრაფიული მონაცემებისა და ისტორიული წყაროების ურთიერთშეჯერების გზით შეეცადა, აეხსნა თუ რატომ სცემდნენ თაყვანს ფშავში თამარ მეფეს, როგორც მკურნალს – აქიმ-დედოფალს. ავტორის ვარაუდით, ეს ფაქტი თამარ მეფის საქველმოქმედო სამედიცინო საქმიანობითა და ამ კუთხეში თამარის მიერ დედათა მონასტრის დაარსებით შეიძლება აიხსნას. ფშავში თამარ მეფის მიერ დედათა მონასტრის დაარსების შესახებ ქალბატონი ნინოს მიერ საკმაოდ დამაჯერებელი არგუმენტებია მოყვანილი.

ნარკვევიდან ნათლად ჩანს, რომ მამაკაცების გვერდით ქართველი ქალებიც თავდაუზოგავად იღვწოდნენ ქართველი ხალხის კეთილდღეობისათვის. თუმცა, ავტორის თქმით, ნარკვევში მხოლოდ ძალიან მცირედი ნაწილია წარმოდგენილი იმ ღვაწლისა, რო-

მელიც ქართველმა ქალებმა თავისი ხალხის კეთილდღეობისთვის ჯანმრთელობის დაცვისა და სამედიცინო კულტურის ამაღლებისათვის გასწიეს, მაგრამ ეს მცირედიც საკმარისი აღმოჩნდა, საჩვენებლად იმისა, რომ ჭეშმარიტად „არცა მამაკაცება“ და არცა დედაკაცებაა, არამედ ყველანი ერთნია ღვთის წინაშე“.

ქალბატონ ნინო მინდაძის მეორე ნარკვევში – „წმინდა ბარბარე ქართულ ტრადიციაში“ განხილულია ბარბარეს თავყვანისცემის საკითხი საქართველოში. ქალბატონი ნინო აქაც ახალ მოსაზრებას გვთავაზობს, კერძოდ, მას მიაჩნია, რომ ბავშვთა ინფექციურ დაავადებებთან, ე.წ. ბატონებთან, დაკავშირებული ბარბარეს კულტი ქრისტიანი წმინდანის – ბარბარეს სახელს უნდა უკავშირდებოდეს. ამ მოსაზრების ძირითადი არგუმენტი „წმინდა ბარბარეს ცხოვრების“ ტექსტის ერთ-ერთი ფრაგმენტია, რომლის მიხედვით წმინდა ბარბარე ინფექციური დაავადებებით, ე.წ. სახადით დაავადებულთა მფარველად გვევლინება. ნარკვევის ავტორს წმინდა ბარბარეს სახელობის ეკლესიების აგების ერთ-ერთ მთავარ მიზეზად საქართველოში შავი ჭირის ეპიდემიები მიაჩნია, რასაც ეპიდემიების დროს სამლოცველოების აგების უძველესი და ფართოდ გავრცელებული ტრადიციის გაგრძელებად მიიჩნევს. იმავდროულად ქალბატონი ნინო არ უარყოფს ბატონების კულტის არქაული შრის არსებობას საქართველოში. წმინდა ბარბარეს კავშირს ბატონების კულტთან, იგი რელიგიური სინკრეტიზმის ერთ-ერთ თვალსაჩინო მაგალითად წარმოგვიდგენს. ეს მოსაზრებაც ეთნოგრაფიული მონაცემებისა და ისტორიული წყაროების სკრუპულოზური ანალიზის შედეგადაა გამოთქმული და ამ შემთხვევაშიც ძნელია ავტორის მოსაზრებას არ დაეთანხმო.

თუ ყოველივე ზემოაღნიშნულს ერთობლიობაში გავიაზრებთ, იმ მართებულ დასკვნამდე მივალთ, რომ ქალბატონების – ნანა ხაზარაძის და ნინო მინდაძის ერთობლივი ნაშრომი „ღვთისმშობლის სარტყლის ქვეყანაში“ პირველწყაროთა სოლიდურ ბაზისზე დაფუძნებულ საყურადღებო სამეცნიერო გამოკვლევას წარმოადგენს. წიგნის მნიშვნელობიდან გამომდინარე, სასურველად მიგვაჩნია რომელიმე უცხო ენაზე მისი თარგმნა და გამოქვეყნება.

დაბოლოს, გვინდა დავარწმუნოთ ამ შესანიშნავი წიგნის მომავალი მკითხველი, რომ მას ქართველ ქალთა სულიერ სამყაროსთან დაუფინყარი შეხვედრა ელის.

**მნიგნობართა ასოციაცია:
ფაქტები, მოვლენები, ღონისძიებები...**

საქართველოს ილია ჭავჭავაძის სახელობის მნიგნობართა ასოციაციის მიერ 2008 წლის პირველ ნახევარში ჩატარებული ღონისძიებები:

19 თებერვალი

მოენყო მნიგნობართა ასოციაციის მიერ მინიატურული ფორმატით გამოცემული შოთა რუსთველის „ვეფხისტყაოსნის“ წარდგენა.

გამოიფინა „ვეფხისტყაოსნის“ ქართული გამოცემები ბიბლიოფილ გურამ ახალაიას პირადი კოლექციიდან.

28 მარტი

განხილვა ავტორთა ჯგუფის (მ. სამსონაძე, ა. ბენდიანიშვილი, ა. დაუშვილი, ხ. ქოქრაშვილი, ო. ჯანელიძე, გ. ბუტიკაშვილი, ა. რუხაძე) წიგნისა „საქართველოში რუსეთის კოლონიური პოლიტიკის ისტორიის ნარკვევები“.

16 აპრილი

შეხვედრა საქართველოს საპარტრიარქოს გამომცემლობასთან. გამოიფინა გამომცემლობის მიერ დაბეჭდილი რელიგიური ლიტერატურა.

18 ივნისი

თამაზ ბიბილურის წიგნის – „დიდებული ჰარმონიის მაძიებლის“ წარდგენა.

9 ივლისი

წარდგენა აკადემიკოს ლეო ჩიქავას წიგნისა „განვლილი ცხოვრების შტრიხები“.

2007 წელს საქართველოს მნიგნობართა ასოციაციის რესპუბლიკურ გამგეობასთან შეიქმნა მნიგნობართა კლუბები ინტერესების მიხედვით: მნიგნობარ ქალთა კლუბი – ხელმძღვანელი ნელი გურგენიძე, ლიტერატორთა კლუბი – ლიტერატურული სალონი – ხელმძღვანელი პროფესორი გურამ ბენაშვილი, ჟურნალისტთა კლუბი – ხელმძღვანელი პროფესორი ნოდარ ტაბიძე, ხელოვნების მუშაკთა კლუბი – ხელმძღვანელი რეჟისორი გიგა ლორთქიფანიძე.

განვიღო პერიოდში აღნიშნულ კლუბებში გამართული ღონისძიებები:

მნიგნობარ ქალთა კლუბი

- შეხვედრა დალი ფანჯიკიძესთან (ფილოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ივანე მაჩაბლის სახელობის პრემიის ლაურეატი).

- საუბარი თემაზე „ქართული ეკლესია და მართლმადიდებლობა XX-XXI საუკუნეებში“ ჩაატარა პროფესორმა თეიმურაზ ფანჯიკიძემ.

- პოლიტოლოგმა სოსო ცისკარიშვილმა ისაუბრა თემაზე „საქართველო ევროპული ინტეგრაციისაკენ მიმავალ გზაზე“.

- მოისმინეს პოლიტოლოგ მერაბ ურუშაძის ლექცია თემაზე „გლობალიზაცია, მისი პოლიტიკურ-ეკონომიკური, მორალურ-ეთიკური, რელიგიური ასპექტები“.

- საუბარი თემაზე „კონფლიქტების ობიექტური და სუბიექტური მიზეზები“ წარმართა კონფლიქტოლოგმა გოგი ხუციშვილმა.

- მოისმინეს პროფესორ გია მაჩაბლის საუბარი „სხვათა ცივილიზაციები – არსებობს თუ არა სიცოცხლე სხვა პლანეტებზე“.

- აკადემიკოს ლადო პაპავას საუბარი თემაზე – „საქართველოს ევროპული არჩევანი და ეკონომიკური პრობლემები“.

ლიტერატორთა კლუბი

- მაკა გოგუაძის რომანის „ერზაცი ისევ ხუმრობს“ განხილვა (მომხს. პროფესორი ნესტან სულავა).

- წარდგენა მწერლისა და კრიტიკოსის ანდრო ბუაჩიძის ახალი წიგნისა „ილუზიების მსხვერვა“ (მომხს. ეკა ცხადაძე და ეკა ჩილაჩავა).

ყურნალისტთა კლუბი

● „გალაკტიონის სატირისა და იუმორის ნიმუშები“ (მომხს. პროფესორი ნოდარ ტაბიძე).

● „თანამედროვე ქართული მასმედია“ (მომხს. იოსებ ჭუმბურიძე – გაზეთ „თბილისის“ რედაქტორი).

● „თანამედროვე მასმედია და მისი ამოცანები“ (მომხს. ბონდო არველაძე).

● „პარაფსიქოლოგიური მოვლენები საქართველოში“ (მომხს. ყურნალ „ფენომენის“ რედაქტორი გიორგი გობეჩია).

● „ყურნალისტიკა და საზოგადოებასთან ურთიერთობის პრობლემები“ (მომხს. ელგუჯა მარღია).

ხელოვნების დარგის მუშაკთა კლუბი

● შეხვედრა თეატრისა და კინოს რეჟისორ გიგა ლორთქიფანიძესთან მისი დაბადების 80 წლისთავთან დაკავშირებით.

● წარდგენა მერაბ ჯიბლაძის წიგნისა „განათლების პრობლემები საქართველოში“ (მომხს. პროფესორი რევაზ ბალანჩივაძე).

● შეხვედრა კომპოზიტორ ბიძინა კვერნაძესთან და მისი წიგნის „ბიძინა კვერნაძის“ წარდგენა (მომხს. გიგა ლორთქიფანიძე).

ლეილა ბარაბაძე,
მთავარი სპეციალისტი
წიგნის პროპაგანდის დარგში.

შინაარსი

სულხან-საბა ორბელიანი – 350

ელისო კალანდარიშვილი, მთელი საქართველოს მამა	3
ნოდარ მაღალაშვილი, ქართული პუბლიცისტიკის უთვალსაჩინოესი ძეგლი	18
ნინო მახათაძე, სულხან-საბა ორბელიანის „სწავლანი და მოძღვრებანი“	28
ბურამ თაყნიაშვილი, მწიგნობრობასთან დაკავშირებული ტერმინები სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკოგრაფიულ ნაშრომში	38

ღრო და ადამიანები

ლიდა სტვილია, წმინდა ხმა	45
ამირან არაბული, სიტყვის მსახურად მოვლენილი	54

წიგნი და ცხოვრება

მანანა კვატია, გრიგოლ რობაქიძის „დემონისა და მითოსის“ პრობლემატიკისათვის	67
---	----

გიგლიოთეკები და გიგლიოფილები

ნოდარ ტაბიძე, წიგნისა და მწიგნობრობის ქომაგი	83
მიხეილ გოგატიშვილი, საჩხერის ბიბლიოთეკის ისტორიისათვის	98

წიგნის მოამბენი

იუზა ევგენიძე, ლადო მინაშვილი, ქართული წიგნის მოუღლეელი მოამბე	108
---	-----

წიგნსაცავები

ცისანა აბულაძე, აღმოსავლურ ხელნაწერთა ფონდი ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის თურქულენოვანი წერილობითი ძეგლები	116
--	-----

ჩვენი პუბლიკაცია

ამაგდარ ქართველოლოგთა არქივებიდან	125
---	-----

წარსულის ფურცლები

ლია კიკნაძე, იოანე ბატონიშვილის კოლექციის
მანუსკრიპტები ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში 149

ძიებანი

პორის დარჩინა, ისევე ე. წ. „აბდულ-მესიანის“ დათარიღების
შესახებ 160
ვალერი სილოგავა, „ქართლის ცხოვრების“ შესწავლის
სათავეებთან – სოლომონ დოდაშვილი 179

ჩვენი იუბილარები

რევაზ ბალანჩივაძე, თანამედროვე ქართული
ფილოსოფიის პატრიარქი 187

ყალბით და ფუნჯით

მარინა გარეჩილაძე, იოსებ გაბაშვილის შემოქმედება. 196

მსოფლიოს მერიდიანებზე

ინესა მერაბიშვილი, ჯორჯ ბაირონი. 210

გამოსათხოვარი

ლიანა ჭანტუია 236

წიგნი... წიგნი... წიგნი

ნესტან სულავა, ვეფხისტყაოსნის ახალი
მინიატურული გამოცემის შესახებ 238
ჯემალ შარაშენიძე, ანტიკური საზოგადოების
ახლებური გააზრება 242
იოსებ გომორიშვილი, შინაარსისა და ფორმის ჰარმონია.. 254
ნანა ბახსოლიანი, წინმო ჩირბაძე, წიგნი ქართველ ქალთა
სულიერი სამყაროს შესახებ.. 257

ქრონიკა

მნიგნობართა ასოციაცია: ფაქტები, მოვლენები,
ლონისძიებები. 262

გეგმვა

სს

საგამომცემლო განყოფილების
გამგე შოთა კობიაშვილი
რედაქტორი დარეჯან კაციტაძე
კორექტორი რუსუდან ბულისკერია

ტექსტი ააწვეს მანანა კრავეიშვილმა და
ციური ბროძელმა
დააკაბდონა თეიმურაზ ფირაშვილმა

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 2.XII.2008
ფორმატი 60X84 1/16.

საქართველოს ილია ჭავჭავაძის სახელობის
მწიგნობართა ასოციაცია.
თბილისი, რუსთაველის გამზ., 40/1. ტ.: 93-29-12, 93-31-79

აიწყო და დააკაბდონდა „კოლორარინტში“

3 - n¹¹³/20

MTSIGNOBARI
'08

An annual Almanac of Bibliophiles has been issued since 1980 year, which is on books and book's authors, libraries and Bibliophiles, researches in the world of books, old books and on Bibliophiles of different countries and cities.

✶ Editor-in-chief NODAR TABIDZE

Painter ANZOR TODRIA

Ilia Chavchavadze Georgian Association Of Book-Lovers.
Tbilisi-2008

7.20083

ქართული
ენების

სწავლის